

בקיאות כהלכה

לשון הנמרא וביאורה

ועד ההלכה

על פרק

ערבי פסחים

תפילה בכניסתו לבית המדרש

יהי רצון מלפניך ה' אלוהי ואלוהי אבותי, שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אנשל בדבר הלכה, וישמחו בי חברי. ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא, ולא על מותר אסור, ולא על אסור מותר, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. כי ה' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך.

תפילה ליציאתו מבית המדרש

מודה אני לפניך ה' אלהי ואלוהי אבותי, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאנו משכימים והם משכימים, אנו משכימים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים. אנו עמלים והם עמלים, אנו מקבלים שכר, והם מקבלים שכר, אנו רצים לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת, שנאמר: 'ואתה אלהים תורדם לבאר שחת, אנשי דמי ומרמה לא יחצו ימיהם, ואני אבטח בך'

בקיאות כהלכה על מסכתות השי"ם

המעלות שבהיבור זה

- ❖ לשון הגמרא (השמטות קלות).
- ❖ רש"י ותוספות מתומצתים בסוגרים סמוך לגמרא, מועיל מאוד לשינון מהיר.
- ❖ קטעי קישור קצרים למען ירוץ הקורא.
- ❖ ביאורי ראשונים ואחרונים להבנת העניין.
- ❖ פסקי הרמב"ם והש"ע, ונימוקי הפסיקה בסוף כל סוגיא.
- ❖ ביאורי אחרונים על הש"ע בקצרה.
- ❖ ביאורים נפלאים על חלק מאגדות חז"ל.
- ❖ הרחבה בנושאים שכיחים.

השתדלתי בעזה"י שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אך כבר ידוע מאמר החכם
"כשם שאי אפשר לבר בלי תבן, כך אי אפשר לספר בלי שגיאות"
לכן אבקש מהלומדים שאם ימצאו טעויות, יועילו בטובם להודיעני
שאוכל לתקנם במהדורה הבאה.

ניתן לרכוש את סדרת הספרים בקיאות כהלכה,

בכריכה רכה וצבעונית, במחיר מוזל

בטלפון 054-8439280/1

ובכתובת מייל S0548439280@gmail.com

הספרים שיצאו בעזה"י עד עתה א. ברכות ב. מגילה ומו"ק ג. תענית וחגיגה

ד. ראש השנה ה. סוכה וביצה ז. קידושין ז. גיטין ח. בבא מציעא ט. מכות

כל המעוניין להשתתף בזיכוי הרבים, ולסייע בהפצה של סדרת הספרים

'בקיאות כהלכה', תע"ב. ניתן להקדיש לברכה, להצלחה, ולעילוי נשמת.

בטלפון 054-8439280/1

ובכתובת מייל S0548439280@gmail.com

הקדמה

ישתבחה הבורא ויתפאר היוצר, שזיכני להוציא לאור עולם חיבור זה, שהלומד בו בעזה"י ימצא בו תועלת בכמה עניינים. לאחר שהלומד למד את דפי הגמרא במקורם, יוכל ע"י חיבור זה לשנן את המסכת ביתר קלות, מטעם שעיקר דברי רש"י והתוספות הובאו בצמוד לגמרא, דבר שמקל מאוד שהחזרה תהיה קולחת וזורמת, כיון שהקורא קורא הכל ברצף אחד, כך שהמחשבה אינה מתנתקת, וכן הוספתי מילות קישור למען ירוץ הקורא. **וביתר הבנה**, שכן השתדלתי לבאר דברי התוספות, וכן קטעים קשים, בלשון שתהיה יותר קלה לקורא. וכן הבאתי מקצת מדברי קודשם של רבותינו הראשונים והאחרונים להשלמת ההבנה, הן בדברי הגמ', והן בדברי רש"י והתוס'.

אמנם עיקר העניין שבעבורו נכתב חיבור זה, הוא כדי להביא בסוף כל סוגיא את פסקי הש"ע או את פסקי הרמב"ם (באופן שש"ע לא כתב בזה) היוצאים מסוגיית הגמ', וכן השתדלתי לבאר כיצד פסקם נובע מתוך הסוגיא (אא"כ הדבר ברור מאליו), וכן הבאתי גם כן הערות נצרכות באחרונים, כך שחויץ מהביאור הנרחב על הגמרא, יקבל הלומד מטען של הלכות, שבודאי יוטמעו אצלו, כיון שלימוד הסוגיא קדם להם. ואף שאין די בזה לקבל דברים מוגמרים, לא בגמ', ולא בהלכה, מ"מ הלומד יקבל בקיאות טובה במסכת הנלמדת ובהלכות היוצאים ממנה, וגם המעוניין להשלים הדברים יוכל להיעזר בחיבור זה.

השתדלתי, שהדברים שנכתבו יהיו מתוקנים, אמנם כיון שהמלאכה הייתה רבה, הן בביאור הגמ', והן בפסקי ההלכה, חושש אני פן ה"ו נפלה תקלה תחת ידי. לכן, **מגלה אני דעתי** שאין לסמוך על שום דבר שנכתב, וק"ו שאין לסמוך על הלכות שנכתבו, אלא המעיין יראה הדברים במקורם, ואדרבה, אשמח להיעזר בלומדים שיעמידוני על שגיאותיי.

רואה אני צורך בכותבי הקדמה זו, לחזק, שאין לזנוח את לימוד הבקיאות, וראיתי בשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' קנו) שכתב דברים נפלאים בעניין זה, וזה חלק מדבריו 'ומה שהביא בשם הגאון מוהרי"ז סאלאווייציק אבדק"ק בריסק שלמד כל הש"ס כולו קודם שמילא שש עשרה שנה, ושאלו מאביו וצוק"ל מרן הגר"ח שזה נגד שיטתו ודרכו שצריך להתעמק בתורה, ולא ללמוד בשטחיות לבקיאות, והשיב שקודם שיודעים כל הש"ס כולו, אין הפלפול שמפלפלין אלא פלפול של הבל, הנה הדברים ידועים והוא באמת גמרא מפורשת במס' ע"ז, ועיין רש"י שם, וכ"כ הגר"א ז"ל, וכבר הארכתני בזה בכמה מקומות, וודאי מרן הגר"ח לא יחלוק על גמ' מפורשת ח"ו, ועל כל הראשונים ואחרונים, וגם אני שמעתי שלעת שהשתדך הגרי"ז וצוק"ל התפאר עליו אביו הגר"ח וצוק"ל שיודע ש"ס עם פרש"י עכ"פ, אין צריך ראייה שכל התורה נתנה לנו מסיני, ולא רק כמה דפיין מאיזה מסכתות ח"ו ודי בזה' עכ"ל.

במעמד זה, ברצוני להודות ולברך למורי ורבותי שהדריכוני עד הלום, וכן לכל התומכים והמסייעים, ובפרט לרבנים, הרב אורן נזרית שליט"א מקים עולה של תורה בעיר האבות, שמשחר נעורי נטע בי אהבת תורה ויר"ש. לראש ישיבת 'קריית מלאכי' הרב יהודה עמית שליט"א ולרבני הישיבה היקרים. לראש כולל 'אורך ואמתך' הרב מאיר חדד שליט"א, שאני לומד תחת חסותו כבר

חמש עשרה שנה, שדאג ודואג לכל מחסורנו. לרב ישראל דויטש שליט"א מקים עולה של תורה בשכונת רמות בירושלים בביהמ"ד 'מניין אברכים' שם אני מסתופף בשאר הזמנים. יה"ר שהקב"ה ימלא משאלות ליבם לטובה לעבודתו יתברך, ויזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה לתפארת ישראל מתוך נחת ושלוה, וירו נחת מכל יוצאי חלציהם.

וכן להודות להורי היקרים מר אבי עזרא, ומרת אמי אסתר, ולחמותי מרת נעימה, הי"ו, אשר עמדו ועומדים לצידנו בכל עניין, יה"ר שהקב"ה יתמיד בריאותם, ויזכם ה' לנחת רוח מכל יוצאי חלציהם. וכן להנציח את זכרו של מר חמי ז"ל ר' מרדכי שרגא שכל ימיו תמך ועזר שנזכה להיות שקועים בעמלה של תורה, תנצב"ה.

ועל כולם לברך לאשתי מרת רחל שתחיה, אשר לרוב מסירותה והשגחתה במיפול הילדים אשר חנן ה' אותנו, והשגחתה על צרכי הבית, זיכני ה' והביאני עד הלום. יה"ר שנזכה לראות את כל ילדנו גדולים בתורה ויר"ש, ומקדשי שמו ברבים, ולא תמוש התורה מפינו, ומפי זרענו עד עולם.

אסיים בהודאה להקב"ה, שזיכני להסתופף באוהלה של תורה, וגומל עמי חסדים טובים בכל רגע. מודה אני לו בכל ליבי על העבר, ומתחנן על העתיד, אנא ה', תזכני בתוך כלל עמך בית ישראל, לעבוד אותך באמתיות, באמונה, ללמוד תורתך, ולשמור מצוותיך, ויה"ר שנזכה בקרוב לביאת משיח צדקנו, ובניין בית מקדשנו ותפארתנו אכי"ר.

חותם לכבוד התורה ולומדיה
פעיה"ק ירושלים ל' ניסן תשפ"ב
שמואל כהן – זדה

מקרא

כדי שהקורא יפיק את מירב התועלת מחיבור זה, אציג לפני הקורא את דרך עבודתנו בחיבור זה. דברי רש"י לפעמים בשלמותם, לפעמים בקוצר, הובאו בסוגרים עגולות או מרובעות בגודל אותיות זהה לדברי הגמ', וכן לפעמים באותיות קטנות יותר (לפעמים מילות קישור, וביאורים שנכתבו על ידי הובאו ג"כ באותיות קטנות, הקורא יזהה לפי הלשון והסגנון, אם אלו דברי רש"י או דברי). דברי התוספות, ביאורים של הראשונים והאחרונים, הובאו בכתב מוקטן, וציינו בתחילת דבריהם את שם המפרש.

בסוף כל סוגיא אם יש פסקים של הש"ע הבאנו אותם, ואם ש"ע לא דיבר בזה הבאנו את פסקי הרמב"ם, והשתדלנו להסביר את טעם הפסק (אם הדבר איננו מובן מאליו), קורא שלעת עתה איננו מעוניין ללמוד את פסקי הרמב"ם והש"ע יכול לדלג לתחילת הפסקה הבאה, וכן אם אינו מעוניין לראות את דברי התוס', או שאר ראשונים ואחרונים, ידלג לסוף הסוגריים.

מעברי עמודים מסומן בצללית כך [דף ב ע"א], וכן בראש כל עמוד בצד שמאל הבאנו את הדף בו אוחזים. שיש מספר תירוצים מרוחקים זה מזה, או שלא ברור כל כך שזה תרוץ נוסף, גם אותם סימנתי בצללית אמנם יותר בהירה [כך]. יה"ר מלפניו יתברך שתחיה תועלת גדולה ללומדים בחיבור זה, והיה זה שכרי.

לזכרון עולם

בהיכל ה'

לע"נ מר חמי איש החסד בהצנע

ר' מרדכי

בן חיים ושרה שרגא

נלב"ע ז"ד מר חשון תשע"ו

ת.נ.צ.ב.ה

ספר זה נתרם לעילוי נשמות

יהודה בן עזרא ורבקה
נלב"ע כב' טבת

בימוני בת רחל
נלב"ע יח' סיון תשס"ז

עזרא בן פנחס ואלמם
נלב"ע כו' שבט

אברהם בן משה ורבקה
נלב"ע ד' חשוון תש"ם

שרה בת יחזקאל ושמחה
נלב"ע טו' תמוז תשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה

צט:

שבתות וימים טובים לא קתני ליה. ואומר הר"י מקורבי"ל דגבי מצה דווקא בעינן עד שתחשך כדתניא בתוספתא הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך, ומעמא משום דכתיב 'ואכלו את הבשר בלילה הזה' ומצה ומרור איתקשו לפסח, אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום כדאמר בברכות (כו:): מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום. ואומר מהר' יחיאל דכי פריך בגמרא מאי איריא ערבי פסחים... (הגמ' הקשתה למה נקטה המשנה דוקא ערבי פסחים לה"ה שאל ערבי שבתות ויו"ט) לא מצי לשנויי דנקט ערבי פסחים משום דבעי למיתני עד שתחשך (בעל"ס שאלים למה הגמ' לא תיראה כתיורו של ר"י מקורבי"ל) דכבר אשמעינן באיזהו מקומן (זבחים נו:): דקתני הפסח אינו נאכל אלא בלילה (וא"כ לא ניתן לומר שהמשנה צאה לחלש שפסח נאכל רק בלילה) והכא אגב אורחיה תנייה בקוצר (על שתחשך, למרות שכבר נשנה בלוחו מקומן). ורבינו יהודה תירין אפילו אי בעינן גבי שבתות וימים טובים עד שתחשך הכא איצטריך למיתני, דאתא לאשמעינן דאע"ג דשחיטת פסחים מבעוד יום אינו נאכל מבעוד יום כשאר קדשים, וכן יש בירושלמי בריש פירקין תני ערב שבת מן המנחה ולמעלה לא יטעום כלום עד שתחשך. אפילו עני שבישראל לא יאכל (בלילי פסחים) עד שיסב [כדרך בני חורין במטה ועל השלחן (במאמר שכתב הגאון רי"מ אהרונסון מח"ס יסועת משה ז"ל ציאר לפשטות כוונת רש"ס למיטה העומדת ע"י השולחן או שניתן לצייר 'או או' או צמיטה צסכיבה או על השולחן צסכיבה צסמיכה על גבי השולחן) זכר לחירות. כתבו התוס' דסלק"ד דהסיבת עני לא חשיבא הסיבה דאין לו על מה להסב ואין זה דרך חירות ויש מפרשים דאדלעיל קאי עד שתחשך ואפילו עני שבישראל פירוש אפי' עני שלא אכל כמה ימים לא יאכל עד שתחשך]] ולא יפחתו לו [גבאי צדקה המפרנסין את העניים כדתנן (פאה ה.ז) אין פוחתין לעני העובר ממקום... אלמא לישנא דלא יפחתו אגבאי צדקה קאי, והוא הדין נמי אם לא יתנו לו, שצריך שיחזור בכל כחו אחריו, אלא אורחא דמילתא נקט שרגילין ליתן לו ארבע כוסות וסדרן מפורש לפנינו. ומצינו בב"ר (פ' פח) רב הונא בשם רבי אבא אמר כנגד ארבע לשוני גאולה האמורין בגלות מצרים והוצאתי וגאלתי ולקחתי והצלתי. כתבו התוס' פי' רשב"ם גבאי צדקה וגרם לא יפחתו וכן נראה מדלא קתני לא יפחות ל' יחיד, וליכא למימר דיפחתו אד' כוסות קאי, דאם כן הוה ליה למיתני ארבע כוסות בלא 'ו', והא דקאמר מן התמחווי לא

פרק ערבי פסחים

פרק זה נתייחד בכך שנלפסו בו זה כלל זה שני פירושים, פירוש רש"י ופירוש רש"ס. והטעם נראה משום שפירוש רש"י קצר מאוד צנונה משאר פירושו לתלמוד, ולעומתו פירוש רש"ס מצוסס על פירוש רש"י, אלא שמרחיב הרבה את הפירוש, וכן הראשונים מרצים להביא את פירוש רש"ס, ולכן נראה שזהו הפירוש השגור צפי הראשונים והאחרונים, ולכן גם לנו צחיצור זה נביא את פירושו צסמוך לצברי הגמ'.

דף צט ע"ב **משנה** ערב פסחים (כתבו התוס') אי גרסינן ערבי ניהא. ואי גרסינן ערב ה"ק ערב ששוחטין בו פסחים א"נ ערב פסח ראשון ושני) סמוך למנחה [מנחה קטנה. קודם למנחה מעט חצי שעה בתחלת שעה עשירית דתנן (נה.) תמיד נשחט בשמנה ומחצה וקרב בתשעה ומחצה נמצאת מנחה קטנה בט' ומחצה, וסמוך ליה היינו חצי שעה קודם בסוף שעה תשיעית ותחלת שעה עשירית] לא יאכל [כתבו התוס'] וא"ת והא אמר לעיל (מ.) בציקות של נכרים ממלא אדם כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה, והכא אסר לאכול אפי' מבעוד יום. וי"ל דבאותה הסעודה אדם נזהר ואינו אוכל כל שובעו כדי שיאכל מצה לתיאבון, אבל מבעוד יום אין אדם נזהר ואוכל כל שובעו וסבר שעד הלילה יתאוה, ואדרבה (צאכלה של מצעו"י) יהיה שבע יותר, כי יתברך המאכל במעיו (משא"כ אכילת הלילה כיון שידע שצריך להשאר תאב לאכילת מלח מלוח אז האוכל אינו נצרך צמעו). והא דדייק רבא לקמן (קז) דחמרא גריר, דאי אמרת מיסעד סעיד בין הכוסות הללו אמאי ישתה אע"ג דבאותה סעודה נזהר מלאכול שובעו, אבל בשתיה אי אפשר להזהר. א"נ מבין ראשון לשני דאיכא אגדתא והלל דייק דדמי לסעודה אחרת] אדם עד שתחשך [כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה (צגמ') מסיק משום שלא ליכול למלח אכילה גסה, לזו לא ילא כלל]. כתבו התוס' פירוש אפילו התפלל ומשום מצה כדאמרינן בגמ', דבלא התפלל תפלת מנחה אפילו בשאר ימות השנה אסור כדתנן בשבת (ט.ז). וא"ת ומה לא יאכל, אי מצה, אפילו קודם נמי אסור כדאמרינן בירושלמי כל האוכל מצה בערב הפסח כאילו בועל ארוסתו בבית חמיו, ואי במיני תרגימא הא אמר בגמרא (קז:) אבל מטבל הוא במיני תרגימא. וי"ל דאירי במצה עשירה דלא אסר בירושלמי אלא במצה הראויה לצאת בה חובתו ואוכלת קודם זמנה, אבל מצה עשירה שריא, וכן היה נוהג ר"ת. עוד כתבו התוס' מקשינן אמאי איצטריך 'עד שתחשך' פשיטא ועוד דבגמרא גבי

צט: - ק.

אמר רב הונא לא צריכא אלא לרבי יוסי, דאמר אוכל והולך עד שתחשך, הני מילי בערבי שבתות וימים טובים, אבל בערב הפסח, משום חיובא דמצה (שלא תהא נאכלת על השוכע והיובא דמצה לילה הראשון חובה דכתיב בערב תאכלו מצות) מודה.

רב פפא אמר אפילו תימא רבי יהודה, התם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה הוא דאסיר (במילתיה דר' יהודה קתני מן המנחה ולמעלה ובמתניתין תנן סמוך למנחה) סמוך למנחה שרי. אבל בערב הפסח, אפילו סמוך למנחה נמי אסור.

ובערב שבת סמוך למנחה שרי, והתניא לא יאכל אדם בערב שבת וימים טובים מתשע שעות ולמעלה (היינו חצי שעה סמוך למנחה) כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך? אמר מר זוטרא מאן לימא לן דמתרצתא היא [דף ק ע"א] דילמא משבשתא היא [דה"ל למיתני מט' שעות ומחצה ולמעלה א"נ מן המנחה ולמעלה כדתניא בההיא קמייתא כתבו התוס' וברייתא קמייתא דקתני מן המנחה ולמעלה היא עיקר משום דלדידיה אתיא מתני' ככולי עלמא (המסנה תהיה גם לר' יהודה)?

אמר ליה מרימר ואיתימא רב יימר (לאו משבשתא היא) אנא איקלעי לפירקיה דרב פנחס בריה דרב אמי, וקם תנא ותני קמיה, וקיבלה מיניה. אי הכי קשיא (הך ברייתא בתרייתא דקתני מט' ולמעלה אלמא סמוך למנחה נמי קאסר רבי יהודה בערבי שבתות ויו"ט וליכא לאוקומי השתא מתניתין כרבי יהודה דמאי שנא ערבי פסחים דנקט בהו סמוך למנחה טפי משבתות ויו"ט)? אלא מחזורתא כדרב הונא (דלרבי יוסי איצטריך ומן המנחה דקתני הך ברייתא סמוך למנחה קאמר).

ימנע מלקבל כדי לקיים ארבע כוסות] מארבע כוסות של יין וכתבו התוס' מתוך הלשון משמע קצת שאין נותנין לבניו ולבני ביתו כי אם לעצמו, והוא מוציא את כולם בשלו, וסברא הוא דמאי שנא ארבע כוסות מקידוש דכל השנה שאחד מוציא את כולם. ומיהו גם בקידוש שמא היה לכל אחד כוס כדמשמע לקמן (קו.) גבי חזיה לההוא סבא דגחין ושתי, אבל בעירובין (מ:) גבי זמן משמע קצת שלא היה לכל אחד כוס, ועוד דאמר לקמן (קה:) השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא והוא דשתה רובא דכסא משמע דהם יצאו בשמיעה דהא בעינן רובא דכסא, ועוד דמשמע דלכתחלה אין רגילות להשקותם. מיהו יש לדחות בשיש להם כוס לעצמם אי נמי בבניו ובני ביתו קמנים מיירי שלא הגיעו לחינוך ואין אשתו בכלל. ומיהו כגמרא משמע שצריך כל אחד ארבע כוסות דקתני (שם) הכל חייבין בארבע כוסות אחד נשים ואחד תינוקות אמר רבי יהודה מה תועלת לתינוקות ביין, משמע דלת"ק צריך כוס אף לתינוקות ויש לדחות דחייבין לשמוע ברכת ארבע כוסות קאמר ומשום חינוך. ונראה להחמיר ולהצריך ארבע כוסות לכל אחד, והמחמיר צריך לזוהר שלא יהא כוסם פגום דאמר לקמן (קה:) טעמו פגמו] ואפילו (הוא מתפרנס) מן התמחוי [של צדקה דהיינו עניי שבעניים דתנן במסכת פאה (פ"ח מ"ז) מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי, אפילו הכי אם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין לארבע כוסות].

(גמרא) מאי איריא ערבי פסחים וכתבו התוס', וא"ת אמאי לא משני דתנא בפסח קאי כדמשני לעיל (לו.) גבי פת עבה וי"ל משום דבפסח קאי אין לו להניח ערבי שבתות דתדירי בכל שבוע אי נמי הכא דאיכא למיטעי ולמימר דדוקא נקט ערב פסח משום חיובא דמצה לא הוה ליה למיתני ערב פסח, וכן לעיל (ג:) איכא למיטעי דדוקא בערב הפסח אסור לעשות מלאכה משום קרבן) אפילו ערבי שבתות וימים טובים נמי (אליבא דרבי יהודה כדי שיהא קידוש וסעודת שבת חביב עליו) דתניא לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה (כתבו התוס' השתא סלק"ד דלא דוקא אלא הוא הדין סמוך למנחה) כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך?

במקום עקירת שולחן לרבי יהודה) דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אין מפסיקין (כתבו התוס' וגומר כל הסעודה ומברך ברכת המזון ואח"כ מקדש כדמוכה בברייתא דלקמן (קב.) משמע דאין צריך לעשות סעודה לשם שבת דאי צריך מה לו להמתין יפסיק מיד. וא"ת ואיך יעשו קידוש בלא סעודה הלא אין קידוש אלא במקום סעודה וי"ל דחשיב קידוש במקום סעודה כיון שמיד אחר הסעודה עושה קידוש ואותה סעודה עולה לו לסעודת שבת כדמוכה בתוספתא דקתני במילתיה דרבי יוסי ומזכיר של שבת בברכת המזון. ומיהו קשה לר' יוסי איך יעשו ד' כוסות כיון שלא יקדשו אלא אחר ברכת המזון ולא יעשו סעודה אחרת וי"ל דיעשו ד' כוסות שלא כסדר הרגילין לעשות, כוס ברכת המזון תחלה ואחריו כוס של קידוש וירקות, ואחריו כוס שלישי למה נשתנה ואחריו מרור, ועל כוס רביעי הלל. עוד ביארו התוס' דבהתחילו בהיתר איירי, דבהתחילו באיסור מודה ר' יוסי דמפסיקין, ולרבי יהודה נמי דמפסיקין היינו כשכבר קידש היום כדמוכה בעובדא דמייתי דקתני וקידש עליהן היום אבל הגיע שעת מנחה אין מפסיקין, והלכה כרבי יוסי, ובערבי שבתות וי"ט אפי' להתחיל שרי כר' יוסי, דרבי יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי כדמוכה בעירובין (מו:). ובערבי פסחים אסור להתחיל, ואם התחיל אפי' בהיתר מפסיקין בברכת המזון, דבהא פסקינן כר' יהודה. ומורי רבינו יחיאל אומר מדפסיק כר' יוסי בהפסקה בההוא עובדא, מכלל דלכתחלה לא קי"ל כוותיה. ועוד כתב בה"ג דבע"ש אין להתחיל לאכול מן המנחה ולמעלה, דאפי' ר' יוסי לא קאמר אלא דלא יפסיק, אבל לאתחולי לא, וע"כ ה"פ דלא קי"ל כרבי יוסי אלא להפסקה אבל לא להתחיל. ומעשה ברבן שמעון בן גמליאל ורבי יהודה ורבי יוסי שהיו מסובין בעכו, וקדש עליהם היום (שהחשיך). אמר לו רבן שמעון בן גמליאל לרבי יוסי ברבי, רצונך נפסיק, וניחוש לדברי יהודה חבירנו, אמר לו בכל יום ויום אתה מחבב דבריי לפני רבי יהודה, ועכשיו אתה מחבב דברי רבי יהודה בבית בפני, הגם לכבוש את המלכה עמי בבית (כלומר בפני אתה מביישני)? אמר לו אם כן לא נפסיק (כתבו התוס' וה"פ א"כ כיון שמהית לא נפסיק...) שמא יראו התלמידים, ויקבעו הלכה לדורות [שמעינן מהכא דבערבי פסחים אסור לאכול מסוף ט' שעות ולמעלה כסתם מתני', אבל בערבי שבתות וי"ט מותר לאכול מן המנחה ולמעלה, דהא סתם לן תנא דמתני'

ולרב הונא מי ניהא, והאמר רבי ירמיה אמר רבי יוחנן, ואיתימא אמר רבי אבהו אמר רבי יוסי בר רבי חנינא הלכה כרבי יהודה בערב הפסח, והלכה כרבי יוסי בערב שבת. הלכה כרבי יהודה בערב הפסח מכלל דפליג רבי יוסי בתרווייהו (אפי' בערב הפסח והיכי מוקי למתני' כר' יוסי)?

לא, הלכה מכלל דפליגי בהפסקה (הא דא"ר ירמיה הלכה כרבי יהודה בערב הפסח דמשמע דפליג נמי רבי יוסי בע"פ, להפסקה הוא דפליג, דאי התחיל לאכול אף בע"פ אינו מפסיק, אבל להתחיל מודי ר' יוסי דאסור, ומתני' בהתחלה, ולר' יוסי איצטרך דקמ"ל דמודי ר' יוסי בערב הפסח דאין מתחילין) דתניא [דבהפסקה נמי פליגי כתבו התוס' לא גרם דתניא דהא בברייתא לא פליגי בהפסקה דפסח (אלא דהפסקה של ערבי שבתות) אלא דתניא גרם, ומייתי כי היכי דפליגי בהפסקה דשבת הכי קים ליה דפליגי נמי בהפסקה דפסח. ומורי רבינו יחיאל אומר דגרם דתניא (כלי' כ' הלמיון) ודייק מדקאמר ר' יוסי אין מפסיקין והיינו אפילו בערב הפסח דאין מתחילין, דבע"ש שרי רבי יוסי אפי' להתחיל (כ"ל שעל כרחק מה שכתוב דברייתא ר' יוסי אומר אין מפסיקין קאי גם על ערבי פסחים, שאי אפשר לומר לקאי על ערבי שבתות שהי מתיר לכתחילה לאכול, ק"ו שאי"ל להפסיק). עוד נראה (שגורסים לתניא ואף שמזכירתא זו אין הכרח, מ"מ הגמ' הסתמכה על דרייתא אחרת...) דאמר לקמן (קב.) בני חבורה שהיו מסובין וקדש... וקתני פלוגתא דר' יהודה ורבי יוסי, והתם סתמא קתני וקידש בין שבת בין פסח מפסיקין לשבתות (אם התחיל סעודתו בהיתר קודם המנחה והיה אוכל והולך עד שתחשך אפי' לר' יהודה מפסיק סעודתו מיד כשיחשיך ומקדש היום. ביארו התוס' מפסיקין לשבתות פי' בעקירת שולחן כדמוכה בסמוך והיינו שמברך ברכת המזון כדתניא לקמן (שם:) ראשון אומר עליו ברכת המזון, והיו רגילין לסלק השולחן לפני ברכת המזון כדאמר בברכות (מב.) סילק אסור מלאכול, ולכך קאמר בסמוך דבעי לר' יהודה עקירת שולחן. ולספרים דגרסי לקמן ראשון אומר עליו קידוש היום ושני ברכת המזון, היו עוקרין את השולחן לפני קידוש כדי להפסיק אלא שהקידוש עושה קודם, לפי שאסור לשבתות כוס של ברכת המזון בלא קידוש, דעי"כ עקירת שולחן אינו בין קידוש לברכת המזון מדקאמר פורם מפה ומקדש, ופריסת המפה היא

כך מפסיקין להבדלה [אם היו מסובין בשבת עד הלילה מפסיקין אכילתן ומבדילין **כתבו התוס'** רב אית ליה לקמן דלהבדלה אינה קובעת ואם התחילו אין מפסיקין להבדלה (ללא גומר סעודתו ולאח"כ מציל) דבהבדלה פליג אשמואל].

מאי מפסיקין, לאו לעקירת שולחן [ומדקאמר כשם שמפסיקין מכלל דלא סגי במפה (לפוס מפס ולקלט) **כתבו התוס'** היינו ברכת המזון כדפרישית לעיל שהיו רגילין לסלק שהיו להם שולחנות קטנים שכל אחד אוכל על שולחנו והיו מסלקין מלפני כולם ולא מלפני המכרך ואנו שאנו אוכלים בשולחן אחד אין נכון לסלק? לא, למפה.

רבה בר רב הונא איקלע לבי ריש גלותא, איתו תבא קמיה, פרס מפה וקידש [כתבו התוס' בהתחלת סעודה איירי (כ"ל קולס סהתחילו לטול) כדפירש רשב"ם]. **תניא נמי הכי ושיוין פירש רשב"ם** לא ידענא אהיכא קאי, ואיכא למימר ושיוין רבי יוסי ור' יהודה דפליגי בהפסקה הכא מודי ר' יוסי דלכתחלה מיהת אין מביאין קודם קידוש אע"פ שלא אכלו עד לאחר קידוש (**כתבו התוס'** אי גרסינן ושיוין קאי ארבי יהודה ורבי יוסי). **ואית דמפרשי** ושיוין ב"ש וב"ה דפליגי בברכות (נא): דאמרי ב"ש נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס לקידוש וב"ה אומרים איפכא, אפ"ה היכא דנטל ידיו מודין ב"ש דאין מביאין את השולחן עם האוכלין אלא א"כ קידש וכדפרישית טעמא לעיל. ונראה בעיני דאידי דאמרינן לקמיה תנא דהא שוין שאין מתחילין כו' שיבשו למעלה הספרים וכתבו נמי ושיוין שאין מביאין כו' ומעות הוא בידם ולא גרסי' ליה] שאין מביאין את השולחן אלא אם כן קידש (והכי פירושה רבה בר רב חנה איקלע לבי ריש גלותא ולא היו אוכלין קודם השיכה ולאחר שיצאו מבית הכנסת החשיך איתו תבא לקמיה הביאו את הפת על השולחן כמו שאנו עושין קודם קידוש פרס מפה על הלחם ואח"כ קידש לפי שברצונו לא היו מביאין את הלחם על השולחן עד לאחר קידוש כדתניא לקמיה לפיכך פרס מפה על הלחם והיינו כעין סילוק שולחן וכמי שאינו דומה, וראיה לדבר שכן עושין דקתני מתני' (קיד). מוזגו לו כוס ראשון ואח"כ הביאו לפניו ירקות וחזרת מטבל בחזרת מכלל דעד השתא לא אית. **וטעמא כדפריש בשאילתות דרב אחאי גאון בפרשת יתרו וכתוב בהו הכי וקרובי**

כרבי יוסי מדנקט ערבי פסחים, מכלל דבשאר י"ט שרי, וקי"ל נמי (עירובין מ:): הלכה כר' יוסי מחבירו דר' יוסי אפי' להתחיל ולאכול אחר ט' שרי בהדיא לקמן (ע"ב) בשמעתין דאמר, אלא הא דתניא ושיוין שמתחילין אימת, אי בע"ש הא פליג ר' יהודה. ומיהו לענין הפסקה אין הלכה כר' יוסי בערבי פסחים, אלא כר' יהודה שאם התחיל לאכול קודם ט' ונמשך אכילתו עד שחשיכה צריך לעקור את השולחן מיד כשיחשיך ולהחזירו לשם פסה, ובשבתות ובי"ט לא יפסיק אלא פורס מפה ומקדש ואח"כ גומר סעודתו. אמרו לא זזו משם עד שקבעו הלכה כרבי יוסי.

אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה לא כרבי יהודה (דאמר מפסיקין, דמשמע עקירת שולחן) ולא כרבי יוסי (דאמר א"צ להפסיק כלל אלא יגמור סעודתו אפי' משחשיכה ויברכו בהמ"ז ואח"כ מביא לו כוס שני לקידוש היום כדתניא לקמן בשמעתין) אלא פורס מפה (על המאכל כדין כל שבתות השנה שהביאו להם על השולחן קודם קידוש כדתני' לקמן א"נ משום סילוק פתורא ואח"כ...) ומקדש (**פירש רשב"ם** אומר קידוש היום על הכוס וחזור ואוכל וגומר סעודתו. **ונראה בעיני דס"ל לשמואל** דהלכה כרבי יוסי כדקתני בברייתא שקבעו הלכה כמותו אלא שבא להחמיר על עצמו קצת שלא יגמור סעודתו ויקדש אח"כ אלא יקדש תחלה ואח"כ יגמור סעודתו, דאלת"ה שמואל דאמר כמאן, דהא ברייתא דקתני פורס מפה ומקדש לא קאי אהפסקת אכילה כלל אלא בבא לקדש עתה ולאכול בשבת לכתחלה מיירי. **התוס' הביאו את פי רשב"ם וכתבו** ובחנם דחק, דשמואל סבר כחכמים דהכי איתא בירושלמי רב יהודה בשם שמואל זו דברי ר' יהודה ור' יוסי אבל חכמים אומרים פורס מפה ומקדש. **וצריך לדקדק כמאן הלכה**, דאע"ג דאמר ר' יוחנן לעיל הלכה כר' יוסי ובעירובין (מז:): משמע דהלכה כר' יוחנן לגבי שמואל, איכא חד לישנא דלא א"ר יוחנן, ורב נמי סבר לקמן (קה). כשמואל וקאמר שבת קבעה נפשה, ואע"ג דבשל סופרים הלך אחר המיקל היינו דוקא בשוין כדאמר בע"ז (ז:)].

איני, והא אמר רב תחליפא בר אבדימי אמר שמואל כשם שמפסיקין לקידוש [דף ק ע"ב]

ק:

ולמעלה, כדי שיאכל מצה לתיאבון, אבל אוכל מעט פירות או ירקות, אבל לא ימלא כריסו מהם (הגה ואם הוא איסטנים שאפילו אוכל מעט מזיק באכילתו הכל אסור)... או"ח (תעא.א.) ב. אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, וכל היום בכלל האיסור... ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה, אפילו סעודה שרגיל בה בחול, כל היום מותר להתחיל מן הדין, אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה שנהוג בה בחול, מט' שעות ולמעלה או"ח (רמט.ב). כתב הב"י אע"ג דק"ל דבער"ש מותר לאכול עד הלילה רבי יוסי (שכ"פ רוב הראשונים, ללא כנה"ג לס"ל לאפילו רבי יוסי מודה למט' שעות ולמעלה אסור להתחיל) מפרש הטור דהני מילי אכילה בעלמא, אבל קביעות סעודה שאינו רגיל בה בימות החול אסור כל היום כדאי' בגמ' בגיטין. מ"ש 'אבל מצוה להמנע מלקבוע סעודה' ביאר המ"מ (לעת הרמז"ס סזו לעת הט"ע) שמבור רבינו דאע"ג דק"ל כר"י דאמר אוכל והולך עד שתחשך דהיינו דוקא בלא קביעות סעודה.

אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת (הוא קידוש שמקדש שליח ציבור בלילי שבתות וימים טובים בבהכ"נ). אמר רב ידי יין לא יצאו [שאם יש להם יין בביתם לשתות חייבין לברך בפה"ג שאינן פטורין בכרכת הכוס של שתיית יין ששתו בבהכ"נ מאחר שעקרו ממקומן דה"ל היסח הדעת, וצריך לברך, אבל המקדש בביתו על שולחנו בשבת א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה שהרי פוטרו יין שלפני הסעודה כדתנן בברכות (מב.) בירך על היין שלפני המזון פטר את היין שלאחר המזון, ומוקי לה בגמ' (מב:) בשבתות ובימים טובים הואיל ואדם קובע סעודתו על היין כע"ז כתבו התוס' וחייבין לברך בביתם בפה"ג משום שינוי מקום אבל משמע אם קידש בביתו על שולחנו שוב א"צ לברך על היין תוך הסעודה אע"ג דסבר יש קידוש שלא במקום סעודה, ולא שייך קידוש לסעודה. א"כ אם הבדיל על שולחנו פטור מלברך על היין שבתוך הסעודה אע"ג דיש הבדלה שלא במקום סעודה לכ"ע, והכא יש לדחות דאיכא למימר דלא פטר אא"כ רוצה לשתות לפני המזון אבל תוך המזון לא פטר, אך

תכא מקמי דליקדיש לקדושא דשבתא לא מקרבינן מ"ט כי היכי דתיתי סעודה ליקרא דשבתא והיכי דקריבו לא מסלקינן ליה אלא פורם עליו מפה ומקדש. דתניא ושיון שאין מביאין את השולחן אא"כ קידש ואם הביא פורם עליו מפה ומקדש, והיכא דאתחיל סעודתא מדאנהר במעלי שבתא וקדיש עליה יומא פורם מפה ומקדש ומטעם זה נהגו לפרום מפה ללחם עד לאחר קידוש בשבתות ויו"ט. ויש מפרשין איקלע לבי ריש גלותא והיו מסובין על השולחן בע"ש וקדיש יומא ופרים מפה וקדיש. ולא נהירא לי דהא ברייתא דלקמיה דמסייעין ליה מיניה לא מפרשא בהפסקה אלא בתחלת אכילת לילי שבת כתבו התוס' והא דאמר בשבת (קטז:) מצא שלחן ערוך מלאך טוב אומר... לא קשה דערוך הוא במקום אחר אך אין מביאין אותו למקום סעודה עד אחר קידוש. ועכשיו, שלחנות שלנו שהם גדולים יותר מדאי וקשה להביאם אחר קידוש שלא להפסיק כל כך בין קידוש לסעודה אנו רגילין לפרום מפה ולקדש והטעם מפורש בשאלות כי היכי דתיתי סעודתא ביקרא דשבתא ויש מפרש זכר למן שלא היה יורד בשבתות וי"ט והיה טל מלמעלה ומלמטה והמן בינתים) ואם הביא פורם מפה ומקדש.

תני חדא שוין (ר' יהודה ורבי יוסי דפליגי לעיל בין באכילת ערב שבת מן המנחה ולמעלה בין בהפסקה) שאין מתחילין (לאכול מן המנחה ולמעלה) ותניא אידך שוין שמתחילין. בשלמא הא דתניא שוין שאין מתחילין משכחת לה בערב הפסח (כדקאמרת דאפי' רבי יוסי מודי בערב הפסח). אלא הא דתניא שוין שמתחילין אימת, אי נימא בערב שבת הא מיפלג פליגי? לא קשיא כאן קודם תשעה (שוין שמתחילין לאכול ומשהתחילו בהיתר אוכלין עד שתחשך אפילו לרבי יהודה) כאן לאחר תשעה (הוא דפליגי, דלרבי יהודה אין מתחילין כדתניא לעיל בהדיא לא יאכל אדם בערבי שבתות ובערבי ימים טובים מט' שעות ולמעלה... רבי יוסי אומר...). פסק הש"ע א. אסור לאכול פת משעה עשירית

ק: - קא.

צריך לקדש, ר' אחא בשם ר' אושעיא אמר רב מי שסוכתו עריבה עליו מקדש ליל י"ט האחרון בביתו ועולה ואוכל בסוכתו א"ר בון ולא פליגי מאי דאמר רב בשלא היה בדעתו לאכול בבית שקידש, ומאי דאמר שמואל בשהיה בדעתו לאכול בבית שקידש. והא דקאמר ולא פליגי (רז ושמאל) היינו ממקום למקום בחד בית ולא דוקא נקט בירושלמי קידש בבית זה ונמלך לאכול בבית אחר, ויתיישב שלא יחלוק הירושלמי עם הש"ס שלנו. **כתב בשם רב נטרונאי גאון** בתשובות מקדשין בבית הכנסת ונותן לתוך עיניו לרפואה כדאמר (ברכות מג:): פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק מאור עיניו ואימת מהדרא ליה בקידושא דבי שימשי ומיהו באבי העזרי כתוב דהאי רפואה מצי למיעבד בקידוש שבביתו].

ושמואל אמר [דף קא ע"א] אף ידי קידוש לא יצאו [כדפרשינן טעמיה לקמיה אין קידוש אלא במקום סעודה דכתיב 'וקראת לשבת עונג' במקום שאתה קורא לשבת כלומר קרייה דקידוש שם תהא עונג ומדרש הוא. **אי נמי** סברא היא מדאיקבע קידוש על היין כדתניא לקמן (קו:) זוכרהו על היין מסתמא על היין שבשעת סעודה הוקבע דחשיב].

אלא לרב, למה ליה לקדושי בביתיה? כדי להוציא בניו ובני ביתו. ושמואל, למה לי לקדושי בבי כנישתא (פתבו התוס' לרב צריך לקדושי בבי כנישתא להוציא כל אותם שאין להם בני בית שלא יצטרכו לקדש בביתם)? לאפוקי אורחים ידי חובתן, דאכלו ושתו וגנו בבי כנישתא (כתבו התוס' וא"ת והא אמרינן במגילה (כה.) בתי כנסיות אין אוכלין בהן ואין שותין בהן אע"ג דאכילה ושתיה של מצוה מותר כדאמרינן בירושלמי שהיו אוכלים שם בקידוש החדש, וגם עכשיו נוהגין לשתות כוס הבדלה וברית מילה, מ"מ שאינה של מצוה ושינה אסור, ואפי' בשל בבל אין אוכלין בהן דקאמר התם רבינא ורב אדא בר אהבה שלא היו רוצים ליכנס בבית הכנסת מפני הגשמים אי לא משום דשמעתא בעיא צלותא, והא דקאמר התם בתי כנסיות של בבל על תנאי עשוין, היינו לאחר שיהרבו שאין נוהגין בהן קדושה. וי"ל דלאו דוקא בבי כנישתא אלא לחדרים שהיו סמוכין לבית הכנסת קרי בי כנישתא ומשם היו שומעים הקידוש ולפימ"ש דממקום למקום בחד בית כשדעתו לאכול במקום אחר יש קידוש אתי שפיר).

ואזדא שמואל לטעמיה, דאמר שמואל אין קידוש אלא במקום סעודה (ואם קידש ולא

יש להביא ראיה מברכות (מב.) דתנן בירך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון פי' שהיו רגילין לשתות אחר הסעודה לפני ברהמ"ז משמע דכ"ש שפוטר היין שבתוך המזון שלא בא אלא לשרות אכילה שבמעיו, ואפילו למאן דאמר התם כגמרא יין שבתוך המזון לא פטר יין שלאחר המזון היינו משום דאין יין שבא לשרות פוטר את היין הבא לשתות, אבל יין שלפני המזון שבא לשתות דעדיף טפי כ"ע מודו דפוטר את היין שבתוך המזון. ועוד אם צריך לברך בתוך המזון מאי קאמר יין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון תיפוק ליה דפטרנו יין שבתוך המזון למ"ד התם דפוטר, ודוחק לומר בשלא שתו יין תוך הסעודה, ואע"ג דהתם מוקי לה בשבתות וי"ט ובשעת הקות דם שאדם קובע סעודתו על היין, ה"ה בחול נמי אם דעתו לשתות יין בתוך הסעודה, אלא נקט שבתות וי"ט דאז רגילות לקבוע סעודתו על היין. ותדע דבי"ט אם נמלך ואין בדעתו לשתות יין לא פטר, משמע דהכל תלוי בדעתו. הלכך, אם בירך על היין לפני המזון ודעתו לשתות בתוך המזון א"צ לברך אחריו על הגפן ולא תוך המזון בפה"ג, אבל אם נמלך אינו פוטר וגם צריך לברך אחריו ברכה מעין שלש] ידי קידוש יצאו [אע"פ שלא שתו, דקי"ל דהמקדש צריך שיטעום אם לא טעם אלא א' מהם יצאו כולן ידי חובתן כדמוכח בעירובין (מ:). ומיהו לכתחלה צריך שיטעמו כולן ולא צריכין תו לאקדושי בביתן דלא בעי רב קידוש במקום סעודה, הלכך אע"ג דלא אכלי בבית הכנסת נפקי כתבו התוס' אע"פ שלא שתו רק שיטעום המברך או אפילו אחד מהם כדמוכח בעירובין (מ:)] ולכתחלה צריך שיטעמו כולם. **ונראה** דהלכה כשמואל דאמר אין קידוש אלא במקום סעודה, ואע"ג דבעלמא הלכה כרב באיסורי וגם ר' יוחנן סבר לקמן כרב, הכא הלכה כשמואל, דרב הונא ורבה ואבבי כולוהו סברי בסמוך אין קידוש אלא במקום סעודה וכן פסק במגילת סתרים. **והמקדש** שדעתו לאכול במקום אחר יכול להוציא את האוכלים שם, דלדידהו הוי מקום סעודה, וכן משמע דמסתמא אחד מבני העיר היה מקדש בבהכ"נ ומוציא האורחים, והיכא דליכא אורחים סמוך לבהכ"נ אין לקדש דהויא ברכה לבטלה דקי"ל כשמואל ואין לומר במקדש כאן על דעת שרוצה לאכול במקום אחר מודה שמואל דיש קידוש והא דפליגי בסתמא מדפריך ולשמואל למה לי לקדושי בבי כנישתא. **ומיהו** ממקום למקום בבית אחד כגון מאיגרא לארעא נראה דמודה שמואל אם קידש באיגרא **בדי** לאכול בארעא (ר"ל שצעת הקלוש תשך שיאכל צארעא למרות שצפועל קידש צאגרא) דחשיב קידוש במקום סעודה, וכן מוכח בירושלמי דקאמר רבי יעקב בשם שמואל קידש בבית זה ונמלך לאכול בבית אחר

קא.

טלית זו ונותנין אותם לטלית אחרת כתבו התוס' ואע"ג דשמואל אית ליה במנחות (מא.) כלי קופסא חייבין בציצית, מודה אם אין ציצית לכל בגדיו, שיתיר ציצית מבגד שמצניעו ליתן בבגד שרוצה ללבוש ותהא המצוה עליו¹, ומדליקין מנר לנר² (מנר הנוכה לנר אחרת של הנוכה, וא"צ להדליק בנר אחרת שאינה של הנוכה) והלכה כרבי שמעון בגרירה³, גורר אדם מטה כסא וספסל... דדבר שאין מתכוין מותר. כתבו התוס' קשה תיפוק ליה (שמה שזנה פסק כ"ט נגליכה, לא משום ששמואל ס"ל כן, אלא...) משום דרבי יוחנן סבר כר"ש, דפריך בכמה דוכתי (שבת פא:) והא א"ר יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן נזיר חופף ומפספס... אלמא ס"ל דדבר שאין מתכוין מותר י"ל שמא רבי יוחנן לא סבר לה כוותיה בגרירה לפי שקרוב לעשות הריץ ודמי לפסיק רישית]. דתניא, רבי שמעון אומר גורר אדם מטה כסא וספסל בשבת, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ [והני ג' מילי פלוגתא דרב ושמואל בשבת (כב.) וכולהו עביד רבה כשמואל דמיקל, והכא אמאי עביד כשמואל להצריך קידוש במקום סעודה הואיל ובכל מילי עביד כרב בר מהני תלת]?

כחומרי דרב הוה עביד (בר מהני תלת דעביד כשמואל לקולא) בקולי דרב לא הוה עביד [וכגון קידוש (סנז מקיל שאין לניד קידוש נמקס סעודה) ואע"ג דתניא (עירובין ו:) העושה כחומרי ב"ש כקוליהון וכחומריהון... הא קי"ל ה"מ היכא דסתרן אהדדי כגון כמה חסרון בשדרה... ואמר שמואל וכן לטריפה, דחומרא דהתם קולא הוא הכא, וקולא דהתם חומרא הוא הכא. ומהכא שמעינן דהלכתא כשמואל דאין קידוש אלא במקום סעודה. והמקדש לאחרים הוין מביתו נראה בעיני שאין צריך לסעוד שם שאפילו לא סעד שם יצאו בני אותו הבית דלדידהו הוי במקום סעודה].

ורבי יוחנן אמר אף ידי יין נמי יצאו [שאיין צריך לחזור ולברך על היין שבתוך הסעודה שהרי לא הסיה דעתו ביציאתו מבהכ"נ שעדיין דעתו לאכול ולשתות בביתו כתבו

סעד באותו מקום לא יצא ידי קידוש]. סבור מינה הני מילי (דאין קידוש אלא במקום סעודה אלא...) מבית לבית, אבל במקום למקום בחד ביתא (מבית לעליה) לא. אמר להו רב ענן בר תחליפא זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דשמואל, ונחית מאיגרא לארעא, והדר מקדש (כתבו התוס' פי' מחדר לבית או מבית לעליה כמו מאיגרא לארעא אבל מפינה לפינה יש קידוש כי היכי דלא חשוב שינוי מקום בסמוך ולקמן גבי שינוי מקום דקאמר לא שנו אלא מבית לבית. ומיהו שני מקומות בחד בית קרי ליה מבית לבית, ומיהו יש ספרים דגרסינן הכא מפינה לפינה (ולפיכה אף אם שינה מפינה לפינה לניד לניד)).

ואף רב הונא סבר אין קידוש אלא במקום סעודה. דרב הונא קדיש, ואיתעקרא ליה שרגא (נפל הנר וכבה קודם שאכל) ועיילי ליה למניה לבי גנניה דרבה בריה (בית חופת בנו) דהוה שרגא (שהיו שם נרות דולקין בבית המשתה) וקדיש וטעים מידי. אלמא קסבר אין קידוש אלא במקום סעודה.

ואף רבה סבר אין קידוש אלא במקום סעודה. דאמר אביי כי הוינא בי מר (רבה) כי הוה מקדש (ואנו רוצין היינו ליפטר משם ולילך לביתנו) אמר לן טעימו מידי [כתבו התוס' נראה דהיינו טעימת לחם כדאמרינן בשבועות (כב:) כדאמרי אינשי ניטעום מידי ואולי ואכלי ושתו. ואם מועיל מיני תרגימא להשלים ג' סעודות שבת כמו בסוכה היינו דוקא בסעודה שלישית אבל לא בסעודת ערבית ושחרית שהם עיקר כבוד שבת] דילמא אדאזוליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא ולא מקדש לכו בבית אכילה (ואפי' אתם הולכין לישן בלא אכילה...) ובקידושא דהכא לא נפקיתו (כתבו התוס' ומה שלא היה מקפיד על סעודת שבת שלא לאכול בלא נר כדפי' רש"י (כ"ל ללכאו' כמו שחשק שלח ילאו י"ח קידוש, כן היה לו לחשק שיפסידו מלות סעודת שבת) היינו משום שיוכלו לעשות למחר שלש סעודות או שמא יוכלו לאכול במקום שיש שם נר ואין יין) דאין קידוש אלא במקום סעודה.

איני, והאמר אביי כל מילי דמר (רבה) הוה עביד כרב, לבר מהני תלת דעביד כשמואל מתירין מבגד לבגד¹ [מתירין ציצית של

קא. - קא:

הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא שנו אלא מבית לבית, אבל ממקום למקום לא. אמר ליה רב אידי בר אבין הכי תנינא ליה במתניתא דבי רב הינך, ואמרי ליה במתניתא דבי בר הינך כוותיך. ואלא רב הונא מתניתא קא משמע לך? רב הונא מתניתא לא שמיע ליה.

ותו, יתיב רב הסדא וקאמר משמיה דנפשיה הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך לא אמרן אלא בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן (כגון מים או פירות שאינן טעונין ברכה חשובה בפני עצמם אלא בורא נפשות רבות. הלכך, א"צ לברך במקומן אחריהן דודאי כיון דעמד והלך במקום אחר עמידתו זו היא גמר סעודתו והך סעודה אחריתי היא וצריך לברך בתחלה. כתבו התוס' פירש רשב"ם כגון מים ופירות שאין צריכין אחריהם ברכה חשובה מעין שלש ומה"ט א"צ לברך במקומן הלכך עמידתו זו היא גמר סעודתו והך סעודה אחריתי היא וצריך לברך בתחלה, אבל דברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומן כגון יין וכל ז' מינין לקיבעא קמא הדר, והא דתנן ברכות (נא.) מי שאכל ושכח ולא בירך לכתחלה צריך לברך במקומו בכל ז' מינים מיירי, וברייתא דמייתי בסמוך לא גרסינן לשתות יין והטעם מפני שהגמ' מדקדקת מדקתני 'עקרו' דאיירי בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן ולא מדייקת מדקתני יין שהוא מז' מינין, אבל בברייתא דתניא כוותיה דרב הסדא גרסי' יין. ומיהו קשה דאי הוה יין בכלל דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן, א"כ אמאי איתותב ר' יוחנן לעיל, דרבי יוחנן איירי ביין, דאמאי דקאמר ר' יוחנן אף ידי יין נמי יצאו קאמר ואזדא ר' יוחנן לטעמיה דאמר שינוי מקום א"צ לברך, וברייתא איירי בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומן. ועוד, דא"כ פליג רב הסדא ארב ושמואל דאמרי לעיל ידי יין לא יצאו ולכאורה משמע דלא פליג אלא עם רב ששת. עוד קשה דאמר בירושלמי ברכות סוף פ"ז היה אוכל במזרחא של תאנה ובא לו במערבה צריך לברך אלמא בז' מינין נמי שינוי מקום צריך לברך, ודוחק לומר דאיתא כרב ששת שאין הלכה כמותו. לכך נראה דיין וכל ז' מינין לא הוו בכלל דברים הטעונין ברכה לאחריהם במקומן אלא פת וכל מיני פת שמברכין עליו המוציא או שמא כל מיני מזונות שיש בהם מה' מינין הוו בכלל דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן, ולהאי פי' נמי לא גרסינן בברייתא דבסמוך לשתות יין ולא בדתניא כוותיה דרב הסדא, דבפת או בה' מינין

התוס' ומיירי ששתו בבית הכנסת, אע"ג דלענין קידוש יצאו בשמיעה כדפי' לעיל, לענין יין לא פטר אא"כ שתה דהוי הפסק כדאמרינן בברכות (מ.) גבי המוציא שאם הפסיק שצריך לחזור ולברך].

ואזדא רבי יוחנן לטעמיה (דאף ידי יין יצאו) דאמר רב חנין בר אבבי אמר רבי פדת אמר רבי יוחנן אחד שינוי יין [פירש רשב"ם שהביאו לו יין מחבית אחרת ויש לו טעם משונה, או גרוע או משובח, אין צריך לברך שנית על היין. אבל הטוב והמטיב מיהת מברך אם משובח מן הראשון כדאמרינן בברכות (נמ):] אמר רב יוסף אמר רבי יוחנן אע"פ שאמרו שינוי יין אין צריך לברך אבל אומר הטוב והמטיב. ושינוי יין היינו מחבית אחרת כדאמרינן בברכות ירושלמי על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך עליה ומה היה מברך ואמר רבי יצחק בשם רבי אומר ברוך הטוב והמטיב. התוס' הביאו את פי' רשב"ם דבעינן שיהיה משובח מן הראשון כדי לברך הטוב והמטיב, וכתבו דכן דעת בה"ג, וכ"מ בירושלמי דסוף פ"ז דברכות דקאמר אבא בר רב הונא אמר יין חדש וישן צריך לברך, שינוי יין אין צריך לברך, שינוי מקום צריך לברך, היסח הדעת כמו שהוא (ר"ל לינו כמו...) שינוי מקום. משמע שרוצה לומר דיין חדש וישן צריך לברך לפי שהישן טוב מן החדש, אבל שינוי יין סתם אין צריך לברך כיון שאין ידוע שהשני משובח. מיהו, עובדא דבתר הכי פליג עליה דקאמר דעל כל חבית וחבית מברך, מה היה מברך ואמר רבי יצחק בשם רבי ברוך הטוב והמטיב, משמע בכל ענין אפילו מטבא לבישא. מיהו יש לדחות שהיה מברך לפי שלא היה מכירו, אבל אם ידוע שהשני גרוע לא. ונראה דאפילו השני גרוע מברך דעל ריבוי יינות הוא מברך, ובלבד שלא יהיה האחרון רע יותר מדאי שאין יכולין לשתותו אלא מדווקא. וצריך לברך הטוב והמטיב בין בשעת סעודה בין שלא בשעת סעודה, ויחיד אין צריך לברך אי ליכא אחרינא בהדיה כדמוכח בהרואה (שם) ודוקא ביין מברכין לפי שזיבלו כרמיהן כדמיהן של ישראל והטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה] **דף קא ע"ב** ואחד שינוי מקום (לכל דבר הנאכל אם אכל ממנו במקום זה וחוזר ואוכל במקום אחר) אין צריך לברך (שניה, וכגון שלא היה לו היסח הדעת בינתים).

מיתיבי שינוי מקום צריך לברך (כרב ושמואל דאמרי ידי יין לא יצאו) שינוי יין אין צריך לברך. תיובתא דרבי יוחנן תיובתא.

יתיב רב אידי בר אבין קמיה דרב הסדא, ויתיב רב הסדא וקאמר משמיה דרב הונא

קא:

(לאחריהן) למפרע נכלומר לברך ברכה שלאחריה, הואיל ועתידין לחזור בתמו התוס' משמע היכא דאיכא היסח הדעת לא סגי שיברך ברכת המוציא, אלא צריך שיברך ברכת המזון, וא"כ הא דאמר לקמן (קג:) כיון דאמר הב וניברך איתסר לנו למישתי היינו עד שיברך ברהמ"ז, וכן משמע בברכות (מב.) דקאמר רבה ורבי זירא הוו אכלי סליקו תכא מקמייהו אייתי להו ריסתנא, רבה אכל ורבי זירא לא אכל, א"ל לא סבר לה מר סילק אסור מלאכול, א"ל אנא אתכא דריש גלותא סמיכנא, והשתא אם לא היה צריך לברך בהמ"ז למה לא אכל, ויש לדחות דאותו מאכל היה מעורב בו לחם והיה לו מורה ליטול ידיו ולברך המוציא, והא דקאמר הכא טעונין ברכה למפרע היינו משום שמא ישוהו מלחזור עד שירעבו ואז לא יוכלו לברך ברהמ"ז כדאמר בברכות (נא:). ומיהו אם יצאו ולא בירכו למפרע כשיחזרו לא יברכו רק ברכת המוציא. ותדע, דאם לעולם טעונין ברכה למפרע אמאי איצטריך לאשמעינן כשהן חוזרין דמברכין ברכה לכתחלה פשיטא כיון דלעולם מברכין למפרע. והא דאמר בשמעתין שינוי מקום צריך לברך, היינו לפניו ולא למפרע, וכן פירש רשב"ם ור"ח לקמן (קג:) איתסר לנו למישתי עד דברכיתו בפה"ג, ואע"פ שלא היה יודע אם רוצים לשתות בלא ברכה מ"מ היה מורה להם שלא ישתו בלא ברכה, וכן נראה עיקר דהא בחולין (קז:) אמר השמש מברך על כל פרוסה ופרוסה לפי שמסיה דעתו ולא משמע שיצטרך בכל פעם לברך ברכת המזון, ועוד דלקמן גבי חד בריך אכסא קמא ואכסא דברכתא בפה"ג, ומייתי ראייה (שליך לנך על סוס צרהמ"ז צפה"ג) מהב וניברך דאסור למישתי עד שיברך, ואי בפה"ג מייתי שפיר, אבל אי אסור למישתי עד שיברך ברהמ"ז, מנא ליה דאחר ברכת המזון יצטרך לברך בפה"ג (שלא לך לנך זככת המזון אין ללוי) אע"פ שיש לדחות דמוכח שפיר, דאי אחר ברהמ"ז אין מברך בפה"ג דלא הוי הפסק, בהב וניברך אמאי אתסר למישתי, אבל לא משמע הכי מדלא פי' עד דברכיתו ברכת המזון ובפה"ג, וסברא הוא כיון דהב וניברך הוי הפסק כאילו כבר בירכו סגי בברכת בפה"ג כמו אחר ברהמ"ז. והא דתניא בתוספתא דברכות בעל הבית שהיה מיסב ואוכל קראו חבירו לדבר עמו אין צריך לברך... הפליג צריך ברכה למפרע וכשהוא חוזר צריך ברכה לכתחלה לאו כשהוא טעון ברכה למפרע אלא כשרוצה לצאת, ומיירי שקראו להפליג ומברך שמא ישהה כדפרישית, ותדע דאמר בפ"ג דיומא (ל.) דיבר עם חבירו והפליג טעון נטילת ידים ומשמע דה"ה ברכת המוציא, אבל ברהמ"ז לא קאמר דצריך, ומיירי שלא ידע מתחלה שיפליג. ואין הלכה כאותן ברייתות אלא אפילו ברכה לכתחלה לא צריך דק"ל כרב הסדא דאמר לקיבעיה קמא הדר, והנהו ברייתות וההיא דתוספתא אתו כרבי יהודה

מיירי מודקתני עקרו, וכן הלכה בכל דבר חוץ מפת ומיני מזונות שהם מחמשת מינין א"צ ברכה אחריהם במקומן ושינוי מקום צריך לברך בהם, ושינוי מקום היינו אפי' בחד בית כמו מאיגרא לארעא או מחדר לבית אבל מפינה לפינה לא, ולכל הפירושים אם הלך באמצע סעודה למקום אחר יכול לשתות יין או מים בלא ברכה דכיון שהוא בתוך הסעודה לקיבעיה קמא הדר) אבל דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן (כלומר ברכה חשובה בפני עצמן צריכין במקומן כגון שבעת המינין דאית בהו ברכה אחת מעין שלש, הואיל ולא בירך לאחריהן והלך במקום אחר לסעוד על דעת קביעות הראשונה הלך לברך ברכה אחת על שתיהן, ולפניהן נמי א"צ לחזור ולברך. מהכא שמעינן דהא דתנן (ברכות נא:) מי שאכל ושכח ולא בירך ב"ש אומרים... ושמעינן מינה דלכתחלה צריך לברך במקומו, בשבעת המינין מיירי, דאיכא כעין ברכת המזון ברכה אריכתא וחשיבותא מעין שלש) אין צריך לברך. מאי טעמא לקיבעא קמא הדר (כלומר על דעת סעודה הראשונה הוא אוכל עכשיו לסיים סעודתו. וא"ת אמאי אותיבניה לרבי יוחנן מהך ברייתא תיובתא, הא איכא לתרוצי ברייתא כרב הסדא בשאינן טעונין ברכה לאחריהן במקומן ומילתיה דרבי יוחנן בשטעונין, והלכך אין צריך לברך, ליכא לתרוצי הכי דרבי יוחנן סתמא קאמר שינוי מקום אינו צריך לברך בכל דבר הנאכל קאמר מדלא פירש, שהאמורא יש לו לפרש דבריו יותר מן הברייתא, ועוד יודעין היו האמוראין שהשיבו מההיא ברייתא לרבי יוחנן דבכל מקום קאמר רבי יוחנן שינוי מקום אינו צריך לברך אבל הברייתא שקדמה להם הרבה יש להם לפרש כן וכן). ורב ששת אמר אחד זה ואחד זה (בין שטעונין ברכה לאחריהן במקומן בין שאינן טעונין שאינן משבעת המינין) צריך לברך.

מיתיבי בני חבורה שהיו מסובין לשתות, ועקרו רגליהן לצאת לקראת חתן או לקראת כלה, כשהן יוצאין אין טעונין ברכה

קא: - קב.

צריך לברך כרב הסדא, דא"ר יוחנן בעירובין (פב.) כל מקום שאמר ר' יהודה במה לחלוק אימתי לפרש דברי חכמים בא] אבל לא הניחו שם מקצת חברים, כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה.

אלא טעמא דדברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן, דכשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה. אבל דברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן אפילו לרבנן, כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה. לימא תיהוי תיובתא דרבי יוחנן [דאמר לעיל (קא):] שינוי מקום אין צריך לברך ולא מפליג בין דברים הטעונין לדברים שאינן טעונין? ולא מי אותביניה חדא זימנא, נימא מהא נמי תיהוי תיובתא (שאם יבא אדם ויתרץ להך קמייתא או ישבש אותה על ידי ברייתות אחרות נותביה מהך)?

אמר לך רבי יוחנן הוא הדין דאפילו דברים שאין טעונין ברכה לאחריהם במקומן נמי אין צריכין לברך, והא דקתני עקרו רגליהן, להודיעך כחו דרבי יהודה, דאפילו דברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן טעמא דהניחו מקצת חברים, אבל לא הניחו מקצת חברים כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה (אבל בשאר דברים לא היה יכול לומר טעונין ברכה למפרע... דהא אין צריכין ברכה לאחריהן במקומן. וליכא לאקשווי אדרבה לישמענין דברים שאין צריכין ברכה לאחריהן במקומן להודיעך כחן דרבנן דמקילין כל כך שאפי' עליהם אין צריכין לברך ומשום דכח היתרא עדיף, אין לומר כך דאין כחן כח וחשיבות אם אין מצריכין לברך, דסברא הוא דכיון שלא היה היסח הדעת בינתים למה יחזור ויברך, אבל כח דר' יהודה עדיף טפי שמחמיר שתי חומרות

כשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה. במה דברים אמורים שהניחו שם זקן או חולה. אבל לא הניחו שם לא זקן ולא חולה, כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע, כשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה.

מדקתני עקרו רגליהן מכלל דבדברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן עסקינן (דעקירות משמע דמשום מהירות התן וכלה הן נעקרין, אבל אם לא בן עדיין היו צריכין לעמוד ולברך ברכה שלאחריהן) וטעמא דהניחו שם זקן או חולה, הוא דכשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה. אבל לא הניחו שם זקן או חולה כשהן יוצאין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין טעונין ברכה לכתחלה. קשיא לרב הסדא (דאילו לרב הסדא אפילו לא חזרו למקומן אלא גמרו סעודתן במקום אחר אין צריך לברך תחלה הואיל ועדיין לא בירך אחריהן, והכא מוכח דאפילו חזרו למקומן הראשון צריך לברך תחלה)?

אמר רב נחמן בר יצחק [דף קב ע"א] מאן תנא עקירות (מאן תנא להך ברייתא דקתני אע"ג דדברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן צריך לברך) רבי יהודה. דתניא חברים שהיו מסובין, ועקרו רגליהם לילך לבית הכנסת או לבית המדרש [פתבו התוס' מכאן משמע שאם שכח להתפלל ונזכר באמצע סעודה והתפלל (במקום הסעודה) שא"צ ברכה אפי' לכתחלה, ומה שהביא ה"ר יום טוב ראייה מחולין (פו.) גזי אמר סב לן ונצריך, שאם רואה לאכול סוב לריך לברך מטעם... דאמר מישתא וברוכי בהדי הדדי לא אפשר (שלא יכול לשחות וגם לברך ברהמ"ז) שצריך לברך ברהמ"ז וליטול ידיו, אינה ראייה דדוקא גבי ברהמ"ז אמרינן הכי דהוי הפסק וגמר סעודה, אבל תפלה אע"ג דמיכל וצלווי בהדי הדדי לא אפשר, אין בכך כלום] כשהן יוצאין אין טעונין ברכה למפרע, וכשהן חוזרין אין טעונין ברכה לכתחלה, אמר רבי יהודה במה דברים אמורים בזמן שהניחו שם מקצת חברים [מכלל דרבנן פליגי עליה ברישא דאע"ג דלא הניחו שם מקצת חברים אין

קב.

לא בטלה התקנה, זהו טעם המקומות שנהגו לקדש בבהכ"נ. אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבהכ"נ, וכן מנהג א"י... או"ח (רסמ"א).
ב. אין קידוש אלא במקום סעודה, ובבית אחד מפנה לפנה חשוב מקום אחד, שאם קידש לאכול בפנה זו ונמלך לאכול בפנה אחרת, אפי"ה הוא טרקלין גדול, א"צ לחזור ולקדש. [הגה ומבית לסוכה חשוב כמפנה לפנה מלכ"י וי"א שכל שרואה מקומו, אפילו מבית לחצר, א"צ לחזור ולקדש (ביאר באר הגולה טור בשם רב שר שלום) וי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר, שפיר דמי, והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד, כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא (ביאר באר הגולה לפי התוספות והרא"ש) וכן עיקר] או"ח (רעג"א). ג. היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל וקראו חבריו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר, הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל, וחוזר ומברך בתחלה המוציא, ואח"כ יגמור סעודתו, אבל אם דבר עמו בתוך הבית, אע"פ ששינה מקומו מפנה לפנה, א"צ לברך (הגה ועיי' לקמן סימן רע"ג. אם היה דעתו לאכול במקום אחר לא מיקרי שנוי מקום, והוא שיהיו שני המקומות בבית א'...) או"ח (קעה"א). ד. חברים שהיו יושבים לאכול ויצאו לקראת חתן או לקראת בלה, אם הניחו שם מקצתן חוזרים למקומם וגומרין סעודתן ואינם צריכין לברך שנייה, ואם לא הניחו שם אדם, כשהם יוצאים צריכים לברך למפרע, וכשהם חוזרים צריכים לברך לכתחלה, וכן אם היו מסובין לשתות או לאכול פירות, שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל, וחוזר ומברך שנית על מה שהוא צריך לאכול. והמשנה מקומו מפנה לפנה בבית א', אינו צריך לחזור ולברך, אבל במזרחת של תאנה זו ובא לאכול במערבה, צריך לברך. (הגה ויש חולקים בכל מה שכתוב בסי' זה, רק סוברים ששנוי מקום

על דברי חכמים, דלא מיבעיא דברים שאין צריכין ברכה לאחריהן במקומן שחייב לברך אע"פ שחבירו פוטרין, אלא אפילו דברים הצריכין ברכה לאחריהן במקומן נמי דחייב הלכך הכא כח דאיסורא עדיף).

תניא כוותיה דרב חסדא חברים שהיו מסובין לשתות יין ועקרו רגליהן וחזרו אין צריכין לברך (והיינו כרב חסדא דאמר דברים שטעונין ברכה לאחריהן במקומן א"צ לברך, והא בהדיא מסייעא לרב חסדא מדקתני יין, אבל בהדיא דלעיל לא תנא יין בהדיא. מיהו שמעינן משמעתין שינוי יין אין צריך לברך ברכת היין אבל מברך הטוב והמטיב. שינוי מקום בשבעת המינין שטעונין ברכה לאחריהן במקומן מעין שלש כגון אוכל בבית זה וחזר ואכל בבית אחר קודם שבירך אחריהן או שאכל בבית זה והלך לשוק וחזר וגמר סעודתו בבית אחר בכל אלו אין צריך לחזור ולברך תחלה דלקיבעיה קמא הדר דהא תניא כוותיה דר"ח. אבל שאר פירות ומשקין שאינן משבעת המינין שאינן צריכין ברכה לאחריהן במקומן ואכל בבית זה וחזר ואכל בבית אחר צריך לברך תחילה אבל מפינה לפינה בבית אחד אין צריך לברך כדתניא במתניתא דבי רב הינק. ומשום דקבעי למיתני ועקרו רגליהן כדי לילך לבית המדרש הלכך נקטו חברים תלמידי חכמים כתבו התוס' פי' רשב"ם הא דלא מייתי כרב חסדא מרבנן דר' יהודה משום דבהדיא לא קתני בהדיא יין וזה פי' לפי שיטתו דגרסי' הכא יין וי"ל משום הכי לא מייתי סיעתא מינה משום דאיכא דאמרי בסנהדרין (כה). דבמה נמי לפרש ואע"ג דחזרו (למקומן סלחאון) מייתי ראייה לרב חסדא, דטעמא דשינוי מקום דצריך לברך משום שעמידתו ממקומו היא גמר אכילתו וה"ה נמי חזרו).

פסק הש"ע א. נוהגין לקדש בבהכ"נ, ואין למקדש לטעום מיין הקידוש אלא מטעימו לקמן, דאין קידוש אלא במקום סעודה... ומעיקרא לא נתקן אלא בשביל אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא, להוציאם י"ח, ועכשיו אע"ג דלא אכלי אורחים בבי כנישתא

קב. - קב:

והביאו לו יין לבן, אע"פ שהוא יותר גרוע, מברך הטוב והמטיב לפי שהוא בריא לגוף יותר מן האדום מלכני) או"ח (קעה.ב). כתב בה"ח א. כיון שמברך להשי"ת על הטבה זו, צריך שיהיה בו שיעור שתיה להתחייב בכרכה אחרונה מיין ראשון ומיין שני ב. כתב תהלה לדוד כיון דפלוגתא היא, אין לברך אא"כ היין השני משובח מהראשון. וכתב בה"ח דהרצאה לחוש לספיקא ולא לברך כלל רשאי, כיון דברכות דרבנן. ומ"מ נראה שיש לברך בליבו ג. אין לברך הטוב והמטיב אא"כ יש אחר עמו (מפורש בש"ע) וע"ע דברים נוספים.

תנו רבנן בני חבורה שהיו מסובין (נענש"ק) וקדש עליהן היום, מביאין לו (באמצע סעודתו) כוס של יין, ואומר עליו קדושת היום ושני אומר עליו ברכת המזון [ומפסיק (ר"ל מפסיק סעולת החול) בדאמר ר' יהודה לעיל (ק). ומיהו הואיל והגיע שעת קידוש צריך לקדש תהלה. ל"א גרסינן ראשון אומר עליו ברכת המזון שני אומר עליו קידוש היום. ובתוספתא דברכות (פ"ה ה"ג) מוכח כלשון ראשון כתבו התוס' ה"ג ראשון אומר עליו ברכת המזון להפסיק (סעולת החול) והשני אומר עליו קידוש היום סמוך לסעודת שבת, ולגירסא זו אתי שפיר הא דמשמע לעיל (ק): דמפסיק לר' יהודה בעקירת שלחן קודם קידוש לפי שהיו רגילין לעקור שלחן לפני ברכת המזון, אבל ספרים דגרסינן ראשון אומר עליו קידוש היום ומעמא שאינו יכול למעום מכוס ברהמ"ז בלא קידוש קשה מנא ליה לעיל דמפסיקין לרבי יהודה בעקירת שלחן קודם קידוש, והא דקתני בתוספתא דברכות אורחין שהיו מסובין אצל בעל הבית וקדש עליהן היום עקרו עם השיכה לבית המדרש חזרו ומזגו להם את הכוס אומר עליו קידוש דברי רבי יהודה וברכת המזון לא מזכיר כלל, היינו משום דמתחלה עשו ברהמ"ז קודם יציאתם לעשות הפסק בין סעודת חול לסעודת שבת, ולכך נמי עשו עקירה לבית המדרש] דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר אוכל והולך עד שתחשך (עד שתגמר סעודתן אי נמי הולכין ואוכלין משתחשך ור' יוסי למעמיה דלדידיה אין מפסיקין כלל). [דף קב ע"ב] גמרו (סעודתן) כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון [ר' יוסי קאמר לה ורבותא הוא שאינו צריך לקדש מיד אלא יגמור סעודתו ויברך ברכת המזון ואח"כ יקדש. ומיהו אם פרס מפה וקידש מודה רבי יוסי דכל שכן דשפיר

אינו אלא כהיסח הדעת, ולכן אם שינה מקומו למקום אחר א"צ לברך אלא לפני מה שרוצה לאכול, אבל לא על מה שכבר אכל תוס' ונשנ"ס והנל"ט ומלכני ודוקא שלא הניח מקצת חברים בסעודה ואכל מדברים שאינן צריכין ברכה במקומם, אבל אם הניח מקצת חברים או אפילו לא הניח ואכל דברים שצריכין ברכה במקומם, אפי" מה שרוצה לאכול אחר כך א"צ לברך סמ"ק ור"ז ולכן מי שפסק סעודתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל וקראו חברו לדבר עמו אפי" לפתח ביתו או למקום אחר, כשהחזר לסעודה א"צ לברך כלל, דהא פת צריך ברכה במקומו לכולי עלמא, מיהו אם הסיח דעתו, כשהחזר ודאי צריך לברך על מה שרוצה לאכול אח"כ ז"י ונשנ"ט ואין חילוק בין חזר למקום שאכל כבר ובין סיים סעודתו במקום אחר למנ"ס ור"ן וכן נוהגין במדינות אלו, מ"מ לכתחלה לא יעקר ממקומו בלא ברכה, דחיישינן שמא ישכח מלחזור ולאכול הר"ל מנח ור"ן מיהו לצורך מצוה עוברת, כגון שהגיע זמן תפלה, מותר כל ז' או"ח (קעה.ב). כתב הרי"ף 'קאמרי רבואתא הלכתא כרב ששת דתניא כוותיה, ואע"ג דשני רב נחמן בר יצחק לא סמכינן אשינויא כתב הב"י שב"ד הרמב"ם וכן הלכה. אמנם הרמ"א פסק כברי התוס' והרא"ש שפסקו כרב הסדא. לעניין הלכה למעשה לבני ספרד (לשיטת בה"ח) בסק"א כתב אם אכל דברים שצריכים ברכה במקומן, אפי" מה שרוצה לאכול אח"כ, אין צריך לברך, כדברי הרמ"א משום דקיי"ל סב"ל. * מ"ש הש"ע 'לקראת התנ' פסק בה"ח סק"ז דלאו דוקא וה"ה לדברי הרשות, וש"כ הרמב"ם בפאר הדור. * מ"ש הש"ע שאם לא בירכו ברכה אחרונה, שיהזרו יצטרכו לברך ברכה אחרונה שיהזרו' כתב בה"ח סק"ח שהלכה כהרמ"א שלא צריך לא ברכה ראשונה כיון דלקבעיה הדר, וק"ו לא ברכה אחרונה, משום דקיי"ל סב"ל. ה. מברכין הטוב והמטיב על כל שינוי יין מן הסתם, אפילו אינו יודע שהשני משובח מהראשון, כל שאינו יודע שהוא גרוע ממנו. (הגה ואין חילוק בין שניהם חדשים או א' חדש וא' ישן ז"י נשנ"ס וטור ותוס"ד ואפי" שתה ממנו תוך שלשים יום. י"א דאם שתה תהלה יין אדום

קב:

לבסוף]. ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר המזון [בתפני התוס', הקשה ח"ר נסים איך יאכל קודם הבדלה הא אמרינן לקמן אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיבדיל, ואמימר נמי בת טוות כדאמר לקמן (קז). ותירץ דהכא מיירי כשאכל מבעו"י עד שחשיכה לו, ואע"ג דמפסיקין להבדלה לשמואל וכ"ש לר' יהודה דמחמיר טפי, והך ברייתא מוקי לה בסמוך כב"ש ואלויבא דרבי יהודה, הא דקאמר מניחו לאחר המזון לא שמותר לאכול אלא כלומר כשיפסיק סעודתו בברחמ"ז או יבדיל. וקשה דלשון הנכנס לביתו משמע שלא התחיל לאכול מבעו"י, ועוד הקשה מורי ח"ר יחיאל דלקמן (קה): אמרינן על הך ברייתא ש"מ מעם מבדיל, ולפירוש רבינו נסים דמיירי באכל מבעוד יום אין להוכיח כלום. אלא י"ל דודאי בחנם אין לו לאכול קודם הבדלה, אבל כשאין לו אלא כוס אחד מותר לאכול קודם הבדלה כדי לעשות על הכוס ברכת המזון ומשלשלן (לשון שלשלת שמחברם יחד עם ברכת המזון) כולן לאחריו (אלמא אמרינן שתי ברכות על כוס אחד הבדלה וברכת המזון)? אין לו שאני (דלית ליה יין לשני כוסות, ואנן בדאית ליה עסקינן).

והא יום טוב שחל להיות אחר השבת (מוצאי השבת) דאית ליה (כמה כוסות) ואמר רב יקנ"ה [קס"ד ב"ט הראשון של פסח שחל להיות אחר השבת עסקינן דאית ליה כוסות הרבה דתנן לעיל (צט): אפילו עני שבישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות, ואמר רב יקנ"ה (יין קילוש נר פזלסה) אלמא קידוש והבדלה על כוס אחד מצי אמר בתפני התוס' פי' רש"י דס"ד דביו"ט ראשון של פסח מיירי דאית ליה כוסות טובא כדתנן (צט): לא יפחתו לו מד' כוסות. וקשה דהא כל ד' כוסות צריכי כל חד למילתיה, ועוד דבסמוך דפריך מיקנה"ז לימא דבשמיני של חג מיירי דאיכא זמן ואכיל ושתה כל מה דהוה ליה, ועוד דאכיל כל מה דהוה ליה' לשון אכילה לא היה לו להזכיר אכוסות. לכך נראה לפרש דביום טוב ראשון מסתמא אדם מכין הרבה (ומסתמא יס לו כמה כוסות) ובשמיני של חג נמי שהוא רגל בפני עצמו רגילין להכין הרבה כדתנן (חולין פג). ד' פרקים בשנה צריך הטבח להודיע אמה מכרתי לשחוט והשיב יום טוב האחרון של חג אמרי מדלא אמר זמן מכלל דבשביעי של פסח עסקינן (דשמא עני הוא ואין לו אלא כוס אחד. וטעמיה דרב לקמיה אפרשנו במקומו וכן דרבא ודאביי) דכל מאי דהוה ליה אכיל ליה, ולית ליה.

טפי, דאי לא תימא הכי אלא דוקא קאמר רבי יוסי ראשון מברך עליו ברהמ"ז אם כן שמואל דאמר כמאן (ק). והשני אומר עליו קדושת היום.

אמאי, ונימרינהו לתרוייהו אחדא כסא [קידוש היום וברכת המזון. ולרבי יוסי קא פריך דאילו לרבי יהודה כיון דמפסיקין וצריך עקירת שלחן צריך שני כוסות בעי"ז ביארו התוס' לר' יוסי פריך כיון דתרוייהו אסעודת שבת קאתו כדפרישית לעיל (ק). דהך סעודה עולה לו לסעודת שבת הוה ליה למימר תרווייהו אחד כסא אבל לר' יהודה לא פריך כיון דברכת המזון אסעודת הול וקידוש על סעודה הבאה אין לומר שניהם על כוס אחד? אמר רב הונא אמר רב ששת אין אומרים שתי קדושות (ברכת המזון קורא קדושה כקידוש היום כלומר שתי מצות) על כוס אחד (בתפני התוס', ויש נזהגין בחופה מטעם זה שלא לומר שבע ברכות על כוס ברכת המזון אלא מביאין כוס אחר ואין מברכין על השני בפה"ג כיון שכבר בירך על כוס ברכת המזון כי אין נכון לברך פעמים. אך רבינו משולם היה אומר הכל על כוס אחד דלא דמי לברכת המזון וקידוש דתרי מיילי נינהו כדאמרינן בסמוך אבל הכא חדא מלתא היא דברכת המזון גורם לברכת נישואין. וברכת אירוסין ונישואין נהגו לומר על שתי כוסות, וטעמא דרגילים זה בלא זה כדאמר בכתובות (ז): מברכין ברכת האירוסין בבית אירוסין וברכת התנים בבית התנים ועוד דנהגו לקרות כתובה בינתים והוי הפסק ולכך מתכוונים ולכך צריך ב' כוסות). מאי טעמא? אמר רב נחמן בר יצחק לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות (דמיהזי עליה כמושוי).

ולא, והא תניא [בתפני התוס' הוה מצי למיפרך ממתני' (ברכות נא): דמייתי בסמוך ב"ש אומר נר ומזון ובשמים והבדלה... אלא פריך מברייתא משום דבעי לשנויי אין לו שאני כדקתני בברייתא אין לו אלא כוס אחד... ודרך הש"ס להקשות ממקום שמוצא לתרץ בפשיטות] הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין (תחלה לפי שהוא תדיר ותדיר קודם) ועל המאור, ועל הבשמים ואחר כך אומר הבדלה על הכוס [כב"ש מוקמינן לה במסכת ברכות (נב). דאמר מאור ברישא ואחר כך בשמים והבדלה לבסוף לפי שאלו הראשונות קצרות וברכת הבדלה ארוכה לפיכך אומרה

קב:

גופא, יום טוב שחל להיות אחר השבת (צריך להבדיל ולקדש ומשמע שאם לא היה יום טוב לא היו חולקין האמוראין הללו אלא כולי עלמא מודו יין מאור והבדלה, והשתא דאיכא קדושת היום פליגי, ולפיכך צריך ליתן טעם לכל דבריהם ולומר שהקידוש גורם לשנות את הסדר מכמות שרגיל). **רב אמר** יקנ"ה [ס"ל קדושת היום עדיפא מהבדלה אי נמי דכי מבדיל ברישא מיחזי דהוי עליה קדושת היום כמשוי. ולפיכך יין קודם לקידוש כבית הלל (ברכות נא): דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ואחר הקידוש נר והבדלה כשאר מוצאי שבתות שהנר קודם להבדלה. **ביארו התוס'** יקנ"ה יין ברישא. וא"ת אמאי לא תקינו נמי בברכת המזון יין ברישא כמו בכל מקום וליכא למימר דפטר ליה יין שבתוך הסעודה דכיון דאמר הב ונברך איתסר למישתי. ויש לומר דברכת המזון בא לשם גמר סעודה ומפסיק לכל מה שלפניו כדאמר לקמן (קג): דברכת המזון עקר דעתיה ממשתיא צריך לברך אכסא דברכתא אע"ג דבירך אכסא קמא, והשתא הכוס בידו ודעתו לשתות אח"כ אפי"ה הוה הפסק לכך תיקנו לברך איין אחר ברכת המזון שאם יברך קודם יצטרך לברך שנית).

ושמואל אמר ינה"ק [שמואל סבירא ליה הבדלה קודם לקידוש כדמפרש טעמא לקמיה (קג). משל דרבי יהושע בן חנניא למה הדבר דומה למלך שיצא ואפרכוס נכנס, מלויין את המלך השבת להבדיל, ואח"כ יוצאין לקראת אפרכוס לקראת יום טוב לקדשו. ועל מלתיה דשמואל אמר לה בהדיא בברכות בירושלמי באלו דברים רבי חנינא אמר ינה"ק ואתי רבי חנינא כשמואל דא"ר חנינא בשם שמואל משל למלך יוצא ושלטון נכנס, מלויין את המלך ואח"כ מכניסין את השלטון, הלכך יין תחלה ואח"כ מאור ואח"כ הבדלה דכיון דהבדלה קודם לקידוש יעשה כל סדר הבדלה כדין מוצאי שבתות דעלמא ואח"כ יקדש. עוד **ביאר הרשב"ם** ומה שאין נותנין האמוראין סימן לבשמים לפי שאין מברכין על הבשמים ביום טוב שהרי גם ביום טוב יש לנו נשמה יתירה כשבת עוד **התוס' הביאו** את הסבר רשב"ם **והקשו** דא"כ במוצאי יום טוב אמאי לא תקינו בשמים לכך נראה דביום טוב

והא יום טוב ראשון, דאית ליה (דאפי' עני שבישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות) ואמר אביי יקנ"ה, ורבא אמר יקנ"ה? אלא הבדלה וקידוש חדא מילתא היא (תרווייהו משום קדושת ימים טובים נינהו ובהבדלה עצמה הוא מזכיר קדושת יום טוב דהמבדיל בין קדש לקדש מברך) ברכת המזון וקידוש תרי מילי נינהו. **פסק הש"ע** אם גמר סעודתו (מ"ב ומיירי ג"כ שנמל ידיו למים אחרונים וקודם שהתחיל בבהמ"ז ראה שקידש עליו היום דבזה ס"ל דתחלה מברך בהמ"ז על כוס ראשון דמכיון שנמל ידיו צריך לברך תיכף, אבל אם לא נמל ידיו גם הדעה ראשונה ס"ל דפורם מפה ומקדש מקודם ולא יברך בורא פה"ג בעת הקידוש אם שתה יין מקודם באמצע הסעודה וכנ"ל בס"ד, ואפילו אמר הב לן ונברך ג"כ מקדש מתחלה כיון שלא נמל ידיו עדיין, אך בזה צריך לברך בפה"ג בעת הקידוש כיון שאמר הב לן ונברך) וקידש היום קודם שברך בהמ"ז, מברך בהמ"ז על כוס ראשון ואח"כ אומר קידוש היום על כוס שני (מ"ב אבל אין אומר שניהם על כוס אחד דאין עושין מצות חבילות חבילות) וצריך להזכיר של שבת בבהמ"ז, אע"פ שמברך קודם קידוש (מ"ב דאזלינן בתר השתא כיון דבשעה שהוא מברך כבר נתקדש היום ומ"מ פשוט דלכו"ע אם לא הזכיר של שבת אינו חוזר) (הגה וי"א דאינו מזכיר של שבת, דאזלינן בתר תחלת הסעודה (מ"ב שהיה בזמן חול וכ"ז דוקא כשלא אכל משחשכה מאומה, אבל אם אכל מעט גם משחשכה לכו"ע צריך להזכיר של שבת) וכן עיקר... וי"א דאף בגמר סעודתו אינו מברך בהמ"ז תחלה, אלא פורם מפה ומקדש (מ"ב ס"ל דע"כ צריך לאכול מיד אחר הקידוש כדי שיהא נחשב למקום סעודה דסעודה שאכל מתחלה אינה מועלת לזה וכנ"ל וכיון דע"כ צריך לאכול בהמ"ז שבינתים למה לי ודינו כמו המקדש באמצע סעודתו הנ"ל בס"ד שפורם מפה ומקדש) ומברך המוציא ואוכל מעט, ואח"כ מברך ברכת המזון. [הגה והכי נהוג להוציא את נפשיה מפלוגתת סברא ראשונה (מ"ב היינו דאם יעשה כדעה ראשונה יפול בספיקות אם להזכיר של שבת, ואם יטעום מכוס בהמ"ז, ואם צריך לאכול אחר הקידוש, ואף דעתה אינו יוצא ידי דעה ראשונה דס"ל דצריך לברך בהמ"ז מיד, הא עדיפא דאם יעשה כדעה ראשונה יש חשש ברכה שא"צ לדעה שניה שיצטרך לברך בהמ"ז ב"פ]] או"ח (רעא,ו).

קב: - קג.

משוי ברישא מקמי קידוש, דהא כל מוצאי שבת קודם להבדלה לפי שנהנה בו תחלה ה"נ קודם לקידוש שהרי נהנה בו תחלה, והרי אי אפשר לאומרו בין יין להבדלה כדין שאר מוצאי שבת שהיין קודם לו בשביל שתדיר, דא"כ יש כאן הפסק בין יין להבדלה). **מרתא אמר משמיה דרבי יהושע** ניה"ק.

שלח ליה אבוה דשמואל לרבי ילמדנו רבינו סדר הבדלות היאך, שלח ליה כך אמר רבי ישמעאל בר רבי יוסי שאמר משום אביו, **שאמר משום רבי יהושע בן חנניה נהי"ק** (וטעמא כדמפרש לקמן דהבדלה קודם לקידוש, והלכך נר תחלה לפי שרוצה ליתן יין סמוך להבדלה ולקידוש ששניהן נתקנו על היין, אבל מאור אומרו בלא יין אם אין לו כוס). אמר רבי חנינא משל דרבי יהושע בן חנניה למלך שיוצא ואפרכוס נכנס מלויין את המלך, ואחר כך יוצאים לקראת אפרכוס.

מאי הוי עלה? **אביי אמר יקונ"ה, ורבא אמר יקנ"ה**? (אביי ורבא סבירא להו כרב דאמר יקנ"ה ובזמן הוא דפליגי אביי סבירא ליה יקונ"ה מאחר שמתחיל לקדש יגמור כל הקידוש ויאמר זמן שאם אין כאן קידוש אין כאן זמן אבל הבדלה אינה גורמת לומר זמן, ורבא ס"ל מה מציינו בכ"מ זמן לבסוף הכא נמי זמן לבסוף, וטעמו של דבר דזמן אומרו אפילו בשוק ועיקרו אינו על הכוס הלכך אומר לבסוף) והילכתא כרבא [דאמר יקנ"ה דקידושא והדר הבדלה, וכי מבדיל ברישא מיחזי דהוי עליה קדושת שבת כמשוי פתבו התוס' משום אינך אמוראין אצטריך לפסוק כרבא ולא משום אביי דקיי"ל (ב"ק עג). בכלי גמרא כרבא לגבי אביי בר מיע"ל קג"ס].

רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא (במוצאי שבת של חול) אייתו לקמיהו מאור ובשמים, בריך רבא אבשמים ברישא והדר אמאור (כמנהג שלנו) אמר ליה (רב הונא לרבא לאחר שגמר הבדלה) והא בין בית שמאי

ליכא נשמה יתירה, והכא אין מזכיר בשמים משום דשמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועיל כמו בשמים, ויש טעמים לא נכונים וזה הטעם נכון ועיקר].

[דף קג ע"א] ורבה אמר יהנ"ק פירש רשב"ם סבירא ליה כרב דמשוי מאור בין קידוש להבדלה שאין נכון בעיניו של רבה לסמוך הבדלה לקידוש שזה מכחיש כחו של זה הקידוש עושהו קודש והבדלה עושהו קודש קל, וסבירא ליה כשמואל דהבדלה קודם לקידוש. ומיהו, יין בראש כולן דתדיר קודם, והכי נמי בברכות ירושלמי יום טוב שחל להיות במוצ"ש רבי יוחנן אמר יקנ"ה ר' חנינא אמר ינה"ק ולוי אמר יהנ"ק מסתברא דלוי דאמר מעין שניהן. **ונראה לי** דהכא גרסינן נמי ולוי אמר יהנ"ק רבה אמר קני"ה שכן דרך האמוראין רב ולוי ושמואל חברים הם ורבה אחריהן **התוס' הביאו** את טעמו של הרשב"ם להיפוך הגירסא **וכתבו** דאין צריך לטעם זה, דהגמ' נקט כל אותם שאומרים יין תחלה יקנ"ה ינה"ק יהנ"ק ואח"כ אותם שאומרים קידוש ברישא קני"ה קינ"ה ואח"כ נר תחלה נקי"ה ניה"ק, ומיהו בירושלמי משמע כפירוש רשב"ם).

ולוי אמר קני"ה פירש רשב"ם סבירא ליה דקידוש קודם להבדלה כרב, ולמה אינו רוצה לומר יין ברישא לפי שא"כ אינו נראה שמבדיל על היין הואיל ומרחיק הבדלה מעל ברכת היין והרי עיקר הבדלה לא תיקנו אלא על היין אבל קידוש אפילו על הפת יכול לקדש כדלקמן (קו): הלכך קידוש ברישא והדר מאור, לפי שאנו רוצין לסמוך יין להבדלה, והבדלה על כרחך לבסוף תהיה כשאר כל מוצאי שבתות, והאי דלא מקדים יין מקמי מאור כשאר מוצאי שבתות, שאם כן היה נראה על הקידוש ולא על הבדלה, אבל במוצ"ש דעלמא דליכא קידוש מקדמי ליה. **התוס' הביאו** את פירוש רשב"ם קני"ה דרוצה לסמוך יין להבדלה משום דמקדשין על הפת ואין מבדילין על הפת, ולפי מה **שפירש ר"ת** לקמן (קו): דאין מקדשין על הפת יש לפרש שאם היה מרחיק יין מן הבדלה יאמרו שאינו בא אלא בשביל קידוש שהוא לכבוד יום טוב].

ורבנן אמרי קינ"ה (סבירא ליה כרב דקידוש קודם להבדלה, ורוצה נמי לסמוך יין להבדלה טפי מקידוש הלכך קידוש ברישא והדר כל סדר הבדלה של סדר כל מוצאי שבת דהוי יין מאור והבדלה **אי נמי** רוצין להבדיל בין קידוש להבדלה בכל היכולת)

מר בריה דרבנא אמר נקי"ה (קידוש קודם להבדלה כרב, ויין נמי רוצה לסמוך להבדלה כמו שפירשתו, הלכך נקי"ה בעינן, ומאור

שלא היו שותים בבי ריש גלותא יין כאמצע הסעודה לכך נראה לפרש שלא היו מברכין תוך הסעודה כי היו יודעים שיתנו להם יין כל צרכן, אבל בבהמ"ז לא היה כוס כי אם למברך, והיו מסתפקים אם יגיע להם לשותות ממנו) הכא הא מנח כסא קמן ודעתן עילויה. אמר ליה אנא עבדי כתלמידי דרב, דרב ברונא ורב הננאל תלמידי דרב הוון יתבי בסעודתא [דף קג ע"ב] קאי עלייהו (משמש עליהן) רב ייבא סבא. אמרו ליה הב לן וניבריד, לסוף אמרו ליה הב לן ונישתי. אמר להו, הכי אמר רב כיון דאמריתו הב לן וניבריד איתסרא לכו למישתי מאי טעמא דאסחיתו דעתייכו (פירש רשב"ם אלמא ברכת המזון אסחית דעתא הוא וצריך לחזור ולברך לאחר ברכת המזון והכי נהגינן. ואע"ג דשמעינן מהכא דברכת המזון אפסקי סעודתא הוא, לא בעי ברוכי על היין לאחריו מיקמי דנבריד ברכת המזון לפי שברכת המזון פוטרתו, דהשתא אחת מעין שלש סגי להו כ"ש שלש ברכות עצמן, ובה"ג נמי כתב דלא בעי לברוכי ברכת היין לאחריו עד לאחר ברכת המזון. התוס' הביאו את פירוש רשב"ם וכתבו דאין זה ק"ו (שנסמ"ז) יפטור את שתיית היין ק"ו מצרכת מעין שלש) דהא פסקינן בברכות (מא:): דברים הבאים שלא מחמת הסעודה אחר הסעודה פי' וקודם ברכת המזון טעונין ברכה לפנייהם ולאחריהם, וכן תאנים וענבים בתוך הסעודה לרב ששת ולא מיפטרו בג' ברכות דבהמ"ז. ורש"י פירש בתשובה דצריך לברך אחריו (אחרי יין) כמו תאנים וענבים לרב ששת ואין נראה דהא מסקינן התם אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים שלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונין ברכה לפנייהם ולא לאחריהם, לאחר הסעודה טעונין בין לפנייהם בין לאחריהם והיינו דלא כרב ששת, ואע"ג דרש"י פירש התם לאחר הסעודה כלומר דברים הרגילים לבא אחר הסעודה כגון תאנים וענבים אפי' באים בתוך הסעודה צריכין ברכה לפנייהם ולאחריהם, אין נראה פירוש זה כדמפרש שם, ועוד דלא דמי לתאנים וענבים, דאין חשיב בא מחמת הסעודה ולא צריך לברך אחריו לכולי עלמא, ואע"ג דאמר התם שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאין מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעון ברכה לא לפנייהם ולא לאחריהם מפני שפת פוטרתן, אי הכי יין נפטרית פת פירוש ואנן תנן הביאו להם יין תוך המזון כל אחד מברך לעצמו ומשני שאני יין הואיל וקובע ברכה לעצמו, התם לא מיירי אלא בברכה שלפניו, אבל לענין ברכה שלאחריו לא אשכחן דחשיב, ואין מנהג לברך אחר היין בתוך הסעודה, ואפילו יין דלאחר הסעודה נראה שאין צריך לברך אחריו דלעולם חשוב מחמת הסעודה, והא דקאמר

ובין בית הלל מאור ברישא, והדר אבשמים, ומאי היא דתנן בית שמאי אומרים נר ומזון בשמים והבדלה, ובית הלל אומרים נר ובשמים ומזון והבדלה (היכא דאין לו אלא כוס אחד). עני רבא בתריה ואמר זו דברי רבי מאיר (דהכי הוון תני לפלוגתייהו דב"ש וב"ה דסתם מתניי ר"מ) אבל רבי יהודה אומר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על המזון שהוא בתחלה (דכיון דגמר סעודתו בההוא מחייב ברישא ואין מעבירין על המצות) ועל הבדלה שהיא בסוף, על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים. בית שמאי אומרים מאור ואחר כך בשמים, ובית הלל אומרים בשמים ואחר כך מאור. ואמר רבי יוחנן נהגו העם כבית הלל ואליבא דרבי יהודה [כתבו התוס'] והשתא חולק רבי יוחנן אסתם משנה ואיכא למימר שבלשון יחיד היה שונה אותה והיה שונה בה דברי רבי מאיר בהדיא, והאי נהגו לא הוי כהאי נהגו דתענית (כו:): דמפרש דאורויי לא מורינן ואי עבדי לא מחינן בידיהן].

רב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא (שבת הוה כדאמרינן לקמיה כי מטא לאבדולי... אלמא דמעיקרא סעודת שבת ביום היו אוכלין) חזייה דבריד בורא פרי הגפן אכסא קמא והדר בריך אכסא דברכתא (ברכת המזון בירך עליו לבסוף בפה"ג כמו שאנו עושין) ואישתי וכתבו התוס' בריך אכסא קמא של קידוש ואכסא דברכתא של בהמ"ז, והא דתנן בברכות (מב.) בירך על היין שלפני המזון פטר יין שלאחר המזון, היינו לאחר הסעודה וקודם ברכת המזון שהיו רגילים לשתות יין אחר הסעודה קודם ברכת המזון] אמר ליה למה לך כולי האי, הא בריך לן מר חדא זימנא? אמר ליה כי הוינן בי ריש גלותא הכי עבדינן, אמר ליה תינח בי ריש גלותא לא הוי ידעיתו אי משקו לכו בתר כסא קמא אי לא (פירש רשב"ם וכי ברכתא אקמא לא הוה דעתייכו אכסא אחרינא, והוה ליה כל חד כתחלת סעודתו, ומשום הכי בעיתו למיהדר וברוכי. התוס' הביאו את פירוש רשב"ם וכתבו דלפירושו משמע שהיו מברכין נמי תוך הסעודה, וקשה דהא משמע שהיו עושים בי ריש גלותא כרבא דבריד אכסא קמא ואכסא דברכתא ולא על כל כסא, וזהו דוחק לומר

ששתיתי נמלכתי) מר זוטרא אמר אנא דעבדי כתלמידי דרב [כי ההוא עובדא דלעיל (שם) דיליף רבא מיניה דמיבעי לברוכי אכסא דברכתא אע"פ שכבר בירך איין שבתוך המזון]. ורב אשי אמר לית הילכתא כתלמידי דרב (כלומר כעובדא דתלמידי דרב לעיל דברכת המזון לאו אסוחי דעתא הוא ואע"ג דאמר הב וניברך שרי למישתי. ואפי"ה לית הילכתא כרב אשי דקמו להו רבא ומר זוטרא בחד שיטתא וצריך לחזור ולברך על היין של ברכת המזון בפה"ג כמנהג שלנו וכיון דאמר הב וניברך אסור למישתי עד לאחר ברכת המזון, ועוד מדקא מייתי רב אשי סייעתא ממילתיה דרב להקשות על תלמידי דרב להכחישן מדברי רב רבן וקא מהדר גמרא ולא היא מכלל דלית הילכתא כרב אשי) דהא יום טוב שחל להיות אחר השבת, ואמר רב יקנ"ה (ולא בעי לברוכי ברכת בפה"ג תרי זימני חד אקידוש וחד אהבדלה והוא הדין לתרי כסי דקידוש היום וברכת המזון וקשיא לרב ייבא סבא דאמר להו הכי אמר רב הב וניברך אסור לכו למישתי דא"כ קשיא דרב אדרב כתבו התוס', פי' רש"י דדייק מדלא מצריך לברך תרי זימני בפה"ג חד אקידוש וחד אהבדלה אלמא לא הוי קידוש הפסק והוא הדין נמי ברכת המזון וקשה דאיך יברך פעמים בפה"ג על כוס א', וזה לא מצינו ונראה דדייק מדלא תיקנו יין לבסוף ש"מ דלא הוי הפסק, הוא הדין נמי ברכת המזון). ולא היא, התם עקר דעתיה ממשתיא, הכא (גבי יקנ"ה) לא עקר דעתיה ממשתיא (שעדיין לא שתה וכל דעתו לשתות. כתבו התוס' והכי מסקינן דמברכינ אכסא דברכתא, וקשה דאמרינן בחולין (פז). דכוס של ברכה אתה שותה או מ' זהובים אתה נוטל והשתא האיכא נ' זהובים בשביל ברכת בפה"ג וי"ל דהתם לא נקט נ' משום רב אשי דלא בריך אכסא דברכתא, ועוד פעמים מברכינ ברכת המזון בלא כוס). **פסק הש"ע א.** מוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו, ומברך שהחיינו. ואם חל בשבת, אומר ויכולו, ואם חל במוצאי שבת אומר יקנ"ה... או"ח (תעגא).

ב. כל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת (מ"ב דמסתמא כשברך בפה"ג על

דברים הבאים אחר הסעודה צריכין ברכה לפניהם ואחריהם היינו חוץ מ"י, ומיהו אנו אין אנו מסלקין ידינו מפת עד ברכת המזון והכל קרוי תוך הסעודה ואין שום דבר מעון ברכה אחריו דברכת המזון פוטר, ובימי החכמים היו מסיחין מן הפת בעקירת שלחן קודם ברכת המזון ואז היו רגילין לשתות יין ולאכול פירות. **עוד כתבו התוס', וא"ת** בברכות (מח). גבי ינאי מלכא... דקאמר מאן יהיב לן גברא דמברך לן דהוי הב וניברך היכי נצטרף תו עמהן ר"ש בן שטח, הא אמרינן לעיל (מז). דרב ושמואל הוו יתבי בסעודתא על ואתא רב שימי בר חייא הוה קמסרהב ואכיל אמרו ליה מאי דעתך לאצטרופי בהדן אנן אכלינן אלמא כיון דגמרו מלאכול תו לא מצטרפי וי"ל בלאו הכי אמרי' התם הוא דעבד לגרמיה שהוציאם אע"פ שלא אכל כזית דגן).

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בסעודה (דחול) וקאי עלייהו רב אחא בריה דרבא. אמימר בריך על כל כסא וכסא (על כל פעם שהיה שותה בתוך המזון **כתבו התוס'** אחריו לא היה מברך, דברכת המזון פוטר, והא דשינוי מקום צריך לברך היינו דוקא לפניו ולא לאחריו כדפירתי לעיל) ומר זוטרא בריך אכסא קמא ואכסא בתרא (ברכת המזון. סבירא ליה כרבא דברך נמי לעיל אכסא קמא ואכסא דברכתא) רב אשי בריך אכסא קמא ותו לא בריך (**כתבו התוס'** אע"ג דברכת המזון מעונה כוס לא היה מברך, ובירושלמי נמי קאמר דאם התחיל לסעוד בע"ש מבעוד יום אין צריך בקידוש לברך בפה"ג משמע דכל דבר מצוה המעון כוס א"צ לברך בפה"ג היכא דלא הוי הפסק. וא"ת א"כ אמאי מברכינ בכוס שני שאחר הגדה בפה"ג אפילו תהא הגדה מעונה כוס אין צריך לברך דלא הוי הפסק כדאמר הכא וי"ל דהגדה והלילא נמי הוי הפסק, ואע"ג דבין ראשון לשני אם רצה לשתות ישתה, מכיון דהתחיל אשר גאלנו אסור לשתות והוי כמו ברכת המזון דמסקינן הכא דצריך לברך, ומ"מ חשיב קידוש במקום סעודה דלענין זה לא חשיבא הגדה הפסק, ולמאי דפרישית דהויא הגדה הפסק צריך לברך אחר ירקות בורא נפשות וגם נראה לברך אחר כל ארבע כוסות על הגפן חוץ מכוס שני הסמוך לסעודה וגם אחר ב' כוסות של אירוסין ונשואין נראה דצריך לברך אחר כל אחד על הגפן). אמר להו רב אחא בר רבא אנן כמאן נעביד? אמימר אמר נמלך אנא (בכוס שני נמלכתי לשתות שכבר הוי לי היסח הדעת מששתיתי כוס ראשון וכן כל פעם ופעם

כום האחד דעתו היה ג"כ על כל מה שישתה בתוך הסעודה) אלא א"כ כשבוירך לא היה דעתו לשתות אלא אותו הכוס ונמלך לשתות אחר... או"ח (קעדה).

כי מטא (רבא) לאבדולי [לעיל (שם) קאי אהא דרב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא והוא עובדא בסעודת שבת אוקימנא לעיל משום הא מילתא דהכא דמשמע למוצאי שבת אתחיל רבא לברך ברכת הבדלה ואגב גררא אייתי להא עובדא דאמימר, ומר זוטרא אית ליה דרבא ורב אשי לית ליה] קם שמעיה (דרבא) ואדליק אבוקה משרגא (מנכ לחכ, למוכ נככת מלווי האש). אמר ליה (רבי יעקב בר אבא לרבא לאחר שהבדיל) למה לך כולי האי, הא מנחא שרגא, אמר ליה שמעא מדעתיה דנפשיה קא עביד (מעצמו אשר לא צויתיו) אמר ליה אי לא שמיע ליה מיניה דמר לא הוה עביד. אמר ליה לא סבר ליה מר אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר (בתמיה).

פתח ואמר 'המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחשך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה'. אמר ליה למה לך כולי האי, והאמר רב יהודה אמר רב המבדיל בין קודש לחול זו היא הבדלתו של רבי יהודה הנשיא (ולא היה אומר יותר). אמר ליה אנא כהא סבירא לי, דאמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא הפוחת לא יפחות משלש, והמוסיף לא יוסיף על שבע. מיתיבי אומר הבדלות במוצאי שבתות, ובמוצאי ימים טובים, ובמוצאי יום הכפורים, ובמוצאי שבת ליום טוב, ובמוצאי יום טוב לחולו של מועד. אבל לא במוצאי יום טוב לשבת (דאפרכוס יוצא והמלך נכנס אין דרך ללוות האפרכוס שהכל נמשכין אחר המלך). הרגיל (שבקי בהן) אומר הרבה, ושאינו רגיל אומר אחת (קשיא לר' אלעזר דאמר לא יפחות משלש כתבו התוס' הוה מצי לאתויי מרבי יהודה הנשיא דלעיל אלא דניהא ליה למיפרך מברייתא)?

תנאי היא, דאמר רבי יוחנן בנן של קדושים (והיינו תנאי בנן של קדושים שהוא תנא) אומר אחת, ונהגו העם (תנאים שהיו בימיו נחלקו עליו ועושין העם על פיהן הרי תנא אחר) לומר שלש. מאן ניהו בנן של קדושים

כום האחד דעתו היה ג"כ על כל מה שישתה בתוך הסעודה) אלא א"כ כשבוירך לא היה דעתו לשתות אלא אותו הכוס ונמלך לשתות אחר... או"ח (קעדה).

כי מטא (רבא) לאבדולי [לעיל (שם) קאי אהא דרב יעקב בר אבא איקלע לבי רבא והוא עובדא בסעודת שבת אוקימנא לעיל משום הא מילתא דהכא דמשמע למוצאי שבת אתחיל רבא לברך ברכת הבדלה ואגב גררא אייתי להא עובדא דאמימר, ומר זוטרא אית ליה דרבא ורב אשי לית ליה] קם שמעיה (דרבא) ואדליק אבוקה משרגא (מנכ לחכ, למוכ נככת מלווי האש). אמר ליה (רבי יעקב בר אבא לרבא לאחר שהבדיל) למה לך כולי האי, הא מנחא שרגא, אמר ליה שמעא מדעתיה דנפשיה קא עביד (מעצמו אשר לא צויתיו) אמר ליה אי לא שמיע ליה מיניה דמר לא הוה עביד. אמר ליה לא סבר ליה מר אבוקה להבדלה מצוה מן המובחר (בתמיה).

פתח ואמר 'המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחשך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה'. אמר ליה למה לך כולי האי, והאמר רב יהודה אמר רב המבדיל בין קודש לחול זו היא הבדלתו של רבי יהודה הנשיא (ולא היה אומר יותר). אמר ליה אנא כהא סבירא לי, דאמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא הפוחת לא יפחות משלש, והמוסיף לא יוסיף על שבע [מפרשינן לקמיה (קד.)] אמר ליה [דף קד ע"א] והא מר, לא תלתא אמר ולא שבע אמר [דארבעה אמר ומה ראית אם לתפוש את המועט דיך כג' ואם לרבות באת היה לך לומר כל שבע. כתבו התוס' ומסתמא או ג' או ז' תיקנו כנגד שום דבר שלא לפחות או להוסיף כדאמר במנחות (לט.) לא יפחות מז' כנגד ז' רקיעים והמוסיף לא יוסיף על י"ג כנגד ז' רקיעים וששה אויריים]? אמר ליה איברא (באמת) בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה היא (ולאו ממנינא הוא) ואמר רב יהודה אמר שמואל המבדיל צריך שיאמר מעין חתימה סמוך לחתימתו (סוף הברכה הותם בברוך). ופומבדיתאי אמרי מעין פתיחתן (התחלתן) סמוך לחתימתן. מאי בינייהו (דהא

קד. - קד:

ברבי יהודה ולרב דחתמי מקדש ישראל היכי הוויא מעין חתימה אדרבה כהנים ולוים וישראלים הוי טפי מעין חתימה ויש לומר דבין יום השביעי לששת ימי המעשה הוי שפיר מעין חתימה שקדשנו הקב"ה במצותיו ונתן לנו את השבת, אבל כהנים לויים וישראלים לא הזכיר ישראל אלא להקל, שקלים בקדושתן מכהנים ולוים ולא הוי מעין חתימה) בצר חדא וליכא שבע? אמרי כהנים לויים וישראלים תרי מיילי נינהו, בין לויים לישראלים דכתיב בַּעַת הַהוּא הַבְּדִיל ה' אֶת־שִׁבְט הַלְוִי. בין הכהנים ללויים דכתיב בְּנֵי עַמְּךָ אֶהְרֶן וּמִשֵּׁה וַיַּבְדֵּל אֶהְרֶן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ קִדְשִׁים.

מהתם מאי חתים (חתימה של ההכללה)? רב אמר מקדש ישראל (מכל עולמו שיצר לא קידש אלא ישראל, ולפי פירוש זה שייכא חתימה זו במוצאי שבת) ושמואל אמר המבדיל בין קודש לחול [שמואל לא סבירא ליה ככל הנך תנאי דלעיל (שנאמנו ס' ג' לעות סודר נלאשית, ולא נלאשית, מקדש ישראל) אלא כרבנן סבירא ליה דתנן בחולין (כו): גבי יום טוב שחל להיות במוצאי שבת כיצד מבדילין בין קדש לקודש, ואמרינן בגמ' היכא אמר לה להך ברכה, אמר רב יהודה בחתימתה, רב שישא בריה דרב אידי אמר בפתיחתה, ולית הלכתא כוותיה אלא כרב יהודה (נחתימה) ומדהתם במוצאי שבת ליום טוב חתמינן בין קדש לקדש, הכא במוצאי שבת לחול חתמינן בין קדש לחול, כך נראה בעיני דאי לא תימא הכי שמואל דאמר כמאן, ואנן היכי קיימינן כוותיה כדלקמן] לייט עלה אביי, ואיתימא רב יוסף, אחא דרב (שאין הלכה כמותו אלא כשמואל).

תנא משמיה דרבי יהושע בן חנניא כל החותם מקדש ישראל והמבדיל בין קודש לחול מאריכין לו ימיו ושנותיו. [דף קד ע"ב] ולית הלכתא כוותיה [כר' יהושע בן חנניה לפי שאין חותמין בשתים בברכות (מט.) אלא כשמואל דהא לייטי עלה דרב]

עולא איקלע לפומבדיתא, אמר ליה רב יהודה לרב יצחק בריה זיל אמטי ליה

רבי מנחם בר סימאי, ואמאי קרו ליה בנן של קדושים דלא איסתכל בצורתא דזוזא (כתבו חתום) ארבי מנחם קאי דאמר במו"ק (כה): כי קא ניחא נפשיה דר' מנחם בר רבי סימאי אישתנו כל צילמניא והוו למיחצלייא פירוש חלקים בלא צורה, ותולה קדושתו באביו שגם אביו היה קדוש). שלח ליה רב שמואל בר אידי חנניא אחי אומר אחת, ולית הלכתא כוותיה (גמרא קאמר ליה).

אמר רבי יהושע בן לוי המבדיל צריך שיאמר מעין הבדלות האמורות בתורה (כגון הנך דלקמן). מיתיבי סדר הבדלות (היינו שבע הבדלות אע"ג דאיכא שמונה בין יום השביעי לששת ימי המעשה לא חשיב דמעין חתימה היא) היאך, אומר המבדיל בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, ובין יום השביעי לששת ימי המעשה, בין טמא לטהור, בין הים לחרבה, בין מים העליונים למים התחתונים, בין כהנים ללויים וישראלים, וחותרם בסדר בראשית (ברוך סודר בראשית שבמוצאי שבת התחיל הקב"ה לסדר מעשה בראשית. וכולהו הנך כתיבי ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור, ויבדל אלהים בין האור ובין החושך, ויבדל בין המים וגומר, ואבדיל אתכם מן העמים. אבל הבדלה דשבת לא כתיבא דמעין חתימה חשיבא לקמן ולא ממונינא הוא, והאי דלא חשיב לה לבסוף משום דלגבי שלש קתני לה, דכי לא עביד אלא שלש הבדלות קאמר לה סמוך לחתימה). ואחרים אומרים ביוצר בראשית. רבי יוסי ברבי יהודה אומר חותם מקדש ישראל. ואם איתא, הא בין הים לחרבה לא כתיבא ביה הבדלה? סמי מכאן בין הים לחרבה. אי הכי, בין יום השביעי לששת ימי המעשה נמי מעין חתימה הוא (דקאמרת וחותרם בסדר בראשית והוויא לה בין יום השביעי לששת ימי המעשה מעין חתימה ובצרו להו משבעה כתבו חתום" ה"נ הוה מצי למיפרך 'הא לא כתיבא' והא דלא קתני לה לבסוף פירש רשב"ם דשנאה אחר ג' הבדלות, דכשאינו אומר רק ג' הבדלות הוויא סמוך לחתימה. וא"ת לר' יוסי

קד:

ז' ברכות כנגד ז' קרואים פי' בקריאת התורה בתחלה וסוף ואחת לפני הפטרה וד' אחריה (מכלל מוכח שהיא זככה אחת, כיון שלאחריה יש עוד ג' זככות) הרי ז'. **ושבע** ברכות של נישואין שהכל ברא לכבודו, ויוצר האדם, ואשר יצר את האדם... שפותחין בברוך פירש רש"י בכתובות (ח). דשהכל ברא לכבודו נתקנה לאסיפת העם והיה ראוי לאומרה משעת אסיפה והיא ברכה בפני עצמה, וכן יוצר האדם לא היתה צריכה שהרי יאמר אשר יצר אחריה אלא להזכיר שתי יצירות תיקנה והקדימוה לאשר יצר והרי היא כמו לעצמה, ואשר ברא שפותחת בברוך לפי שאומר אותה לבדה כשאין פנים חדשות. **ור"ת אומר** דשהכל ברא לכבודו ויוצר האדם לכך פותח בברוך בלא התימה שהם קצרות כמו ברכת פירות ומצות ופתיחתן זו היא התימתן, ובאשר יצר את האדם צריך לפתוח בברוך שאם לא היה פותח היה נראה הכל ברכה אחת. **וברכת** לעסוק בדברי תורה, והערב נא, אומר שהיא ברכה אחת כיון שאין פותח הערב נא בברוך. **והבדלה** נמי שפותחת בברוך אע"פ שסמוכה לברכת מאור משום שלא תראה ברכה אחת. ומיהו, בירושלמי פריך והרי הבדלה (המנדיל זין קודש לחול וכו'), מדוע פותחת בזכור, הרי היא סמוכה לזכרת מלאכי האש) ומשני רבי הוה מפוזרן (זכרת המנדיל שונה, ואינה חסובה סמוכה לזכרתה, כי הסמוכה היא זככה שתיקנו ללומרה צמקוס קצוע, אבל זו, יכול ללומרה צמקוס שילכה לכן אינה סמוכה, והלאה שרבי היה מפוזרן).

וא"ת יהללך שאחר הלל, ויראו עינינו וישתבח למה אין פותח בהן בברוך וי"ל דיהללך הויא סמוכה לברכה דלקרוא את ההלל, ויראו עינינו להשכיבנו, וישתבח לברוך שאמר ולא הוו הפסוקים הפסק כמו ברכה אחרונה שבקריאת שמע דלא הוי קריאת שמע הפסק. **וא"כ** נראה שאין להפסיק בין ברוך שאמר לישתבח, ומיהו קשה מיהללך דלילי פסח דאין מברכין לקרוא את ההלל. **לכך נראה** דברכה שאחר פסוקים אין צריך פתיחה, שבלא פתיחה ניכרת התחלה. **ובירושלמי** (דברכות פ"א) פריך והרי גאולה פי' אשר גאלנו דסמוכה לברכה דקריאת הלל ומשני שנייא היא הלל אם שמע בבהכ"נ יצא פירוש שהיו קורין הלל בלילי פסח בבית הכנסת כדאיתא במס' סופרים (פ"כ ה"ט) התיב ר' אלעזר בר ר' יוסי והרי סופה פירש רבינו שמואל בר ר' שמעיה סופה סוף ברכה דאשר גאלנו שחותם בברוך והיא כולה הודאה ומשני שנים הן אחת להבא ואחת לשעבר פירוש שתי גאולות אשר גאלנו גאולה דלשעבר וגאולה להבא שמחים בבנין עירך, ולכך חותם בברוך, דאין כולה הודאה דיש בה הפסק ותפלה שיגאל אותנו. ופריך והרי נברך פי' ברוך הוא שאכלנו משלו... דהויא ברכה בפני עצמה כדאמרינן בברכות (מו). ומתחיל ברכת הון בברוך אע"פ שסמוכה לנברך ומשני שנייא היא שאם היו שנים אוכלים אין אומר נברך. ופריך

(לעולא) כלכלה דפירי (ובעלילה זו תראה היאך מבדיל) וחזי היכי אבדיל. לא אזל, שדר ליה לאביי. כי אתא אביי, אמר ליה היכי אמר, אמר ליה ברוך (אתה ה') המבדיל בין קודש לחול אמר, ותו לא (היינו שלא חתם בזכור, וכן לא הוסיף נה עוד הכלות). אתא לקמיה דאבוה, אמר (רב יהודה לרב יצחק בריה) ליה היכי אמר, אמר ליה אנא לא אזלי, אנא שדריתיה לאביי, ואמר לי המבדיל בין קודש לחול. אמר ליה רברבנותיה (ישיבות) דמר, וסררותיה (שנה) דמר (כעם עליו על שלא הלך הוא בעצמו) גרמא ליה למר דלא תימא שמעתיה מפומיה נדרב יצחק, אלא מפומיה דאביי ואמרינן (יבמות צו). כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובכות בקבר.]

מיתיבי כל הברכות כולן פותח בברוך וחותם בהן בברוך **והקשו התוס'** ותימה ברכה דאלהי נשמה אמאי לא פותחת בברוך דהא מעיקרא לא הוות סמוכה לחבירתה כדאמרינן בברכות (ס:) כי מתער אומר אלהי נשמה, וכן קשה מ'אתה הוא עד שלא נברא העולם' (בנוסח אשכנז חותם ב'א"י מקלש שמו זכבים, אמנס נוסח עלות המזרח בלי שם ה') ותפלת הדרך שחותם ואינו פותח בברוך וי"ל לפי שאינן ברכות אלא שבה ותפלה בעלמא. וברכה שאחר מגילה נראה דהתמינן בא"י האל הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם האל המושיע שהיא ארוכה ולא דמיא לברכת פירות ומצות שהן קצרות, וכן יש בירושלמי דמגילה ובגמ' דידן (כא:): בספרים ישנים דחותם בה בברוך האל הנפרע... וברכה דכורא נפשות רבות חותם בירושלמי בא"י הי העולמיים) הוין מברכת מצות (כגון להתעטף בציצית ועל נטילת לולב וטעמו של דבר לפי שאין בהן ריבוי דברים) וברכת הפירות, וברכה הסמוכה לחבירתה (כגון אותן של שמונה עשרה ברכות כתבו התוס' פירוש לפי שחתם בראשונה אין צריך לפתוח השניה בברוך. **וברכה** שלאחר הפטרה דצור כל העולמים עד שכל דבריו האמת והצדק, ויש הפסק במחזורים ומתחיל נאמן אתה הוא ואין שם ברכה לא בחתימת הראשונה (מסיים פי לל דזכיוו קמט וקלק) ולא בפתיחת השניה (נאמן אתה) ונראה דכולה ברכה אחת היא דכולה משתעיא בנאמנות ובאמיתות המקום, ומה שיש הפסק במחזורים לפי שהיו רגילים כל הציבור להפסיק שם ולומר שבה כדאמר במסכת סופרים (פי"ג ה"י) וכן משמע התם דברכה אחת היא דקאמר דמפטיר מברך

קד: - קה.

קדושנו קדוש יעקב רוענו.. ואין ראוי לחתום בברוך].
[דף קה ע"א] קשיא לעולא (שפתח בברוך ולא חתם בברוך כתבו התוס' לפירוש רש"י דפירש לעיל דלא אמר אלא המבדיל בין קודש לחול ותו לא, קשה מאי ס"ד דמקשה, הא פשיטא דלברכת הפירות דמיא דאין לך קצרה יותר מזו, ועוד לימא דסבר עולא כר' יהודה הנשיא דמשמע נמי דלא הוי חתים. ונראה דעולא אמר נמי כל שאר הבדלות ואישתיק בלא חתימה, וס"ד דמקשה כיון דארוכה היא קצת הוה ליה למיחתם בברוך מידי דהוה אקידוש שחותמין בה אע"ג דהודאה היא כיון שיש בה אריכות קצת ומשני דדמיא שפיר לברכת פירות, וכן משמע דרב יהודה לא היה שואל אלא לידע אם יחתום או כרב או כשמואל?)

אמר לך עולא הא נמי כברכת המצות דמיא, ברכת המצות מאי טעמא משום דהודאה היא, הא נמי הודאה היא (ואין בה הפסק דבר אחר לא הפסק תחנה ולא הפסק רצוי הלכך בפתיחתן סגי. ולא דמי לברכת קידוש שצריך לספר בשבח שבת, וברכת יוצר אור שיש בה הפסק תחנה כגון ברחמיך הרבים רחם עלינו, וברכת אבות יש בה דברי רצוי וצריך לפתוח ולסיים בשבחו של מקום).

רב הנניא בר שלמיא ותלמידי דרב הוו יתבי בסעודתא (ערב שבת והאריכו בה עד שחשיכה) וקאי עלייהו רב המנונא סבא. אמרו ליה זיל חזי אי מקדיש יומא נפסיק, וניקבעיה (לסעודתינו) לשבתא (לשם שבת). אמר להו לא צריכיתו (להפסיק בעקירת שלחן כדי להבדיל בין סעודת חול לסעודת שבת) שבתא קבעה נפשה (לסעודתה דמאחר שהיא אוסרת עלינו לאכול מעתה בלא קידוש אין לך הפסק גדול מזה ומעצמה סעודת שבת חשיבא נבדלת מסעודת חול ודי לכם בפריסת מפה וקידוש). דאמר רב כשם שהשבת קובעת למעשר (פירוש אכילת עראי דשבת חשבו אותה קבע למעשר במסכת ביצה (ד:)) משום דהוי עונג, אפי' סעודת כל שהוא דידה קבע הוא, ואין אוכלין בשבת אפילו עראי מתבואה שלא נגמרה מלאכתה למעשר, אלא אם כן עישר מערב (שבת) כך שבת קובעת לקידוש [שאמור

והרי הזן פי' שאומר אחריו נודך ואין פותח בברוך אע"פ שפעמים אינה סמוכה לברכת הזן כשרצו השנים לזמן והשלישי מפסיק לרב ששת עד הזן צריך לשמוע והלכה כרב ששת באיסורי וכשיגמור סעודתו קאמר התם בסוף שמעתא דרבנן אמרי יהזור למקום שפסק קשיא (היכוסלמי נסאל נקוסיל) ועוד פריך והרי הטוב והמטיב פי' בברכת המזון דסמוכה לחברתה ופותחת בברוך שנייא ביבנה תיקנה. ופריך והרי קידוש פירוש דסמוכה לבורא פרי הגפן ופותחין בברוך שנייא היא שאם היה אוכל מבעוד יום עד שיקדש היום אינו מברך בורא פרי הגפן. ופריך והרי סופה של קידוש שחותמת בברוך וסלקא דעתך דכולה הודאה היא והויא כברכת פירות ומצות א"ר יונה טופס ברכה כך היא דאמר ר' יודן מטבע קצר פותח בברוך ואינו חותם בברוך מטבע ארוך פותח בברוך וחותר בברוך פי' וקידוש הוא מטבע ארוך, ויש הפסק שאומר כי הוא יום תחלה למקראי קודש ולכך חותר בברוך) וברכה אחרונה שבקריית שמע (אע"פ שאין ברכה אחרת למעלה הימנה שהתחיל בה בברוך שהרי הפסיק קרית שמע אע"פ"כ אינו מתחיל בה בברוך וחשבינן לה ברכה הסמוכה לחבירתה לאותה שלפני ק"ש שהרי מחובר אמת ויציב על סופו של ק"ש וכדאמרינן בברכות (יד:)) שצריך לסמוך אמת ויציב אחר אני ה' אלהיכם כדכתיב וה' אלהים אמת הלכך כחודא ברכתא אריכתא דמיא). שיש מהן (מאלו שהזכרנו) פותח (בהן) בברוך ואין חותר בברוך (כגון ברכת פירות ומצות) ויש מהן שחותם בברוך ואין פותח בברוך (כגון ברכה הסמוכה לחבירתה שהרי פותרתה הראשונה שנפתחה בברוך). והטוב והמטיב (דברכת המזון. אע"ג דסמוכה לחבירתה שהרי התחיל בברכת המזון אע"פ"כ...) פותח בברוך [משום דברכה באנפי נפשה איתקן משום הרוגי ביתר שניתנו לקבורה, 'הטוב' שלא הסריחו 'והמטיב' שניתנו לקבורה, אבל אנו מאריכין בה קצת כדי לומר בה שלש מלכיות כדמפרש בברכות (מט.) הלכך כולה חדא הודאה היא כברכת הפירות וכברכת המצות] ואינו חותר בברוך [כתבו התוס', וא"ת והלא ארוכה היא, ועוד דר"ת פי' שצריך לומר ג' גמולות ג' הטבות כמו ג' מלכיות דאמר בברכות (מט.) צריכה ב' מלכיות לבד מדידה וי"ל שאין זה אריכות אלא שמזכיר שם שמים בהרבה לשונות מלכנו יוצרנו

קה.

מיסתפי מר מאסכרה, דתנא משמיה דרבי עקיבא כל הטועם כלום קודם שיבדיל מיתתו באסכרה. רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא (קמי הבדלה אבל קמי קידושא קפדי משום כבוד שבת, והכי הלכתא. ושמעין נמי שאם היו סועדים בשבת והחשיך גומרין כל סעודתן ומזמנין ואחר כך מבדילין ביארו התוס' וברייתא דכל הטועם מיתתו באסכרה לא מוקמי אמיא, ומיתתו באסכרה מדה כנגד מדה הוא משביע גרונו יחנק ואסכרה במקום חנק כדאמרינן (כתובות ל:) מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונוכי והיינו אסכרה).

פסק הש"ע א. מצוה מן המוכרח לברך על אבוקה. ויש מי שאומר שאם אין לו אבוקה צריך להדליק נר אחר לצורך הבדלה (מ"ב משום היכר שהוא לשם מצוה. ונראה, דמיירי באופן שאינו יכול לקרב את הנר הזה לנר שבביתו דאל"ה הרי יכול לקיים מצות אבוקה) חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית (מ"ב וכ"ז הוא רק למצוה בעלמא ולא לעיכובא). (הגה ונר שיש לו שתי פתילות מיקרי אבוקה אגולה) או"ח (רצח, ב). ג. אסור למעום כלום קודם שיקדש, אפי' מים. ואפי' אם התחיל מבעוד יום, צריך להפסיק, שפורם מפה ומקדש (מ"ב לכסות הפת עד אחר הקידוש ואח"כ יסירנה כי היכי דתתראה דאתא הסעודה השתא ליקרא דשבתא, ואף אם לא ישב עדיין לאכול ג"כ דינא הכי דצריך פריסת מפה בעת הקידוש וכדלקמן בס"ט אלא דקמ"ל בזה דאף שהוא באמצע אכילתו די בפריסת מפה). ואם היו שותים יין תחלה, אינו אומר אלא קידוש בלבד בלא ברכת היין, ואח"כ מברך ברכת המוציא. ואם אין לו יין ומקדש על הפת, אינו מברך המוציא. וי"א שאף כשמקדש על היין אינו מברך המוציא או"ח (רע"א, ד). ג. אסור לאכול שום דבר, או אפילו לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים, משתחשך עד שיבדיל. אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו, א"צ להפסיק (הגה אפילו משתייה צ"י) ואם היה יושב ושותה וחשכה לו, צריך להפסיק. וי"א (מ"ב סמ"ג לדעת הרי"ף) דה"מ בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה אפילו היה יושב ואוכל פורם מפה ומבדיל וגומר

לטעום עד שיקדש. אלמא משחשיכה היא חשובה אכילת שבת מאליה כתבו התוס' שאסור לאכול בלא קידוש אפילו התחיל לאכול מבעוד יום, וה"נ קובעת למעשר אפי' התחיל לאכול עראי מבעוד יום כדאמרינן בביצה (לה.) היה אוכל באשכול וחשכה לו שבת ר"א אומר יגמור רבי יהושע אומר לא יגמור].

סבור מינה כי היכי דקבעה לקידוש כך קבעה להבדלה (כך יציאתה קובעת להבדלה, שאם יושבין על השלחן וחשיכה במוצ"ש אסור לאכול עד שיבדילו ואע"פ שלא הפסיקו סעודתן פורם מפה ומבדיל שיציאת שבת אוסרתן באכילה וקובעתן להבדלה). אמר להו רב עמרם הכי אמר רב לקידוש קובעת, ולא להבדלה קובעת (כיון שהתחיל בסעודת שבת מבעוד יום זהו כבוד שבת שיהא גומר סעודתו אף לאחר שהחשיך ולאחר שגמר סעודתו יבדיל). והני מילי (דהבדלה אינה קובעת) לענין מיפסק וכתבו התוס' משמע שהיו אוכלים בשבת סמוך לחשיכה. ותימא שלא נהגו לאכול בין מנחה למעריב, וגם ר"ת כעס על רבינו משולם שהנהיג לאכול בין מנחה למעריב דאמר במדרש השותה מים בשבת בין השמשות גזול את קרוביו המתים (טעם הדבר הסציר שיצולי הלקט מפני שצטעה זו נותנים רשות לנשמותיהם של המתים לשחות מים, והשותה מים צטעה זו אין מניחים לנשמה של מת קרוצו לשחות) וכתב שפעם אחת אירע מעשה בלותר (שאלח שטה צצת צין השמשות) ובא לידי סכנה, ובקושי התירו ערב יום הכפורים לאכול אחר וידי (שלאמרים אחר מנחה ערב יום"כ) משום שכרות (שמחמת התענית התיירו לאכול, ולא אמרו שיאכל קודם תפלה, לחששו שיתכר צסעולה, ולא יתולה) וגם תשעה באב שחל להיות בשבת ונדחה התירו בקושי. ויש לדחות דמיירי הכא שהתחילו בהיתר, ובאמצע סעודה התפללו מנחה, והיכא דהתחילו בהיתר מותר להשלים (הדבר שמואל הקשה מה מועיל החיול צהיתר, הלכא אמרינן לסכנה לאכול צין השמשות) דלא מפסקינן. אבל אתחולי לא מתחלינן. ומיפסק, נמי לא אמרן אלא באכילה, אבל בשתייה לא (לאו דבר חשוב הוא, ומפסיק ומבדיל כתבו התוס' פירוש שתייה בלא סעודה דאין בה קביעות ולכך מפסקין). ושתייה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושיכרא, אבל מיא לית לן בה.

ופליגא דרב הונא, דרב הונא חזייה לההוא גברא דשתה מיא קודם הבדלה, אמר ליה לא

קה. - קה:

ומי אמרינן (גבי ברכה) חביבה מצוה בשעתה, והא תניא הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין, ועל המאור, ועל הבשמים, ואחר כך אומר הבדלה על הכוס. ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון, ומשלשן כולן לאחריו ולאחר ברכת המזון יין נר בשמים והבדלה כב"ש אליבא דר' יהודה והכי מפרשי' לקמיה (קו.). ולא אמרינן חביבה מצוה בשעתה (דלא מבדיל מקמי מזון דהויא שעת הבדלה)? אמר ליה אנא לא הכימאה אנא (לא אמינא לה מדעתאי להא דחביבה מצוה בשעתה) ולא חוואה אנא, ולא יחידאה אנא (ולא אמינא לה משמיה דגברא יחידאה) אלא גמרנא (כך שמעתי בישיבה) וסדרנא אנא (מסדר שמועותי לפני רבותי כך מפרש רבינו שלמה. ובתלמידי רבינו יצחק כתב ה"ג לא הכימא ולא גמרנא אנא אלא מסדרנא אנא. ונ"ל פי' הדבר כן, לא הכימא אנא לומר מה שאמרתי מעצמי מקדש והולך כל היום כולו, וגם לתרץ חביבה מצוה בשעתה, ולא גמרנא אנא לא למדתי דבר זה מרבותי בסדר קידוש, אלא סדרנא אנא כל סדרי ברכות קידוש והבדלה נתתי לב בהן לברר את כולן לא נתישבתי עד שעמדתי על עיקרן, ועל סדרן להורות לעולם כן) וכן מוריין בבי מדרשא כוותי, שאני לן בין עיולי יומא (מחבבינן ליה ועבדינן קידושא מאורתא כי היכי דלינקטי עילוון הייא דחביבה מצוה בשעתה וזריזין מקדימין למצוה) לאפוקי יומא (כגון הבדלה מאחרינן ליה היכא דאשכחן שום עלילה לאחוריה כגון היכא דאין לו אלא כוס אחד דמאחרינן ליה עד לאחר המזון). עיולי יומא כל כמה דמקדמינן ליה עדיף, ומחבבינן ליה. אפוקי יומא (כגון הבדלה) מאחרינן ליה (היכא דאשכחן שום עלילה לאחוריה כגון היכא דאין לו אלא כוס אחד דמאחרינן ליה עד לאחר המזון) כי היכי דלא ליהוי עלן כטונא.

סעודתו. (הגה והמנהג פשוט כסברא ראשונה) או"ח (רצמ,א).

בעא מיניה רבינא מרב נחמן בר יצחק מי שלא קידש בערב שבת מהו שיקדש והולך כל היום כולו? אמר ליה מדאמרי בני רבי חייא מי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך כל השבת כולו [עד רביעי בשבת כדלקמן (קו.)] הכא נמי מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו.

איתיביה לילי שבת ולילי יום טוב יש בהן קדושה על הכוס, ויש בהן הזכרה בברכת המזון (רצה והחליצנו, וכיום טוב יעלה ויבא). שבת ויום טוב (הימים ולא הלילות) אין בהם קדושה על הכוס (כי אם בורא פרי הגפן לבד) ויש בהן הזכרה בברכת המזון. ואי סלק"ד מי שלא קידש בער"ש מקדש והולך כל היום כולו שבת ויום טוב נמי משכחת להו, דיש בהן קדושה על הכוס, דאי לא קידש מאורתא מקדש למחר? אמר ליה דאי לא קתני (דתנא לא בא להורות לנו דין אדם הפושע או שאירע לו מקרה ולא קיים דברי חכמים).

איתיביה כבוד יום וכבוד לילה כבוד יום קודם (אם אין לו יין הרבה לסעודה או מיני מגדים יניחם עד היום) ואם אין לו אלא כוס אחד אומר עליו [דף קה ע"ב] קידוש היום (קידוש הלילה שמקדשין את היום על הכוס בלילה קודם לכבוד יום, שלא ישתה אותו באמצע סעודה אלא יקדש בו בלילה קודם אכילה) מפני שקידוש היום קודם לכבוד יום (וכבוד לילה). ואם איתא לישבקה עד למחר, וליעביד ביה תרתיה (קידוש היום והוי נמי כבוד היום קצת אע"פ שאינה בתוך הסעודה)? אמר ליה חביבה מצוה בשעתה [כדאמר (פח):] שהרי הקטר הלבים ואברים כשרים כל הלילה ואין ממתנין להם בשבת עד שתחשך שנא' 'עולת שבת בשבתו' הלכך יקדש בו בלילה ולא ימתין בו עד מחר.

קד:

ושתי ליה מיד, לא דמברך ומנח ליה ולא שתי ומניחו לבהמ"ו. והאמר מר המברך צריך שיטעום, דטעים ליה בידיה שיניה מעט מן היין בידו וישתה ולא יפגום ומיירי שאין שם רביעית בצמצום משמע מדמוקי לה בטעים ליה בידיה ולא קאמר שיניה היתר מרביעית בכלי אחר משום דקתני אין לו אלא כוס אחד היינו אין לו אלא כלי אחד. וי"ל דהתם כיון דמיירי דאיכא טפי מרביעית א"כ אין לו אלא כוס אחד היינו על כרחך כלי אחד דאי לענין דליכא שני רביעית קאמר הלא א"צ שיעור לברך על היין לשתות דאפילו אמשחו מברך שלא יהנה בלא ברכה והרי יכול לברך ולשתות העודף על הרביעית ורביעית הנשאר יניח לברכת המזון, אלא אין לו אלא כלי אחד קאמר, אבל הכא אין לו אלא כוס אחד אין נראה דכלי אחד קאמר, דהא הנכנס לביתו קתני, שלא התחיל לאכול, ואי אפשר שלא ימצא כלי אחר דמסתמא לא מיירי בגברא ערטילאי, הלכך ע"כ לענין דאין לו שני שיעורין קאמר, ובברכות דמיירי בבא להם יין על השלחן, אפשר שאין לו על השלחן אלא כלי אחד).

ושמע מינה המברך צריך שיטעום [או הוא או אחד מן השומעים, ובשתיית אחד מהן יצאו כולן כדאמר בעירובין (מ):] דאמר התם ליברך עליה ולינחיה, ומשני המברך צריך שיטעום, וליתביה לינוקא לית הלכתא כרב אחא בר יעקב דאתי למיסרך, וביוה"כ קאי וש"מ דהמברך צריך שיטעום לכתחלה ואם לא טעם כי אם אחד מהן יצאו כולן ידי חובתן, אבל אין מברכין על הכוס אם לא ישתה א' ממנו, ואפילו בשתיית תינוק שפיר דמי, ומברייתא זו שמעינן דצריך שיטעום, דאי לא טעים ליה ליברך עליה תרי זימני הבדלה בשעתה בלא שתיה וברכת המזון בשעתה וישתה] **ושמע מינה** טעמו פגמו (לברכת המזון, מדלא מבדיל ברישא קודם אכילה ושותה ומשייר המותר לברכת המזון כתבו התוס' נראה דס"ד דאיכא טפי מרביעית ומשום דליכא שתי רביעיות קרי ליה כוס אחד, והשתא מוכח שפיר דטעמו פגמו אע"ג דכוס של ברכה צריך שיעור דנהי דצריך שיעור יטעום מלא לוגמיו היתר על הרביעית, והרביעית יניח לבהמ"ו ורב אשי דחי דמיירי דליכא שיעור טעימה יותר מרביעית דאם טעמו חסר שיעורו. ומיהו קשה היכי מוכח טעמו פגמו מדלא טעם העודף אכתי תיקשי ליה אמאי לא טעים ליה בידיה או בכלי אחר כדאמר באלו דברים וי"ל בכוס חובה כגון הבדלה ובהמ"ו וקידוש צריך לשתות מכוס שיש בו

שמע מינה מיהא מתניתא תמוני (הקשו התוס', תימה דהוה מצי למימר תשע שמע מינה שמותר לאכול קודם הבדלה כשאין לו אלא כוס אחד, ולפירוש רבינו ניסים דמיירי כשהתחיל לאכול מבעוד יום ניחא אך קשה על פירושו כדפי' לעיל) **שמע מינה** המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס ודקתני הנכנס לביתו במוצאי שבת מבדיל ואע"ג דסתם בני אדם מבדילין בתפלה כתבו התוס', וא"ת בברכות (לג): דאמר ליה רבינא לרבא הלכתא מאי, א"ל כקידושא מה קידושא בתפלה ועל הכוס אף הבדלה, אמאי לא פשיט ליה מברייתא דהכא וי"ל משום דאיכא ברייתא התם שמוכרת שא"צ להבדיל בשניהם דקתני המבדיל בזו ובזו ינחו לו ברכות על ראשו, והכא דמשמע ליה דודאי הבדיל בתפלה אע"ג דאיכא דלא מבדילי מדאמר המבדיל בזה ובזה... משום דרוב בני אדם מבדילים בתפלה] **ושמע מינה** ברכה (ברכת המזון) טעונה כוס וכתבו התוס', קצת משמע דאפילו ביחיד טעונה כוס דהנכנס משמע שהוא יחידי, וכן משמע לקמן (קיו): דתנן שלישי אומר עליו ברכת המזון וקאמר בגמ' שמע מינה בהמ"ו טעונה כוס וארבעה כוסות תיקנו אפילו ביחידי, מיהו יש לדחות משום דבהמ"ו טעונה כוס בג', תיקנו בפסח אפילו ביחיד כוס לברכת המזון, דאי בשום פעם אינה צריכה מה ענין כוס בבהמ"ו היה להם לתקן שיר לכוס שלישי. והעולם אין נוהגין לברך בהמ"ו על הכוס אלא בג', והרשב"ם אומר להטעין כוס אפילו ביחיד, וכן מוכח במדרש שוחר טוב על קרא דשני רשעים שברת. ועוד מוכיח מורי הר"ר יחיאל דטעונה כוס אפילו ביחיד, דאי אינה טעונה כוס למה מניחו אחר המזון יבדיל לפני המזון ויאכל כל אחד בעצמו, ואז לא תהא טעונה כוס. וא"ת לר"ג דאמר בברכות (מד). דכל ז' מינין טעונין ג' ברכות דהיינו בהמ"ו ואם יצטרך כוס, גם אותו כוס יצטרך כוס אחר א"כ לא יפטר לעולם וי"ל דלא תקנו כוס אלא אחר סעודת לחם, ולה"ג שאין לברך על הגפן אחר בהמ"ו אתי נמי שפיר. ונראה דכן הלכה דבהמ"ו טעונה כוס ובברכות (נב). דאיכא ברייתא דסברה אינה טעונה מוקי לה התם כתנאי אליבא דב"ש].

ושמע מינה כוס של ברכה צריך שיעור (רביעית לוג, דאי לא תימא הכי דצריך שיעור לחלקיה לתרי פן פירשו התוס' מדאינו מחלקו לבי' כוסות. והקשו, תימה דהא מדקתני אין אלא כוס א' משמע דאין לו כלי אחר, דהכי אמרינן בברכות דקאמר התם וסברי ב"ש בהמ"ו טעונה כוס והתנן בא להם יין אחר המזון ואין לו אלא כוס אחד מברך על היין ואח"כ מברך על המזון, מאי לאו דמברך עליה

לסמוך עליו בשעת הדחק) מר בר רב אשי קפיד אפילו אחביתא פגימתא (חביות קטנות אבל אם חבית של עץ גדולה אין להקפיד) **פסק הש"ע א.** אם לא קידש בלילה, בין בשוגג בין במזיד, יש לו תשלומין למחר כל היום (מ"ב עד ביה"ש, ובביה"ש מצדד הפמ"ג דיאמר הנוסח של קידוש בלי הזכרת שם ומלכות בפתחה וחתומה) (הגה ואומר כל הקידוש של לילה ז"י מלבד ויכלו לזכרות חיים נסס תוספות) או"ח (רע"א, ח). **ב.** צריך שלא יהא פגום, שאם שתה ממנו, פגמו, אבל אם שפך ממנו לתוך ידו או כלי, אין בכך כלום. ואפי' שתה מהכד או מחבית קטנה הוי פגום, אבל אם שתה מחבית של עץ גדולה, אין להקפיד (מ"ב ויש מחמירין אף בזה ויש לחוש לדבריהם לכתחלה שלא להניח לשתות אפילו מפי ברזא מחבית גדולה). יש מי שאומר שאפילו מים פגומים, פסולים למזוג בהם כוס של ברכה או"ח (קפ"ב, ג). בשעת הדחק מברכין על כוס פגום (מ"ב שאין לו כוס אחר ואין לו כמה לתקן הכוס זה וקמ"ל דהו"א דמוטב לברך בלא כוס כלל קמ"ל דענין פגום הוא רק לכתחלה אם יכול ליהדר בזה ולא לעיכובא) או"ח (קפ"ב, ז).

תנו רבנן זְכוּר אֶת־יְהוָה הַשָּׁבֶת לְקַדְשׁוֹ (משמע בשעה שמתקדש היום) זוכרהו על היין וכתבו התוס' דזכירה כתיב על היין זכרו כיון לבנון, 'זכירה דודך מיין, והאי זכירה היינו קידוש, דויכולו לא מצינו על הכוס אלא בתפלה כדאמר בשבת (ק"ט): ולא ניתקן על הכוס אלא להוציא בניו ובני ביתו, ומה שרגילין לומר ויכולו אחר התפלה בקול רם היינו משום י"ט שחל להיות בשבת שמתפללין אתה בחרתנו ואין אומר ויכולו בתפלה ותקנו נמי לומר בכל שבתות שלא לחלק בין שבת לשבת. ונראה דקידוש על היין אסמכתא היא, והא דאמר בברכות (כ:): נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה, היינו דוקא קידוש היום, אבל על היין לא הויא אלא מדרבנן כדמשמע בנזיר (ג): דקאמר מיין ושכר יזיר לאסור יין מצוה כיון הרשות. ופריך מאי ניהו (יין מלוא) קידושא והבדלה מושבע ועומד מהר סיני הוא דאיצטרך קרא למיסר, אלא כי הא דאמר רבא שבועה שאשתה (ע"פ אוחו יין מלוא) וחזר ואמר הריני נזיר איצטרך קרא דנזירות חל עליו אע"פ שמושבע ועומד הוא, ועוד מצינו למימר דקידוש על היין דבר תורה, אבל הא דאמר המברך צריך שיטעום זהו מדרבנן). אין לי אלא ביום (ולקמן פריך אדרבה עיקר קידושא בליליא הוא קדושתו)

רביעית הלכך לא אפשר למוטעם בידיה או בכלי אחר, אבל בברכות דלא מיירי בכוס חובה אפשר לתקן ע"י דטעים ליה בידיה).

ושמע מינה טעם מבדיל [אע"פ שאכל מבדיל, ולא ימתין עד למחר קודם אכילה (למחר) דאיכא למ"ד לקמן (קו): טעם אינו מבדיל (ולכך להמתין קודם אכילה למחר)] [דף קו ע"א] ושמע מינה, אומר שתי קדושות על כוס אחד [היכא דלית ליה אלא כוס אחד כי הכא, אע"ג דאמר לעיל (קב): אין אומרים ב' קדושות על כוס אחד, היכא דלית ליה שאני כדמתרצינן (קב):] ושמע מינה, בית שמאי היא ואלבא דרבי יהודה [דאמר לעיל מאור ואח"כ בשמים, דאילו לב"ה ברישא בשמים ואח"כ מאור והא ליכא למימר ר"מ ואלבא דב"ה כדאמר לעיל וב"ה אומרים נר ובשמים מזון והבדלה ועני רבא זו דברי ר"מ היא, דה"נ פרכינן בברכות (גב). ומשני לא ס"ד מודקתני ומשלשן לאחר המזון, מאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא דמזון ברישא רבי יהודה כדאמר לעיל רבי יהודה אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שבתחלה ועל הבדלה שבסוף... אלמא רבי יהודה היא ואלבא דב"ש, דאילו לר"מ מי תנא לה משלשן לאחר המזון, דלדידיה מאור ברישא בין לב"ש בין לב"ה ולא מזון כדאמר לעיל זו דברי ר"מ].

רב אשי אמר טעמו פגמו וכוס של ברכה צריך שיעור חדא מילתא היא. והכי קאמר מאי טעמא טעמו פגמו משום דכוס של ברכה צריך שיעור (אבל אי הוה טפי מכשיעור וטעמו לא פגמו כתבו התוס' רב אשי לא פליג אאמוראי דבסמוך ואית ליה שפיר טעמו פגמו אלא דמהא ליכא למישמע מינה קאמר).

רבי יעקב בר אידי קפיד אחצבא פגימא (לקידוש ולהבדלה ולבהמ"ז ולכל ברכות שתקנו לסדרן על היין שלא יברך על כוס פגום, אבל אם רוצה לשתות יין צריך לברך בורא פרי הגפן שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. ומיהו אם אין לו אלא יין פגום מקדש עליו ד'קפיד' לכתחלה משמע) רב אידי בר שישא קפיד אכסא פגימא (כתבו התוס' פירש רשב"ם דקפיד לכתחלה דוקא ואם אין לו אלא פגום יקדש עליו. ותימא א"כ איך התירו לאכול קודם הבדלה משום קפידא דפגימא. מיהו ראוי רשב"ם

קו.

אבל כשיש לכל אחד כוס א"צ להמתין ולכך הוא גחין ושתי. **ומכאן** יש להוכיח שא"צ לשפוך מכוס של ברכה לשאר כוסות. ומיהו היכא דפגימי צריך לשפוך ממנו לשאר כוסות כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום אע"ג דשתיה לא מעכבא כדאמרינן בעירובין (מ:). **וגם בהמוציא** יש להוכיח מירושלמי אם יש לכל אחד ככרו א"צ להמתין ואוכל כל אחד משלו, והא דאמר טול ברוך (ברכות מ.) ואמרינן נמי (מו.) בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה, דמשמע שאין אוכלין אלא מה שמחלק להם, מיירי בשאין כבר לפני כל אחד א"ג בשבת וכגון שאין להם לחם משנה דאז צריכין לאכול מבציעתו] קרי אנפשיה **הַחֶכֶם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ** (מבואר בירושלמי פ"ח פ"ח ה"י וכי הכסיל עיניו ברגליו הם, אלא עד שהחכם בראשו של דבר, הוא יודע מה בסופו לפי"ז נלאה הצינור החכם 'עיניו' היינו הסתכלות שלו 'צלאשו' נתחילת הדבר, טע"י הסתכלות זו יודע כלל יהיה הדבר בסופו). **פסק הש"ע** יהיה שלחנו ערוך ומטה מוצעת יפה ומפה פרוסה כמו בסעודת הלילה, ויברך על היין בפה"ג והוא נקרא קידושא רבא (מ"ב ונקרא בלשון זה שהוא כמו שקורין סגי נהור מפני שזה הקידוש אינו כלל דאורייתא רק שתקנתו לכבוד שבת ואסמכתו אקרא כדאיתא בגמרא ה"ן והמ"מ)... או"ח (רפמ"א).

אמרי בני רבי חייא מי שלא הבדיל במוציא שבת מבדיל והולך בכל השבת כולו. ועד כמה? אמר רבי זירא עד רביעי בשבת (ולא עד בכלל, אבל מרביעי ואילך גבי שבת הבאה מתחשב). כי הא דיתיב רבי זירא קמיה דרב אסי, ואמרי לה רב אסי קמיה דרבי יוחנן, ויתיב וקאמר לענין גיטין (אם אמר לה הרי זה גיטך על מנת שתתני לי ר' זוז אחר השבת, או על מנת שתתנם לי קודם השבת) חדא בשבתא, תרי ותלתא בתר שבתא, ארבע וחמשא ומעלי יומא קמי שבתא. אמר רב יעקב בר אידי אבל לא על האור [אם לא בריך על הנר בורא מאורי האש במוצי"ש שוב אינו מברך. כך נ"ל טעם הדבר כדתניא לעיל (נד.) אין מברכין בו אלא בליל מוצ"ש הואיל ותחלת ברייתו הוא]. **פסק הש"ע** שכח ולא הבדיל במו"ש, מבדיל עד סוף יום ג'. וי"א שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון (מ"ב דלא ס"ל הסכרא הנ"ל אך ביום הראשון הטעם הוא דהיום הולך אחר הלילה של מו"ש) ולא

בלילה מנין תלמוד לומר זכור את יום השבת לקדשו.

בלילה מניין, אדרבה, עיקר קדושא בלילה הוא קדיש, דכי קדיש תחלת יומא בעי לקידושי, ותו בלילה מנין תלמוד לומר זכור את יום. תנא מיהדר אלילה וקא נסיב ליה קרא דיממא? הכי קאמר זכור את יום השבת לקדשו זוכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא בלילה, ביום מנין תלמוד לומר זכור את יום השבת.

ביום מאי מברך [דאי אמרת קידוש מרישא (כמו שאומרים קידוש נתחילת השבת היינו כלילה) והתניא שבת ויו"ט (ר"ל ציוס) אין בהן קדושה על הכוס]? אמר רב יהודה בורא פרי הגפן (אתאי כסא דחמרא וברוכי ומשתי משום כבוד שבת לחלק בין מדת שבת למדת חול שהוא ענין שיר שאין אומרים שירה אלא על היין, והכי מפרש בשאילתות בפרשת יתרו).

רב אשי איקלע למחוזא, אמרו ליה ליקדיש לן מר קידושא רבה (בורא פרי הגפן וקרי ליה קידושא רבה דאכולהו קידושי קאמרי ליה). הבו ליה. סבר מאי ניהו קידושא רבה, אמר מכדי כל הברכות כולן בורא פרי הגפן אמרי ברישא, אמר בורא פרי הגפן ואגיד ביה (האריך בו לדעת אם יסרהב אחד מהם לשתות ובכך יבין דבורא פרי הגפן רגילין לומר ותו לא, שאם לא כן היה אומר לו לקדש קידוש גדול של לילה כמנהגן). חזייה לההוא סבא דגחין ושתי [פתבו התופ, וא"ת דבברכות (מו.) אמרינן אין המסובין רשאיין לטעום עד שיטעום המברך וי"ל דהיינו דוקא בהמוציא שצריך לאכול כדאמרינן בר"ה (כט:)] לא יפרום אדם פרוסה לאורחין אא"כ אוכל עמהן, הלכך צריך להמתין עד שיטעום המברך, אבל קידוש שאין חובה לשתות להמברך א"צ להמתין. ומיהו בירושלמי דברכות א"ר אבא בשם רב מסובין אסורין לטעום עד שיטעום המברך ר' יהושע בן לוי אומר שותין אע"פ שלא שתה, ולא פליגי, מה דא"ר אבהו כשהיו כולן זקוקין לכוס אחד, מה דאמר ר' יהושע כשיש לכל אחד כוסו בידו, ומשמע נמי אם אין כוסו בידו אפי' שפך מכוס ברכה לכוסות אחרים אין להם לטעום עד שיטעום המברך

אמר להו רב יצחק בר שמואל בר מרתא אכתי לא נח נפשיה דרב שכחנינהו לשמעתתיה, זמנין סניאין הוה קאימנא קמיה דרב **כתבו התוס'** השתא מסיק דקידוש לא הוי היסח הדעת וא"ת דבברכות (נא.) אמרי ב"ה מוזנין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים, ומפרש טעמא משום דתכף לנטילת ידים סעודה, וכי מוזינת הכוס הוי טפי היסח הדעת מקידוש. וי"ל דשאני מויגה שהיא בחמין וצריך דקדוק שלא יחסר ושלא יותיר והוי טפי היסח הדעת מקידוש. ור"ת פירש דהתם איירי בחול ויש לחוש שאם יטול קודם מויגה שיעסוק בשאר דברים ולא יאכל לאלתר ולא אדעתיה, אבל בשבת אין לחוש שיפליג לדבר אחר שהשלחן ערוך ויאכל מיד. זימנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא, זימנין דחביבא עליה ריפתא (שהיה רעב) מקדש אריפתא נאלמא לא בעי נטילה אחריתי אלא מעיקרא משי ידיה ואכיל נהמא דקידוש אלמא קידוש שלאחר נטילה לא חשיב היסח הדעת. וכן הילכתא דמי שנטל ידיו קודם קידוש א"צ לחזור וליטלן אחר קידוש ולא אפליגו רבנן בין מקדש אריפתא למקדש אחמרא מדלא קא מהדר ליה לרב יצחק בר שמואל מידי, ומיהו לכתחלה מוזנין ואח"כ נוטלין לידים כב"ה במסכת ברכות (נא:) ומדרב שמעינן שמקדשין על הפת ואומר ויכולו ומברך המוציא ואינו אוכל גם לא יפרוס עד שיקדש אחרי כן. ודוקא קידוש אבל הבדלה אינה אלא על הכוס של יין כדאמרינן (ג.) העשירו קבעוה על הכוס, ומי שאין לו כוס יין במקום שרגילין לשתות יין אל יבדיל על הפת ודי לו בהבדלת תפלה בסידור רב עמרם. **כתבו התוס'** פירש רשב"ם שהיה מקדש על הפת במקום יין, וא"כ היה נוטל תחלה ולא הוי קידוש הפסק. וקשה לר"ת דקידוש על הפת ודאי לא הוי הפסק שהקידוש הוא לאחר המוציא והוי כמו גביל לתורי דלא הוי הפסק בין ברכה לאכילה וכ"ש דלענין נטילה לא הוי הפסק, אבל במקדש על היין שהוא קודם המוציא יהיה הפסק בין נטילה לאכילה. ומיהו יש ליישב פירושו דפעמים היה דעתו לקדש אריפתא והיה נוטל ואח"כ לפעמים היה נמלך והוה מקדש אחמרא והיה סומך על אותה נטילה. ואין להקשות לרשב"ם דהא משמע לקמן דאין מבדילין על הפת מדאמימר בת סויות וא"כ כל שכן דאין מקדשין על הפת דקידוש חמור מהבדלה כדאמרינן לעיל (קה.) דקובעת לקידוש ולא להבדלה

יותר (ביאר באר הגולה הרי"ף והגאונים לפי גירסתם) ודוקא בפה"ג והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במו"ש (מ"ב דברכת על האור משום דמו"ש הוא זמן בריאתו ועל הבשמים נמי משום כדי להשיב נפש הכואבת ביציאת נשמה יתירה וכ"ז לא שייך ממו"ש ואילך). ויש מי שאומר דהא דקי"ל טעם מבדיל ה"מ היכא דהבדיל בליל מו"ש, אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם שוב אינו מבדיל... או"ח (רצטו).

אמר רב ברונא אמר רב **דף קו ע"ב** הנוטל ידיו לא יקדש (אלא אחר יקדש והוא יצא ידי חובתו בשמיעה ושתיה דאין כאן היסח הדעת מאחר שהוא עצמו אינו מברך, אבל הוא עצמו לא יקדש אם נטל ידיו כדי שיאכל על סמך נטילה דלפני קידוש, דקידוש מפסיק בין נטילה לאכילה והוי כהיסח הדעת ובעי נטילה אחריתי בתר קידושא דתכף לנטילת ידים סעודה, ובשביל קידוש לא בעי נטילה דהנוטל ידיו לפירות ה"ז מגסי הרוח, והא קמ"ל דנטילה שלפני קידוש אינה עולה לו לפיכך יקדש תחלה ואח"כ נוטל ידיו. וכ"ש דהנוטל ידיו לא יבדיל, דהא אפילו קידוש דבמקום סעודה הוא ואיכא למימר דליכא היסח הדעת אפ"ה אין יכול לסמוך על נטילה דלפני קידוש. והא דקאמר 'נטל לא יקדש' ולא אמר 'מקדש וחזור ונוטל ידיו' היינו משום דלא בעינן נטילת ידים תרי זימני דחדא מינייהו ברכה לבטלה הלכך לא יקדש הוא, אבל חבירו יקדש לו **כתבו התוס', פירש רשב"ם** ובפדר דרב עמרם משום היסח הדעת. וקשה דהא רב גופיה קאמר בחולין (קו:) נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום וי"ל דתנאי לא מהני אלא היכא דלא שכיחי מיא כגון שאין לו מים בסמוך או יש לו וצריך לדברים אחרים, אבל היכא דשכיחי מיא ויש לו בסמוך לא יועיל תנאי כדמשמע התם דקאמר אמר להו רבא להנהו בני פקתא דערבות כגון אתון דלא שכיחי לכו מיא משו ידיכו מצפרא ואתנו עליהו כולי יומא, איכא דאמרי בשעה"ד ופליגא דרב, ואיכא דאמרי אף שלא בשעת הדחק והיינו דרב, משמע דרב נמי איירי בלא שכיחי מיא כדקאמר כגון אתון דלא שכיחי לכו מיא וקאמר והיינו דרב. וה"ר אלחנן מפרש נטל לא יקדש משום דמיחזי כנוטל ידיו לפירות דהרי זה מגסי הרוח).

קו:

עליו ברכת המזון וכל שכן אם הוא חמר מדינה, מיהו רשב"ם מוחקו מן הספרים. **מסקנא דמילתא** מבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה ולא על הפת ולר"ת אין מקדשין נמו על הפת, אך יש להסתפק אם מקדשין על השכר. **פסק הש"ע** אחר שקידש על כוס, נוטל ידיו ומברך ענט"י (מ"ב ולא קודם כדי שלא יפסיק בהקידוש בין נט"י להמוציא) ואם נטל ידיו קודם קידוש גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה, לא יקדש על היין אלא על הפת (מ"ב ודוקא הכא דאיכא ג"כ חשש הפסק שמקדש על היין אחר נטילה, אבל בעלמא היכא דלא נטל ידיו מותר לקדש על היין אף דריפתא חביבא ליה יותר מיינן). [הגה וי"א דלכתחלה יש ליטול ידיו קודם הקידוש ולקדש על היין לא"ט ומלכוי והגה"מ והטור (מ"ב דס"ל דאין הקידוש מקרי הפסק כיון שהוא צורך סעודה ולכך יקדש על היין וישתה הכוס ואח"כ יברך המוציא ויבצע הפת וכיון דאינו הפסק ס"ל לרמ"א דטוב לנהוג בן לכתחלה משום דכשאין לו יין ומקדש על הפת בע"כ צריך ליטול ידיו קודם הקידוש, וע"כ טוב לנהוג בן תמיד באופן אחד) וכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות (מ"ב וכמה אחרונים כתבו דמפי עדיף לכתחלה לקדש על היין קודם נט"י וכדעת המחבר דבזה יוצא מדינא לכל הדעות ובכמה מקומות נהגו כדבריהם מיהו אם כבר נטל ידיו קודם קידוש בזה יש לעשות כהרמ"א דאעפ"כ יקדש על יין) רק בליל פסח, כמו שיתבאר סי' תע"ג (מ"ב משום שאז מפסיקין הרבה באמירת הגדה עד הסעודה) או"ח (רע"א,יב). **דברי הש"ע** הפ כביאור הר"ן בדעת הר"ף בסוגייתנו.

אמר רב הונא אמר רב טעם (אם אכל) אינו מקדש (כל הלילה אלא למחר קודם סעודה בן פירשו התוס', וכתבו, וא"ת למאי דפי' לעיל אף ידי יין יצאו כששתה בבית הכנסת, א"כ איך יקדש שוב בביתו) (הרי שמע קידוש צבית הכנסת, וכילד יצרך על היין צביתו) וי"ל דלא מיקרי טעם כיון שלא טעמו אלא מכוס של ברכה).

בעא מיניה רב הונא בר חיננא מרב הונא טעם מהו שיבדיל? אמר ליה אני אומר טעם מבדיל (ואע"ג דלגבי קידוש אמינא טעם אינו מקדש בהבדלה אין להחמיר כל כך) **ורב אסי** אמר טעם אינו מבדיל.

רב ירמיה בר אבא איקלע לבי רב אסי, אישתלי (רב ירמיה) וטעים מידי וכתבו התוס',

(לענין שאם הוא צלמנע סעודה, ללשנת לריך להפסיק, ולהצלה מסיים אכילתו ורק אח"כ מצדיל) ולקמן אמרינן סבור מינה קידושי הוא דלא מקדשין (על סכר) הא אבדולי מבדלינן, דאינה קשיא דאיכא טעמא דכיון שמצוה לסעוד סעודת שבת שייך קידוש על הפת, אבל הבדלה אין ענינה אצל פת אלא דוקא על היין דשייך בכל דבר הודאה ושירה. **מ"מ, נראה לר"ת** דאין מקדשין על הפת כלל, והכא ה"פ הנוטל ידיו לא יקדש, משום דס"ל לרב יש קידוש שלא במקום סעודה, וחישינן שמא יפליג וילך להוין, א"ל רב יצחק זימנין דחביבא ליה ריפתא ומקדש אריפתא כלומר הוה מקדש אחמרא על דעת לאכול מיד ריפתא והיה נוטל מיד ידיו קודם קידוש, ולא דמי למזיגת הכוס כדפרישית לעיל, וזימנין דחביבא ליה חמרא הוה מקדש אחמרא שלא במקום ריפתא דהיינו סעודה, דסבירא ליה דיש קידוש שלא במקום סעודה, ומאן דסבר אין קידוש אלא במקום סעודה כ"ש דנוטל ידיו ומקדש דלא הוי היסח. ובירושלמי דברכות גבי פלוגתא דב"ש וב"ה מברך על היום ואח"כ מברך על היין משמע כפר"ת דאין מקדשין על הפת, דא"ר זעירא מדברי שניהם נלמד מבדילין בלא יין ואין מקדשין בלא יין אמר רבי יוסי ב"ר בון נהגינן תמן מקום שאין יין שליח צבור יורד לפני התיבה ואומר ברכה אחת מעין שבע והותם במקדש ישראל ויום השבת, משמע שאין מקדשין על הפת. וצ"ע אם מקדשין על השכר היכא דהוי חמר מדינה כמו שמבדילין, וכולה שמעתין דאסרה לקדושי אשיכרא איכא לאוקמי בשאינו חמר מדינה, ותדע מדקאמר רב כשם שאין מקדשין כך אין מבדילין, ובחמר מדינה פשיטא מבדילין, ולקמן נמי דאמר אין מקדשין בלא יין וכן ההיא דירושלמי שהבאתי איכא לאוקמא דלא אתי למעוטי אלא בשאינו חמר מדינה, ואי מקדשין על השכר היכא דהוי חמר מדינה אתי שפיר ביום טוב שאחר השבת שיעשו יקנה"ז על השכר (סה"י יקנה"ז הוא סדר קידוש והצלה, ואם אפשר לקדש על סכר מלינה הוי קידוש והצלה על הסכר) אבל אי אין מקדשין על השכר, ולרשב"ם שאומר לקדש על הפת תימה איך יעשו חצי יקנה"ז על הפת וחצי על השכר, ומיהו בסדר דרב עמרם יש אע"ג דאין מבדילין על הפת, ביום טוב שחל במוצ"ש מבדילין כיון דקידוש עיקר כדפסקינן יקנה"ז ומקדשין על הפת נעשה הבדלה טפילה לה ומבדיל על הפת עם הקידוש. **וכוס** ברכת המזון נראה דמברכין על השכר היכא דהוי חמר מדינה דהא אפילו הבדלה דטעונה כוס לכולי עלמא מבדילין כל שכן ברכת המזון, דאיכא ברייתא בברכות (גב.) שסוברת דאינה טעונה כוס, ועוד דאמרינן בשמעתין אין אומרים הבא כוס של ברכה פירוש לברך ברכת המזון אלא על היין (ולא על הסכר), והני מילי דלא קבע סעודתיה עילויה (על הסכר) אבל קבע סעודתיה עילויה לית לן בה משמע דאם קבע סעודתו עליו שמברכין

שיכרא ולא אבדיל, ובת טוות (לן מעונה שלא אכל). למחר טרחנא ואייתנא ליה חמרא, ואבדיל, וטעים מידי. לשנה תו איקלע לאתרין, לא הוה לן חמרא, אייתנא שיכרא. אמר אי הכי חמר מדינה הוא (אין יין אחר בעיר הזאת כי אם שכר הלכך מבדילין בו וכן הלכה. אבל מים לא איקרו חמר מדינה ואין מבדילין על המים אפילו היכא דליכא שכר ויין). אבדיל וטעים מידי. שמע מינה תלת שמע מינה [ג' דברים בסידרי הבדלה. ואע"ג דשמעינן מינה (לנר נניע) דמבדילין על חמר מדינה אע"פ שאינו יין, לא חשיב, דלא איירי אלא בסדר הבדלה אי נמי מילתא דפשיטא הוא דכיון דאין יין אחר בעיר טוב לו שיבדיל על השכר משלא יבדיל כלל] המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס, ושמע מינה אסור לו לאדם שיאכל קודם שיבדיל, ושמע מינה מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת (הסנוע) כולו וכתבו התוס' לא שמעינן מינה אלא כל היום (שכך היה המעשה שהגדיל ציוס לאשון) אלא נקט הכי משום דהלכה כן].

פסק הש"ע א. אע"פ שאסור לו לטעום קודם קידוש, אם טעם, מקדש (מ"ב פי' כל אימת שנוכר אפילו בלילה, ולא נימא שימתין עד למחר בבוקר קודם האכילה כדי שיהיה הקידוש קודם הטעימה) או"ח (רע"א, ז). ב. טעה ואכל קודם שהבדיל יכול להבדיל אח"כ או"ח (רצ"ה, ה). ג. כוס ברכת המזון אינו אלא של יין, ולא משאר משקים אפי' קבע סעודתו עליהם. ואם אין יין מצוי באותו מקום והשכר או שאר משקין הוו חמר מדינה, מברכין עליהם, חוץ מן המים. (הגה ומה שנוהגין במדינות אלו לברך על השכר, אין למחות, דהא י"א דאינו טעון כוס כלל, ועוד דהא עיקר חמר מדינה הוא שכר וקובעין הסעודה עליו, ואע"ג דיין נמצא בעיר, מ"מ לא מיקרין מצוי לדבר זה, שהוא ביוקר, ואי אפשר לקנות יין בכל סעודה לברך עליו, אמנם המצוה מן המובהר לברך על יין...) או"ח (קפ"ב, ב). ד. במקום שאין יין מצוי, י"א שמקדשים על שכר ושאר משקין,

מה שמקשינן השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה י"ל דהכא שהמאכל מותר אלא שהשעה אסורה אין שייך להקשות, ובגמ"טין (ו). מפורשו. הבו ליה כסא ואבדיל. אמרה ליה דביתהו (דרב אסי) והא מר לא עביד הכי (דאמר רב אסי טעם אינו מבדיל)? אמר לה (רב אסי) שבקיה כרביה סבירא ליה (דס"ל כרב, ורב הונא משמיה דרב היה אומר, וכך פרש"י התוס' הביאו את פירוש רש"י (שהוא כפירוש לרש"י) והקשו, תימה דרב אסי נמי תלמידו של רב והלשון משמע כרביה ולא רביה אלא נראה כרביה כרב הונא כדאמר בקדושין (מו). דרב ירמיה תלמידו של רב הונא דקאמר נראין דברי תלמיד, ואע"ג דרב ירמיה בר אבא תלמיד חבר דרב הוה בברכות (כו): דקאמר ליה מי בדלת ולא קאמר ליה מר, בברכות גרסינן ברוב ספרים רב ירמיה ובקדושין רבי ירמיה).

אמר רב יוסף אמר שמואל טעם אינו מקדש, טעם אינו מבדיל. ורבה אמר רב נחמן אמר שמואל טעם מקדש, וטעם מבדיל. [דף קז ע"א] אמר רבא, הילכתא טעם מקדש (כתבו התוס' וכן הלכה) וטעם מבדיל. ומי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו, עד מוצאי שבת. מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולו (כדאמרן לעיל עד יום רביעי. והכי קי"ל כרבא דאמר טעם מקדש ואם שכח ולא קידש מקדש למחר כל היום כולו וכן טעם מבדיל ואם לא הבדיל מבדיל והולך עד יום רביעי).

אמימר פתח לה להא שמעתא דרבא בהאי לישנא אמר רבא, הילכתא טעם מקדש, טעם מבדיל, מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו, מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל היום כולו (כתבו התוס' בסוף מילתיה גרסינן 'מבדיל והולך כל היום כולו' דאי לא הכי היינו לישנא קמא, והלכה כלישנא קמא דמבדיל עד רביעי בשבת כדאמר רבי חייה לעיל, ובתשעה באב שחל להיות במוצ"ש נמי רגילין להבדיל אחר התענית, וכן בסדר דרב עמרם).

אמרי ליה מר ינוקא ומר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי זימנא חדא איקלע אמימר לאתרין, ולא הוה לן חמרא. אייתנא ליה

קו.

לקדש עליו, ולומר עליו כל שירות ותושבחות שבעולם. בליליא צעריה [שלשול, דתמרים משלשלין כדאמרי' בכתובות (י:)] אמר מיסרן ומפיים (בתמיה). וכי מי שמצער ראוי הוא לפיים ולרצות להקב"ה ולומר עליו קידוש.

אמר רב יוסף אדור ברכים [נדר שאין לו הפרה כתבו התוס' דקסבר דברכים אין לו הפרה, ואין הלכה כן, אלא דוקא על דעת רבים אין לו הפרה ובמקום אחר מפורש (גיטין לו.)] דלא אישתי שיכרא. אמר רבא אישתי מי זוריון (מי משרת פשתן) ולא אישתי שיכרא. ואמר רבא תיהוי שקיותיה שיכרא (עני יהיה שלא יוכל לקנות יין מדה כנגד מדה) מאן דמקדש אשיכרא.

רב אשכחיה רב הונא דקדיש אשיכרא [ואע"פ שהיה יין בעירו. וטעמו משום דחביב ליה כדאמר לעיל (קו:) זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא]. אמר ליה שרי אבא למיקני איסתירי משיכרא (התחיל לעשות שכר ולהשתכר בו ויפה בעיניך ומקדש אתה עליו).

תנו רבנן אין מקדשין אלא על היין, ואין מברכין (ברכת המזון כדמפרש לקמן) אלא על היין. אטו אשיכרא ואמיא מי לא מברכין עליהו שהכל נהיה בדברו? אמר אביי, הכי קאמר אין אומרים הבא כוס של ברכה (ברכת המזון) לברך אלא על היין.

תנו רבנן אין מקדשין על השכר. משום רבי אלעזר בר רבי שמעון אמרו מקדשין. מטעימת יין (אותה טעימה שאמרו המברך צריך שיטעום אותה טעימה די ב...) כל שהוא, רבי יוסי בר יהודה אומר מלא לוגמא.

אמר רב הונא אמר רב, וכן תני רב גידל דמן נרש המקדש וטעם מלא לוגמא יצא וכתבו התוס' וכדמפרש ביומא (פ.) כל שאילו מסלקו לצד אחד יראה כמלא לוגמיו והוי פחות מרביעית כדאמרינן התם, אבל מלא לוגמיו אמרינן התם דהוי יותר מרביעית. ונראה שהוא רוב רביעית דאמרינן לקמן והוא דשתה רובא דכסא, ודוקא לאדם כינוני אבל

חוץ מן המים. וי"א שאין מקדשין. ולהרא"ש, בלילה לא יקדש על השכר אלא על הפת, ובבקר יותר טוב לקדש על השכר, שיברך עליו שהכל קודם ברכת המוציא, שאם יברך על הפת תחלה אין כאן שום שינוי, ודברי טעם הם (הגה וכן המנהג פשוט כדברי הרא"ש. ואם יין בעיר, לא יקדש על הפת (מ"ב כדי לחוש לדעת ר"ת שסובר דאין מקדשין על הפת כלל. ודע דאפילו להרא"ש ויתר הפוסקים דנקטינן כוותיהו דמותר לקדש על הפת ג"כ מודו דבמקום שיש יין בעיר אין מקדשין על הפת דעיקר מצוה הוא על היין, אך דלדידהו אם הפת חביב לו יותר מיין אז מותר לקדש על הפת אפילו יש לו יין וכן פסק בדה"ח, ואפשר שע"ז סומכין העולם להקל בזה...) או"ח (רעב, ט). ה. אין מבדילין על הפת, אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה וה"ה לשאר משקין (מ"ב היינו משקין שרגילין לשתותו) חוץ מן המים... או"ח (רצוב).

בעא מיניה רב הונא מרב חסדא מהו לקדושי אשיכרא (במקום שאין יין) אמר השתא ומה פירוזמא (שכר שעורין) ותאיני (שכר תאנים) ואסני (שעושיין שכר מפרי סנה כגון תותין. והללו חשובין יותר מסתם שכר שלהם שהיה של תמרים) דבעאי מיניה מרב, ורב מרבי חייא, ורבי חייא מרבי ולא פשט ליה, שיכרא מיבעיא? סבור מינה קדושי הוא דלא מקדשין עילויה, אבל אבדולי מבדלינן (אליבא דרב). אמר להו רב חסדא הכי אמר רב כשם שאין מקדשין עליו כך אין מבדילין עליו. איתמר נמי, אמר רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל כשם שאין מקדשין עליו כך אין מבדילין עליו.

לוי שדר ליה לרבי שיכרא בר תליסר מגני [שנתן המים על תמרים ואח"כ נותנן על התמרים אחרים וכן הביא אחרים עד שלש עשרה פעמים. ו'מגני' נראה שהוא לשון 'אשר מוגן צריך בידך' ומתרגמינן ומסר, והוא לשון מסר, כך השיכרא היה כותש ג"כ ומשרי התמרים חדשים שלש עשרה פעמים]. טעימה, הוה בסים טובא. אמר כגון זה ראוי

אלא... משום מצה, דילמא אתי למיכלה למצה אכילה גסה (ונהי נמי דמשום פסח איכא למיחש (נמי) לאכילה גסה, דאע"ג דהוא נאכל על השובע, אכילה גסה מיהא אינה אכילה, ובקדשים מזיק הוא דחשבינן ליה ביבמות (מ.) אלא משום דלגבי לחם הויא אכילה גסה באכילה מועטת (כ"ל גס נאופן שלא חכל קודם הרצה מאכל, כלפי אכילת מלה שאינו תאז לה כ"כ צעס, הוי אכילת מלה אכילה גסה, מה שא"כ כדי לקוז צנצר לריך לאכול הרצה) נקט מצה אי נמי רבותא קאמר, והכי קאמר, או דילמא סמוך למנחה קטנה ואפילו בזמן דליכא פסח דליכא למיחש לעשייתו ולא לאכילתו, משום אכילת מצה מיהא איכא דלא ליהוי אכילה גסה חיישינן כתבו התוס' אכילה גסה אינה אכילה כדאמרינן ביומא (פ:) האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור. וקשה דאמרינן בנזיר (כג.) גבי פסח זה שאכלו אכילה גסה ופושעים יכשלו בס. ופריך רשע קרית ליה נהי דלא עביד מצוה מן המזבח פסח מיהא קא עביד ואומר ר"ת דתרי גווני אכילה גסה, אחת שנפשו קצה מלאכול, ועל אותה פטור ביוה"כ, ויש אכילה גסה שאינו מתאוה לאכול אך יש בה טעם, והא דפסח נאכל על השבע היינו שמתאוה לאכול קצת ועוד י"ל דאין לו לקרותו רשע כיון שקיים מצות פסח אע"פ שלא קיים מצות אכילה, דאכילת פסחים לא מעכבא. ומה שפירש רשב"ם דנקט מצה משום דשייכא אפילו בזמן הזה דליכא פסח לא נהירא דאפילו הוי טעמא משום פסח אסור בזמן הזה (לטו זמן לדיהמ"ק היה קיים) כדמוכח בסמוך גבי רב ששת דהוה יתיב כולי יומא בתעניתא, ופירוש אחר עיקר שפי' דנקט מצה דבאכילה מועטת הוי אכילה גסה).

אמר רבינא, תא שמע אפילו אגריפס המלך [מלך כשר היה ממלכי חשמונאי כתבו התוס' פי' רשב"ם מלך כשר ומבני חשמונאי היה ולא דק דבסוטה (מא.) אמרי' כשהגיע למ'קרב אחיך תשים עליך מלך' זלגו עיניו דמעות] שהוא רגיל לאכול בתשע שעות (כתבו התוס' י"מ לפי שדרך מלכים לעמוד בג' שעות והיה מתנהג כתלמיד חכם לאכול בשעה ששית אחרי קומו ואין נראה דא"כ הוה ליה למימר ט' שעות לאגריפס כשש שעות לת"ח) אותו היום לא יאכל עד שתחשך. אי אמרת בשלמא סמוך למנחה קטנה תנן היינו רבותיה דאגריפס (כלומר היינו רבותא דקתני בברייתא אפי' אגריפס דאע"ג דעדיין

לעוג מלך הבשן בעי טפי כדאמרינן התם) ואם לאו לא יצא (והכי הילכתא. והוא שלא טעם אחד מכל המסובין, אבל טעם אחד מהם יצאו כולן ידי חובתן ואע"פ שלא טעמו). אמר רב נחמן בר יצחק אנא תנינא לה (להתיר) מתניתא משמיה דרב גידל לא גידול בר מנשיא, ולא גידול בר מניומי (אבל איני מזכיר מי הוא שמא גידול בר מנשיא או גידול דמן נרש) אלא גידול סתמא. למאי נפקא מינה? למירמא דידיה אדידיה. פסק הש"ע צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו (מ"ב דבעינן שיעור חשוב שתתישב דעתו ע"ז), דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו, והוא רובו של רביעית או"ח (רעא,ג).

'סמוך למנחה' [הקשו התוס', תימה אמאי קרי ליה מנחה דאי משום דמנחה היתה קריבה בין הערבים, הלא גם בשחר קריבה מנחת הביתין ומנחת תמיד. וי"ל בשחר יש שם אחר תפלת שחרית, ועוד דאמרינן בברכות (ו:) הוי זהיר בתפלת מנחה שאף אליה לא נענה אלא בתפלת מנחה, ושמא בשעת הקרבת מנחה נענה, ולכך קרי ליה תפלת מנחה שאז היה שעת רצון] איבעיא להו סמוך למנחה גדולה תנן [משש שעות ומחצה ולמעלה דהיינו זמן עשיית תמיד הערב כשאתה בא להקדימו כגון בערב הפסח שחל להיות בערב שבת שנשחט בשש ומחצה והפסח אחריו כדאמרינן לעיל (נה.)] או דילמא סמוך למנחה קטנה תנן, סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסח דילמא אתי למימשך (ישב בסעודה ויפשע) [דף קז ע"ב] ואתי לאימנועי מלמיעבד פסחא (כתבו התוס' ואפילו אחר שיעשה פסח אסור כדי שלא ימהר לאכול ויעשה פסח שלא כראוי) או דילמא סמוך למנחה קטנה תנן [והיינו בגמר ט' שעות דמתשע שעות ומחצה הוי זמן דהקרבת תמיד של כל השנה כשהוא מאוחר דהשתא משום אימנועי מפסח ליכא דערב הפסח היה התמיד קרב בשמונה ומחצה והפסח אחריו מיד לפיכך אם בא לאכול סמוך למנחה קטנה דהיינו בגמר תשעה וכבר נשחט הפסח, ואין כאן לחוש

קו:

[היה אוכל ירק מן המנחה ולמעלה לפי שאינו משביע. ונראה בעיני דמגרר ליבא למיכל ואוכל מצה לתיאבון יותר, ולפיכך היה אוכל ירק, ולא היה נוהג בן כי אם ערב הפסח כדי להמשיך ולאכול בלילה כדאמרי בשבת (קמ:): אמר רב חסדא בר בי רב לא ליכול ירקא משום דמגררי ליבא... וכדאמר נמי בסמוך רבא הוי שתי חמרא במעלי יומא דפסחא כי היכי דנגריר לליביה. ודברים הללו כגון מיני תרגימא וירקות ממשיכין את הלב לאכול כדמוכח נמי בברכות (מב.) שהיו רגילין לאכול פרפרת קודם אכילת הפת לגרר את הלב כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת, על הפרפרת לא פטר את הפת, אלמא דפרפרת קודם לפת.]

תניא נמי הכי (דאוכלין מיני תרגימא ערב הפסח כדי להמשיך את הלב) השמש מטביל בבני מעיין (כלומר בבני מעים של בהמות הנשחטות לסעודת יום טוב וגם נותן מהם לפני האורחין המנויין יחד על הפסח כדי שיאכלו מצה ופסח לתיאבון. ובערב הפסח קאי בתוספתא דפסחים ואפי' מן המנחה ולמעלה דלעיל מינה תניא ע"פ סמוך למנחה לא יאכל...) ונותנן לפני האורחים, ואע"פ שאין ראיה לדבר (דאכילה מושכת אכילה...) זכר לדבר (יש קצת) שנאמר נִירוּ לָכֶם נֵיר וְאֶל-תִּזְרְעוּ אֶל-קִנְצֵי (הראה לנו הנביא דוגמא שחורשין את הקרקע כדי לקבל את הזריעה, ואם אינה חרושה אינה מקבלת הזריעה, אף אדם האוכל דברים שאין משביעין את האדם פותחים בני מעים ומרחיבין אותן ויקבל המאכל של סעודה אחרי בן לתיאבון כך נראה בעיני. ורבינו שלמה זקינו פירשה בן בני מעיים הואיל ועסוק בסעודה יכול הוא לאכול, בני מעיים מה שדרך השמש לאכול רשאי הוא לעשות כן מן המנחה ולמעלה, דהואיל ועסוק בהן מצערי ליה אי לא אכיל, ואי אכיל לא משבעי ליה, נירו לכם ניר כשאתם טורחים תטרחו שתוכלו ליהנות ממנו, ושמש זה

לא אכל, וזמן איסורא לא מטא אכתי בשעה תשיעית עד לאחר תשעה אפילו הכי לא יאכל משום דמשיך ליה עד זמן איסור ויתענה ולא יאכל) אלא אי אמרת (ממנחה גדולה ולמעלה אסור) סמוך למנחה גדולה תנן, מאי רבותיה דאגריפס (מאי אפילו אגריפס) חל איסור עליה מעיקרא (הא מטא כבר זמן איסוריה משש שעות ומחצה ואילך, וצריכא למימר דאסור בתמיה, דאטו משום דלא אכל בעי למיעבד איסורא) אלא סמוך למנחה קטנה תנן סוף סוף, מאי רבותיה דאגריפס, הא מטיא ליה זמן איסורא [קודם שיגמור סעודתו. דאפילו רבי יוסי דפליג בהפסקת ערב הפסח (צמ:): ואמר שלא להפסיק מאחר שהתחיל לאכול בהיתר הכא מודי דאסור, דמעיקרא לדעת כן היה אוכל בתשע שעות שגמר סעודתו בתוך זמן איסוריה וכמתחיל לאכול אחר זמן איסורו דמי ואסיר? מהו דתימא תשע שעות לאגריפס כארבע שעות דידן דמי (דכיון דלמוד לאכול בתשע שעות כארבע שעות לדידן דמי ויאכל גם הוא מצה לתיאבון גם הוא כמותינו שאוכלין בד' שעות ביום והלכך הואיל ואכתי לא מטא זמן איסורא נישרי לאכול בתחלת ט' אע"פ שתמשך סעודתו לאחר ט' קמ"ל דאסור לאכול. אבל אי הוה תנינן סמוך למנחה גדולה ליכא רבותא כלל ולא הוה שייך למיתני אפי' דכיון דטעמא משום דילמא אתו לאימנועי מפסח ולא משום אכילה גסה דמצה ליכא למימר הכי מהו דתימא ט' לאגריפס בד' לדידן דמי הלכך שמעינן מינה דמנחה קטנה תנן) קמ"ל.

אמר רבי ר' אסי אבל מטביל הוא (ואוכל מן המנחה ולמעלה) במיני תרגימא [פירות ובשר בלא לחם, והא דנקט מטביל שכל מאכלם ע"י טיבול. התוס' הביאו את פי רשב"ם וכתבו, ולא נהירא דאמרינן בתוספתא פ"ו דברכות הביאו לפניו מיני תרגימא מברך בורא מיני מזונות, ואין מברכין בורא מיני מזונות אלא על חמשת מינים. ומיהו ביומא (עט:): איכא חד שינויא דמשני ואיבע"א מאי מיני תרגימא פרי. רבי יצחק מטביל בירקי

הא דאמר רבי אושעיא אמר רבי אלעזר מכשיר היה בן בתירא בפסח ששחטו שחרית בארבעה עשר לשמו, ומצפרא זמן פסחא הוא, דכולי יומא חזי לפסחא, דסבר 'בין הערבים' בין ערב דאתמול לערב דהאידינא (משכלה ערב דאתמול דהיינו משיעלה עמוד השחר לערב דהאידינא, משום הכי מתענה כוליה יומא, ואע"פ שלא היה פסח בימיו הואיל ואיתסר איתסר כ"פ התוס', וביארו דאע"ג דרבי יהודה בן בתירא לא מכשר אלא בדיעבד אבל לכתחלה אסור משום לא תשחט על המין לא תשחט הפסח ועדיין המין קיים עד ו' שעות, ולא אשכחן תנא דפליג, מ"מ כיון דדיעבד כשר סבירא ליה להחמיר שלא לאכול מן הבקר? אמרי לא, שאני רב ששת דאיסתנים הוה, דאי טעים בצפרא מידי לאורתא לא הוה מהני ליה מיכלא (לא מצי למיכל מצה לתיאבון לאורתא). **פסק הש"ע** אסור לאכול פת משעה עשירית ולמעלה, כדי שיאכל מצה לתיאבון, אבל אוכל מעט פירות או ירקות, אבל לא ימלא כריסו מהם (חגה ואם הוא איסטנים שאפילו אוכל מעט מזיק באכילתו הכל אסור). ויין מעט לא ישתה, משום דמיסעד סעיד, אבל אם רצה לשתות יין הרבה, שותה, מפני שכשהוא שותה הרבה גורר תאות המאכל או"ח (תעא"א). **כתב הב"י** אסיקנא (קז: דסמוך למנחה קטנה קאמר.

ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב (הסיבה של צד שמאל) איתמר מצה צריך הסיבה (כשאוכל מצה של מצוה לילה הראשון כבני חורין שהוא זכר לגאולה) מרור אין צריך הסיבה (שהוא זכר לעבדות).

יין, איתמר משמיה דרב נחמן צריך הסיבה, ואיתמר משמיה דרב נחמן אין צריך הסיבה. ולא פליגי, הא בתרתי כסי קמאי, הא בתרתי כסי בתראי. אמרי לה להאי גיסא, ואמרי לה להאי גיסא. אמרי לה להאי גיסא, תרי כסי קמאי בעו הסיבה, דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות (שמומר עליסן הגדה וזככת גאל יסלאל). תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה, מאי דהוה

שעסוק בסעודה או בבית המטבחים אם אינו נהנה מצער ליה, ולא נהירא. כתבו התוס', פי רשב"ם דעל ידי החרישה מקבלת הזריעה ה"נ ע"י אכילת תרנימא יאכל מצה. מיהו חרישה זוריעה תרי מילי נינהו, ולא דמי לשתי אכילות. ונראה שזה הפסוק משל הוא כענין זה דכתיב 'אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, אם תסיר שקוציך...' פי' לאחר שתסירו שקוצים אז תשובו אלי, וכל זמן ששקוצים עמכם ונתייאשתם ממני לא תוכלו לשוב, כי כה אמר ה' נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים, כל זמן שהקוצים בתוכה אינה מועלת זריעתה כלום, וה"נ מייתי זכר לדבר כשאכל קצת לבו נמשך יותר אבל כשלא אכל כלל ונתיאש אין לבו נמשך אחר אכילה והוי כזורק אבן לחמת). רבא הוה שתי חמרא כולי מעלי יומא דפיסחא, כי היכי דניגרריה לליביה, דניכול מצה טפי לאורתא.

אמר רבא רבא מנא אמינא לה דחמרא מיגרר גריר דתנן [דף קה ע"א] בין הכוסות הללו (בין הראשון לשני בין השני לשלישי) אם רצה לשתות ישתה (משום דחמרא מגרר גריר ליה הוא כדמפרש ואזיל) בין שלישי לרביעי לא ישתה (שלישי דברכת המזון דכיון דלא חיישינן עוד לגרירי ליבא לא שרינן ליה דנראה כמוסיף על ארבעה כוסות. ובגמרת ירושלמי נמצא למה כדי שלא ישתכר דתו לא חזי למיגמר הלילא. ופריך התם הלא כבר משוכר הוא שהרי שתה הרבה בסעודתו, ומשני יין שבתוך המזון לא משכר שלאחר המזון משכר). ואי אמרת מסעד סעיד אמאי ישתה, הא קא אכיל למצה אכילה גסה ופתבו התוס' והא דאמרינן בברכות (לה: דחמרא סעיד ומשמח מפרש התם דטובא גריר פורתא סעיד?) אלא שמע מינה מגרר גריר.

רב ששת הוה יתיב בתעניתא ופתבו התוס' לאו דוקא אלא שומר עצמו מלאכול אי נמי היה מקבל עליו ממש תענית כדי שיהא נזכר ונזהר מלאכול, והככורות נהגו להתענות ערב פסח דקתני במסכת סופרים (פכ"א ה"א) שאין מתענין בניסן אלא הככורות בערב הפסח כל מעלי יומא דפסחא. נימא קא סבר רב ששת סמוך למנחה גדולה תנן, ומשום פסחא הוא דילמא מימשך ואתי לאימנועי מלמעבד פיסחא הוא. וסבר לה כי

קזו.

הסיבה. בן אצל אביו בעי הסיבה (דלא הוי כפוף כל כך).

איבעיא להו תלמיד אצל רבו מאי? תא שמע, דאמר אבוי כי הוינן בי מר (רבה) זגיןן אבירכי דהדדי (כל אחד נשען על ברכי חברו) כי אתינן לבי רב יוסף (דרבה מלך מקמי דרב יוסף) אמר לן לא צריכתו, מורא רבך כמורא שמים [דכתיב 'את ה' אלהיך תירא' לרבות תלמידי חכמים (לעיל כב:)] השוה מורא רבו למורא שמים **כתבו התוס'** נראה דאביו והוא רבו נמי אין צריך דלא גרע מרבו אחר מיהו סתם אב מלמד לבנו תורה כדאמרינן בקידושין (לא). שהבן ירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה, ואפי' הכי קאמר בפני אביו צריך הסיבה.

מיתיבי עם הכל אדם מיסב, ואפילו תלמיד אצל רבו? כי תניא **ההיא בשוליא דנגרי** (תלמידו של נגר שמלמדו אומנות).

איבעיא להו שמש מאי? תא שמע, דאמר רבי יהושע בן לוי השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא. מיסב אין, לא מיסב לא, שמע מינה בעי הסיבה, שמע מינה. **פסק הש"ע א.** יטול ידיו ויברך על נטילת ידים, ויקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה, ואחר כך יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה, משתיהן ביחד... ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד או"ח (תעה,א). **ב.** (גני סס לאשון) שותה בהסיבה... או"ח (תעג,ב). **ג.** אחר כך מוזגין לו כוס שלישי, ומברך עליו ברכת המזון ובורא פרי הגפן, ושותהו בהסיבה או"ח (תעט,א). **ד.** כוס רביעי... ואז יאמר יהללך עד מלך מהולל בתשבחות, ושותהו בהסיבה או"ח (תפ,א). **ה.** כשהוא מיסב לא יטה על גבו ולא על פניו ולא על ימינו, אלא על שמאלו (הגה ואין חילוק בין אטר לאחר) או"ח (תעג,ג). **ו.** אשה אינה צריכה הסיבה אלא א"כ היא חשובה (הגה וכל הנשים שלנו מיקרי חשובות מלכי אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראבי"ה דכתב

הוה **כתבו התוס'** שכבר אמרו גאולה לפני הסעודה, ואע"ג דמצה צריכה הסיבה ולא אמר מאי דהוה הוה, שאני מצה שהיא עיקר סעודה יותר מיין, ועוד בין היסב כבר בשני כוסות הראשונים, ועוד שכתובה בתורה זכר לחירות שלא הספיק בצקם להחמיץ עד שנגאלו. ואע"ג דהוויא לחם עוני יש לאוכלה דרך חירות, ומה שצריך הסיבה במצה היינו כשמברכין על אכילת מצה ובאפיקומן (הפסדי נסו"ת להורות נתן ח"צ סי' כח דלא לאפקוי כזית לזכרת המוליח לא"ל הסיבה, וכמ"ס הנ"י סי' תע"ג נסס תרומה"ד). ואמרי לה להאי גיסא אדרבה, תרי כסי בתראי בעו הסיבה ההיא שעתא דקא הוויא חירות (ובגאולה שהוא אומר הגדה) תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה דאכתי עבדים היינו קאמר. השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה **כתבו התוס'** וכל ד' כוסות צריכים הסיבה בשעת שתיה. וצ"ע אם שכח ולא היסב אם יחזור וישתה, וכן אם בכוס שלישי לא היסב אם יכול לחזור ולשתות בהסיבה אע"ג דבין שלישי לרביעי לא ישתה).

פרקן [פניו כלפי מעלה ושוכב על אחוריו כ"כ **התוס'** פניו למעלה ולא כמפרש פניו למטה, דאין דרך לאכול בענין זה, וכן משמע בב"ב (עד).] במתי מדבר דגנו אפרקיד ואזיל פרשא תותי כרעיה כדנקיט רומחא בידיה] לא שמיה הסיבה, הסיבת ימין לא שמה הסיבה (שהרי בימינו הוא צריך לאכול) ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה (אפרקדן קאי שמתוך שצוארו שוחה לאחוריו שפוי כובע הסותם את פי הקנה נפתח ומתקפל למעלה וקנה פושט למעלה והמאכל נכנס לתוכו ונחנק כך פירש רבינו שלמה. וקשיא לי אמאי לא סמכיה להאי ולא אהסיבת ימין. ורבתי פירשו שמא יקדים קנה לוושט דושט הוי על צד ימין ונפתח הכובע שעל פי הקנה מאיליו כשהוא מטה כלפי ימין ואם יכנס בו המאכל הרי סכנה שאין אוכלין ומשקין נכנסין אלא דרך הושט, ולכך נראה בעיני דאהסיבת ימין קאי מודסמכיה לדידיה). אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה (מפני אימת בעלה וכפופה לו ומפרש **בשאלתות** לאו דרכיהו דנשי למיזגא) ואם אשה חשובה היא צריכה

במס' שבת (עז.). והשתא קס"ד דמוזיגת כוס יפה ורובע רביעית לאו חד שיעורא הוא (ר"ל לכל שציילך עד כה, כך ציאוורו מלך האמת. אמנס נקלנז זה סל הגמ', הגמ' לא מצבינה כן, ולכן לקמן הגמ' מקשה מהצרייתא זה שנינו, סלריך סיהיה 'רובע רביעית' על דברי סמואל). כוס יפה (ציאוורו) כוס של בהמ"ז משום דעשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה... כדאי' במס' ברכות (נא.) שתאן חי (שלא מזוג במים) יצא [וכגון שיש בו רביעית לוג דבבציר מרביעית לאו כלום הוא, דכי היכי דמוזג בעינן רביעית בין הכל, ה"נ חי בעינן רביעית].

משמע דלכתחלה בעי מוזיגה וכן בברכות (נ:) אמרינן הכל מודים בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים. וקשה דבברכות (נא.) אמר י' דברים נאמרו בכוס של ברכה, וצריך חי, ורש"י פ"י שם דהא דקאמרינן דצריך חי היינו שיתנהו חי בכוס ברכת המזון לאפוקי שלא ימוזגנו בכוס זה וישפוך בכוס אחר ויברך, ור"ת פ"י דחי דהתם היינו מוזג ולא מוזג כדאמר בסנהדרין (ע.) אינו נעשה בן סורר עד שישתה יין חי ומוקי לה במוזג ולא מוזג, והא דמשמע בשבת (עז:) שמוזגו כראוי דקאמרינן כדי שימוזגו ויעמוד על רביעית היינו בברכת הארץ דאמר בברכות (נא.) ומוסיף בברכת הארץ ואומר ר"ת דמוסיף מים ולא כפרש"י דמוסיף יין וכן מפרש בערוך, **ובני נרבנא מפרשי** דחי קאי אכוס שיהא שלם ולא שבור כדאמרי' במכות (טז.) ריסק תשע נמלים וא' היה והיינו שלם דאפילו מת נמי חשיב בריה כדאמרינן בחולין (קב:) גבי צפור טמאה בין בחייה בין במיתתה בכל שהו ואמרינן נמי (ב"ק נד.) שבירתן זו היא מיתתן ואתי שפיר דכולהו עשרה דברים אכוס קיימי, ונראה דדוקא ביינות שלהם שהיו חזקים צריך מוזיגה אבל בשלנו לא **שתאן בבת אחת** (עירה ארבעתן בתוך כוס אחד **כך פירש רבינו שלמה. ולא נהירא** דאפי' שותה הרבה בכלי אחד לא חשיב אלא כוס אחד דהאי רביעית אינו אלא למעוטי פחות מרביעית, אבל טפי מרביעית בכוס אחד חשוב כוס אחד. ונ"ל דהכי פירושו בבת אחת שלא על סדר משנתנו אלא שתאן רצופין וכן נקטו התוס' כפירוש רשב"ם, ודחו פירוש רש"י מטעם ד'שתאן' משמע הרבה כוסות) **יצא**, השקה מהן (מכל כוס וכוס שלא שתה כולו כדמפרש לקמן) לבניו ולבני ביתו יצא.

'שתאן חי יצא' **אמר רבא** ידי יין יצא (ששתה ארבעה כוסות) ידי חירות לא יצא

דבזמן הזה אין להסב ל"ע) או"ח (תעב"ד). ז. בן אצל אביו צריך הסיבה, אפילו הוא רבו מובהק (ביאר באר הגולה תוס'). תלמיד לפני רבו אינו צריך הסיבה, אפילו אינו רבו מובהק, אלא אם כן יתן לו רבו רשות. ותלמיד חכם מופלג בדורו, אעפ"י שלא למד ממנו כלום, חשוב כרבו ואינו צריך הסיבה. (הגה ודווקא כשאוכלין על שלחן אחד, אבל אם אוכל על שלחן בפני עצמו צריך להסב) או"ח (תעב"ה). ח. השמש צריך הסיבה או"ח (תעב"ו).

ואמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בארבעה כוסות הללו [דף קח ע"ב] שאף הן היו באותו הנס [דאמר במס' סוטה (יא:) בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו, וכן גבי מקרא מגילה אמר הכי משום דעל ידי אסתר הוה, וכן גבי הנוכה במס' שבת (כג.) לשון מוריננו הלוי כתבו התוס' ואי לא האי טעמא לא היו חייבות משום דנשים פטורות ממצות עשה שהזמן גרמא, אף ע"ג דארבעה כוסות דרבנן, כעין דאורייתא תיקון. **עוד כתבו התוס'** פ"י רשב"ם שעל ידם נגאלו וכן במגילה ע"י אסתר ובהנוכה ע"י יהודית. וקשה ד'אף' (הן היו בלכותו הנס) משמע שאינן עיקר, ועוד דבירושלמי גרים שאף הן היו באותו ספק משמע באותה סכנה דלהשמיד להרוג ולאבד, והא דאמרינן דפטורות מסוכה אע"ג דאף הן היו באותו הנס כי בסוכות הושבתו, התם בעשה דאורייתא, אבל בארבעה כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים כיון שהיו באותו הנס (הקובץ **שיעורים הקסה א"כ** מדוע ה"ע דסימן תע"ז סעי' יד' פסק שנקים חייבות לומר את ההגדה, הכי הגדה היא מלוא לכו' ותיכף ב' תיכונים א. סס"ל ל"ע כמו תוס' מגילה (ד.) שחייבו חכמים נשים גם במלות לאורייתא כיון שהיו בלכותו הנס. ב. לומדים מלות הגדה ממלות מלך, דכמו שחייבות במלך חייבות בהגדה). **פסק הש"ע** גם הנשים חייבות בארבע כוסות ובכל מצות הנהגות באותו לילה או"ח (תעב"ד).

אמר רב יהודה אמר שמואל ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מוזיגת כוס יפה [של ברכה, שיעורו (סל יין חי ללא מוזיגה) רובע רביעית לוג כדי (אחרי ש...) שימוזגנו יעמוד על רביעית לוג, דכל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא הכי מפרשינן לה

קזו:

כוס יפה דקאמר שמואל היינו רובע רביעית יין כדי שימוגנו ויעמוד על רביעית כדאמר בשבת (עו:). כך נראית שיטה בעיני ועיקר. ורבינו (רס"ו) פי' שכך מקשה הגמ' דקס"ד דשמואל קאמר רביעית בין כולן (לכל ל' כוסות) וברייתא קאמר לכל אחד ואחד ותירין הגמ' דשמואל נמי קאמר לכל אחד ואחד, וקשיא לי והלא ברייתא סתמא קתני צריך שיהא בהן, ואיכא לפרושי נמי דבין כולן קאמר. כתבו התוס' אית ספרים דגרסי מאי כדי מזיגת כוס יפה לכל אחד ואחד. ולפי זה ס"ד דמקשה דמזיגת כוס יפה דקאמר שמואל בין כולם (לכל ל' כוסות) קאמר דהיינו רובע רביעית הלוג (ולאחר מזיגה רביעית הלוג לכל ל' כוסות) וברייתא קתני רביעית הלוג יין חי בין כולן, רובע רביעית לכל אחד (ולאחרי מזיגה לכל כוס רביעית הלוג) והא דקתני 'אחד מזוג' לא שדי ברביעית מזוג אלא כלומר אחד יכול לשתותו מזוג, אבל מ"מ ברייתא לא מיירי אלא בחי דסגי רביעית לכל ד'. אך קשה (על גי' זו) איך היה סבור המקשה דסגי לכולהו (ל' כוסות) במזיגת כוס יפה (רובע של רביעית הלוג יין חי לכל ל' כוסות) והא איכא בהני ארבעה כוסות כוס של ברכה (ר"ל הכי כוס שלקטת היא כוס של צהמ"ז) שהוא (לכדו) כוס יפה, ורשב"ם נמי הקשה הלא ברייתא סתמא קתני. לכך נראה כספרים דגרסי אידי ואידי חד שיעורא הוא דכדי מזיגת כוס יפה זהו רובע רביעית הלוג יין חי לכל אחד כדי שיהא רביעית עם המזיגה (לכל כוס) וה"נ מיירי ברייתא דמצרכא רביעית עם המזיגה, ומתחילה היה סבור דמצרכינן יין חי הרביעית הלוג לכל אחד ואחד ומזוג אשתייה קאי (ר"ל שאם רולה יכול למזוג ולשתותו) ולא ארביעית דברייתא, אבל לבתר דשני קאי שפיר ארביעית. והך פוגיא כרב נחמן וכרכא בשבת (עו:). דסברי כוס של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית הלוג יין חי כדי שימוגנו ויעמוד על רביעית הלוג, ושיעור הוצאת יין תנן התם דהוי כמזיגת הכוס יפה דהיינו רובע רביעית וע"י מזיגה יעמוד על רביעית כשיעור כל המשקין דקתני סיפא ושאר כל המשקין ברביעית, דאביי פריך עלה התם (על שיטת רבא וכך נחמן) הדיא דתנן ובמזוג שני חלקי מים (ולא רבע, ושלוקה רבעים) ועוד (לשיטתם לרובע רביעית חי נחשב כרביעית כיון שעומד להימזג) מים בכד (ועדיין לא נמזג) ומצטרפין (לשיעור רביעית לגבי הולאת שבת). ונראה לפרש דלאביי צריך רביעית שלימה להוצאת שבת (ולא לי נצח שרואי למזוג) וכן משמע התם בההיא שמעתא דקאמר אביי עד כאן לא קאמר רבי נתן הכא דכזית בעי רביעית... ופרש"י דהתם לא נהירא כמו שמפורש שם, וסבר דכוס של ברכה בעי רביעית יין בין חי בין מזוג, אבל מים בכד לא מצטרפים).

רבי יהודה אומר צריך שיהא בו טעם ומראה' אמר רבא מאי טעמא דרבי יהודה

(כלומר אין זו מצוה שלימה שאין חשיבות אלא ביין מזוג. והני מילי ביינות שלהן דדרו על חד תלת מיא אבל יינות שלנו לא בעי מזיגה).

'שתאן בבת אחת' רב אמר ידי יין יצא [משום שמחת י"ט כדתניא לקמן (קט.)] ושמחת בהגך במה משמחו ביין וכ"פ התוס' (וזילאו ל"ט מה החילוק הזה, ולאי טעמא...) ס"ד הואיל ותיקנו ד' כוסות לא יוצא י"ח מצות שמחת יום טוב, אא"כ יצא ידי ארבעה כוסות] ידי ארבעה כוסות לא יצא (וכולן חשובין כוס ראשון ולא יותר וצריך להביא עוד שלשה כוסות על הסדר).

'השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא' אמר רב נחמן בר יצחק והוא דאשתי רובא דכסא (כתבו התוס' היינו כמלא לוגמיו כדפרישית לעיל, ומיהו לכתחילה צריך לשתות רביעית). מיתבי ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית (כלומר בכל אחד ואחד כדי רביעית לוג) אחד חי (צריך רביעית דבציר מרביעית לא חשיבא שתייה כדנפקא לן מכל משקה אשר ישתה) ואחד מזוג (שהיה בו רובע רביעית יין ושלשה רבעין מים דהוי בין כולהו רביעית) אחד חדש ואחד ישן [שאין בו טעם יין כל כך שנעשה חלש. אי נמי חדש אין בו טעם יין. כתבו התוס' הפירוש דישן עדיף הוא עיקר כדאמרינן (מגילה טז:). ולאביו שלח כזאת... יין ישן שרוח זקנים נוחה הימנו, ואמרינן (ב"ב צא:). כל מילי עתיקא מעלו, והא דנקט שאינו פשוט קודם (ר"ל קודם כל פתח 'אחד חלק' שכול החילוק היותר גדול) פירשנו לעיל (פה). גבי אחד עצם] רבי יהודה אומר צריך שיהא בו טעם ומראה יין (טעם יין למעוטי חדש וישן, ומראה שיהא אדום).

קתני מיהת (צרייתא) כדי רביעית (לכל אחד ואחד) ואת אמרת (כדי מזיגת) כוס יפה (לכל אחד ואחד, וס"ד דשני שיעורים הן מדלא קאמר שמואל כדי רביעית כלשון הברייתא)? אמרי אידי ואידי חד שיעורא הוא, וכדי מזיגת כוס יפה היינו רביעית (פירש רשב"ם הכי גרסינן כמו שכתוב בספרים 'אידי ואידי חד שיעורא כדי מזיגת כוס יפה היינו רביעית'. תירוצא היא לומר שלשון שמואל ולשון הברייתא אחד הן, וכדי מזיגת

קליות מחטים ישנים ושנויה במסכת תרומות (פ"ה מ"ג) אגב גררא דתנן סאה תרומה טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין טמאין תירום ותישרף, רבי אליעזר אומר תעלה ותאכל נקודים או קליות או תלוש במי פירות) ואגוזין בערב פסח, כדי שלא ישנו, וישאלו. אמרו עליו על רבי עקיבא שהיה מחלק קליות ואגוזין לתינוקות בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו.

תניא, רבי אליעזר אומר חוטפין מצות בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו (חוטפין מצות בלילי פסחים - מגביהין את הקערה בשביל תינוקות שישאלו. ואית דמפרשי אוכלין מהר. שני לשונות הללו פירש רבינו. ויש גורסין 'מצות' מגביהין את הקערה שיש בה מצה ומרור וב' תבשילין. ולי נראה 'חוטפין' מסלקין את הלחם מיד התינוקות שלא יהו ישנים מתוך מאכל הרבה כדרך התינוק אחר אכילתו, ושוב לא ישאלו, אבל עכשיו כשהוטפים מהן, לא ישנו וישאלו, כלומר לא ישנו שלא אכלו כדי שבען וישאלו כשיראו השינויים שאנו עושין היכירא לתינוקות כדלקמן. וכן מוכח לשון התוספתא דתניא רבי אליעזר אומר חוטפין מצה לתינוק כדי שלא ישן, רבי יהודה אומר משמו אפילו לא אכל אלא חזרת אחת ולא מיבל אלא פרפרת אחת חוטפין מצה לתינוק כדי שלא ישן כלומר גוזלין. ורבינו פי' שכן עיקר אותו הלשון שפירשתי 'חוטפין' ממהרין לאכול מדקתני הא דר"ע בתרה ואיכא למימר דאגב גררא דקאמר כדי שלא ישן קא מייתי נמי להא עובדא דר' עקיבא דחייש שלא ישנו ותרי מילי נינהו, רבי אליעזר איירי לחטוף מן התינוקות אחר שאכלו מעט כדי שלא ישנו, ור"ע איירי שצריך למהר לעשות הסדר טרם ישנו).

תניא, אמרו עליו על רבי עקיבא מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי פסחים (כדי שישנו את התינוקות

דכתיב אֶל־תִּרְאֵ יוֹן (אל תחמוד להיות רגיל בו) כִּי יתְאַדְּם (ניאל המלכות לך אֶסֶר יתאלס במלכותו וכול נחמד ומקובל, מכלל דיין נמי מראה בעי ומעמא נמי בעי כדמוזהר עליה שלא להשתכר בו כתבו התוס' הכא מייתי האי קרא לחשיבות יין אדום ובב"ב (צז). פי' רשב"ם התם דמייתי לה לגריעותא, ושם מפורש). **פסק הרמב"ם** ארבעה כוסות האלו צריך למזוג אותן כדי שתהיה שתיה עריבה הכל לפי היין ולפי דעת השותה, ולא יפחות בארבעתן מרביעית יין חי, שתה ארבעה כוסות אלו מיין שאינו מזוג יצא ידי ארבעה כוסות ולא יצא ידי חירות, שתה ארבעה כוסות מזוגין בבת אחת יצא ידי חירות ולא יצא ידי ארבעה כוסות, ואם שתה מכל כוס מהן רובו יצא חמין ומצה (ז,ט). **פסק הש"ע** שיעור הכוס, רביעית לאחר שימזגנו [הגה אם רוצה למזוג (מ"ב ר"ל דבומנינו שהיינות חלושים אין חיוב למזוגו אפילו לכתחלה. ודע דאפילו אם שותה יין חי וחזק מ"מ צריך דוקא רביעית שלם דלא חלקו חז"ל בשיעורים)] וישתה כולו או רובו (מ"ב היינו כולו לכתחלה או רובו בדיעבד וכמדינות שהיין כיוקר אפילו לכתחלה מני ברובו אך כוס הרביעית ישתה כולו כדי שיהא יכול לברך ברכה אחרונה לכו"ע). ואם יש בו הרבה רביעיות, שותין ממנו כל כך בני אדם כמנין רביעיות שבו (ביאר באר הגולה הרמב"ן וא"ח). ויש אומרים (ביאר באר הגולה הרמב"ן ומהר"ר שם טוב) שצריך לשתות רוב הכוס, אפילו מחזיק כמה רביעיות. (הגה וצריך לשתות השיעור שלא בהפסק גדול בנתיים כ"י נקס נוקח) או"ח (תעב,ט).

תנו רבנן הכל חייבין בארבעה כוסות הללו, אחד אנשים ואחד נשים, ואחד תינוקות (שגם הם נגאלו). אמר רבי יהודה וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין (הלא פטורין מן המצות) אלא, מחלקין להן [דף קט ע"א] קליות (קלי מחטים ישנים דחדש אסור עדיין בלילה הראשון של פסח. ומקומות יש בספרד שמייבשין חטים ישנים במחבת על גבי האור ואוכלין אותם עם אגוזים בקינוח סעודה מפי רבינו שמואל החסיד, וגם במשנה מצינו

האחר אשמו לא כחוסה] במה משמחם ביין (פתבו התוס' היינו בזמן הזה, אבל בזמן בית המקדש אין שמחה אלא בכשר). רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם, ונשים בראוי להן.

אנשים בראוי להם ביין (גמ' קאמר לה), ונשים במאי? תני רב יוסף בבבלי בבגדי צבעונין, בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצין ופתבו התוס' אבל בבבלי לא היו בקיאים לנהיץ כדאמר (תענית כט:): גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם].

תניא, רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בכשר, שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך ופתבו התוס' תימה דהאי קרא בהר עיבל כתיב ולא מייתי קרא דושמחת בהגך דדרשינן מיניה בהגיגה (ת). לרבות כל מיני שמחות לשמחה, מכאן אמרו ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ונדבות וי"ל משום דהכא בהדיא כתיב וזבחת שלמים ושמחת. ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין, שנאמר ויין ושמחה לבב אנוש. פסק הש"ע א. חייב אדם

להיות שמח וטוב לב במועד, הוא ואשתו ובניו וכל הנלוים אליו. כיצד משמחן הקטנים נותן להם קליות ואגוזים, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו, וחייב להאכיל לגר, ליתום ולאלמנה עם שאר עניים... וכתב הביאור האנשים בזמן שבהמ"ק היה קיים היו אוכלין בשר השלמים לשמחה וכדכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת... ועכשיו שאין בהמ"ק קיים אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים, ומ"מ מצוה יש גם באכילת בשר כיון שנאמר בו שמחה (כן מתבאר מדברי הב"ח וש"א), והמחבר שלא הזכיר בשר אזיל לשיטתיה בב"י ע"ש. ולענין יין סמך על מה שהזכיר בס"א שצריך לקבוע סעודה על היין] או"ח (תקכ"ב). בכתב עת תלפיות ירחון סו הובא מאמר שנכתב ע"י הגאב"ד מרדכי גרוס שדן בנושא שמחה ביין וזת"ד: * לכאן שיעורו ברביעית כדן כל שתיית מצוה, אמנם מתוס' דסוגיותין משמע שהוא מלא לוגמיו, ובפשוטו משמע דשיעורו תלוי כפי שמחתו כדאי' בכריתות (יג): דרב אשי שתה יותר מרביעית משום שמחת יו"ט. * כשהיין מזיק לו יקיים השמחה בדבר אחר (ע"ש סה"ט לאות לדכ"ו). * מי שאינו אוהב יין כתב ב' צדדים, צד א' דאי"צ לשתות,

ביום ולא בלילה בשעת הגדה. א"נ כשמעבבין (האנות) עד הלילה לאחר שהחשיך ישנים התינוקות כתבו התוס' ה"ג רבינו שמואל 'ערבי פסחים' ולא נהירא דאטו לא יוכלו לישן בלא אביהם, ומעם שני שפירש שמא יעכבו עד שיחשך הרבה אם כן לא היו צריכין לעמוד ביום כי אם בלילה לכך נראה דגרים לילי פסחים, והיו רגילין בבית המדרש לילי י"ט כדאמרינן (ביצה כא). מעשה בשמעון התימני שלא בא בלילי י"ט לבית המדרש למחר מצאו רבי יהודה בן כבא) וערב יום הכפורים. בערב פסח בשביל תינוקות, כדי שלא ישנו. וערב יום הכיפורים כדי שיאכילו את בניהם. פסק הש"ע א. תינוקות שהגיעו לחינוך, מצוה ליתן (מ"ב אבל אינו מעכב וביאר שעה"צ מפני שלהרבה פוסקים לא נתקנו ארבע כוסות לקטנים וכו' יהודה) לכל אחד כוסו לפניו... או"ח (תעב,טו). ב. מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים, כדי שיראו שינוי וישאלו (מ"ב ר"ל שעי"ו יתעוררו לשום לב על כל השנויים ומנהגי לילה זה וישאלו שאלות המבוארים בנוסח מה נשתנה) או"ח (תעב,מז). ג. יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי לאכול מיד כשתחשך (מ"ב לאו דוקא, והכונה כדי שיהיה אפשר לו להתחיל הסדר תיכף משתחשך ולא ישתהה) ואף אם הוא בבית המדרש, יקום מפני שמצוה למחר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו (מ"ב ר"ל לזרו לעשות הסדר כדי שלא ישנו התינוקות כשידעו שלא ישתהה הרבה עד האכילה וממילא ישאלו מה נשתנה וישיב להם ויקיים מה שכתוב והגדת לבנך ביום ההוא) אבל לא יאמר קידוש עד שתחשך (מ"ב ר"ל דלא תימא כיון שמצוה למחר יתחיל הקידוש וההגדה מבעוד יום כמו שמצינו בשבת ויו"ט שיכול להוסיף מחול על הקודש ולקדש ולאכול מבעוד יום וכנ"ל בסימן רס"ז קמ"ל דלגבי פסח אינו כן לפי שאכילת מצה הוקשה לפסח שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו, ופסח אינו נאכל אלא בלילה, והקידוש צריך להיות בשעה הראויה למצה, ועוד דכוס של קידוש הוא אחד מארבע כוסות וכולהו בתר הגדה ומצה ומרור גרירי) או"ח (תעב,א).

תנו רבנן חייב אדם לשמח בנו ובני ביתו ברגל, שנאמר ושמחת בתנך ותוס' גרסו ושמחת אתה וביתך והקשו, תימה דהאי קרא גבי מעשר שני כתיב בפרשת ראה, ולא מייתי קרא דכתיב בפרשת ראה גבי רגל ושמחת... א"תה ובנך ובתך וי"ל דיליף ממעשר דכתיב ביתו (אשמו) בהדיא (משא"כ צפוק

קט. - קט:

אמה באמה כדאמרינן בעירובין מקומו של אדם אמה, ובשמעתא דכוכין (ב"ב קא.) משמע דכוכין מחזיק אמה עם דופני הארון, אלמא גוף האדם אין מחזיק אמה, ובמקוה דבעינן אמה כדי שיכנס בריוח עם זרועותיו דאין נדבקין לגופו] ברום שלש אמות [צריך שיהא הכלי מלא מים שיטבול בו האדם (ושיעור גוף האדם הוא אמה על אמה כרום ג' אמות)] ושיערו חכמים שיעור מי מקוה (אחרי שחשצו חכמים ילא להס סכל מקום שיהיה צו ארבעים סאה, אף שאינו במימד של אמה על אמה כרום ג' אמות, הוי מקוה כסר) ארבעים סאה לשיטת הג"ח נאה 331.776 ליטר [ומינה ילפינן לרביעית של תורה, כיצד חלקהו מתחלה כולו לרומו, רמו של מקוה שלש אמות, דהיינו שמונה עשר טפחים, וחלקם לששה עשר חלקים ותמצא בכל חלק וחלק טפח וחצי אצבע גובה ברוחב אמה על אמה ומחזיק אחד מששה עשר בארבעים סאה. דהיינו 40 סאה לחלק ל-16) שני סאין וחצי סאה. טפח וחצי אצבע (הטפח 4 אלכעות) כמה חומשי אצבעות הן עשרים ושנים וחצי חומש, חלקם (להני כ"ג חומשין וחצי) לחמשה חלקים ותמצא בכל חלק וחלק ארבעה חומשין וחצי. השלך מהן שני חלקים שהן תשעה חומשין (9=2.5) ועכב בידך שלשה חלקים שהן שלשה עשר חומשין וחצי של רום הכלי [4.5-3=13.5], ואלה לומר לאחר שחילקת ל-5, קח ג' חלקים צנפרל וצ' חלקים צנפרל, שהיו (13.5+9=22.5)] דהיינו רום אצבעים וחצי אצבע (2.5=13.5/5) (ועוד יתרה של...) חומש אצבע, וכאשר מיעמת רום הכלי שני חלקים מחמשה ונשארו שלשה חלקים (היינו שלוש חמשים) כן תמעיט את המשקין שנשארו בידינו מארבעים סאה שני סאין וחצי (לאחר שחילקנו 3-16) דהיינו חמשה חציין השלך השני חלקים ועכב השלשה חלקים שהן סאה וחצי (1.5=2.5*3/5). נמצא כלי של אמה מרובע (אמה על אמה) ברום אצבע וחצי אצבע וחומש אצבע מחזיק סאה וחצי, חלקהו לרחבו אמה על אמה יש בו ששה ושליש חתיכות של טפח על טפח, והסאה וחצי יש להם שלשים וששה לוגין. נמצא כלי של טפח על טפח ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע מחזיק לוג, דהיינו ארבע רביעיות. חלקהו לרוחבו שתי וערב ותמצא בו ארבע פעמים אצבעים על אצבעים כנגד ארבע רביעיות. נמצא כלי של אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע מחזיק רביעית דהיינו ביצה ומחצה. כתבו התוס' מכאן קשה על פירוש רבותיו של רבינו שלמה שפי' דרביעית בכל מקום היינו רובע הקב (שהוא לוג) כי לפי זה החשבון הוא רביעית הלוג. עוד כתבו התוס' ואע"ג דקומת אדם שלש אמות בלא הראש ולכך מצריך בכוכין ארבע אמות בשביל הראש ועובי הדפין, במקוה סגי בשלש אמות, דכשטובל עולין המים למעלה ומיירי כשהכלי גבוה משלש אמות דאם

כיון שאין שמה בו, צד ב' דאפשר שהשמחה מה שמרומם קצת, וא"כ גם אם אינו אוהב מצוה בדבר (במועדים וזמנים ח"ז סי' קיא דעתו כיון שאינו אוהב יין, וגם טבע היין אינו משכר, מקיימים השמחה בדברים אחרים) * נחלקו גדולי ההוראה אם יוצאים במיין ענבים.

אמר רבי יצחק קסתא דמוריסא (מדה שמוכרין בה המוריים) דהוה בציפורי היא הות כמין לוגא דמקדשא, ובה משערין רביעית של פסח (שממלאין אותה ומחלקין אותה לארבע כוסות דלוג ארבע רביעיות).

אמר רבי יוחנן תמנייתא [מדה והיינו תומן ועוכלא דמסכת סוטה (ה:)] התוס' הביאו פי' רשב"ם דהיינו תומן ועוכלא וכתבו ולא נהירא דבב"ב (צ.) חשיב לוג ורביעית הלוג תומן ועוכלא וכל מדה ומדה פוחתת והולכת, וכאן משמע שהיא יותר מרביעית] קדמיותא דהוה בטבריא הות יתירה על דא (תמניתא) ריבעא, ובה משערין רביעית של פסח (שהיו ממלאין אותה ומערין לתוך אותה של עכשיו עד שהיא מלאה ומים הנשארים בתומניתא היא רביעית).

אמר רב חסדא רביעית של תורה [כגון רביעית יין של נזיר הלכה למשה מסיני (סוכה ו.) ורביעית דם הבאה משני מתים דנפקא לן מקרא (נזיר לח.) וכגון רביעית שמן לרקיקי נזיר דאיכא דיליף לה מקראי במנחות (פט.) ומדת חלל הכלי בריבוע הוי...] אצבעים (אלכע לפי שיטת הג"ח נאה הוא 2 ס"מ, א"כ אלכעים הוא 4 ס"מ) על אצבעים, ברום אצבעים 4 ס"מ וחצי אצבע 1 ס"מ וחומש אצבע 0.4 ס"מ (א"כ שיעור רביעית הוא 86.4 סמ"ק = 4x4x5.4) ושיעור זה של רביעית נלמד ממקוה כדתניא וְרַחֵן בְּמַיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ שֶׁלֹא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים. 'במים' במי מקוה (מים המיוחדים שנקוו מתחלה מעצמן מדלא כתב במים למעוטי שאובין דאזיל השתא ומייתי וטביל) את כל בשרו (מדלא כתב בשרו משמע...) מים שכל גופו עולה בהן (שאינו נראה, אלא כולו מכוסה בהן). וכמה הן [דף קט ע"ב] אמה על אמה וכתבו התוס' אדם מחזיק עם בגדיו

מחזיק מאה וחמשים מקוה טהרה לקיטת גר"ח נאה הוא 49,776.4 ליטרים [בעירובין (יד): מפרש מנ"ל].

'ולא יפחתו לו מארבעה כתבו התוס' ירושלמי תמן תנינן אין מבשלים יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו ר' יהודה מתיר מפני שמשביחו. א"ר יוחנן מיהלפא שיטתיה דרבי יהודה פי' דקתני תורמין יין שאינו מבושל על המבושל אבל לא מן המבושל על שאינו מבושל ולכך מחליף ותני אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו דברי רבי יהודה והכמים מתירין מפני שמשביחו, ורבי אלעזר פליג עליה התם ולא מחליף. והלכה כרבי יוחנן וכרבנן ואם כן יוצאין ארבע כוסות במבושל ומקדשין עליו ומברכין עליו בפה"ג היכי מתקני רבנן מידי דאתי בה לידי סכנה [ארבע כוסות שהן זוגות דאתי בהו לידי סכנה, דאפילו למ"ד לקמן דארבעה אין בו משום זוגות אלא בתרי לענין כשפים מיהא חיישינן לקמן (ק:) בשמעתין] והתניא לא יאכל אדם תרי (זוגות וה"ה לארבעה) ולא ישתה תרי, ולא יקנה תרי, ולא יעשה צרכיו (תשמיש) תרי?

אמר רב נחמן אמר קרא ליל שפמרים ליל המשומר ובא מן המזיקין. **רבא** אמר כוס של ברכה (שהוא שלישי לרעה) מצטרף לטובה (אינו מצטרף להשלים זוגות לסכנה אם שותה רביעי אחריו, וכי האי גוונא אמרינן לקמן וישמרך לרעה אינו מצטרף) ואינו מצטרף לרעה (כתבו התוס' אע"ג דרבא גופיה קאמר לקמן וישמרך לרעה לא מצטרף וד' אין בהם משום זוגות תירץ רשב"ם דהיינו דוקא ממזיקין אבל לכשפים איכא למיחש). **רבינא** אמר ארבעה כסי תקינו רבנן דרך חירות, כל חד וחד [דף קי ע"א] מצוה באפי נפשה הוא (ואין מצטרפין זה לזה).

לא יעשה צרכיו תרי אמאי, נמלך הוא (דתשמיש ראשון גמר ביאתו ובטל תאותו)? אמר אבבי הכי קאמר לא יאכל תרי וישתה תרי, ולא יעשה צרכיו אפילו פעם אחת (כלומר אדם שאכל זוגות יזהר בעצמו שלא ישמש מטתו אחרי כן עד זמן מרובה) דילמא חליש (מחמת תשמיש, ואידי דבזוגות קאי) ומיתרע (מזליה).

לא כן כשיכנס יפלו המים למטה ויחסר השיעור ובתרגום שני דמגילה חשיב שלש אמות לכל א' קטועין ראש היון.

אמר רב אשי, אמר לי רבין בר חיננא שולחן של מקדש (שולחן של זהב שעשה משה וכתוב ביה 'אמתים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו') של פרקים הוה (שיכולין לפרק רוחבו לשנים, וכן רגלי השולחן אינן מחוברין יפה ויכולין לפרק). דאי סלקא דעתך הדוקי הוה מיהדק (שאיין יכולין לפרק רחבו) אמתא באמתא היכי מטבליה [הואיל ורחבו אמה בכלי שהוא אמה על אמה, דמקוה היה שם בעזרה כדאי' ביומא (לא). א"נ באמת המים שבעזרה שבה מטבילין כלי שרת שנטמאו והיתה רחבה אמה, ועל שם כך נקראת אמה כדתנן (יומא נה:) אלו ואלו מתערבין באמה. ולשון ראשון לשון רבינו יעקב מדאמר רב אשי למלתיה גבי מקוה השולחן מקבל טומאה כדאמרינן בחגיגה (כו:) דאמר ר"ל מאי דכתיב השולחן הטהור מכלל שהוא טמא כתבו התוס' וא"ת אפילו אי אמתא באמתא יתיב תיקשי ליה, היאך יכול להטביל השולחן אמתים ארכו ואמה וחצי קומתו במקוה דהוי אמה על אמה וי"ל שעם הרגלים היתה קומתו אמה וחצי והרגלים לא היו מחוברין עם השולחן, וכן פירש רש"י בפרשת תרומה? מאי קושיא, דילמא בים שעשה שלמה [כתבו התוס' ובירושלמי פריך והלא שאובין הן, ואע"ג דכלי שמחזיק מ' סאה בלח שהן כורים ביבש אינו מקבל טומאה דאין מיטלטל מלא וריקן לענין שאיבה כלי הוא כדאמר בשבת (טז:) גבי המניה כלים תחת הצינור... ועוד ים שעשה שלמה היה של נחושת ומקבל טומאה אע"ג דאין מיטלטל מלא וריקן, דדוקא כלי עץ איתקש לשק ומשני תיפתר בשחיו רגלי השוורים שהיה עומד עליו נקובים כמוציא רמון והיו מחוברין למעיין שתחתיהן, והא דנקט כמוציא רמון היינו לבטל השוורים מתורת כלי שלא יקבל טומאה, אבל להכשיר המים שבים סגי כשפופרת הנוד כדתנן בפ"ו דמקואות (מ"ה) ומטבילין בשידה תיבה ומגדל שהן נקובין כשפופרת הנוד. ומורי הר"ר יהואל פי' דצריך כאן כמוציא רמון לפי שהשוורים מפסיקין בין הים למעיין והוה ליה כהורק מכלי אל כלי כיון דמרחקי טובא וצריך שיבואו שם מים בשפע והביא ראייה מתוספתא] הוה מטביל ליה. דתני רבי חייא ים שעשה שלמה

ק"י.

רב חסדא ורבה בר רב הונא דאמרי תרוייהו (אפילו שמונה אין צהם משום זוגות) שלום (תיבה שביעית היא דכתיב 'ישא ה'...) לטובה מצטרף (אם שתה ששה ושתה השביעי מצטרף לבטל הזוגות) לרעה לא מצטרף (שאם ישתה כוס שמיני אחריו אין שמיני מצטרף על השביעי להזיק, וסברא הוא כיון שבירכן בשלום שהוא תיבה שביעית אין שום הזיק בעולם) אבל שיתא יש בהן משום זוגות.

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו (כמו שהיו הדורות זו אחר זו היו מקילין בזוגות והולכין ופוחתין) ויחנך לטובה מצטרף, לרעה לא מצטרף. אבל ארבעה יש בהן משום זוגות.

אביי ורבא דאמרי תרוייהו וישמרך לטובה מצטרף, לרעה לא מצטרף. ואזדא רבא לטעמיה, דרבא אפקינהו לרבנן בארבעה כוסות (פעמים הרבה כשהיו נפטרין ממנו היה משקן, ופעמים שלא היה משקן אלא ארבעה כוסות ונפטרין. ואע"ג דתריין רבה לעיל (קט:) כוס של ברכה... אלמא סבירא ליה דארבע יש בהן משום זוגות אי לאו משום כוס של ברכה, איכא לתרוצי דנהי דארבע להזיק ליכא למיחש לכשפים מיהא איכא למיחש כדלקמן (ע"ב) והלכך איצטרך רבא לתרוצי לעיל הכי דלית להו לרבנן לתקוני מילתא דאתי בה לידי סכנה ואפילו סכנת כשפים). אע"ג דאיתזק רבא בר ליואי לא חש לה למילתא. דאמר ההוא משום דאותבן בפירקא הוה (שהקשה לי בשעת הדרשה וביישני ברבים שדרכו היה להקשות לו ברבים).

אמר רב יוסף, אמר לי יוסף שידא, אשמדאי מלכא דשידי, ממונה הוא אכולהו זוגי, ומלכא לא איקרי מזיק (אין רגיל בכך דגנאי הוא לו (וכיון סג...)) לא חיישינן לזוגות, דמילתא דלא שכיחא היא, ומיהו זימנין דניזוק, והרוצה להחמיר ולעשות נפירותא יתירתא עביד

תנו רבנן שותה כפלים (כמו זוגות) דמו בראשו (עון מיתתו על ראשו מוטל שהוא ממית עצמו). אמר רב יהודה אימתי בזמן שלא ראה פני השוק (בין כוס לכוס) אבל ראה פני השוק הרשות בידו. אמר רב אשי חזינא ליה לרב חנניא בר ביבי דאכל כסא הוה נפיק וחזי אפי שוקא. ולא אמרן (דמרעי ליה זוגות) אלא לצאת לדרך אבל בביתו (לעמוד בביתו) לא. אמר רבי זירא ולישן כלצאת לדרך דמי. אמר רב פפא ולצאת לבית הכסא כלצאת לדרך דמי.

ובביתו לא, והא רבא מני כשורי (כששותה כוס זה מסתכל בקורה זו וכששותה שני מסתכל בשאצלה, ולפי חשבון הקורות יזהר בזוגות, ובכל פעם ופעם עושה כן אע"פ שאינו יוצא לדרך) ואביי כי שתי חד כסא מנקיט ליה אימיה תרי כסי [דהוי להו תלתא ולכך מזמנים אותם ביחד שלא יבוא הדבר לידי שכחה ויעמוד בזוגות, אביי עיברתו אמו מת אביו, ילדתו אמו מתה אמו, והא דאמר אביי אמרה לי אם ההיא מרבינתיה הואי בקדושין (לא:)] בתרי ידיה, ורב נחמן בר יצחק כי הוה שתי תרי כסי מנקיט ליה שמעיה חד כסא, חד כסא מנקיט ליה תרי כסי בתרי ידיה? אדם חשוב שאני [דהוי להו תלתא ולכך מזמנים אותם ביחד שלא יבוא הדבר לידי שכחה ויעמוד בזוגות. אביי עיברתו אמו מת אביו, ילדתו אמו מתה אמו. והא דאמר אביי אמרה לי אם ההיא מרבינתיה הואי בקדושין (לא:)].

אמר עולא עשרה כוסות אין בהם משום זוגות (וכל שכן טפי) עולא לטעמיה, דאמר עולא, ואמרי לה במתניתא תנא עשרה כוסות תיקנו חכמים בבית האבל [בכתובות (ה:) מפרש טעמא]. ואי סלק"ד עשרה כוסות יש בהן משום זוגות היכי קיימי רבנן ותקנו מילתא דאתי לידי סכנה (כתבו התוס') ולית ליה דרבא דאמר לעיל כוס של ברכה אין מצטרף לרעה שבאותן עשרה כוסות שבבית האבל, איכא ברה"מ) אבל תמניא יש בהן משום זוגות.

במערבא לא קפדי אזוגי, רב דימי מנהרדעא קפיד אפילו ארושמא דחביתא (כשמוכרים יין חוקקין פגימות בחבית למספר האיפות וקפיד עלייהו שלא יצאו בזוגות). הוה עובדא ופקע חביתא. כללא דמילתא כל דקפיד (יותר מדאי) קפדי בהדיה (השדים להזיקו) ודלא קפיד (כ"כ) לא קפדי בהדיה (להזיקו). ומיהו למיחש מיבעי (אפילו מאן דלא קפיד דלא קפדינן בהדיה, דאי תימא דלא קפדי בהדיה כלל א"כ זוגות למה נזכרו בגמרא כך היה להם לחכמים לומר לא יזהר אדם בזוגות דלא ליקפדו בהדיה).

כי אתא רב דימי אמר שתי ביצים ושתי אגוזין, שתי קישואין ודבר אחר (עדיין יש פרי אחד שמקפידין בזוגותיו) הלכה למשה מסיני (דמזקי). ומסתפקא להו לרבנן מאי ניהו דבר אחר, וגזור רבנן בכלהו זוגי משום דבר אחר. והא דאמרן עשרה תמניא שיתא ארבעה אין בהן משום זוגי לא אמרן אלא לענין מזיקין (ולכא נשים כשפניות) אבל לענין כשפים אפילו טובא נמי חיישינן. כי הא דההוא גברא דגרשה לדביתהו, אזלה אינסבה לחנואה. כל יומא הוה אזיל ושתי חמרא, הוה קא עבדא ליה כשפים ולא קא מהניא לה ביה, משום דהוה מזדהר בנפשיה בזוגא. יומא חד אשתי טובא ולא הוה ידע כמה שתי. עד שיתסר הוה צייל ואיזדהר בנפשיה, מכאן ואילך לא הוה צייל ולא איזדהר בנפשיה, אפיקתיה בזוגא, כי הוה אזיל, גם ביה (פגע בו). ל"א הבין בו שהיה מסוכן) ההוא טייעא, אמר ליה גברא קטילא הוא דאזיל הכא. אזיל, חבקה לדיקלא (מתוך חולי ודאנה נסמך עליו), צווח דיקלא ופקע הוא (והדקל יבש מכח הכשפים).

אמר רב עוירא קערות (אם אכל שתי קערות תבשיל) וכברות אין בהם משום זוגות. כללא דמילתא כל שגמרו בידי אדם (כגון קערות או ככר שנעשה צלי אלס) אין בהם משום זוגות. גמרו בידי שמים במילי מיני דמיכל חיישינן

כתבו התוס' והא דתניא לא יאכל תרי היינו משום כשפים ורשב"ם פירש דפעמים מוזיק). איכא דאמרי לה להאי גיסא אדרבה, מלכא רתחנא הוא, מאי דבעי עביד, שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין מוחין בידו.

אמר רב פפא, אמר לי יוסף שידא, בתרי קטלינן (משום זוגות) בארבעה לא קטלינן, בארבעה מזקינן. בתרי בין בשוגג בין במזיד, בארבעה במזיד אין, בשוגג לא, ואי אישתלי ואיקרי ונפק (בזוגות) מאי תקנתיה? לינקוט זקפא (גודל) דידיה דימיניה בידא דשמאליה, וזקפא דשמאליה בידא דימיניה, ונימא הכי אתון ואנא הא תלתא. ואי שמיע ליה (ואפילו קול אדם או קול אשה...) דאמר אתון ואנא הא ארבעה, נימא ליה אתון ואנא הא חמשה (שלא יעמוד בזוגות). ואי שמיע ליה דאמר אתון ואנא הא שיתא, נימא ליה אתון ואנא הא שבעה. הוה עובדא עד מאה וחד (שהיה שד מונה זוגות והוא היה מוסיף אחת שלא לעמוד בזוגות) ופקע שידא (מרוב צער).

אמר אמרימר, אמרה לי רישתינהי (גבירתן) דנשים כשפניות (השולטת עליהן ומלמדתן אמרה לי דבר זה) האי מאן דפגע בהו בנשים כשפניות נימא הכי חרי (צואה) חמימי (חמה) בדיקולא (בסלים) בזייא (קרועין ונקובין) לפומיכו נשי דחרשייא (לפיכם נשים כשפניות) קרח קרחייכי (יהי רצון שימרטו אותן שערות שלכם שאתם מכשפין בהן) פרח פרחייכי (הרוח ינשא אותם פירורי לחם שאתם מכשפות בו) [דף קי ע"ב] איבדור תבלונייכי (יהו מפוזרין תבלין שלכם) פרחא זיקא למוריקא חדתא דנקטיתו (ישא הרוח אותו בושם חדש שאתן אוחזות בידכן לכשף נשים כשפניות. אדחנני וחננכי לא אתיתי לגו (כל זמן שחמו עלי מן השמים ואני חסתי על עצמי ואתן חסתן עלי לא באתי ביניכם). השתא דאתיתי לגו קרחנני וחננכי (השתא שבאתי ביניכם יודע אני שנתקררו עלי רחמיכם וגם רחמי נתקררו שלא חסתי על עצמי).

ק"י - קיא.

קאי דתנן מפין חמשה על חמשה מחצלת ששה על ששה, וה"ק אם יש מחצלת חמשה ואינו מקבל טומאה, וטפח ממפין מחובר לו, הואיל וחמור ממנו מצטרף לו ומקבל טומאה, אבל אם יש מפין ארבעה וטפח מחצלת מחובר לו הואיל וקל ממנו אין מצטרף לו. הכא נמי הואיל ושתי תרי שיכרא והדר שתי חד חמרא מצטרף להם הואיל וחשוב יותר).

אמר רב נחמן אמר רב תרי קמא תכא (שמה שתי כוסות לפני הסעודה) וחד אתכא (אחד על השולחן, כבוד הסעודה) מצטרפי (כל שלשת הכוסות לנטל הזוגות) חד מקמי תכא ותרי אתכא לא מצטרפין (הואיל ושתי אתכא זוגות לא מהני ליה צירוף).

מתקיף לה רב משרשיא אטו אנן לתקוני תכא קא בעינן, לתקוני גברא בעינן, וגברא קא מיתקן וקאי (על ידי הכוס שקודם הסעודה)? דכולי עלמא (אפי' לרב משרשיא) תרי אתכא וחד לבתר תכא לא מצטרפי כי ההיא מעשה דרבה בר נחמני [דאצרכינהו תכא לאהדורי קמיה (כ"מ פו.) דאי חד דבתר תכא מצטרף לתרי דתכא, לישקינהו כוס שלישי בתר תכא בלא אהדורי תכא].

אמר רב יהודה אמר שמואל כל המזוג (אם שתה יין מזוג ואח"כ שתה משקה מזוג אחר, המזוג...) מצטרף (בין לרעה בין לטובה, דכיון דתרווייהו מזוגין נינהו כמין אחד חשיבי ומצטרפי) [דף קיא ע"א] חוץ מן המים (מקירי בחמימי וחמימי בקירי, דהא לא מזוגא היא דמין במין נינהו מה לי קירי ומה לי חמימי, מין א' הוא, ושם א' הוא, ואם שתה בתחלה יין מזוג אין אלו מצטרפות לו). ורבי יוחנן אמר אפילו מים (מזוגים, מלטפין לין מזוג).

אמר רב פפא (אדר' יוחנן קאי דאמר אפילו מים, ובא רב פפא לפרש לא אמרן (דמצטרפין...) אלא חמימי לגו קירי, וקירי לגו חמימי (דההיא חשיב ר' יוחנן מזוג) אבל

(חיישינן דההוא דבר אחר הגזרו בשבילו כל זוגות גמרו בידי שמים הוי פירות וכל דדמי ליה). חנות אין בהן משום זוגות (אם שתה בשתי חנויות לא אמרינן כשני כוסות דמי. ל"א ועיקר חנות השותה בו זוגות לא קפדי מזיקין עליה דלאו קביעותא היא וההוא עובדא דלעיל דההוא גברא דשתה בחנות כשפים שאני שעשתה לו גרושתו). נמלך אין בהן משום זוגות. אורח אין בו משום זוגות (דאינו יודע אם ישקוהו עוד הלכך אכל כסא הוה ליה כנמלך). אשה (שאינה חשובה כאורח דמיא דאינה קבועה לשתות) אין בה משום זוגות. ואי אשה חשובה חיישינן.

אמר רב חיננא בריה דרבי יהושע איספרגום (בלשון פרסי קורין לכרוב אספרגום וזהו ששנינו הנודר מן הכרוב אסור באספרגום ומשקין הוא שעושיין מכרוב ומיין ורגילין היו לשתותו בכל בוקר לרפואה קודם אכילה והלכך דמידי דרפואה הוא) מצטרף לטובה (אם שתה שנים ושתה זה שלישי מצטרף לאפוקי מזוגות) ואין מצטרף לרעה (אם שתה א' וזה שני לא יצטרף לראשון).

אמר רבינא משמיה דרבא זוגי לחומרא (אם אינו יודע אם שתה זוגות אם לאו (כ"ל יעשה...) ישתה (שתיה נוספת, וכך פני הדברים...) אם שתה (קודם ששתה את השתיה הנוספת, שתה...) זוגות, הואיל ודעתו (בשתיה הנוספת) לצרפן מצטרפין לטובה, ואם לא שתה (קודם ששתה את השתיה הנוספת) זוגות (בשתיה הנוספת הוי כגל...) נמלך, ואינו מצטרף לרעה] ואמרי ליה זוגי לקולא (שלא ישתה, דכיון דקפיד גלי אדעתיה דקפיד אזוגות, ואי מעיקרא לא בזוגות הוה קאי והשתא שתי מצטרפי להו בהדי הדדי הלכך לא ישתה דאפילו אי בזוגות הוה קאי דילמא כיון דלא קפיד לא קפדי בהדיה).

אמר רב יוסף תרי דחמרא וחד דשיכרא לא מצטרף, תרי דשיכרא וחד דחמרא מצטרף. וסימניך זה הכלל כל המחובר לו מן החמור ממנו טמא, מן הקל ממנו טהור (גבי טומאות

קיא.

ניגרי (שסים פסיעות גסות) אבל עבר עלייהו שימשא ועבר עלייהו שיתין ניגרי לית לן בה. ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא, ולא סיים מסני, אבל רכיב חמרא וסיים מסני לית לן בה. והני מיילי היכא דליכא למיחש לכשפים, אבל היכא דאיכא למיחש לכשפים, אע"ג דאיכא כל הני היישינין כההוא גברא דרכיב חמרא וסיים מסני, וגמוד מסאניה (נתכווצו המנעלים) וצוו כרעיה (יבשו רגליו).

תנו רבנן שלשה אין ממצעין (לא יעברו בין אנשים) ולא מתמצעין (ולא יעבור איש אחד בין שני כלבים בין שתי נשים בין שני דקלים) ואלו הן הכלב והדקל, והאשה. ויש אומרים אף החזיר, ויש אומרים אף הנחש.

ואי ממצעין מאי תקנתיה? אמר רב פפא נפתח באל ונפסיק באל (אל מוציאם ממצעין בפתח רגלם לוי לא ינחש ביעקב ולא יקסם בישראל בעת יאמר ליעקב ולישראל מה הפעל אל). אי נמי נפתח בלא ונפסיק בלא (לא איש אל יכתוב וכן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקמנה כתבו התוס', ואע"ג דאסור להתרפאות בדברי תורה להגן שרי. והא דאמרינן בשבת (סז.) לאישתא צמירתא לישקול סכינא ולימא ויאמר משה אסורה נא ואראה... משום סכנה שרי. ור"ח פ"י (בסנה מלכ"ס) נפתח באל לימא הכי (אינו פסוק) אל אלהים ה' הצילנו מכל רע ומכל נזק אשר בידך כח וגבורה כי אתה אל, ונפתח בלא (אינו פסוק) לא תמשני אלהי ולא תעזבני שמרני כאישון בת עין מרם אקרא תענני ואל תאמר לא).

הני בי תרי דמצעא להו אשה נדה, אם תחלת נדתה היא הורגת (פתחו התוס' יש מפרש אם עושה להן כישוף) אחד מהן (שמזיקתן במה שעברה ביניהן) אם סוף נדתה היא מריבה עושה ביניהן. מאי תקנתיה? נפתח באל ונפסיק באל.

הני תרי נשי דיתבן בפרשת דרכים, חדא בהאי גיסא דשבילא וחדא באידך גיסא, ומכוונן אפיהו להדדי, ודאי בכשפים עסיקן. מאי תקנתיה, אי איכא דירכא אחרנא ליזיל

חמימי לגו חמימי, וקרירי לגו קרירי (דלכ"ע לא מיקרי מזוג) לא (מצטרפי). וז"ל הבית יוסף סימן ק"ע כתבו התוס' בחולין (קז:) והאידנא לא קפדינן בהכי לפי שאין סכנה מצויה לבוא בזמן הזה ע"י כך. ולכן לא ידעתי למה כתבו רבינו (הטור) ואם היה דעתו לחלוק ולומר דגם בזמן הזה יש לזוהר בכך היה לו לכתוב כל החילוקים שנאמרו בגמרא בענין זה.

אמר ריש לקיש ארבעה דברים העושה אותן דמו בראשו (משום רוח רעה) ומתחייב בנפשו (ולקמן מפרט להו חלא חלא). אלו הן, הנפנה בין דקל לכותל, והעובר בין שני דקלים, והשותה מים שאולין, והעובר על מים שפוכין, ואפילו שפכתו אשתו בפניו.

'הנפנה בין דקל לכותל' לא אמרן אלא דלית ליה ארבע אמות (דלא שבק רווחא לשידא לעבור בין דקל לכותל משום הכי מזקא ליה) אבל אית ליה ארבע אמות לית לן בה. וכי לית ליה ארבע אמות, לא אמרן אלא דליכא דירכא אחרנא (שתהא יכולה שידא להלך בו, דעכשיו בא זה בגבולה, והפסידה את דרכה, ואהכי מזקא ליה) אבל איכא דירכא אחרנא לית לן בה.

'והעובר בין שני דקלים' לא אמרן אלא דלא פסקינהו רשות הרבים, אבל פסקינהו רשות הרבים (דשכיחי רבים) לית לן בה (לית ליה רשות להזיק שאין לו לגזול את הרבים).

'השותה מים שאולין' לא אמרן אלא דשיילינהו קטן. אבל גדול לית לן בה. ואפילו שיילינהו קטן נמי לא אמרן (דשורה על המים) אלא בשדה, דלא שכיחי (מיא, ומסרה נפשה לשתות) אבל בעיר, דשכיחי, לית לן בה. ואפילו בשדה נמי לא אמרן אלא מיא, אבל חמרא ושיכרא לית לן בה.

'והעובר על מים שפוכין' לא אמרן אלא דלא אפסקינהו בעפרא (שלא פיזר עליהן עפר) ולא תף בהו רוקא, אבל אפסקינהו או תף בהו רוקא לית לן בה. ולא אמרן אלא דלא עבר עלייהו שימשא, ולא עבר עלייהו שיתין

קיא. - קיא:

ובצילה של לבנה לא אמרן אלא במערבה (היינו בסוף החודש שהלבנה זורחת במזרח ואם שוכב אצל כותל לצד המערב הוי הצל במערב) אבל במדינתא (היינו תחלת החודש שהלבנה זורחת במערב ועושה צל במזרח כגון ששוכב אצל כותל מצד המזרח, פ"א דמים במים) לית לן בה.

[דף קיא ע"ב] האי מאן דמפני אגירדא דדיקלא (דקל קצוץ) אחדא ליה לדידיה רוח פלגא (לעז"י רש"י שלוקה בשטף 70). והאי מאן דמצלי רישיה (מטה לאשן) אגירדא דדיקלא אחדא ליה רוח צרדא (כאב חצי הראש).

האי מאן דפסעי אדיקלא, אי מיקטל (אם נקצץ האילן) קטיל (נהרג האיש) אי איעקר (אם נעקר האילן) מיעקר ומיית (האיש מת). הני מילי דלא מנח כרעיה עילויה (שלא הניח גם את כגלו על הקל) אבל מנח כרעיה עילויה לית לן בה.

חמשה טולי הוי (שהרוח רעה שורה תחתיהן) טולא דדיקלא יחידא, טולא דכנדא (שם אילן) טולא דפרחא (צלף) טולא דזרדתא. איכא דאמרי אף טולא דארבא (ספינה) וטולא דערבתא (ספינה) כללא דמילתא כל דנפיש ענפיה (ענפיו) קשי טוליה, וכל דקשי סילויה (עצו) קשי טוליה, לבר מכרו משא, אע"ג דקשי סילויה לא קשי טוליה. דאמרה לה שידא לברה פירחי נפשיך מכרו משא, דאיהו הוא דקטיל לאבוך, וקטיל לדידיה. אמר רב אשי חזינא לרב כהנא דפריש מכולהו טולי.

בי פרחי [אותן שדים דבי פרחי, שמן (הסס שלסס...) רוחי (ולקמן מפרש למאי נפקא מינה) דבי זרדתא שידא (שמן) דבי איגרי (המצויין בגגות) רישפי (שמן). למאי נפקא מינה? לקמיעא (בשם אלו, כגון אם הוזק תחת בי פרחי יכתוב לו קמיעא בשם רוחי).

דבי פרחי בריה שאין לה עינים. למאי נפקא מינה לגוזי לה (לברוח מפניה לפי שאין לה

בה, ואי ליכא דירכא אחריןא, אי איכא איניש אחריןא בהדיה נינקטו לידיהו בהדי הדדי וניחלפו, ואי ליכא איניש אחריןא נימא הכי אגרת (היא אגרת בת מחלת שם שידא) אזלת אסיא בלוסיא (אותן שדים שאתן עוסקות בהן בכשפים) מתקטלא בחיק קבל וכבר הרוגים הן בחצים כמו ומתי קבלו (צ"ל המלכות שהיא כלי מלחמה) כך שמע רבינו מרבו ורבו מפי רבינו גרשום זצ"ל.

האי מאן דפגע באיתתא בעידנא דסלקא מטבילת מצות, אי איהו קדים ומשמש אחדא ליה לדידיה רוח זנונים, אי איהו קדמה ומשמשה אחדא לה לדידה רוח זנונים. מאי תקנתיה, לימא הכי שפך ביו על-נדיבים ניתעם בתיהו לא-דךך וכתבו התוס' והא דאמר בברכות (ב. ר' יוחנן הוה קאויל ויתיב אשערי טבילה כי היכי דילדן זרעא כוותיה הכא דפגע בעת שעולה מן המים, ור' יוחנן אשערי טבילה יתיב אי נמי יתיב הכא פגע אי נמי רבי יוחנן היה אומר שופך בוז על...).

אמר רבי יצחק מאי דכתיב גם פי-אלך בגי' צלמנות לא-אירא רע פי-אתה עמדי זה הישן בצל דקל יחידי (שאין דקל אחר סמוך לו), ובצל לבנה (אי נמי, ההולך בלילה כשהלבנה זורחת והוא הולך בצל הכתלים שדרך השדים להלוך בלילה ובזמן שהלבנה זורחת מתייראין לילך במקום האור והולכין במקום הצל).

ובצל דקל יחידי, לא אמרן אלא דלא נפיל טולא דחבריה עילויה (אם יש דקל אחר סמוך לו מסתלקת השידא לדקל אחר ואינה מזיקתו) אבל נפל טולא דחבריה עילויה לית לן בה. אלא הא דתניא הישן בצל דקל יחידי בחצר (שהמקום צר שאין לה דרך לנמות ימין ושמאל, ושורה עליו ומזיקתו) והישן בצל לבנה דמו בראשו. היכי דמי, אי לימא דלא נפל טולא דחבריה עילויה אפילו בשדה נמי, אלא לאו שמע מינה בחצר אע"ג דנפיל טולא דחבריה עילויה, שמע מינה.

קיא:

ולרב הונא בריה דרב יהושע לימיניה. אמר ליה רב פפא אנא מאי שנא דלא חשש לי (כי אינך חושש בי אם אזוק) אמר ליה את שעתא קיימת לך (עשיר אתה ויש לך מזל טוב ולא תיזוק).

מחד בתמוז עד שיתסר ביה ודאי שכיחי, מכאן ואילך ספק שכיחי ספק לא שכיחי. ומשתכחי בטולי דחצבא (חצב עשב שתיחם בו יהושע את הארץ לישראל) דלא חצב (גדל) גרמידא (אמה) ובטולי דצפרא ופניא דלא הוי גרמידא, ועיקר (הוא נמלא) בטולי דבית הכסא.

אמר רב יוסף הני תלת מילי יהיב ארבונא (עיורון) לנהורא, מן דסריק רישיה יבש, ומן דשתי טיף טיף (יין המטפטף מן החבית) ומן דסיים מסני אדמייתניה כרעא (בעוד שרגליו לחים במי הרחיצה).

תלאי בביתא (התולה פתו באויר בתוך סל אחד) קשי לעניותא ופתבו התופ' מכאן קשה לרש"י דפירש בהגיגה (ה). 'היינו דאמרי אינשי, זווי לתליתא שכיחא, לעלא לא שכיח' ופי' 'לתליתא' לקנות פת לצורך היום שתולין בסל, ואין דרך לתלותו בסל, דהא אמרינן הכא דקשי לעניותא. ור"ת מפרש שם 'לתליתא' כשדוחקין אותו לפרוע מוצא לוויין אבל לקנות תבואה לאכול אינו מוצא לוויין כדאמרי אינשי תלא סילתא (סל ופת בתוכו) תלא מזוניה. ולא אמרן אלא ריפתא, אבל בישראל וכוורי לית לן בה, אורחיה היא. פארי (מורסן) בביתא קשי לעניותא. נשורא (פירורין של פת) בביתא קשי לעניותא. בלילי שבתות ובלילי רביעית שרו מזיקין עילויה (על הפימוכים).

איסרא (סר) דמזוני נקיד שמיה (לשון נקיות לפיכך אינו רוצה שיהו פירורין נשלכין לידרם ברגל) איסרא דעניותא נבל שמיה (לשון לכלוך ושמא נכנס בבית שהוא רואה שאין נוהגין מנהג נקיון בפת).

צעא (קערה) אפומא דחצבא קשי לעניותא. מאן דשתי מיא בצעי (בקערה) קשי לברוקתי

עינים ואינה רודפתו). זימנא חדא הוה אזיל צורבא מרבנן לאפנויי לבי פרחי, שמע דקא אתא עילויה, וגזי לה (ברח מפניה). כי אזלא חבקה לדיקלא (כשהלכה אחריו נתקלה ונפלה על עיקר אילן) צווח דיקלא ופקעה היא (יבש הדקל).

'פרחא' (הקלים) דבי זרדתא (הקס שלהם) שידי, הא זרדתא (עץ העוזל) דסמיכה למתא לא פחתא משיתין שידי. למאי נפקא מינה למיכתב לה קמיעא.

ההוא בר קשא דמתא (שומר העיר) דאזיל וקאי גבי זרדתא דהוה סמיך למתא, עלו ביה שיתין שידי ואיסתכן. אתא להווא מרבנן דלא ידע דזרדתא דשיתין שידי היא, כתב לה קמיע לחדא שידיא. שמע (הוא מרבנן) דתלו חיננא בגויה (שהקלים גיחו עליו) וקא משרו הכי 'סודריה (לפי חלקו) דמר (נלאה) כי (הוא) צורבא מרבנן, בדיקנא ביה במר דלא ידע ברוך (שאינו יודע לברך על הסודר ברוך עומר ישראל בתפארה)!'.

אתא ההוא מרבנן דידע דזרדתא שיתין שידי הוה, כתב לה קמיעא דשיתין שידי. שמע דקא אמרו פנו מנייכו מהכא.

קטב מרירי, תרי קטבי הוו, חד מקמי טיהרא (לפני האכילה) וחד מבתר טיהרא (אחר האכילה). דמקמי טיהרא קטב מרירי שמו, ומיחזי (הוא מלוי) בי כדא דכמכא (צין כלי הטמא) וחדר ביה בחשא (ובחש צנף הקלרה) דבתר טיהרא קטב ישוד צהרים שמו, ומיחזי (הוא מלוי) בי קרנא דעיזא (צין קרני העזים) וחדר ביה כנפיא (מתנועע ונוקש סס כמו נפה).

אביי הוה שקיל ואזיל (נושא וסולך) ואזיל רב פפא מימיניה ופתבו התופ' מצדד איצודדי הוה, דאמר ביומא (לז). המהלך לימין רבו הרי זה בורן ורב הונא בריה דרב יהושע משמאליה, חזייה לההוא קטב מרירי דקא אתי לאפיה דשמאליה, אהדרא לרב פפא לשמאליה,

קיא: - קיב.

איכא איניש בהדיה לימא ליה פלניא בר פלנתא, צחינא מיא. ואי לא לימא איהו לנפשיה פלניא, אמרה לי אימי איזדהר משברירי שברירי ברירי רירי ירי רי, צחינא מיא בכסי חיורי (ממונה על כוסות של חרס).

ואפילו מן התמחוי... פשיטא! לא נצרכא אלא אפילו לרבי עקיבא, דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, הכא משום פרסומי ניסא מודה.

תנא דבי אליהו אע"פ שאמר רבי עקיבא עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אבל עושה הוא דבר מועט בתוך ביתו. מאי נינהו, אמר רב פפא כסא דהרסנא. כדתנן, רבי יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר (התחזק במצות יותר משהיכולת בידך) וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים.

תנו רבנן שבעה דברים צוה רבי עקיבא את רבי יהושע בנו [פירש רשב"ם ר' יהושע בן קרחה. הוא בן ר"ע, שר"ע קרחה היה כדאמרינן בבכורות (נח). כל חכמי ישראל דומין לפני כקליפת השום הוין מן הקרחה הזה. התוס' הביאו את פירוש רשב"ם וכתבו, ואין נראה שיהיה הגמ' קורא אותו בן קרחה דרך גנאי שהרי נענשו הנערים שקראו לאלישע עלה קרחה, ובן עזאי קראו כן דרך בדיחותא] בני, אל תשב בגובהה של עיר ותשנה (מקום שבני העיר עוברין ושבין ויבטלוך ויפסיקוך ממשנתך) ואל תדור בעיר שראשיה תלמידי חכמים (דטריד בגירסא ולא טריד במילי דציבורא) ואל תכנס לביתך פתאום (אלא השמע את קולך להם קודם בואך דילמא עבדי מילתא דצניעותא. בויקרא רבה פכ"א ר' יוחנן כי הוה עייל לביתא מנענע משום שנאמר ונשמע קולו בבואו אל הקודש) כל שכן לבית חבירך. ואל תמנע מנעלים מרגליך [שגנאי הדבר לתלמיד חכם שילך יחף כדאמרינן התם (שבת קכ"ט). ימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו]. השכם ואכול בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה [מקראי

(כליון עינים) דאכיל תחלי ולא משי ידיה מפחיד (ואינו יודע למה) תלתין יומין [דף קיב ע"א] דמסוכר (מקוץ דם מן הכתפיים) ולא משי ידיה מפחיד שבעה יומי, דשקיל מזייה ולא משי ידיה מפחיד תלתא יומי, דשקיל טופריה ולא משי ידיה מפחיד חד יומא ולא ידע מאי קא מפחיד. ידא אאוסיא (שרגיל להניח ידו על שפתו אצל נחיריו) דרגא לפחדא (פולם ודרך הוא לעלות עליו פחד רוח רעה) ידא אפותא (מצח) דרגא לשינתא.

תנא אוכלין ומשקין תחת המטה, אפילו מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן.

תנו רבנן לא ישתה אדם מים לא בלילי רביעיות (בלא נר) ולא בלילי שבתות. ואם שתה דמו בראשו, מפני סכנה. מאי סכנה רוח רעה. ואם צחי מאי תקנתיה? לימא שבעה קולות שאמר דוד על המים, והדר נישתי. שנאמר קול ה' על-המים אל-הפְּכוֹד הַרְעִים ה' על-מים רבים: קול-ה' בַּפֶּחַ קול ה' בַּהַר: קול ה' שֶׁבַר אַרְזִים וַיִּשְׁבַּר ה' אֶת-אַרְזֵי הַלְבָנוֹן... קול-ה' חֲצֹב לַהַבֹּת אֵשׁ: קול ה' יַחֲלִיל מִדְבַּר יַחֲלִיל ה' מִדְבַּר קָדֵשׁ: קול ה' יַחֲלִל אֵילֹת גִּיחֶשֶׁף יַעֲרוֹת וּבְהִיכְלוּ כָּלוּ אִמֶּר פְּכוֹד. ואי לא לימא הכי לול שפן אניגרון (לחש הוא) אנירדפין, בין כוכבי יתיבנא, בין בליעי שמיני (הנה סביבותי אנשים כחושים ושמינים בחרו וקחו לכם והניחוני) אזילנא. ואי לא, אי איכא איניש בהדיה ניתעריה (יעינו משנתו) ולימא ליה פלניא בר פלנתא, צחינא מייא, והדר נישתי. ואי לא מקרקש נכתמא אחצבא (מקט עס כסוי הכל על הכל) והדר נישתי. ואי לא נישדי בה מידי והדר נישתי.

תנו רבנן לא ישתה אדם מים לא מן הנהרות ולא מן האגמים בלילה, ואם שתה דמו בראשו, מפני הסכנה. מאי סכנה סכנת שברירי (סנורים). ואי צחי מאי תקנתיה, אי

ק"ב. - ק"ב:

מעותו]. לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך, מאי ניהו גרושה בחיי בעלה. דאמר מר גרוש שנשא גרושה ארבע דעות במטה [בשעת תשמיש זה לבו לאשתו ראשונה וזאת לבעלה הראשון, ותניא לא ישמש אדם עם אשתו ויתן עיניו באשה אחרת ויהיו בניו קרובין לממזירין הנקראין בני גרושת הלב במסכת נדרים (ג:)] ואבע"א אפילו באלמנה, לפי [דף ק"ב ע"ב] שאין כל אצבעות שוות (אבר תשמיש ומתוך שאין תשמישו של זה נוח לה כשל ראשון תשנא אותו).

מצוה וגוף גדול (אם תרצה לעשות מצוה וגם תשתכר בה) אוכל פירות ולא שכר [הלזה מעות לחבירך על קרקע לאכול פירות בנכיתא בזול שתנכה לו דבר מועט מן הדמים כמשכנתא דסורא (ב"מ סו:)] והיינו ריוח גדול וגם מצוה היא שיש לו ללזה שכר ריוח שצריך למעות [לסחורה] מצוה וגוף טהור נושא אשה ולו בנים.

ארבעה דברים צוה רבינו הקדוש את בניו, אל תדור בשכנציב, משום דליצני הוו ומשכו לך בליצנותא. ואל תשב על מטת ארמית. איכא דאמרי דלא תיגני בלא קרית שמע (שזהו מנהג דארמאין) ואיכא דאמרי דלא תינסב גיורתא [משום דאמרין גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה (סנהדרין ד.ד.)] ואיכא דאמרי ארמאית ממש, ומשום מעשה דרב פפא (שהיתה ארמית אחת חייבת לו מעות ונכנס בביתה לגבות הימנה חנקה את בנה ונתנתו על המטה, וכשנכנס רב פפא אמרה לו שב על המטה עד שאביא מעותיך וכן עשה כשבאתה אמרה לו המתה את בני וברה לו מן המדינה). ואל תבריה עצמך מן המכס, דילמא משכחו לך ושקלי מנך כל דאית לך. ואל תעמוד בפני השור בשעה שעולה מן האגם, מפני שהשמן מרקד (לאו דווקא אלא משוגע) בין קרניו. אמר רבי שמואל בשור שחור, וביומי ניסן (שהצמחים עולין וגם לבו ונוגח).

נפקא לן בב"ק (צב:) לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכס שרב ושמש אי נמי מדכתיב וברך את לחמך ואת מימך והדר והסירותי מחלה מקרבך]. ועשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. והוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו. אמר רב פפא לא למיזבן מיניה ולא לזבוני ליה (דאידי דהעדיף מזליה נצח וזכי ליה להאי) אלא למעבד שותפות בהדיה. והשתא דאמר רב שמואל בר יצחק מאי דכתיב **מַעֲשֵׂה יָדָיו בְּרִכְתָּ כָּל הַנוּטֵל פְּרוּמָה מֵאִיּוֹב מִתְבַּרֵךְ**, אפילו למיזבן מיניה ולזבוני ליה שפיר דמי.

חמשה דברים צוה רבי עקיבא את רבי שמעון בן יוחי כשהיה חבוש בבית האסורין [כדאיתא בברכות (סא:)] אמר לו רבי, למדני תורה. אמר איני מלמדך [שלפי שהיה עסוק בתורה נתפש כדאמרין בברכות (שם) ולכן לא רצה שגם ר"ש יתפס (מהרש"א)]. אמר לו אם אין אתה מלמדני אני אומר ליוחי אבא ומוסרך למלכות (כחזי בהעמות הגויש"א מעשה זה לריד הסכר. ואפשר לחוק שרשב"י הרגיש שכלי תורתו של ר"ע אין לו חיים, וכשהיה צמא זה דיבר קשות כ"כ. אמנס ר"ע אף שהקהיל קהלות צרכים ומסר נפשו ללמדם תורה, מ"מ זה היה לרבים, אך לרשב"י שהכיר בו קילמד תורה אף בלעדיו, לכך לא רצה לסכן אותו בסתם, ואכן אח"כ לא למדו הלכות אלא הנהגות כמבואר בגמ'). אמר לו בני, יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק. אמר לו ומי בסכנה, והלא עגל בסכנה (ומה לך בכך). אמר לו אם בקשת ליחנק (לומר דבר שישמע לבריות ויקבלו ממך) היתלה באילן גדול (ומשום דנקט לישנא דחניקה נקט היתלה באילן למוד בפני רב ואמור שמועותיו משמו) וכשאתה מלמד את בנך למדהו בספר מונה. מאי היא? אמר רבא ואיתומא רב משרשיא בחדתא (כשהתינוק מתחיל ללמוד מחדש אז לריד להקפיד ציחק שלא ילמד בספר שאינו מונה, כי...) שבשתא כיון דעל על [הקשו התוס' תימה דרבא גופא אית ליה בב"ב (כא.) שבשתא ממילא נפקא ויש לומר דהיינו כשלומד קמי דגרים ולא דייק שיכול להבין מעצמו כשיגדל, אבל כאן דאיירי בספר שאינו מונה מומך על ספרו ואינו יוצא מידי

קי"ב:

לא תהוי לך דינא בהדי תלתא (לא יחא לך לין ולזכים עם שלשה אנשים, שמה מחוד שנלחם יעשו עליך קטניא...). דחד הוי בעל דינך, ותרי סהדי (לסהדו עלך ויחלקו בין שלשתן ומתוך שנאה שנחלקת עמהן יעשו עליך קטניא זו לתבוע ממך). ואל תעמוד על המקח (לסחור, והמוכר ישראל הוא) בשעה שאין לך דמים² (לקנות המקח ונמצא מפסידו חנם שלא יקחנו אחר מאחר שאתה מהפך בו). אשתך טבלה אל תזקק לה לילה הראשונה³, אמר רב ובנדה דאורייתא (קודם שהחמירו על עצמן לישב שבעה נקיים ואפילו רואות כל שבעה טובלות בליל שמונה ומשמשות ואל תזקק באותו הלילה...) הואיל (והיום ראתה) והוחזק מעין פתוח, דילמא משכה זיבה (בשעת תשמיש).

שלשה דברים צוה רבי יוסי ברבי יהודה את רבי אל תצא יחידי בלילה¹, ואל תעמוד בפני הנר ערום², ואל תכנס למרחץ חדש שמא תפחת³ (ותחתיה חלל מלא מים). עד כמה? אמר רבי יהושע בן לוי עד שנים עשר חדש. ואל תעמוד בפני הנר ערום דתניא העומד בפני הנר ערום הוי נכפה, והמשמש מטתו לאור הנר הויין לו בנים נכפין.

תנו רבנן המשמש מטתו על מטה שתינוק ישן עליה אותו תינוק נכפה. ולא אמרן אלא דלא הוי בר שתא, אבל הוי בר שתא לית לן בה. ולא אמרן אלא דגני להדי רישיה לית לן בה. ולא אמרן אלא דלא מנח ידיה עילויה אבל מנח ידיה עילויה לית לן בה.

'אל תצא יחידי בלילה' דתניא לא יצא יחידי בלילה לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות, מפני שאגרת בת מחלת, היא ושמונה עשרה רבוא של מלאכי חבלה יוצאין, וכל אחד ואחד יש לו רשות לחבל בפני עצמו. מעיקרא הוו שכיחי כולי יומא, זמנא חדא פגעה ברבי חנינא בן דוסא, אמרה ליה אי

תני רב אושעיא מרחיקין משור תם חמשים אמה, משור מועד כמלא עיניו. תנא משמיה דרבי מאיר ריש תורא בדיקולא, סק לאיגרא (רבותא היא אפילו כשראש השור בתוך הסל שהוא אוכל בו וטרוד באכילתו) ושדי דרגא מתותך (פן יעלה אחרריך).

אמר רב ניוהא דתורא (לחש על השור שלא ינגחנו כך פירש רבינו. ונראה בעיני שאינו לחש אלא גערה שנוער בו בלשון הזה להבריחו מעליו או כדי שיעשה מלאכה וכן כולן) הן הן, ניוהא (גערה) דאריה זה זה, ניוהא דגמלא דא דא, ניוהא דארבא (כדי למושכה בחבל ולהוליכה לנהר) הילני הייא הילא והילוק הוליא.

אמר אבבי עור, דג, וכוס, חמין, וביצים, וכנים לבנים, כולן קשין לדבר אחר (לעט).

'עור' מאן דגני אמשכא דצלא [הישן על העור קודם שתגמר עבודתו. צללא הוא עבדן כדאמרינן בב"ב (ה). ארכעה לצלא וארכעה לצללא] 'דג' שיבוטא ביומי ניסן. 'כוס' שיורי כסא דהרסנא, 'חמין' חמימי דחמימי משדרו עילויה (אם רגיל לשפוך מים חמין יותר מדאי על בשרו) 'ביצים' מאן דמדרך אקליפיים. 'בינים לבנים' מאן דמחזור (מכנס) לבושיה ולא נטיר ליה תמניא יומי (לביש להו מקמי שמנה יומי דאכתי לא מטו שמנה יומי שכיבסן) והדר לבוש לה, בריין הנך כינים, וקשין לדבר אחר.

אמר רב פפא ביתא דאית ביה שונרא לא נייעול בה איניש בלא מסני, מאי טעמא משום דשונרא קטיל לחוייא ואכיל ליה, ואית ביה בחוייא גרמי קטיני, ואי יתיב לה גרמא דחוייא אכרעיה לא נפיק, ואסתכן ליה. איכא דאמרי ביתא דלית ביה שונרא לא נייעול ביה איניש בהכרא (בחושך) מאי טעמא דילמא מיכריך ביה חוייא ולא ידע, ומסתכן.

שלשה דברים צוה רבי ישמעאל ברבי יוסי את רבי, אל תעש מום בעצמך¹, מאי היא?

קי"ב: - קי"ג.

נוטלת מאור העינים. ואית דמפרשי ניגרא אמת המים ורגילין בני אדם לקפוץ מעבר זה לעבר זה לקצר דרכן) ולא תעקר כבא [שן ממש, ומשום חולי, שסופו (סל האן פ...)] תרפא ולא תקנא בחיויא, ולא תקנא בארמאה.

תנו רבנן שלשה אינן מתקנאין בהן, ואלו הן נכרי קטן, ונחש קטן, ותלמיד קטן. מאי טעמא דמלכותייהו אחורי אודנייהו קאי (כלומר עתידין ליגדל ותגדל אימתן וינקמו ממך).

אמר ליה רב לאיבו בריה טרחי בך בשמעתא ולא מסתייע מילתא, תא אנמרך מיילי דעלמא, אדחלא אכרעיך (בעוד החול על רגליך כשבאת מן הדרך) זכינך זבין (מכור מה שהבאת כדי שתחזור מהרה ותקנה ותביא ותמכרנו). כל מיילי זבין ותחרט (כלומר אם יוקיר, יכול אתה להתחרט על שמהרת למכור...) בר מחמרא דזבין ולא תחרט (שמא אילו לא מכרו היה מחמיץ). שרי כיסיד (קבל המעות תחלה ותנם בתוך כיסך, ואח"כ...) פתח שקיד (ותנם ללוקח).

קבא מארעא ולא כורא מאיגרא (מוטב שילך למקום קרוב להשתכר דבר מועט, מלהשתכר הרבה במקום רחוק). תמרא בחלוזך (אם יש תמרים באותו כלי שנותנין בו תמרים) לבית סודנא רהיט (מהר לעשות מהם שכר, שאם תמתין תאכלם, ובין כך ובין כך תפסיד). ועד כמה (מאיזה כמות תמרים ומעלה מלונכ?) אמר רבא עד תלתא סאה.

אמר רב פפא אי לא דרמאי שכרא לא איעתרי [כתבו התוס' לעיל (מט.) קאמר רב פפא אי לא דנסיבי כהנתא לא איעתרי י"ל דהא והא גרמא ליה]. איכא דאמרי, אמר רב חסדא אי לא דרמאי שכרא לא איעתרי. מאי סודנא (למה נקרא עושה שכר סודנא)? אמר רב חסדא סוד נאה (עצה טובה היא שהרי מתעשרין הימנה) וגמילות חסדים (יכול לתת הימנה לעניים לעשות מהן צדקה וחסד שהרי אין

לאו דמכרון עלך ברקיע הזהרו בחנינא ובתורתו סכנתך. אמר לה אי השיבנא ברקיע גוזר אני עליך שלא תעבורי ביישוב לעולם. אמרה ליה במטותא מינד, שבק לי רווחא פורתא, שבק לה לילי שבתות ולילי רביעיות. ותו, חדא זמנא פגעה ביה באביי אמרה ליה אי לאו דמכרוי עלך ברקיע הזהרו בנחמני (אביי, ולפי שגידלו רבה בר נחמני קרוי כן) ובתורתו הוה סכנתך. אמר לה אי השיבנא ברקיע גוזרני עלייכי שלא תעבורי ביישוב לעולם. הא קא חזינן דעברה? אמרי הני [דף קי"ג ע"א] גזייתא (כשהולכין במבואות שבילי כרמים וסוסייהן משתמטין ובורחין ביישוב) נינהו, דשמטי סוסיא, ואתו דברי להו.

אמר ליה רב לרב אסי לא תדור במתא דלא צניף (קול להלל הסוס) בה סוסיא (כלומר שאין בה סוס משום דהוי נטירותא דקרתא מגנבי לרדוף אחריהן ולתופשן) ולא נבה בה כלבא, ואל תדור בעיר דריש מתא אסיא (רופא מפני שטרוד ברפואותיו ואינו עוסק בצרכי ציבור) ולא תנסיב תרתי (שלא תתעצנה עליך רעה) אי נסבת תרתי נסיב תלת (שאם תתעצנה השתים השלישית מגלה לך).

אמר ליה רב לרב כהנא הפוך בנבילתא (פשוט עורה בשכר) ולא תיפוך במילי. פשוט נבילתא בשוקא ושקיל אגרא, ולא תימא כהנא אנא [כתבו התוס' פירשתי לעיל (מט.) שאין הכוונה שהיה כהן אלא כך היה שמו 'כהנא'] וגברא רבא אנא, וסניא בי מלתא. סלקת לאיגרא (כשתצא לדרך אפי' במקום קרוב) שירותך בהדך (מזונותיך עמך) מאה קרי במתא בזוזא (אפילו כשהמזונות בזול, כאשר מאה ללעות עולים צעי רק זוז, ככל זאת...) תותי כנפיך ניהוו (אפילו המזונות בזול יהיו עמך).

אמר ליה רב לחייא בריה לא תשתי סמא (אל תשתה סמים מפני שנקבע להם ווסת ויהא לבך שואלך ותפסיד מעות, ואפילו לרפואה לא תישתי, אם אפשר לרפואה אחרת) ולא תשוור ניגרא (פסיעה גסה

רב ספרא רווק הדר בכרך הזה [דף קיג ע"ב] תני תנא קמיה דרבא ורב ספרא (להך מתני' שלשה הקב"ה מכריז עליהן לשבח) צהבו פניו דרב ספרא, אמר לו רבא לאו כגון מר, אלא כגון רב חנינא ורב אושעיא, דהוו אושכפי בארעא דישראל. והוו יתבי בשוקא דזונות, ועבדי להו מסאני לזונות, ועיילי להו. אינהו מסתכלי בהו, ואינהו לא מדלן עינייהו לאיסתכולי בהו. ומומתייהו (שבועה שלהן) הכי בחייהן רבנן קדישי דבארעא דישראל.

שלשה הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס, ומי שאינו משתכר, ומי שאינו מעמיד על מדותיו.

שלשה הקב"ה שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי, וכתבו התוס' וא"ת דבכ"מ (לב): אמרינן אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו, והשתא מה כפיית יצר שייך כיון דמצוה לשנאתו. וי"ל כיון שהוא שונאו, גם חבירו שונא אותו דכתיב 'כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם' ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר (התוס' צ"מ מילא סהמ' לא ליצרה על הסוגא שהסוכה ליצרה). כי הא דטוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא, נגדיה לזיגוד. אמר ליה טוביה חטא זיגוד מינגד (נתמיה) אמר ליה אין, דכתיב לא יקום עד אחד באיש (כלומר המקרא מעיד שאי אתה נאמן בעדות זו) ואת לחודך אסהדת ביה שם רע בעלמא קא מפקת ביה (מאחר שאין אתה נאמן בעדות לא יתקבל עדותך אין לך עליך מצוה להעיד הרי אתה עובר על לאו דלא תלך רכיל).

אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב (הרואה יחידי דבר ערוה בחבירו אע"פ שאינו רשאי להעיד לו...) מותר לשנאתו (שהרי הוא יודע בודאי שהוא רשע). שנאמר כִּי-תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵא רֵגְלָךְ תַּחַת מַשְׂאוֹ. מאי שונא (כלומר מי הוא שונא שאמר הכתוב) אלימא שונא נכרי, והא תניא שונא שאמר הכתוב שונא ישראל, ולא שונא נכרי (ש"ס הוא נכרי

בה קרן גדול) אמר רב פפא כל אנב גביא בעי (כל דבר שצריך לכתוב שטר עליו כגון מלוה ואמנה גביא בעי כלומר עדיין הוא צריך לגבות ויש בו טורח) כל אשראי ספק אתי ספק לא אתי, ודאתי מעות רעות נינהו (דפרע ליה ניהליה זוזא זוזא).

שלשה דברים אמר רבי יוחנן משום אנשי ירושלים, כשאתה יוצא למלחמה אל תצא בראשונה אלא תצא באחרונה, כדי שתכנס בראשונה, (אם תנוס), ועשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, (פתבו התוס'), והא דאמרינן בביצה (טז:) דבהוצאת שבתות וימים טובים אם פוחת פוחתין לו היינו בשלו אם יש לו) והוי משתדל עם מי שהשעה משחקת לו.

שלשה דברים אמר רבי יהושע בן לוי משום אנשי ירושלים אל תרבה בגנות, (כלומר אל תהי רגיל לעשות דברך בפרהסיא במקום מגולה) משום מעשה שהיה (דדוד ובת שבע דכתיב וירא אשה רוחצת מעל הגג) בתך בגרה שחרר עבדך ותן לה, והוי זהיר באשתך מחתנה הראשון. מאי טעמא, רב חסדא אמר משום ערוה רב כהנא אמר משום ממוזן (שמבזבזת לו ממונך) הא והא איתנהו.

אמר רבי יוחנן שלשה מנוחלי העולם הבא, אלו הן הדר בארץ ישראל, והמגדל בניו לתלמוד תורה, והמבדיל על היין במוצאי שבתות. מאי היא, דמשייר מקידושא לאבדלתא [פירש רשב"ם שיש לו מעט יין ומונע שתייתו בשביל הבדלה. כ"פ התוס', והקשו דהא דוקא קידוש לילה קודם לכיבוד יום, אבל הבדלה אינה קודמת (לכיבוד היום). ומפרש מורי הר"י דקידוש יום קרי כיבוד יום (כ"ל שנות הגמ') קידוש הלילה קודם לכבוד יום' הוא קידוש הלילה קודם לקידוש היום] והכי איתא בירושלמי פ"ז דברכות רבי יוסי בשם ר"י ב"ר אדא איזהו כיבוד יום בפה"ג (אצל כבוד יום ממש, גם הצללה קודמת לה).

אמר רבי יוחנן שלשה מכריז עליהן הקב"ה בכל יום על רווק (פנוי) הדר בכרך ואינו חוטא, ועל עני המחזיר אבידה לבעליה, ועל עשיר המעשר פירותיו בצינעה, (ואינו ממעט מהמעשרות, על אף שהוא הפסד מרובה לגביו).

ק"ג:

תנו רבנן שלשה אוהבין זה את זה, אלו הן הגרים, ועבדים, ועורבין.

ארבעה אין הדעת סובלתן (של בריות) אלו הן דל גאה, ועשיר מכחש (בממון שהפקידו אללו) וזקן מנאף, ופרנס מתגאה על הציבור בחנם (נוהג עליהם שררה ואינו עומד עליהן בשעת דוחקן). ויש אומרים אף המגרש את אשתו פעם ראשונה ושניה ומחזירה. ות"ק (למה לא תחזיק את המגרש אשתו)? זימנא דכתובתה מרובה (ולכן לא יכול לעמוד בנידון) אי נמי יש לו בנים הימנה, ולא מצי מגרש לה.

חמשה דברים צוה כנען את בניו (כלומר מנהגן כן הוא כאילו צוה עליהן אביהן ונפקא מינה שצריך אדם ליוזר מהן) אהבו זה את זה, ואהבו את הגזל, ואהבו את הזמה, ושנאו את אדוניכם, ואל תדברו אמת.

ששה דברים נאמרים בסוס אוהב את הזנות, ואוהב את המלחמה, ורוחו גסה, ומואס את השינה, ואוכל הרבה ומוציא קמעה. ויש אומרים אף מבקש להרוג בעליו במלחמה.

שבעה מנודין לשמים, אלו הן יהודי שאין לו אשה (ביאר בהערות הגרישי"א כ"ז בסתם, אבל השתדל ולא הצליח ל"ל בה) ושיש לו אשה ואין לו בנים (כתבו התוס' נראה דוקא על ידי פשיעתו שאינו מתעסק בפריה ורביה דומיא דאחרנין. ומי שאין לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו מיירי בשיש לו ואינו מניחן אי נמי אפי' אין לו, יש לחזר ולהביא עצמו לידי חיוב כדאשכחן (סוטה יד.) במשה שהיה תאב ליכנס לארץ ישראל כדי לקיים מצות שבת. והא דאמרינן (שבת מט.) תפילין צריכין גוף נקי כאלישע (וא"כ לכאורה הייתי אומר שיוכל להיפטר מהמלוה) היינו כדמפרש שלא יפיה בהן ולא יישן בהן, ובשעת ק"ש כדי לקבל עליו מלכות שמים שלימה בקל יכול ליוזר) ומי שיש לו בנים ואין מגדלן לתלמוד תורה, ומי שאין לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, והמונע מנעלים מרגליו. ויש אומרים אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה (כגון משתה של ברית מילה או בת כהן לכהן כתבו התוס' היינו

אינך לריך לסייעו צפריקה וטעינה). אלא פשיטא שונא ישראל. ומי שריא למסניה, והכתיב לֹא־תִשְׁנָא אֶת־אֶחִיךָ בְּלִבְבְּךָ, אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא כולי עלמא נמי מיסני סני ליה, מאי שנא האי, אלא לאו כי האי גוונא, דחויא ביה איהו דבר ערוה.

רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאתו, שנאמר יִרְאֶת ה' שְׁנֵאתָ רָע. אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהו למימרא ליה לרביה למשנייה, אמר ליה אי ידע דמהימן לרביה כבי תרי לימא ליה, ואי לא, לא לימא ליה. **פסק הש"ע** השונא האמור בתורה, לא מעו"ג הוא אלא מישראל. והיאך יהיה לישראל שונא, והכתוב אומר לא תשנא את אחיך בלבבך, אמרו חכמים, כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר, הרי מצוה לשנאותו עד שיעשה תשובה וישוב מרשעתו, ואע"פ שעדיין לא עשה תשובה, אם מצאו נכהל במשאו מצוה לטעון ולפרוק עמו, ולא יניחנו נוטה למות שמא ישהה בשביל ממונו ויבא לידי סכנה, והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים, מאחר שהם נלוים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת, שנאמר אמור אליהם חי אני נאם ה' אלהים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה. הו"מ (רעביא).

תנו רבנן שלשה חייהן אינם חיים, הרחמנין¹ (יותר מדאי. והני שלשה מילי דבר התדיר בהן כל שעה, וכיון דהוא מקפיד עליהן אין חייו חיים שאין לו מנוחה) והרתחנין² והקשו התוס', תימה דבביצה (לב.) תניא ג' חייהן אינם חיים, המצפה לשלחן חבירו, ומי שאשתו מושלת עליו, ומי שייסורין מושלין בגופו, ואמאי לא מני לכולהו הכא ויש לומר דהכא לא מיירי אלא בהנך דהוו תולדת האדם משום דלעיל נמי איירי דדמי להנך שלשה הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס³ ואניני הדעת³ ואמר רב יוסף כולחו איתנהו בי.

תנו רבנן שלשה שונאין זה את זה, אלו הן הכלבים, והתרנגולין, והחברין. וי"א אף הזונות. וי"א אף תלמידי חכמים שבבבל.

ק"ג:

ללב שבזמן הזה מוכרח לזמן הרבה אנשים מפני הכבוד, אינו מקפיד בעה"ב אם באים כל המוזמנים לסעודה. **במגדל עוז ליעב"ץ** כתב דכל שלא קראו וחזר וקראו, אינו מחוייב ללכת לסעודת מילה, דיקרותן של בני ירושלים, שאין אדם הולך לסעודה, עד שנקרא ונשנה.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי שמואל בר מרתא אמר רב משום רבי יוסי איש הוצל מניין שאין שואלין בכלדיים (בעלי אוב, כך פירש רבינו. ולא נהירא דקרא כתוב בהדיא אל תפנו אל האובות. ואני שמעתי חוזים בכוכבים וכן עיקר) שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך (להיות בוטח בו בכל קורות ונולדות הבאות לך). **פסק הש"ע** אין

שואלים בחוזים בכוכבים ולא בגורלות (הנה משום שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך ז"י נסס תוספות. וכ"ש דאסור לשאול בקוסמים ומנחשים ומכשפים פסקי מהר"א) יו"ד (קעמ"א). וזו"ד התשובות והנהגות ח"א סי' תתנו משמע מהש"ע הנ"ל דכשמתפק אדם באיזה פעולה אם לעשותה או לא אסור להטיל גורל, וכפי זכרוני חמי זצ"ל שאל את רבינו החו"א זצ"ל אם מותר לו לעשות גורל כשמתפק בפעולה אם לעשותה או לא, והיינו שיש שתי פתקאות כן או לא ומגביה פיתקא ונהג כמוהו, והחו"א זצ"ל השיב לו שמותר, ולא שמעתי מעמו בזה, שלכאורה מותר לדברי הש"ע הנ"ל. ואולי יש ליישב דשורש האיסור בגורל הוא כגון במטיל גורל על חולה פלוני אם יחיה או ימות, ועולה בגורל שימות ח"ו ומקבל הדברים, זהו איסור גמור, ובוה מיירי הש"ע, אבל כשמתפק באיזו פעולה אם לעשותה או לא, וקשה לו להכריע בעצמו מה לעשות שהצדדים לחיוב ולשלילה שקולים אצלו, מותר להטיל גורל ולהתפלל לה' מנת חלקו וכוסו ותומיך גורלו שיורהו הדרך הנכונה, ומגביה פיתקא ונהג כפי האמור בה, וסומך על ה' שהורהו הדרך הנכונה והבוטח בה' חסד יסובבנו, ובכה"ג אין בזה שום חשש כלל כי אינו קובע בעצם הגורל דבר, אלא רק בוחר דרך וע"י הגורל, ומקוה שה' יוליכו בדרך הנכון, משא"כ בחולה וכדו' שמטרת הגורל היא לדעת את עתיד החולה ולהאמין בזה אסור דהוה כחווה בכוכבים. וע"ע בשו"ת וישב ח"ב ח"א סימן יג' שדן בארוכה בזה.

ומניין היודע בחבירו שהוא גדול ממנו אפילו בדבר אחד שהיב לנהוג בו כבוד נכתבו התוס' בשלא למד ממנו, דבלמד ממנו אמרינן (אבות פ"ו)

סעודת מילה דאמר במדרש דניצול מדינה של גיהנם וסעודת נישואין בת"ח, ובת כהן לכהן. ודוקא שיש שם בני אדם מהוגנין כדאמרינן בסנהדרין (כג.) נקיי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא כן יודעין מי מוסב עמהם). **פסק הרמ"א** ...וכל מי שאינו

אוכל בסעודת מילה, הוי כמנודה לשמים (מ"ב בתשובת מקום שמואל סי' פ' כתב בשם ספר שרכיט הזהב דטוב לבטל מה שהשמש קורא על סעודת ברית מילה כי אולי לא ילכו מטעמים המתהוים ויהיה ח"ו בכלל נידוי) ודוקא שנמצאו שם בני אדם מהוגנים, אבל אם נמצאו בני אדם שאינם מהוגנים, א"צ לאכול שם תוספות ע"פ יו"ד (רס"ה, יב). **הובא בחשו"ק חמד סנהדרין (כג.)**

תלמיד חכם אחד סיפר לי, שבצעירותו בלמדו בישיבה בב"ב תלה אחד האברכים פתק לפני הכניסה לבית המדרש ובו הזמין את כל הלומדים להגיע לברית מילה שעורך לבנו וגם לסעודה שלאחריה, וסיפר לי הת"ח אני לא יכולתי להרשות לעצמי לבטל תורה, והסתפקתי האם הזמנה בכתב, נחשבת כהזמנה בעל פה, ולכן ניגשתי אל החו"א והצעתי לפניו את שאלתי אם אני הייב ללכת לברית, כי יתכן שכתובה לאו כדיבור. הייך החו"א והשיב גם אם היה האברך ניגש אליך באופן אישי ומזמין בפה לא היית מחוייב ללכת לברית, שהרי ת"ח אינם יושבים בסעודה עם אנשים שאינם מהוגנים, נדהמתי מהתשובה ושאלתיו הרי כל הנוכחים שם יהיו בני תורה הגונים, והשיב החו"א הרי ברור שחלק מן המסובים שם לא יקפידו על נטילת ידים בדקדוק כל פרטי ההלכה, וכיון שכן הם קרויים כבר בלתי מהוגנים ואסור לישב עמהם בסעודה. וז"ל שו"ת ארץ צבי (ליקוטים) נראה לענ"ד לימוד זכות, דאם מזמין קודם עשיית המצוה, עדיין לא חל שם סעודת מצוה עליו, ואין הזמון חשוב זימון לסעודת מצוה, כיון דבשעת זימון עדיין אין שם סעודת מצוה עליו, כגון המזמין את חבירו על סעודת ברית מילה, בשעה שהשמש מזמין, עדיין לא נימול הילד, ואם כן עתה אין חל עדיין חיוב סעודה עד אחר המילה, ולא שייך זה רק לגבי המזמין את חבירו אחר המילה קודם הסעודה, דאז כבר שם סעודת מצוה עליו. עוד הביא ר' צדוק הכהן מלובלין בספר הזכרונות מצות מילה פ"ב וז"ל נראה נמו דכל זה דוקא כשאין עוסק בתורה אז אבל עוסק בתורה לא יהא אלא מצוה גדולה העוסק בתורה פטור מן המצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים. וכן אם עוסק בעשיית איזה מצוה רשאי לימנע. וכע"ז בשו"ת שבט הלוי ח"ה סימן רי"ז אות ב' וז"ל הנה לדידי פשוט דמי שהוא טרוד מרדה דמצוה, או תורתו אומנתו ממש וכיו"ב שאין חל עליו ענין זה כאשר מובא כן בשם ס' כורת הברית, ואני דרכי לקחת דבר מסעודת הברית לביתי. עוד כתב היפה

ק"ג - קיד.

העיר מקום ששאר בני העיר יושבין הוא יושב ואין תובעין לו כלום).

משנה מזגו לו כוס ראשון, בית שמאי אומרים מברך על היום, ואחר כך מברך על היין (והוא הדין למקדש על הפת) ובית הלל אומרים מברך על היין, ואחר כך מברך על היום.

(גמרא) תנו רבנן דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה [הכא לא חשיב אלא חדא מפלוגתיהו, אבל במס' ברכות (נא):] איכא טובא] בית שמאי אומרים מברך על היום ואחר כך מברך על היין, מפני שהיום גורם ליין שיכא (קודם סעודה) וכבר קידש היום (טעם אחר נותן לדבריו דמשקיבלו עליו מיציאת הכוכבים קידש היום) ועדיין יין לא בא (לשלחן, וכשם שקודם לכניסה כך קודם לברכה). ובית הלל אומרים מברך על היין ואחר כך מברך על היום, מפני שהיין גורם לקידוש שתאמר (שאם אין לו יין או פת אינו מקדש, והמקדש על הפת כמקדש על היין וברכת הפת קודם). דבר אחר ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר קודם (במס' זבחים נפקא לן מהאי קרא דכתיב במוספין, מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד 'מלבד' משמע לאחר שהקרבת התמיד תקריב המוספין, וקא דרשינן 'אשר לעולת התמיד' קרא יתירא הוא, אתא למילף דכשביל שהוא תדיר הקדימו הכתוב ומכאן אתה דן לכל התדירין) והילכתא כדברי בית הלל. מאי דבר אחר? וכי תימא התם תרתי והכא חדא, הכא נמי תרתי נינהו, תדיר ושאינו תדיר קודם. והלכה כדברי בית הלל. פשיטא, דהא נפיק בת קול (עירוכין יג:)? **איבעית אימא** קודם בת קול. **ואי בעית אימא** לאחר בת קול, ורבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול [בב"מ (נמ). גבי תנור שחתכו חוליות עמד ר' יהושע ואמר אין משתמשין בב"ק, והלכך לדידיה הוצרך לומר בזו הילכתא כב"ה,

בדוד קראו רבו אלופו אע"פ שלא למד אלא שני דברים מאחיתופל] שנאמר **כָּל-קָבֵל דַּי רִוּחַ יִתְיַדָּא בְּהָ וּמִלְכָּא עֲשִׂית לְהַקְמוּתָהּ עַל-כָּל-מְלָכוּתָא.**

והיושבת על דם טהור (אשה שכלו ימי טהור שלה והגיע ליל ארבעים ואחד לזכר או ליל שמונים וא' לנקבה שאם תראה עכשיו תהא נדה אסורה לשמש ואע"פ שלא ראתה דהואיל ולמודה היא עד עכשיו להיות משמשת עם ראיתה גזירה שמא תראה (ותשמש) אסורה לשמש. עד כמה? אמר רב עונה [יום ולילה כך פירש רבינו. ולא נהירא אלא לילה אחד דהיינו ליל ארבעים ואחד כדמפרש רבה (נדה סג):] אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לווסתן וכמה עונה ומפרש או יום או לילה].

תנא הוא יוסף איש הוצל (טאמר את שלמט סלניס) הוא יוסף הבבלי, הוא איסי בן גור אריה, הוא איסי בן יהודה, הוא איסי בן גמליאל, הוא איסי בן מהללאל, ומה שמו איסי בן עקביה שמו. הוא רבי יצחק בן טבלא, הוא רבי יצחק בן חקלא, הוא רבי יצחק בן אלעא. הוא [דף קיד ע"א] רבי יצחק בן אחא דשמעתא, הוא רבי יצחק בן פנחס דאגדתא, וסימניך שמעוני אחי ועמי (דשמעתא בן אחא).

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משמיה דרבי יהודה ברבי אילעי אכול בצל (אכול בצל או ירקות) ושב בצל (ביתך, ואל תצטרך למכור ביתך) ולא תיכול אווזין ותרנגולין ויהא לבך רודף עליך (ומתאוה לאכול כל שעה שהורגלת). פחות ממיכלך וממשתיך ותוסיף על דירתך. כי אתא עולא אמר מתלא מתלין במערבא דאכיל אליתא (אליה כלומר בשר שמן תמיד) משי בעלייתא (כשבאין לתובעו הקפותיו הוא נסתר שאין בידו מה לפרוע) דאכיל קקולי (ירקות) אקיקלי דמתא שכיב (על אשפות

קיד. - קיד:

כדי שיכיר תינוק וישאל לפי שאין בני אדם רגילין לאכול ירק קודם סעודה **פן ביארו התוס'** פרפרת קרי המרור שאוכל אחר המצה, ופרפרת כלומר ממשכת המאכל כמו פרפראות לחכמה (אבות פ"ג מ"ח) שהירקות ממשכות הלב למאכל, ומדקרי למרור פרפרת הפת רמז במשנה דמצה קודמת למרור כדאמר בגמ'. הביאו לפנינו (אחר אותו טיבול) מצה **כתבו התוס'** לפי שעקרו השלחן לפני מי שאומר הגדה ועושה הסדר, קתני הביאו לפנינו מצה, ועקירת שלחן היא כדי שישאל הבן, ואביו עונה לו עדיין יביאו שלחן לעשות טיבול שני, והבן ישאל למה אנו מטבילין שתי פעמים, ומיד כשעוקרין מחזירין לפנינו והמצה והמרור עליו שהרי צריך לומר בהגדה מצה זו מרור זה כדאמר (לו). לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה] וחזרת וחרוסת ושני תבשילין, **אע"פ שאין חרוסת מצוה** (ובגמ' פריך הואיל ולא מצוה למה מייתי לה. **כתבו התוס'**, וא"ת אמאי לא אתי חרוסת דרשות ומבטל חזרת דמצוה ז"ל דכיון דכל עיקר מרור לא ניתקן רק בטיבול בחרוסת משום קפא לא מקרי ביטול בכך). רבי אליעזר ברבי צדוק אומר מצוה. ובמקדש היו מביאין לפנינו גופו של פסח.

[דף קיד ע"ב] (גמרא) אמר ריש לקיש זאת אומרת מצות צריכות כוונה (משום הכי בעי תרי טיבולי, שמא לא נתכוון בראשון לשם מרור הואיל ובירך עליו בפה"א כשאר ירקות דעלמא שהרי אין עדיין אכילת מצות מרור לברך עליו על אכילת מרור עד לאחר המצה) כיון דלא בעידן חיובא דמרור הוא דאכיל ליה בבורא פרי האדמה הוא דאכיל ליה, ודילמא לא איכוון למרור הלכך בעי למהדר לאטבולי לשם מרור. דאי סלקא דעתך מצוה לא בעיא כוונה, למה לך תרי טיבולי, והא טביל ליה חדא זימנא **(כתבו התוס')** ריש לקיש (לס"ל לניכות טונה) סבר דמתני' סתמא קתני, ומיירי אפי' יכול למצוא שאר ירקות אין לו לטרוח אחר שאר ירקות אלא עושה שני טיבולין במרור והיינו משום דמצות צריכות כוונה, וכיון דלא בעידן... **זבבפה"א** הוא דאכיל ליה' כלומר שלא בירך על אכילת מרור. **זדילמא לא איכוון'** ודילמא לאו דוקא, כלומר ודאי לא איכוון למרור דאין מצוה אלא עד טיבול שני אחר מצה. **זהלכך בעי למהדר ואטבולי'** פי' ולברך על אכילת מרור. ולא נקט וברוכי משום דרב חסדא אית ליה בשמעתין דמברך

שבשאר מחלוקת דב"ש וב"ה שלא הוקבע בפירוש הלכה כב"ה ס"ל שהרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה וכדברי ב"ה עושה כדתניא בחולין (מד.) **ומוקמינן לה אליבא דר' יהושע. כתבו התוס', וא"ת** מאי שנא דק"ל כבת קול דב"ה ולא ק"ל כב"ק דרבי אליעזר. ז"ל דהכא ב"ה הוה רובא אלא דב"ש מהדדי טפי, אבל התם דבת קול היה כנגד רבים, לא ק"ל הכי, ובת קול לא יצתה אלא לכבודו כדקאמרינן התם מן השמים יוכיחו. **וא"ת** א"כ היכי קאמר רבי יהושע היא, הא רבי יהושע קאי אבת קול דר"א ז"ל מדקאמר אין משגיחין בבת קול משום דלא היא, משמע דבכל דוכתא לית לן למיזל בתר בת קול].

משנה הביאו לפנינו (פירש רשב"ם הירקות אחר שבירך על היין. **כתבו התוס'** פי' רשב"ם ירקות. ואין נראה מדלא קתני בהדיא הביאו לפנינו חזרת כדקתני בסמוך הביאו לפנינו מצה. **ונראה** כפי' ר"ח הביאו לפנינו שלחן, שהרי אין מביאין השלחן עד אחר קידוש, ועל השלחן מונח החזרת) מטביל בחזרת [זהו לשון הגמ' כדתניא לעיל (ק:)] השמש מטביל בבני מעיים, לפי שכל מאכלם על ידי טיבול. והאי טיבול לאו בחרוסת הוא כדקתני לקמן הביאו לפנינו מצה וחזרת וחרוסת מכלל דעדיין לא הביאו, והך חזרת לאו דוקא אלא אם אין שם ירק אחר מטביל בחזרת ואוכל ביארו התוס' כלומר אוכל החזרת בטיבול כמו השמש מטביל בבני מעיים, וכן מטביל בירקות, ובקרא נמי משתעי הכי כי תקרעי בפוך עיניך, שמנחת הפוך בעינים. **ופי' רשב"ם** דהאי טיבול לאו בחרוסת דהא אכתי לא בא כדקתני סיפא הביאו לפנינו מצה וחזרת וחרוסת, ואין זה ראייה דהא קתני הכא חזרת, ותניא נמי בסיפא, ועוד דחזרת צריך להטביל בחרוסת משום קפא. **ומיהו** היכא שהטיבול ראשון הוי בשאר ירקות, אין צריך לטבול בחרוסת אלא או בחומץ או במים ומלח כמו שהיה נוהג ר"ת, דהא אמר בגמרא דחרוסת משום קפא וליכא קפא אלא במרור, וכ"ש לר"א בר צדוק דקאמר מצוה זכר לטיט דלא שייך אלא במרור לזכר דוימררו את חייהם בחומר, ועוד דלא שייך מצוה שטיבול ראשון אינו אלא להיכירא, ודלא כה"ר יוסף שעשה בסדרו ויטבול בחרוסת, וכן רבינו שלמה בסידור... עד שמוניע לפרפרת הפת [קודם שיגיע לאותה חזרת שהוא אוכל אחר מצה שהוא מברך על אכילת מרור כדכתיב על מצות ומרורים, בתחלה מצה ואח"כ מרור. וטיבול ראשון זה

קיד:

(כתבו התוס' קשיא לריש לקיש, ואע"ג דריש לקיש דייק ממתניתין, ע"כ מתניתין לא איירי בכל ענין אלא בדליכא שאר ירקות. וקא משני תנאי היא וכיון דאיכא תנא דסבר כריש לקיש דייק שפיר ריש לקיש ממתניתין דצריכות כוונה, כי מסתמא איירי בכל ענין אפי' איכא שאר ירקות) אכלן לחצאין (חצי זית בפעם ראשון וחצי זית בפעם שני ובמרור מיירי) יצא, ובלבד שלא ישחא בין אכילה לחבירתה יותר מכדי אכילת פרס.

תנאי היא (דהאי תנא לית ליה מצות צריכות כוונה ורבי יוסי אית ליה) דתניא, רבי יוסי אומר אע"פ שטיבל בחזרת (טיבול קמא היכא דליכא שאר ירקות) מצוה להביא לפניו חזרת וחרוסת ושני תבשילין (כלומר מצוה להביא מן התורה דאכתי לא קיים מצות אכילת מרור הואיל ולא נתכוון דמצות צריכות כוונה). ואכתי, ממאי, דילמא קסבר רבי יוסי מצות אין צריכות כוונה, והאי דבעינן תרי טיבולי כי היכי דתיהוי היכירא לתינוקות. אם כן מאי מצוה (מביאין הוה ליה למיתני).

מאי שני תבשילין? אמר רב הונא סילקא (תרדין, ורבותא היא, וכ"ש שני מיני בשר) וארוזא (פתבו התוס' וכ"ש שני מיני בשר). רבא הוה מיהדר אסילקא וארוזא, הואיל ונפיק מפומיה דרב הונא (בשביל חיבתו להראות הלכה כמותו). אמר רב אשי שמע מינה דרב הונא (שמבשילין אורז בפסח ולא חייש לחימוץ) לית דחייש להא דרבי יוחנן בן גורי [פתבו התוס' וטעמא דאינו בא לידי חימוץ אלא לידי סרחון (לעיל לה)]. דתניא, רבי יוחנן בן גורי אומר אורז מין דגן הוא, וחייבין על חימוצו כרת, ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח. חזקיה אמר אפילו דג וביצה שעליו (שהיו רגילין להטיח את הדג בביצים והיינו רבותא דאע"ג דדמי לתבשיל אחד חשיב שני תבשילין). רב יוסף אמר צריך שני מיני בשר [כתב רשב"ם צלי כנגד הפסח, ומבושל כנגד הניגה, כך פירש ר"ח. התוס' הביאו את פירוש ר"ח וכתבו ולא נהירא דקיימא לן כבן תימא (לעיל ע.) דאין הניגה נאכלת

על אכילת מרור בטיבול ראשון, והא דקאמר ובכורא פרי האדמה אכיל ליה היינו כלומר שאינו אוכל לשם אכילת מרור אלא אכלו לצאת בבפח"א. (ריט לקיט למד סלמיכות כוונה...) דאי סלק"ד לא בעי כוונה אם כן יצא חובת מרור בטיבול ראשון, אע"ג דאכלו לפני מצה, ומה דכתיב 'על מצות ומרורים' לא הווי עיובא, אמאי צריך תרי טיבולי במרור, הוה ליה לאהדורי אשאר ירקות משום היכירא בטיבול ראשון ואחר מצה בטיבול שני יאכל מרור, והגמ' דחי דלעולם אין צריכות כוונה ומהדרין אשאר ירקי משום היכירא וכדי לאכול מרור אחר המצה, ומתניתין קמ"ל היכא דליכא שאר ירקי דאפי' במרור בעינן תרי טיבולי כדי לאכול מרור כמצוותו ומשום היכירא, ולא אמרינן שלא יאכל מרור עד לבסוף ולא נחוש להיכירא.

ממאי, דילמא לעולם מצות אין צריכות כוונה, ודקאמרת תרי טיבולי למה לי, כי היכי דליהוי היכירא לתינוקות (שישאלו ועבדי היכירא טובא, ומיהו ממרור קמא יצא ידי חובתו). וכי תימא א"כ לישמעין שאר ירקות (מהדר ר"ל, א"כ דמשום היכירא דתינוקות לחוד נקט תרי טיבולי, ולא לאשמועינן מצות צריכות כוונה, לאשמועינן שאר ירקות בטיבול ראשון, ומרור בטיבול שני דאיכא נמי היכר לתינוקות. אבל במרור לחודיה לא בעינן תרי טיבולי, דכולי האי לא עבדינן משום היכירא דתינוקות להקדים אכילת מרור קודם זמנו) אי אשמעינן שאר ירקות הוה אמינא היכא דאיכא שאר ירקות הוא דבעינן תרי טיבולי, אבל חזרת לחודא לא בעי תרי טיבולי, קמשמע לן דאפילו חזרת בעינן תרי טיבולי כי היכי דליהוי ביה היכירא לתינוקות.

ועוד תניא (בהדיא דמצות אין צריכות כוונה, ותיובתא דריש לקיש) אכלן דמאי יצא [דאי בעי מפקר לנכסיה והוי עני וחזי ליה השתא נמי חזי ליה כתבו התוס' אבל ודאי לא יצא אע"ג דמעשר ירק דרבנן, כדאמרינן גבי מצה (לעיל לה): אבל לא בטבל, ומוקי לה בטבל טבול מדרבנן, ואיתקש מרור למצה, ובדמאי יצא נמי במצה משום דאי בעי מפקיר נכסיה וחזי ליה. וטעמא דהחמירו בודאי דרבנן, דטבל דאורייתא מפיך התם (לעיל לה): מלא תאכל עליו חמץ, יצא זה שאיסורו משום כל תאכל טבל, ואיתקש מצה לחמץ] אכלן בלא מתכוין יצא

קיד: - קטו.

סברי דבעי כוונה, ומתמא דמסדר הש"ס סבר הכי מדאיצטריך לפסוק כרב חסדא, ואי אין צריכות כוונה פשיטא דלא יברך בטיבול שני דאפילו לא בירך בטיבול ראשון נפק ביה ואי יברך בטיבול שני הויא ברכה לבטלה, ולית הלכתא כוותיה דאבוה דשמואל דאית ליה בר"ה (כח.) אין צריכות כוונה, דקאמר בכפאו ואכל מצה יצא, ומוקי לה בכפאוהו פרסיים, והתם לא מייתי מאכלו בלא מתכוין משום דלגבי אכילה לא בעינן כוונה כולי האי כמו בתפלה ותקיעה ומש"ה נמי לא מייתי הכא כרייתות דהתם דבעו כוונה, דגבי תפלה ותקיעה בעי כוונה טפי כדפרישית? אלא אמר רב חסדא מעיקרא מברך עליה בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ואכיל, ולבסוף אכיל אכילת חסא בלא ברכה (משום דבעי תרי טבולי כתבו התוס', ונראה דאין צריך לברך בפה"א אע"ג דהגדה הוי הפסק כדפרישית לעיל, ולא מיפטר בברכה של טיבול ראשון, מ"מ ברכת המוציא פוטרתן דהוה להו דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה, שהרי ירקות גוררין הלב וקרי ליה נמי למרור פרפרת הפת, וכן אמר בברכות (מב.) בירך על הפת פטר את הפרפרת. פרפרת, היינו דברים הממשיכים האכילה כגון דגים קטנים ותמרים וירקות, והיו רגילים לאוכלם בתוך הסעודה בין מאכל למאכל ולכך פטר את הפרפרת לפי שבא לצורך שעל ידי כך אוכל יותר, ואין לומר דפרפרת היינו דבר שבא ללפת בו את הפת דהא הוי בכלל הא דקתני התם דמברך על העיקר ופטר את הטפילה, וקאמר נמי רבי הייא פת פוטרת כל מיני מאכל, ורב פפא נמי פסיק התם הלכתא דברים הבאים תוך הסעודה מחמת הסעודה והיינו הפרפרת כדפי' אין טעונין ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם, שלא מחמת הסעודה תוך הסעודה כגון תאנים וענבים שאינן באין להמשיך המאכל ולא ללפת אלא לתענוג צריכין ברכה לפניהם ולא לאחריהם, אחר הסעודה אפילו פרפרת טעונין ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. וה"ר יוסף טוב עלם כתב בסדרו למה שאר ירקות באין תחלה לפטור חזרת מברכה ראויה להם (משום שאי אפשר לכך צ' זכות על זכר אחד, משום שאין עושין מלות חזילות חזילות). וליתא, דהא משום היכירא (לתינוקות) באין, ולא שייך כאן חזילות אלא בתרי מיילי (אצל זכר אחד אפי' שיש בו כמה זכות, אין בו חשק של חזילות חזילות) ועוד דרב חסדא מברך שתיהן אחרות, ועוד דמשמע (ל' יוסף טוב עלם) דלא פטר ליה פת, ושמא אינו מהשיבו פרפרת הפת כיון שאינו אוכל ממנו אלא בזית).

בסורא עבדי כרב הונא, ורב ששת בריה דרב יהושע עביד כרב חסדא. והלכתא כוותיה דרב חסדא. רב אחא בריה דרבא

אלא צלי, דמתניתין אתיא כוותיה. לכך נראה דתרווייהו מבושלין, וכ"מ לשון תבשילין) אחד זכר לפסח ואחד זכר להגיה [להגיה ארבעה עשר הבאה עם הפסח כתבו התוס' כשחל י"ד להיות בשבת אין צריך רק ביטול אחד דהגיה י"ד אינה דוחה את השבת. ומיהו אומר ר"י דמ"מ אין לחלק דדמי לחובה אם היינו מניחים מלעשות שני תבשילין, וגם יש לחוש שמא לא יעשו בשאר פסחים, ואין שום חשש אם אנו עושין אע"ג דלא צריך, דליכא למיחש שמא יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד עשינו זכר להגיה בשבת והשתא נמי נקריבה בשבת, דהקרבה מסורה לזרזין וכשיבנה משה ואהרן יהא עמנו וליכא למיטעי, אך הבא להניה מלעשות שני תבשילין אין מזהירין אותן]. רבינא אמר אפילו גרמא ובישולא (חתיכת בשר ומרק שנתבשלה בו).

פשיטא, היכא דאיכא שאר ירקות מברך (מעיקרא בטיבול ראשון) אשאר ירקות בורא פרי האדמה ואכיל (דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, דכיון שיש לו שאר ירקות הכי שפיר טפי שיברך בפה"א תחלה דהיינו ברכה הראויה להן ויפטור את המרור מברכת פרי האדמה) והדר מברך על אכילת מרור ואכיל.

היכא דליכא אלא חסא, מאי? אמר רב הונא מברך מעיקרא אמרור בורא פרי האדמה ואכיל, ולבסוף מברך עליה על אכילת מרור ואכיל (כתבו התוס' רב הונא סבר כריש לקיש דבעי כוונה, ואפי' אית ליה שאר ירקות עביד במרור שני טיבולי).

[דף קטו ע"א] מתקיף לה רב חסדא לאחר שמילא כריסו הימנו חוזר ומברך עליה (כתבו התוס' רב חסדא נמי נראה דסבר כר"ל דבעי כוונה אעפ"כ סבר דאין נכון לברך בטיבול שני כיון שכבר מילא כריסו, דאי סבר אין צריכות כוונה, ה"ל למימר בהדיא דנפיק בטיבול ראשון ואם יברך בטיבול שני הויא ברכה לבטלה, ולא צריך לרב חסדא לאהדורי אשאר ירקי, ומברך לרב חסדא בטיבול ראשון על אכילת מרור אע"ג דעיקר מצות מרור לא נפיק אלא בטיבול שני אחר מצה, מועלת הברכה שבירך בטיבול ראשון לטיבול שני מאחר שאכל ממנו מעט בטיבול ראשון, מידי דהוה אברכת שופר דמברך אתקיעות דישיבה ומועלת ברכה לתקיעות שבעמידה שהם עיקר ונעשית על סדר ברכות. והשתא כל אלו אמוראי

קטו.

כורכן בכרך אחד כמו כורכו בגמי (עירובין קג:) ואוכלן, שנאמר על-מצות ומרורים יאכלהו.

אמר רבי יוחנן חולקין עליו חביריו על הלל. דתניא יכול יהא כורכן בבת אחת ואוכלן כדרך שהלל אוכלן תלמוד לומר על-מצות ומרורים יאכלהו (כל אחד בפני עצמו מדלא כתיב יאכלו, ואנא ידענא דאפסח קאי דכתיב לעיל ואכלו את הבשר) אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו.

מתקיף לה רב אשי אי הכי (סרנן סונניס כמו שאמר רבי יוחנן, שאסור לאכול את כולם זכריה אחת) מאי אפילו [פירש רשב"ם ומיהו חולקין עליו חביריו (על הלל כסדרת...)] רבי יוחנן, אבל מהכא (מזאת הכייתא) לא שמעינן אלא אמר רב אשי האי תנא הכי קתני, יכול לא יצא בהו ידי חובתו אלא אם כן כורכן בבת אחת ואוכלן, כדרך שהלל אוכלן, תלמוד לומר על מצות ומרורים יאכלהו אפילו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו (כתבו התוס' אין נראה כפירוש רש"י דמשבש רב אשי מילתיה דרבי יוחנן (ר' יוחנן הסביר שרנן חולקים על הלל, ורב אשי מקשה על ר' יוחנן שצדוק להפך, מדכתיב זכריה אחת) משמע שולאי מודים להלל. כך פירש רש"י. ואין דברי רש"י נראים, שמחמת הוכחה זו, לא היה רב אשי דוחה דברי ר' יוחנן...) שהרי טוב להגיה הברייתא אפילו לחסר (תיבת אפי') כמו שאנו מבינים כמה ברייתות מלשבת דברי ר' יוחנן (ר"ל מאשר לומר שדברי ר' יוחנן נסתרים מדברי הכייתא). אלא רב אשי מתקיף אבני ישיבה (בני הישיבה הם אלו שהבינו שר' יוחנן אמר שרנן חולקים על הלל) דמפרשי דחולקין רבנן ואסרי לכוון, דא"כ מאי אפילו, אלא רבנן סברי דבכל ענין מצותן בין ע"י כריכה בין כל אחד לבדו, ופליגי אהלל דמצריך לכוון, ונקטי רבנן 'אפילו' משום הלל. וא"ת מנא לן דסבר הלל דאין מבטלות, דילמא שאני הכא דגלי קרא. ועוד הא לרבנן נמי אין מבטלות דהא אם כרכן נמי יצא. וי"ל מדסבר דלכתחלה יש לו לכוון ובדיעבד נפיק כי לא כריך, אם כן בעלמא אין מבטלות, דאי מבטלות א"כ איצטריך קרא הכא להתיר כריכה ולומר דהכא לא מבטלי, והלכך לרבנן דמוקי קרא בדיעבד שמעינן דבעלמא מבטלות, ושאיני הכא דגלי קרא).

השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן (דהא רבנן דברייתא מודו להלל

מהדר אשאר ירקות, לאפוקי נפשיה מפלוגתא. פסק הש"ע אם אין לו ירקות לטיבול ראשון (מ"ב דלכתחלה צריך להיות הכרפס ממיין שאינו מה' מיני מרור) אלא מרור, יברך עליו בטיבול ראשון בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור, ובטיבול השני יטבלנו בהרוסת ויאכלנו בלא ברכה (מ"ב ודע דהרבה פוסקים חולקים על זה ולדידהו טפי עדיף בזה לכיין באכילת מרור הראשונה לקיים מצות מרור כיון שמברך אז אשר קדשנו... ולדידהו חייב לאכול אז כזית ולטבול בהרוסת כדין מרור. ומרור השני שאוכל בלא ברכה הוא לשם כרפס בעלמא ואינו מחויב לאכול כזית ואין צריך לטבול ג"כ דוקא בהרוסת ובחומץ או מי מלח נמי (סג' או"ח (תעה,ב)).

אמר רבינא אמר לי רב משרשיא בריה דרב נתן, הכי אמר הלל משמיה דגמרא לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול, משום דסבירא לן מצה בזמן הזה דאורייתא, ומרור דרבנן (טעמא מפרש בדף קב.) ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא וכלל לעיסה מעורבים צפוי יחד מלה ומרור, ולפעמים המרור הוא הכוזב, ואז הוא 'מבטל' את המלה ולא נשאר מהמלה כזית שלם באכילתו. כן דעת התוס' בזבחים (עתה) שהוא מדין ציטול צרוב ככל האיסורים. אמנם הרמב"ן והמאירי מפרשים שאין זה מדין ציטול איסורים, אלא משום מעלת וחיצוב המלה, ולכך שלא יערב זה לזה אחר, אלא אם כן הדבר האחר הוא מלה כמותה או חמורה ממנה. כתבו התוס' וכ"ש דאי לא הוי מרור אפי' מדרבנן דמבטל להמצה כדמשמע לקמן, והא דשרי במנחות (כג:) מצה מתובלת לא אתו בשמים ומבטלו למצה, דאין מן הבשמים כי אם דבר מועט, ודלא כאותן שאסרו מצה מתובלת בשם רש"י אף בימים אחרונים משום דמחמעי להו ואפילו לזמן דאמר מצות אין מבטלות זו את זו (דכיון דכי הדדי נינהו כוליהו קיום מצות נינהו ולא מבטלי אהדדי) הני מילי דאורייתא בדאורייתא, או דרבנן כדרבנן, אבל דאורייתא ודרבנן אתי דרבנן ומבטיל ליה לדאורייתא (לטעם מצה דאורייתא).

מאן תנא דשמעת ליה מצות אין מבטלות זו את זו הלל היא. דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכן בבת אחת [פסח מצה ומרור

קטו.

לפירות ה"ז מגסי הרוח, כיון דאיכא משקין, וקיי"ל (פרה פ"ח מ"ז) כל הפוסל את התרומה (כגון סתם ידים לשניות הס) מטמא משקין להיות תחלה (לראשון לטומאה) הוה להו הנך פירות כמו נהמא, וצריך ליטול כמו בנהמא [ה"ז] צסימן קנ"ח כתב שכן דעת הרא"ש (שטעם נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה הוא כמו פת) וז"ל לפי שהמשקה עלול לקבל טומאה, הכריכו נטילה לדבר שטיבולו במשקה משום סרך תרומה. ביאר הטור צסימן קנ"ח, וז"ל הכריכו נטילה לחולין משום סרך תרומה פי' שלא יבא לאכול תרומה בלא נטילה, וסתם ידים שניות לטומאה ופוסלות התרומה, ומשום הכי תקנו שיהא רגיל לטול אף לחולין ואלע"פ שלא היה צריך לחולין לאו בני קבולי טומאה נינהו. וביאר ר' יונה בצרכות (מא). עיקר נטילת ידים הותקנה על הפת שנאחזו בידים, שהנטילה היא משום סרך תרומה ורוב התרומות הם מהפת, אבל לפירות אין צריך נטילת ידים שאין תרומתן מן התורה אלא הענבים אחר שעשה מהם יין והזיתים אחר שיעשו שמן שלא מלינו תרומה מן התורה אלא בראשית לגנך תירושך ויאהרך אבל המשקים כיון שאינם נאחזים בידים שאדם שותה אותם על ידי הכלי לא היו צריכים נטילה מן הדין אלא מפני שהמשקים עלולים יותר שמקבלים טומאה מהידים שהן שניות כמו התרומה ונעשים ראשונים לטמא דברים אחרים... לפיכך החמירו בהם והכריכו לכל דבר שטיבולו במשקה נטילת ידים. אמנם החוס' חולקים על דעת רס"י והרא"ש... דאם בן כי פריך 'למה לי נטילת ידים הא לא נגע' ומאי נפק"מ, אפי' אי לא נגע כיון דסוף סוף אכיל משקה המטובל, לא גרע מאוכל מחמת מאכיל דבעי נטילת ידים, ועוד וכי לא ידע המקשה דאיכא למיחש דילמא נגע בדאמר רב פפא. ונראה דנטילה דהכא לא משום קדושה ונקיות כמו בנהמא אלא משום שלא יטמא המשקין להיות תחלה ויהא אסור לשתותן ולפסול את גופו כדתנן בפ"ב דחולין (לג). השוחט ולא יצא מהן דם... הא יצא מהן דם אין נאכלין בידים מסואבות, ואמר נמי בצרכות (מג). הביאו להן יין כל אחד נוטל ידו אחת פי' שלא יטמא היין ויפסול גופו והתם סני ביד אחת, אבל במרור נוגע בב' ידיו וקאמר הסיבו מביאין להם מים אע"פ שכל אחד כבר נטל ידו אחת חוזר ונוטל ב' ידיו אע"פ דאמרינן (ידים פ"ב מ"א) נטל ידו אחת משטיפה אחת טהורה צריך ליטול שתיהן, ולפי שנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה לכך סבר המקשה דבהך נטילה ליכא למיגזר שמה יגע. ולפי זה נראה דאין לברך על אותה נטילה כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי ר"א בן ערך (חולין קו). וכ"ש אנן שאין אנו נוהרין מלממאות עצמנו ומלאכול אוכלין טמאין ואין אנו צריכין לאותה נטילה (בכתב עת מבית לוי כרך יב הוצא מאמר בשם הרב משה שאול קליין שביאר דברי החוס', דהחוס' לשיטתם שכתבו למשום הטעם של סרך תרומה אין לגזור נטילת ידים בזמן הזה, כיון דממילא אין לנו נזהרים לטמאות עצמנו, ולכן הולכנו לומר טעם

דכריכה נמי שפיר דמי, אבל ר' יוחנן קאמר דפליגי עליה, דרבנן לגמרי לית להו כריכה כלל) מברך על אכילת מצה (לחודא) ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחמא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל (כמו שהיה עושה הלל בזמן שבית המקדש קיים שהיו אוכלים פסחים. כתבו התוס' אם היה כורך שניהם יחד תחלה הוה אתי מרור דרבנן ומבטל למצה, ואם היה אוכל מצה בלא מרור תחלה, כשהיה כורכן אחר כך אתי מצה דרשות ומבטל מרור דרבנן. ומיהו אי הוה קיי"ל כהלל הוה עבדינן הכי מצה לחודא והדר מצה ומרור בכריכה כיון שצריך לעשות מדרבנן מצות כריכה כהלל, הוה דרבנן ודרבנן). **פסק הש"ע** יטול ידיו ויברך על נטילת ידים, ויקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה, ואחר כך יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה, משתיהן ביחד, ויטבלם במלח. [הגה ואין המנהג לטבלם במלח בלילה ראשונה, דפת נקי אין צריך מלח (מ"ב ר"ל אף שבכל ימות הפסח מטבילין במלח אע"פ שהיא נקיה ואינה צריכה טיבול מן הדין... מ"מ בלילות ראשונות של פסח אין נוהגין בן דטפי הוא נראה לחם עוני כשאינו טבול במלח)] ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד, ואם אינו יכול לאכול כשני זיתים ביחד, יאכל של המוציא תחלה ואחר כך של אכילת מצה, ואחר כך יקח כזית מרור... ואחר כך נוטל מצה שלישית ובוצע ממנה וכורכה עם המרור וטובלה בחרוסת... ואומר זכר למקדש כהלל, ואוכלן ביחד בהסיבה. ומשבירך על אכילת מצה לא יסיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל כריכה זו, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה וברכת אכילת מרור גם לכריכה זו או"ח (תעה,א).

אמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא כל שטיבולו במשקה (כגון ירק בכותח או בחומץ) צריך נטילת ידים [משום משקה, שהידים שניות וכל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחלה (לעיל יד)]. כתבו התוס' פי' רש"י אע"פ דקיי"ל (חולין קו). הנוטל ידיו

שסוף שני לבוא והסיה דעתו) דאי סלקא דעתך הכא (גבי מרור) איתמר למה לי נטילת ידים תרי זימני, הא משא ליה ידיה חדא זימנא (בטיבול ראשון). אמר להו רב פפא אדרבה, הכא איתמר, דאי סלק"ד בעלמא איתמר למה לי תרי טיבולי, אלא מאי הכא איתמר נטילת ידים תרי זימני למה לי, הא משא ליה ידיה חדא זימנא, אמרי כיון דבעי למימר אגדתא והלילא דילמא אסוהי אסחיה לדעתיה ונגע (בשום דבר טינוף הקשו התוס', תימה מה צריך להאי טעמא תיפוק ליה דנטילה ראשונה לא היתה לשם קדושה אלא שלא יטמא את המשקין וי"ל דס"ד דכיון שנמל יועיל אפילו לנהמא דחולין לא בעי כוונה לכך צריך להאי טעמא).

פסק הש"ע א. אם אוכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין שסימנם י"ד שח"ט ד"ם (דהיינו יין, דבש, שמן, חלב, מל, דם, מים) ולא נתנגב, ואפילו אין ידיו נוגעות במקום המשקה, צריך נטילה בלא ברכה (מ"ב כי יש מקצת הראשונים דסברי שלא הצריכו חכמים נט"י לדבר שטיבולו במשקה אלא בימיהם שהיו אוכלים בטהרה משא"כ עכשיו שכולנו טמאי מתים, ולכך לא יברך ענטי"י שספק ברכות להקל. והנה כמ"א הביא בשם הל"ח דהעולם נוהגים שלא ליטול ויש להם על מה שיסמוכו היינו על מקצת הראשונים הנ"ל, אבל הרבה אחרונים החמירו מאד בדבר וכתבו דהעיקר כרוב הפוסקים דצריך נטילה מדינא אף בזה"ז, ועיין בביאור הגר"א שגם דעתו כן והחמיר מאד בזה שאף צריך לברך ע"ז. ולכן אף דהעולם אין נוהגין לברך עכ"פ אין להקל לאכול בלי נטילה. וצריך לזה כל דיני נטילה כמו לפת. ומ"מ בפחות מכזית נ"ל פשוט שאין להחמיר בזה כלל דאפי' בפת הרבה אחרונים מקילין וכנ"ל במ"ב אמנם מהמור (סימן תע"ג ותפ"ז) לא משמע כן, ובטלה דעתי מפני דעתו הרחבה). **הגה** ואפי' אינו מטבל רק ראש הירק או הפרי, אפ"ה יטול בלא ברכה (מ"ב דחיישינן שמא יטבלנו כולו) ז"י או"ח (קנה"ד). **ב.** ... ואחר כך יקה כזית מרור וישקענו כולו בחרוסת, ולא ישהנו בתוכו שלא יבטל טעם מרירותו ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו, ויברך על אכילת מרור...

אמר רבא בלע מצה (ולא לעסה) יצא (שהרי קיים בערב תאכלו מצות, שהרי אכילה היא

נוסף להלכך נטילת ידים לפת מקום נקיות, ורק מקום טעם זה הולכנו נטילת ידים בזמן הזה, ולכן לשיטתם אי"ל בזמן הזה כלל נטילת ידים לזכר שטיבולו במשקה) והמברך הרי זה מברך ברכה לבטלה).

אמר רב פפא שמע מינה האי חסא [דף קטז ע"ב] צריך לשקועיה בחרוסת משום קפא [פירש רשב"ם ארם שחזרת יש בו ארם כדרך הבצלים, והלכך צריך נט"י לטיבול ראשון כדלקמן שהרי נוגע במשקין כשמשקע את החזרת בחרוסת. ור"ה פירש קפא תולעת. דתניא בתרומות (תוספתא) התולעים שבעיקרי אילנות, ואת הקפא שבירק, יבחושין שבחומץ ושבין מותרין, סיננס במסנתת אסורין, דכיון דפריש ממקום רביתה הוי ליה כשרץ השורץ על הארץ כדאמר בחולין (סז): ועיקר. **התוס' הביאו את פי ר"ח. וכתבו, וא"ת** תיקשי מינה לשמואל דאמר בחולין (סז). קישות שהתליע באיביה אסור משום שרץ השורץ על הארץ (והכי בתוספתא כתוב שח"ט מותר). **ומיהו שמואל** סבר כאידך ברייתא דמייתי התם. ומיהו ק"ק דמ"מ אמאי לא מייתי הך ברייתא התם, ועוד שמואל היכי אכיל מרור בפסה, וכי תימא דבדיק להו שלא יהא שם קפא, א"כ אמאי צריך הרוסת כיון דליכא קפא ושמא ברוב ירקות אין בהם קפא, וסמך שמואל ארובא, ומשום סכנה דקפא חיישינן למיעוטא וצריך חרוסת]. דאי סלק"ד לא צריך לשקועיה, נטילת ידים למה לי, הא לא נגע (ידו במשקה). ודילמא, לעולם אימא לך לא צריך לשקועיה, וקפא מריחא מיית, אלא למה לי נטילת ידים דילמא משקעו ליה.

ואמר רב פפא לא נישחי איניש מרור בחרוסת, דילמא אגב חלייה (שנותנין בו תפוחין כדמוכח לקמן זכר לתפוח) דתבלין מבטיל ליה למרוריה, ובעינן טעם מרור וליכא.

אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש נטל ידיו בטיבול ראשון (של שאר ירקי) נוטל ידיו בטיבול שני [חזרת כתבו התוס' לאו דוקא נקט בטיבול שני, דהא עביד ליה (ללאכילת החזרת) בתר המוציא, דבעי נטילת ידים (מקום המוליד צין כה וכה) אלא אגב טיבול ראשון נקט טיבול שני, והנטיילה (על המלח) נמי גם לצורך טיבול (שני) באחו. אמרוה רבנן קמיה דרב פפא הא בעלמא איתמר (בשאר טיבולין שבשאר ימות השנה שאינן קבע, וכשנוטל ידיו לראשון לא היה יודע

קטו:

אבל לדידן אין צריך כי אם לפני מי שעושה הסדר והוא יחלק לכל אחד מצה ומרור כתבו התוס' נראה דטעמא כדי שיטעום תיכף לברכה מיד כיון שזאת הברכה היא לשם חובה, אבל בשאר ימות השנה דאין הברכה חובה אין צריך לטעום תיכף לברכה מיד) מרור לפני כל אחד ואחד, וחרוסת לפני כל אחד ואחד, ואין עוקרין את השלחן (פירש רשב"ם שמצוה היא לעקור את השלחן כדלקמן כי היכי דליהוי היכירא לתינוקות. וה"מ לדידהו דהוי להו שלחן קטן לפני מי שאומר הגדה לבדו וכן לכל אחד, אבל אנו מסלקין את הקערה שבה מצה ומרור ושני תבשילין לסוף השלחן ודי לנו בכך. ויש שנוהגין להגביה את הקערה על הכף ומוציאין הכשר מן הקערה ולא מלתא היא דהא דאמר לקמן בשר אין צריך להגביה, ה"מ בשעה שאומר הגדה פסח שהיו אבותינו... וכיון דלא מצי למימר פסח זה אם היה מגביהו לתבשיל שהיה בידו נראה כמקדיש בהמתו מחיים, אבל כשמגביה הקערה כדי שיכיר תינוק וישאל היאך נראה כמקדיש קדשים, לפיכך אין צריך להוציא ממנה התבשיל וגם הגבהתה חנם ואין כאן היכר לתינוק, אבל עוקרין הקערה לגמרי וניחנה בקרן זוית כאילו כבר אכלו כדי שיכיר התינוק וישאל דמי לעקירת שלחן, כע"ז כתבו התוס' אלא לפני מי שאומר הגדה. רב הונא אומר כולחו נמי לפני מי שאומר הגדה. והלכתא כרב הונא.

למה עוקרין את השולחן, אמרי דבי רבי ינאי כדי שיכירו תינוקות וישאלו (כתבו התוס' כלומר ומתוך כך יבא לישאל בשאר דברים, אבל במה ששאל למה אנו עוקרין השלחן לא יפטר ממה נשתנה, וההיא דאביי (ממש בסמוך) לא פי' הגמ', אלא תחלת שאילתו).

אביי הוה יתיב קמיה דרבה, הווא דקא מדלי תכא מקמיה. אמר להו עדיין לא קא אכלינן, אתו קא מעקרי תכא מיקמן, אמר ליה רבה פטרתן מלומר מה נשתנה (דתניא לקמן חכם בנו שואלו ואם לאו שואל הוא לעצמו מה נשתנה, וכיון ששאלו לנו מה נשתנה אין אנו צריכין לומר מה נשתנה אלא להשיב על דבריו לפי שנשתעבדנו במצרים אנו עושין כל הדברים הללו). **פסק הש"ע א.** מביאין

לפני בעל הבית (מ"ב אבל לפני שאר בני ביתו אין צריך להניח כסדר הזה אלא כולן נוטלין משל בעל הבית וזה אפילו במקומות שיש שולחן קטן לפני כל אחד ואחד וכ"ש במקומנו שכולן יושבין על שולחן אחד) קערה שיש בה שלשה מצות... או"ה

לו, ומיהו לכתחלה טעם מצה בעינן) בלע מרור לא יצא (דבעינן טעם מרור וליכא דמשום הכי קפיד רחמנא למרר את פיו של אוכל זכר לומר את חייהם. כך מצאתי כתוב בכל הספרים ובפי' ר"ח. ורבינו פי' בלע מרור יצא א"א שלא יהא בו טעם מרור, בלע מצה ומרור יחד ולא אכל עדיין לא מזה ולא מזה, ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא הואיל ולא לעסו ואכל מצה עמו אין לו שום טעם. ולפי הכתוב בספרים צריך לפרש בלע מצה ומרור ידי מצה מיהו יצא, דלא תימא אף ידי מצה לא יצא, דאיכא תרתי לריעותא שלא טעם טעם מצה וגם לא נגע בגרונו שהמרור חוצץ בינתים). בלע מצה ומרור ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא (כתבו התוס', וא"ת כיון שאין במרור זה מצוה מדרבנן ליבטיל מרור להאי מצה דבהדיה. וי"ל דלא שייך ביטול אלא כשלועסן יחד, דאז מבטל טעם אחד את הברור, אבל כשהם שלמים אפילו יהיה יותר מחבירו לא מבטל ליה). כרכן (שניהן יחד) בסיב (הגדל סביב הדקל) ובלעו, אף ידי מצה נמי לא יצא (שהרי לא היה ממש בפיו לא זה ולא זה, וכזורק אבן לחמת דמי). **פסק הש"ע** בלע מצה, יצא (מ"ב בדיעבד, דגם זה מיקרי אכילה אע"פ שלא לעסה ולא הרגיש טעם מצה... ומ"מ כ"ז בדיעבד אבל לכתחלה יש ללעוס אותה עד שירגיש הטעם בפיו). אבל אם בלע מרור, לא יצא דטעם מרור בעינן (מ"ב שירגיש המרירות בפיו זכר לומר את חייהם) וליכא. ואפילו אם בלע מצה ומרור כאחד, ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא (מ"ב ולא אמרינן דמבטל ליה המרור למצה וכנ"ל בסקט"ז דלא שייך ביטול אלא כשלועסן ומתערבין ביחד אבל בזה שלא לעסן כל חד וחד לחודיה קאי). ואם כרכם בסיב (מ"ב היא הקליפה הגדל סביב הדקל) ובלעו, אף ידי מצה לא יצא לפי שאין דרך אכילה בכך (מ"ב ואם כרך המצה בדבר מאכל ובלע יצא אף על פי שיש הפסק בין המצה לגרונו כיון ששניהם מיני מאכל דרך אכילה בכך) או"ח (תעה"ג).

אמר רב שימי בר אשי מצה לפני כל אחד ואחד (מנהג שלחן היה להסב על המטות והיה שלחן לפני כל אחד ואחד, הלכך צריך מצה ומרור לפני כל אחד ואחד על שולחנו.

קודם שיזדמן, עוסקין שניהם זה בהיסק התנור וזו בעיסה) אף כאן נמי הוא מסיק ואשתו אופה (כדי שלא תחמיץ). **פסק הש"ע** יטול ידיו ויברך על נטילת ידים (מ"ב ר"ל אע"ג שנטל להירקות... מ"מ כיון דאמר בינתים הגדה והלל חיישינן שמא הסיח דעתו ונגע במקום מטונף שהידיים עסקניות הן) ויקח המצות כסדר שהניחם, הפרוסה בין שתי השלימות, ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה (מ"ב כל שלשתן העליונה והתחתונה בשביל לחם משנה והפרוסה ע"ש לחם עוני, ויברך ברכת המוציא ויניח השלישית להשמט מידו ויברך על הפרוסה עם תפיסת העליונה על אכילת מצה ויברך שתי הברכות מרם ישברם וכמו שמסיים המחבר) ואחר כך יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה, משתיהן ביחד (מ"ב דהא לכתחלה צריך לאכול משניהם בבת אחת וכדלקמיה, וע"כ נכון שיהיה הבציעה ג"כ בבת אחת ולא בזה אחר זה כדי שלא יהיה הפסק בין בציעה ראשונה לאכילה)... או"ח (תעה,א).

אע"פ שאין הרוסת מצוה. ואי לא מצוה משום מאי מייתי לה? אמר רבי אמי משום קפא (שרף החזרת קשה הוא והרי הוא כארס). אמר רב אסי קפא דחמא (מי שאכל חזרת והלה בשביל הקפא) חמא (יאכל צנון וירפא). קפא דחמא (מי שאכל צנון וקשה לו) כרתי (יאכל כרישים). קפא דכרתי חמימי (ישתה מים חמוין), קפא דכולהו (ארס של כל הירקות) חמימי (מים חמוין רפואה להם) אדהכי והכי נימא הכי 'קפא קפא, דכירנא לך ולשב בנתיך, ולתמני כלתך'.

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר מצוה...! מאי מצוה? רבי לוי אומר זכר לתפוח [במסכת סוטה (יא):] שהיו יולדות שם בניהם בלא עצב שלא יכירו בהן מצריים דכתיב תחת התפוח עוררתיך. ורבי יוחנן אומר זכר לטיט. אמר אביי הלכך צריך לקהוייה (להטיל בו תפוחין, דאית ביה קיוהא) וצריך לסמוכיה (לכתוש בו ירקות הרבה כדי שיהא עבה) לקהוייה זכר לתפוח, וצריך לסמוכיה זכר לטיט (כתבו התוס' ובירושלמי אמר אית דעבדי זכר לדם ומשום הכי קרי

(תעג,ד). ב. ...ויגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר הא לחמא עניא, עד מה נשתנה... ואז יצוה להסירם מעל השלחן ולהניחם בסוף השלחן (מ"ב ואם השולחן קטן יסירם לגמרי מעל השולחן כי בלא"ה ליכא שינוי לתינוק) כאלו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות וישאלו (מ"ב המצות המוכנות לאכילה למה מסלקין אותם ויאמר להם שאין רשאין לאכול עד שיוספר ביציאת מצרים כתב מהרי"ל דאין ליתן שום מצה על השולחן עד זמן הסעודה) או"ח (תעג,ו).

אמר שמואל לָחֶם עָנִי לחם שעונין עליו דברים. תניא נמי הכי לחם עני לחם שעונין עליו דברים הרבה. דבר אחר לָחֶם עָנִי, עָנִי כתיב, מה עני שדרכו בפרוסה [דף קטז ע"א] אף כאן בפרוסה (לברך על אכילת מצה. ושתי שלימות מייתנין משום המוציא דלא גרע משאר ימים טובים שצריך לבצוע על שתי ככרות ובוצע מאחת מהשלימות כתבו התוס' נראה דגם המוציא צריך לברך על הפרוסה וכן משמע בכרכות (לט:)) דקאמר הכל מודים לענין פסח שמניח פרוסה בתוך השלימות ובוצע פי' אפילו למ"ד מברך על השלימה ופטר את הפתיתין מודה לענין פסח דאינו מברך על השלימה אלא על הפרוסה משום מה דרכו של עני... ומניחה בתוך השלימה כדי שיהא נראה שבצע על השלימה ומשמע דלענין המוציא קמירי וקאמר בתר הכי א"ר חייא בר אבא בשבת חייב לבצוע על שני ככרות שנאמר לקטו לחם משנה, ועיקר מילתיה דר' חייא בר אבא במסכת שבת (קיו:)) אלא להכי מייתי התם אחר פסח לומר שצריך שם מצה שלישית משום לחם משנה וחייב לבצוע על שתי ככרות בין בשבת בין ב"ט דאי לאו הכי למה הביא שם מילתיה דר' חייא, וכן פסק רב אלפס דצריך לבצוע על שתי ככרות ביום טוב, והטעם לפי שהיה לחם משנה יורד בערבי ימים טובים. וקשה שאנו מתפללים באתה קדשת וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים ואמר (במכילתא פרשת בשלח) במן ברכו במן קדשו, משמע ב"ט היה מן יורד. וכן היה נוהג ה"ר מנחם מיוני וה"ר יום טוב שהיו מברכין הכל על הפרוסה. אך ר"י היה מברך המוציא על השלימה והדר על אכילת מצה על הפרוסה ובוצע משתיהן יחד וכן עמא דבר ולכך עושין על השלישית כריכה כדי לקיים מצוה בשלשתן). דבר אחר מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה (ונותנו מיד לתנור כשנגמר היסקו שירא שמא יצטנן התנור

קטו:

פריך לה) הלילה הזה שתי פעמים (טיבול ראשון דשאר ירקות, וטיבול שני דמרור)? ולפי דעתו של בן, אביו מלמדו (אם מביין הרבה יפרש הכל). מתחיל בגנות ומסיים בשבת, ודורש מארמי אוכד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה.

(גמרא) תנו רבנן (אס היה הן...) חכם, בנו שואלו, ואם אינו חכם אשתו שואלתו. ואם לאו הוא שואל לעצמו. ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה (כתב בשו"ת בצל החכמה ח"ו פי' מזו מדלא קאמר ואפי' שני ת"ח היודעין סיפור יציאת מצרים, משמע דבעסק בהלכות פסח יוצאי יד"ח סיפור בליל פסח וכן מפורש בתלמידי הרשב"א) מזה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים.

מתקיף לה רבא אטו כל יומא לא סגי' דלא מטבילא חדא זימנא (דקתני שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת. אבל אשבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות ליכא למיפרך הכי דהתם ה"ק בכל הלילות אין אנו מחזרין אחר מרור)? אלא אמר רבא, הכי קתני שבכל הלילות אין אנו חייבין לטבול אפילו פעם אחת, הלילה הזה (חייבין לטבול) שתי פעמים.

מתקיף לה רב ספרא היובא לדרדקי (בתמיה. הא משום הכירא דתינוקות כדי שישאלו קעבדינן)? אלא אמר רב ספרא, הכי קתני אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים (מהכא שמעינן דהכי אית לן למימר 'שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת' והאומר אין אנו חייבין לטבול שיבוש הוא בידו).

'מתחיל בגנות ומסיים בשבח' מאי בגנות? רב אמר מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו. ושמואל אמר עבדים היינו.

אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה? אמר ליה בעי לאודויי

ליה טיבולו במשקה, וכן עמא דבר לסמוכי, ובשעת אכילה מקלשין אותו וחומוץ. ובתשובת הגאונים מפרש לעשות הרוסת בפירות שנדמה לכנסת ישראל בשיר השירים 'תחת התפוח עוררתיך' 'כפלה הרמוץ' 'התאנה הנטה' 'אמרתי אעלה בתמר' 'אל גנת אגוז' ושקדים על שם ששקד הקב"ה על הקץ). תניא כוותיה דרבי יוחנן תבלין (בשמים שמטילין בחרוסת) זכר לתבן, חרוסת (חרס שכותשין בו הדק) זכר לטיט.

אמר רבי אלעזר ברבי צדוק כך היו אומרים תגרי חרך (כמו מציץ מן החרכים. הנוונים היושבים אצל הנוויותיהן ומוכרין) שבירושלים, בואו וטלו לכם תבלין למצוה (כתבו התוס' משמע דהלכה כר' אלעזר בר' צדוק, וגם בספרים כתב ר' יוסי ונימוקו עמו, וכן עשה ה"ר יוסף בסדרו חרוסת זכר לטיט). **פסק הרמ"א** וחרוסת יעשה עב, זכר לטיט, ואח"כ נותנין בו מעט חומץ או יין אדום זכר לדם טור ועושיין החרוסת מפירות שנמשלו בהם ישראל תוספות כגון, תפוחים, תאנים, אגוזים, רימונים, שקדים ונותנין עליו תבלין, כגון קנמון וזנגביל הדומים לתבן (מ"ב שאין נידוכין היטב והם ארוכים) שהיו מגבלין בו הטיט טור או"ח (תעג,ה).

משנה מזגו לו כוס שני, ובאן (במזיגת כוס שני) הבן (אם הוא חכם) שואל אביו (מה נשתנה עכשיו שמוזגין כוס שני קודם אכילה, ורבינו קבל מרבו ר' יעקב בן יקר, וכן הבן שואל כמו 'כן בנות צלפחד' כלומר דין הוא שיהא שואל במזיגת כוס שני מה נשתנה) ואם אין דעת בבן, אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה כולו מצה, שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות, הלילה הזה מרור (כתבו התוס' הא דלא אמר 'כולן מרור' משום דאכלינן שאר ירקות בטיבול ראשון) שבכל הלילות (בזמן שבית המקדש קיים היה שואל כן) אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל, הלילה הזה כולו צלי (כתבו התוס' רב חסדא מוקי לה לעיל (ע). כבן תימא דאמר חגיגה הבאה עם הפסח אינה נאכלת אלא צלי, ואע"ג דקאמר התם ואמר רב חסדא ובפרקין ליתיה, דרך הגמ' כן) שבכל הלילות אנו מטבילין פעם אחת (טיבול ירקות בתוך הסעודה, ובגמ')

למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו, הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה, ונאמר לפניו הללויה.

(המשך המשנה) עד היכן הוא אומר, בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה (סוף פרק קיג נהלים). ובית הלל אומרים עד חלמיש למעינו מים (סוף פרק קיד נהלים). וחותם בגאולה ופתבו התוס' ת"ק לא פי' כיצד, ופליגי במילתיה ר"ט ור"ע, ר"ט אינו חותם בברוך שלא היה מאריך בדברי בקשה ולא היה אומר אלא הודאה, ור"ע סבר דחותם בה בברוך לפי שמאריך בדברי בקשה, ואומר כן ה' אלהינו יגיענו... וק"ל (עירובין מו:) הלכה כר' עקיבא מחבירו וכן מצינו בסנהדרין (כא.) גבי לא ירבה לו נשים ובב"ב (כה.) דפליגי תנאי במילתיה דת"ק. ר"ט אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים, ולא היה חותם. ר"ע אומר כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים... ברוך אתה ה' גאל ישראל (פתבו התוס' ה"ג ונאמר לפניו שירה חדשה וכן נודה לך שיר חדש על גאולתנו דהכי תניא במכילתא כל השירות לשון נקבה חוץ משירה דלעתיד דלשון זכר כלומר שהנקבה יש לה צער לידה אף כל הנסים יש אחריהם צער חוץ מלעתיד שאין אחריה צער. וכן יסד הפייט בזולת אי פתרום שירות אלה לשון נקבה מיוסדים כי תשועתם כיוולדה... תוקף שיר אחרון כוכרים לא יולדים שירו לה' שיר חדש... וגרסינן שם מן הזבחים ומן הפסחים, שהגיגת ארבעה עשר נאכלת קודם לפסח לפי שהפסח נאכל על השוכע).

(גמרא) אומר רבא צריך שיאמר (פסוק זה) ואותנו הוציא משם (שצריך להראות את עצמו כאילו יצא משם, שאף אותנו גאל הקב"ה).

אמר רבא מצה צריך להגביה (כשאומר מצה זו שאנו אוכלין מרור זה שאנו אוכלין כדי להראותן למסובים ותחבב מצוה בעיניהן, וכן בתשובת הגאונים דהא דאמר צריך להגביה היינו במצה זו דאגדתא) ומרור צריך להגביה. בשר (של מיני תבשילין) אין צריך להגביה (כשהן אומרים פסח שהיו אבותינו

ולשבוחי. אמר ליה פטרתן מלומר מה נשתנה. פתח ואמר (לאחר שאילת הבן התחיל לומר...) עבדים היינו (וגומר הגדה בשבח והודאה כלומר כן עשה לנו הקב"ה שהיינו עבדים והוציאנו משם). פסח הש"ע מוזגין לו מיד כוס שני, כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם סעודה. ואם אין חכמה בבן, אביו מלמדו. אם אין לו בן, אשתו שואלתו, ואם לאו, הוא שואל את עצמו. ואפי' ת"ח שואלים זה לזה או"ה (תעגו).

משנה רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר [דף קטז ע"ב] שלשה דברים (פירש הרשב"ם שפירש טעמן וב"ב הר"י מלוניל, והמאירי) אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן פסח, מצה, ומרור. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, שנאמר וַאֲמַרְתֶּם (פתבו התוס' פי' באמירה שצריך לומר פסח זה שאנו אוכלין ואיתקש מצה ומרור לפסח וצ"ל נמי מצה זו מרו') זה זָבַח-פֶּסַח הוּא לְהוֹ אֲשֶׁר פֶּסַח עַל-בְּתֵי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת-מִצְרַיִם וְאֶת-בְּתֵינֵנו הִצִּיל, מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים שנאמר וַיֹּאפֹו אֶת-הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עִנֹת מִצֹּת כִּי לֹא חֲמֵץ, מרור על שום שמררו המצריים את בני אבותינו במצרים, שנאמר וַיִּמְרְרוּ אֶת-חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹרָה קָשָׁה בְּחֶמֶר וּבִלְבָנִים וּבְכָל-עֲבֹרָה בַשָּׂרָה.

(המשך המשנה) בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנאמר וְהִנְדַּתְּ לְבַבְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לפיכך אנהנו חייבים להודות¹ להלל² לשבח³ לפאר⁴ לרומם⁵ להדר⁶ לברך⁷ לעלה⁸ ולקלם⁹ ופתבו התוס' י"א שבע הודאות ולא יותר כנגד ז' רקיעים (הרא"ש העתיק כהמשנה שפנינו ולכן מנה ט' שצחים וכן צמז"ס איתא ט' שצחים. אמנס יש הרבה מרכזותינו הגאונים והראשונים שמנו רק ז' שצחים. אך יש נוסחאות שונות אלו ז' שצחים אומרים בסידור רב עמרם גאון משמיט 'לצדק לעלה' וכן בצוללהס. בסדר פסח לר' יונה משמיט 'להדר לעלה' בהגדה של פסח לריטב"א משמיט 'לצדק לקלם'. בירושלמי פסחים פ"י ה"ד נוסח אחר מהמשנה והוא להודות להלל לשבח לפאר לרומם לנצל לגדל

קטז: - קיז.

לי בצאתי ממצרים. ורב ששת ורב יוסף גזירה שוה לא גמרי. הבית יוסף פי' תעג הביא שכתב רבינו ירוחם דסומא פטור מלומר הגדה כמו שפטור מכל המצות, ומ"מ חייב בכל מדרבנן, ולהוציא הרבים יכול להוציא למאן דאמר מצה בזמן הזה דרבנן דאתי דרבנן ומוציא דרבנן וכך פשוט בפסחים (קטז:). פירוש ומברך עכ"ל. ויש לתמוה עליו דלא פטרו מכל המצות אלא רבי יהודה בב"ק (פו.) ולית הלכתא כוותיה. ומיהו מה שכתב דמ"מ חייב בכל מדרבנן כ"כ התוספות בפרק החובל אליבא דרבי יהודה.

לפיכך אנחנו חייבין' [דף קיז ע"א] אמר רב חסדא אמר רבי יוחנן הללויה (תיבה אחת היא כמו הילול) ובסיה (פייגל על-גס ית) וידידיה (ויקרא את-שמו יידידיה נתן הנביא קרא בן לשלמה) אחת הן נצרושלמי סוכה פ"ג ה"י מנאכר שיש נפק"מ צוה, שאס הוא נכתב תיבה אחת שם יה' שבו נמחק כיון שיש לו לין חול, ואס הס צ' תיבות שם יה' קדוש ולינו נמחק. נפק"מ נוספת כיצד כותבים אותו בס"ת תיבה אחת או ב' תיבות, ובפשטות אם שינה פסול (יש לניס להקל צאופנים מסויימים). רב אמר בסיה ומרחביה (עניי במרחב ית) (כמו מרחב) אחת הן (כלומר תיבה אחת היא ואין התיבה נחלקת לשנים). רבה אמר מרחביה בלבד (היא מילה אחת, והשאר הן שתי מילים).

איבעיא להו מרחב יה לרב חסדא מאי? תיקו.

איבעיא להו ידידיה לרב מאי (מפליג פליג או אוסופי מוסף, אבל רבה פשיטא דפליג מדקאמר בלבד)? תא שמע, דאמר רב ידידיה נחלק לשנים, לפיכך ידיד חול, יה קודש.

איבעיא להו הללויה לרב מאי? תא שמע, דאמר רב חזינא תילי דבי חביבא (דודי ר' חייא) דכתיב בהו הללו בחד גיסא (בסוף שיטה) ויה בחד גיסא (בתחלת שיטה אחרת).

ופליגא דרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי מאי הללויה הללויה בהלולים הרבה (בהללויה הרבה וכולהו הללויה דריש ליה הכי אלמא תיבה אחת היא). ופליגא דידיה אדידיה, דאמר רבי יהושע בן לוי בעשרה מאמרות של שבה נאמר ספר

אוכלין ולא יגביה הבשר שהוא זכר לפסח), ולא עוד אלא שנראה כאוכל קדשים בחוץ (הרשב"ם גרס 'ולא עוד אלא שנראה כמקדיש בהמתו' אין צריך להגביה דהא לא מצי למימר פסח זה, ולא עוד אלא אם היה מגביהו נראה כמי שמקדיש בהמתו מחיים לפסח). **פסק הש"ע** ...וקורא כל ההגדה, וכשיגיע למצה זו צריך להגביה, להראותה למסובין שתחבב המצוה עליהם. (הגה ויש להגביה מצה הפרוסה שהיא כלחם עוני מהרי"ו) וכן כשיגיע למרור זה... או"ח (תעגז).

אמר רב אחא בר יעקב סומא פטור מלומר הגדה. כתיב הכא בעבור זה וכתיב התם בגנו זה, מה להלן פרט לסומא (מדכתיב 'זה' משמע שיכירוהו בראיית העין) אף כאן פרט לסומין.

איני, והאמר מרימר שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף, אמרו רב יוסף. מאן דאמר אגדתא בי רב ששת, אמרו רב ששת (רב ששת ורב יוסף מאורי עינים הוו)? קסברי רבנן (רב ששת ורב יוסף) מצה בזמן הזה דרבנן (שמן התורה אין חייבין צמא לק כשיש קרבן פסח כלכתיב על מלות ומכורים יאכלהו' כלקמן קכ. וממילא גם חיוב ההגדה בזמן הזה אינו אלא מלכבנן כדלרשין 'בעבור זה', צענה שיש מלה ומכור מונחים לפניך. ולכן, היו יכולים רב יוסף ורב ששת להוליא הרבים ידי חובתן בהגדה, שהרי גם הסומא חייב צמא מלכבנן).

מכלל דרב אחא בר יעקב סבר מצה בזמן הזה דאורייתא. והא רב אחא בר יעקב הוא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן? קסבר כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון (וכשם שבזמן שביהמ"ק קיים פטור השתא נמי פטור ואינו מוציא אחרים ידי חובתן).

לרב ששת ולרב יוסף נמי, הא ודאי כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון? הכי השתא, בשלמא התם, מדהוה ליה למיכתב בגנו הוא, וכתיב בגנו זה שמע מינה פרט לסומין הוא דאתא, אבל הכא אי לאו בעבור זה מאי לכתוב, אלא בעבור מצה ומרור הוא דאתא (לכך אני אוכל מצה ומרור זכר למה שעשו

ק"ז.

ס'הו עוזלי אלילים) כך שמעתי. ול"ז בבכי כינוי הוא לגנאי כלומר עומד בשמחה).

תנו רבנן כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים, רבי אליעזר אומר כנגד עצמו אמרן רבי יהושע אומר כנגד ציבור אמרן (כנסת ישראל שנתנבא על גלותן והתפלל עליהן) וחכמים אומרים יש מהן כנגד ציבור, ויש מהן כנגד עצמו. האמורות בלשון יחיד כנגד עצמו, האמורות בלשון רבים כנגד ציבור.

(כל מקום שנאמר) ניצוח וניגון (למנצח בנגינות) לעתיד לבא (הוא מדבר, ולא ידענא היכי משמע אלא הכי הוה קים להו) משכיל על ידי תורגמן (הוא אומר ואחר משמיע לרבים והיינו משכיל לוחש לתורגמן) לדוד מזמור' מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה. 'מזמור לדוד' (משמע מתוך המזמור באה שכינה לדוד) מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה. ללמדך (וגם מפסוק אחר מוכיח שנאמר ועתה קחו לי מנגן) שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה (כי הך דקחו לי מנגן שהיה מתכוין שתשרה עליו שכינה) שנאמר וְעַתָּה קְחוּ לִי מִנְגֵן וְהָיָה כַּנְּנִיחַ הַמִּנְחֵן וְתָקִי עָלָיו יְדִיָּהּ. אמר רב יהודה אמר רב וכן לדבר הלכה. אמר רב נחמן וכן לחלום טוב (אם הולך לישן מתוך שמחה רואה חלום טוב).

איני, והאמר רב גידל אמר רב כל תלמיד חכם היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר (מליכות מחמת חימה) תכוינה, שנאמר שִׁפְתוֹתָיו שׁוֹשְׁנִים נֹטְפוֹת מִזֶּרַע אֵל תִּקְרִי שׁוֹשְׁנִים אֵלָּא שׁוֹשְׁנִים, אל תקרי מור (גידול סמנצמס מכיחו) עבר אלא מור (לשון מליכות) עבר? לא קשיא, הא ברבה (צריך ללמוד מתוך דבר שמחה) הא בתלמידא. ואי בעית

תהלים בניצוח, בנגון, במשכיל, במזמור, בשיר, באשרי, בתהלה (תהלה לדוד), בתפלה (תפלה לעני כי יעטוף, תפלה למשה), בהודאה (הודו לה' כי טוב), בהללויה. גדול מכולן הללויה, שכולל שם ושבח בבת אחת.

אמר רב יהודה אמר שמואל שיר שבתורה (אז ישיר משה) משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים (כלומר באותו פשיטא לן דמשה וישראל באותה שעה שעלו מן הים תיקנוהו ולא היה מקודם לכן). והלל זה (דראשי חדשים וימים טובים) מי אמרו, נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק (ועל כל רגל ורגל) ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן (לישנא מעליא נקט כלומר שאם ה"ו תהא צרה) ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן (כגון חנוכה).

תניא היה רבי מאיר אומר כל תושבחות האמורות בספר תהלים כלן דוד אמרן (על המאורעות שאירעו) שנאמר כָּלֹו תְּפִלּוֹת דָּוִד בֶּן-יִשָּׁי, אל תיקרי כלו אלא כל אלו (תפלות). הלל זה (בספר תהלים שאנו אומרים על כל פרק ופרק) מי אמרו, רבי יוסי אומר אלעזר בני אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים (דכתיב ביה בצאת ישראל ממצרים הים ראה וינזם ואח"כ קבעו דוד בספרו) וחלוקין עליו חביריו לומר שדוד אמרו, ונראין דבריו מדבריהן, אפשר ישראל שחטו את פסחיהן (מיציאת מצרים ועד דוד ולא אמרו עליו הלל) ונטלו לולכיהן ולא אמרו שירה, דבר אחר פסלו של מיכה עומד בבכי [קס מקוס, דבימי דוד היה קייס פסל מיכה) דכתיב ביה 'עד יום גלות הארץ' (ויקיימו להם בני דוד את הפסל ויהונתן בן-נרשם בן-מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד-יום גלות הארץ)] וישראל אומרים את ההלל [שכתוב בו כמוהם יהיו עושיהם בתמיה, אלא ודאי על הים נאמר תהלה, ושוב לא פסק (מלאומנו אף

ק"ו.

בין פרק לפרק. אבל מקום שיש שני פעמים הללויה בין פרק לפרק, לא פליגי רב חסדא ורבה בר רב הונא דחד מלעיל וחד מלרע.

אמר רב חסדא הווינא להו לתילי דבי רב חנין בר רב, דכתיב בהו הללויה באמצע פירקא, אלמא מספקא ליה.

אמר רב חנין בר רבא הכל מודים תהלת ה' יְדַבְּרֵנּוּ וַיְבָרְכֵהוּ כָּל-בֶּשֶׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, הללויה דבתריה (תללויה תללי נפשי אתה) ריש פירקא. רשע יראתו וקנס שניו יתקן ונמס תאות רשעים תאבד. הללויה דבתריה (תללויה תללו עבדי ה' תללו את-שם ה') ריש פירקא.

שעמדים בבית ה' בחצרות בית אלהינו הללויה דבתריה (תללויה פייטוב ה' זמרו לשמו פי נעים) ריש פירקא וכתבו התוס' ולא גרסינן העומדים בבית ה' בלילות (פרק לפניו) דאם כן ה"ל למינקט יברכך ה' מציון שזהו פסוק למעלה מהללויה ולא ה"ל למינקט שלשה פסוקים למעלה, לכך נראה דגרסינן כדפרישית. ולפי זה אנו צריכין לומר בו (דחילת המזמור יהיה) הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה'... שלמעלה מזה (פסוקים קודם) אינו תחלת המזמור (אלא שייכים למזמור שלפניו) דלא יתכן שיהיה המזמור שני פסוקים (מזמור קודם אלו הוא רק ג' פסוקים שיר המעלות הנחו ברכו את ה' כל-עבדי ה' העמדים בבית ה' בלילות: שאו-ידכם קדש וברכו את ה': וברכך ה' מציון עשה שמים נארוץ. ואם נאמר שפסוק לפני תללויה תללו את-שם ה' תללו עבדי ה' הוא סיד ג"כ למזמור הזה, א"כ מזמור שלפניו יהיה רק ב' פסוקים) ועוד דאמרינן במדרש קמ"ז מזמורים יש בספר תהלים כנגד שנות יעקב (ואם נאמר שב' פסוקים אלו הם מזמור לפני ענמו, א"כ יש בספר תהלים יותר מקמ"ז מזמורים) אלא (על כרחק ב' פסוקים אלו) הם סופו של (פרק קל"ד) שיר המעלות הנח ברכו, ואתי שפיר דקאמרינן לקמן רב אחא בר יעקב דמתחיל הלל הגדול מבי יעקב בחר לו יה דהוי תחלת המזמור, דבענין אחר לא יתכן שהיה מתחיל הלל מאמצע המזמור). קראי (בעלי מקרא) מוסיפין אף את אלו מנחל בברך ישתה על-פני ימים ראש, הללויה דבתריה (תללויה תללויה) אונה ה' בכל-לבב בסוד ישנים ועדה) ריש פירקא. ראשית חקמיהו יראת ה' שכל טוב לכל-עשייהם תהלתו עמדת לעד הללויה דבתריה (תללויה תללו אשרי-איש יבא אתה' במצותיו חפץ מאד) ריש פירקא.

אימא הא והא ברבה, ולא קשיא, הא מקמי דפתח, והא לבתר דפתח. כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא, וברחו רבנן. ולבסוף יתיב באימתא, ופתח בשמעתא.

תנו רבנן הלל זה מי אמרו רבי אליעזר אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים (לאחר שעברו כדכתיב 'הים ראה וינוס' והתפללו) הם אמרו לא לנו ה' לא לנו (פן יעבור פרעה וחילו אחריהם) משיבה רוח הקודש ואמרה להן למעני למעני אעשה. רבי יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו (כלומר אף ישראל ויהושע אמרוהו כן פירש רבינו. ולא נהירא לי שאם כן בכולן אתה צריך לפרש כן ואם כן מאי בינייהו ובין חכמים שאומרים נביאים שביניהן אמרוהו... ואתי למימר דכל הני דאמרן לעיל אמרוהו על צרתן שהרי תקנוהו נביאים לכך אלא כל אחד מן התנאים הכי קים ליה מרביה) בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען, הם אמרו, לא לנו ומשיבה... רבי אליעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא. הם אמרו לא לנו ורוח הקודש משיבה ואומרת להם למעני למעני אעשה. רבי אליעזר בן עזריה אומר חזקיה וסיעתו אמרוהו, בשעה שעמד עליהם סנחריב. הם אמרו לא לנו ומשיבה... רבי עקיבא אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע, הם אמרו לא לנו ומשיבה... רבי יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע, הם אמרו לא לנו ומשיבה... וחכמים אומרים נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק, ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן.

אמר רב חסדא הללויה סוף פירקא, רבה בר רב הונא אמר הללויה ריש פירקא (כולהו) הנך דספר תהלים שאין בו כי אם אחד לבדו

ק"ו. - ק"ז:

ישראל סבר עד ולא עד בכלל. ונימא עד הללויה (למ"ד עד ולא עד בכלל) וכי תימא דלא ידעינן הי הללויה, ונימא עד הללויה שבצאת ישראל? קשיא.

'וחותם בגאולה' אמר רבא קריאת שמע (ברכת גאולה שאחר ק"ש) והלל (של ערבי פסחים חותם...) גאל ישראל (כר"ע דמתניתין שמספר ומשבח על גאולת ישראל שעברה) דצלותא גואל ישראל מאי טעמא דרחמי נינהו (שאנו מתפללין על העתיד).

אמר רבי זירא דקידושא אשר קדשנו (דהודאה היא על שעבר) במצותיו וצונו, דצלותא קדשנו במצותיך (לפי שאנו אומרים אותה באמצע תפלה ראוי לאומרה בלשון בקשה) מאי טעמא דרחמי נינהו.

אמר רב אחא בר יעקב וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום (בין בכוס בין בתפלה של שבת בגזירה שוה דפסח, ובשאר מועדים במה מצינו מפסח). כתיב הכא לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת-יְיָ וכתוב התם זְכוֹר אֶת-יְיָ וְהַשְׁבֵּת לְקַדְּשׁוֹ (פתחו התוס' ושמעתי מהר"מ שיש במדרש לפי שבמצרים עבדו בהם בישראל 'בפרך' ופר"ך בא"ת ב"ש וג"ל שהם מלאכות לט' מלאכות, וכשנגאלו ממצרים הזהירים על השבת לשבות מאותם ל"ט מלאכות).

אמר רבה בר שילא דצלותא מצמיח קרן ישועה, דאפטרטא מגן דוד [במסכת סופרים (פרק יג) תניא להו לברכות דהפטרה ומפרש דמגן דוד אומר. ובצלותא שייך לומר טפי מצמיח קרן ישועה משום דרחמי נינהו ואנו מבקשין שיצמיח קרן ישועה לישראל. ורבינו שלמה היה אומר משום הכי לא שייך למימר בתפלה מגן דוד שכבר אמרנו מגן אברהם ותרי חתימות כהדי לא שייך בתפלה].

וְעִשִׂיתִי לְךָ לְשֵׁם כְּפָשֵׁם הַגְּדוֹלִים (נתן הנביא אמר לדוד כן מפי הקב"ה שכשם שחותמים במגן אברהם חותמין במגן דוד. הגדולים

נימא כתנאי (נמשנתנו...) עד היכן הוא אומר, בית שמאי אומרים עד אֶם-הַבְּנִים שְׂמַחָה ובית הלל אומרים עד חִלְמִישׁ לְמַעַיְנוּ-מַיִם. ותניא אידך עד היכן הוא אומר, בית שמאי אומרים (פסוק לאחר 'אם הבנים שמחה') עד בצאת ישראל ממצרים ובית הלל אומרים עד לֹא לָנוּ הוּא לֹא לָנוּ (פסוק אחר 'חלמיש למעינו מים'). [דף ק"ז ע"ב] מאי לאו בהא קמיפלגי (דהנך תנאי אליבא דב"ש בהללויה פליגי אי סוף פירקא הוא אי ריש פירקא הוא, הלכך האי נקט מילתיה בהך לישנא והאי מילתיה באידך לישנא, אבל אליבא דבית הלל דליבא הללויה עד חלמיש למעינו מים לא פליגי... אלא אידי דמיהלפי מילתיה דב"ש משום הללויה אי ריש פירקא הוה אי לא, מיהלפי נמי מילתייהו דבית הלל למינקט האי מילתיה סוף פירקא ואידך ריש פירקא כי היכי דאמרי אליבא דב"ש) למאן דאמר עד אם הבנים שמחה (וסס מסתיים מזמור, ח"כ...) סבר הללויה ריש פירקא (כך כניכול יהיה הללויה זלאת ישראל ממלכיס) ומאן דאמר עד בצאת ישראל סבר הללויה סוף פירקא (וכן מופיע לפנינו מושיביו עֲקַרְת הַבָּיִת אֶם-הַבְּנִים שְׂמַחָה הַלְלוּ-יָהּ: בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לְעִזִּי)?

רב חסדא (ס"ל הללויה סוף פירקא) מתרין לטעמיה דכולי עלמא סברי הללויה סוף פירקא, מאן דאמר עד בצאת ישראל שפיר (סבר עד ולא עד בכלל, ואי הוה אמר עד אם הבנים הוה משמע ולא אם הבנים שמחה ככלל) ומאן דאמר עד אם הבנים שמחה עד ועד בכלל (ואי הוה אמר בצאת הוה משמע דאף בצאת בכלל, ופלוגתייהו אליבא דבית הלל איבא לפרושי נמי בכה"ג). ונימא עד הללויה, וכי תימא דלא ידעינן הי הללויה, ונימא הללויה של אם הבנים שמחה? קשיא.

רבה בר רב הונא (ס"ל הללויה תחילת פירקא) מתרין לטעמיה דכולי עלמא הללויה ריש פירקא. מאן דאמר עד אם הבנים שמחה שפיר (וס"ל עד ועד בכלל) ומאן דאמר עד בצאת

ק"ו:

הדר ביה רבא. רב נתן אבוה דרב הונא בריה דרב נתן נחית קמיה דרב פפא, אמר כסבי דפומבדיתא, ושבחיה רב פפא. אמר רבינא אנא איקלע לסורא קמיה דמרימא, ונחית קמיה שלוחא דציבורא, ואמר כסבי דפומבדיתא, והווי משתקי ליה כולי עלמא. אמר להו שבקוהו, הילכתא כסבי דפומבדיתא. ולא הווי משתקו ליה.

משנה מזוגו לו כוס שלישי מברך על מזוגו. רביעי גומר עליו את הלל (פתבו התוס' רביעי גרסי' ולא גרסינן חמישי, ולה"ר יוסף טוב עלם שכתב בסדרו 'קימעא' לשתות מים יכנס אם חולה הוא או איסטנים, ואי בעי משתיא חמרא משום אונס, לומר בחמישי הלל הגדול ישתנס' (ר"ל ט"ל ט"ל) היה לניח לשתות יין מחמת אונס, יכול ולומר על כוס חמישית את ההלל) תימא כיון שאוסר לשתות (לחכי הכוסות) איך תיקנו כוס חמישי, הא ארבע כוסות תיקנו ולא חמישי, וכן מה שאוסר לשתות (לחכי הלילת האפיקומן) אפי' מים, הא לא מבטלי טעם מצה, דאפילו אחר הפסח לא אסר לקמן רק מיני מוכלא אבל מיני מישתיא אפילו יין לא מצינן לאסור. והא דאמר בין שלישי לרביעי לא ישתה מפרש בירושלמי שלא ישתכר ושלא יוכל לומר הלל וכן פסק רבי שמואל לקמן דכל שתיה מותרת, ואפי' לפי המפרשים בין שלישי לרביעי לא ישתה שלא יבטל טעם מצה מ"מ במים לא מיירי אלא ביין דומיא בין ראשון לשני ישתה דמיירי ביין כי היכי דניגריה לליביה כדאמרי' לעיל (קה). ומיהו רוב עמא דבר לשתות, וגם רב אלפס התיר מים ולא אסר רק יין) ואומר עליו ברכת השיר [בדף (קה). מפרש]. בין הכוסות הללו (בין שנים הראשונים לשנים האחרונים) אם רוצה לשתות ישתה. בין שלישי לרביעי לא ישתה (מצאתי בגמרת ירושלמי למה לא ישתה כדי שלא ישתכר דתו לא מצי למימר הלל, ופריך התם והלא כבר משוכר הוא ששתה כבר הרבה בסעודתו, ומשני יין שבתוך המזון אינו משכר שלאחר המזון משכר. וה"ה נמי דיין שלפני המזון אינו משכר, ואם רצה לשתות בין ראשון לשני ישתה דהא לא ממעט תנא אלא בין ג' לד' אמנם הכלבו פי' נ' פירש דלא כרשב"ם וז"ל: זאפשר לומר שאף בין ראשון לשני לא ישתה כדי שלא ישתכר וימנע מעשות הסדר ומקריאת ההגדה והאי דנקט בין שלישי לרביעי ולא ביאר בין

אברהם יצחק ויעקב. ואע"ג דבשלשתן לא חתמינן, היינו לפי שאין חותמין בשתיים, כדכתיב והיה ברכה, מיהו שלשתן נזכרין בברכת אבות, אבל דוד שהוא יחיד בברכה הקבועה לו במי יחתמו אם לא במגן דוד) תני רב יוסף זהו שאומרים מגן דוד.

אמר רבי שמעון בן לקיש וְאֶעֱשֶׂה לְנָוִי גְדוֹל זהו שאומרים אלהי אברהם, וְאֶבְרָכֶךָ זהו שאומרים אלהי יצחק, וְאֶגְדְּלָה שְׁמֶךָ זהו שאומרים אלהי יעקב, יכול יהו חותמין בכולן תלמוד לומר וְהָיָה בְרָכָה בְךָ חֹתְמִין, ואין חותמין בכולן.

אמר רבא אשכחתינא לסבי דפומבדיתא רב יהודה ורב עינא בסנהדרין (יז:) דיתבי וקאמרי, בשבתא (בשבת דעלמא שאינו י"ט) בין בצלותא בין בקידושא מקדש השבת, ביומא טבא ובלא שבתא, דאילו בשבת ויום טוב התים תרוייהו מקדש השבת וישראל והזמנים כדמפרש בביצה (יז:) בין בצלותא ובין בקידושא מקדש ישראל והזמנים. ואמינא להו אנא אדרבה, דצלותא בין בשבתא בין ביומא טבא מקדש ישראל, בקידושא דשבתא מקדש השבת, ביומא טבא מקדש ישראל והזמנים. ואנא אמינא טעמא דידי וטעמא דידי, טעמא דידי וטעמא דידי דקביעא וקיימא (מששת ימי בראשית ואינה תלויה בקביעת החודש) בין בצלותא ובין בקידושא מקדש השבת. יומא טבא, דישראל הוא דקבעי ליה דקמעברי ירחי וקבעי לשני מקדש ישראל והזמנים. טעמא דידי צלותא דברבים איתא (משום כבוד רבים אומר...) מקדש ישראל, קידוש דביחיד איתא, בשבת מקדש השבת, ביום טוב מקדש ישראל והזמנים. ולא היא, צלותא ביחיד מי ליתיה, וקידושא ברבים מי ליתיה (בבית הכנסת ובסעודת חתן) ורבא סבר זיל בתר עיקר.

עולא בר רב נחית קמיה דרבא, אמר כסבי דפומבדיתא, ולא אמר ליה ולא מידי. אלמא

מהיכן הלל הגדול רבי יהודה אומר הודו עד נהרות בבל (לפנינו רק פרק קלו תהלים כתבו התוס' וכן אנו עושים, ורננו צדיקים בה' אינו מן המזמור) ורבי יוחנן אומר משיר המעלות עד נהרות בבל (לפנינו מפרק קלד עד פרק קלו) רב אחא בר יעקב אומר מכי יעקב בחר לו יה עד נהרות בבל (לפנינו מפרק קלה פסוק ד' עד פרק קלו). ולמה נקרא שמו הלל הגדול, אומר רבי יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם, ומחלק מזונות לכל בריה (דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר והיינו דבר גדול).

אמר רבי יהושע בן לוי הני עשרים וששה הודו (בהלל הגדול י"ז כ"ז פסוקים ומשמעות כל פסוק כאלו כתוב בו 'הודו' נתחילתו) כנגד מי כנגד עשרים וששה דורות שברא הקב"ה בעולמו, ולא נתן להם תורה, וזן אותם בחסדו.

אמר רב חסדא מאי דכתיב ה' ה' ל' פ' טוב הודו לה' שגובה חובתו של אדם בטובתו (בטובה שהשפיע לו, והכי משמע 'כי טוב כי לעולם חסדו' חסד הוא עושה לעולם בכי טוב כלומר בטוב שנתן לו) עשיר בשורו, ואת עני בשיו (מפסידו מזון ומכפר על גופו) יתום בביצתו, אלמנה בתרנגולתה.

אמר רבי יוחנן קשין מזונותיו של אדם כפליים כיוולדה. דאילו ביולדה כתיב בְּעֶצְבִּי (תְּלַדֵּי בָנִים) ובמזונות כתיב בְּעֶצְבוֹן (תִּאכְלֶנָּה, תרי משמע).

ואמר רבי יוחנן קשין מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה. דאילו בגאולה כתיב הַמְּלֹאךְ הַגָּאֹל אֶתִּי מִכָּל־רָע מלאך בעלמא, ואילו במזונות כתיב הַאֲלֹהִים הֲרַעָה אֶתִּי.

אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שאמר הקב"ה לאדם וְקוֹץ וְדַרְדַּר תִּצְמִיחַ לְךָ, זלגו עיניו דמעוּת, אמר לפניו רבש"ע, אני וחמורי נאכל באכוס אחד, כיון שאמר לו בְּזַעַת אֶפְיֶךָ תִּאכַל לְחֶם נתקררה דעתו. אמר רבי שמעון בן לקיש אשרינו אם עמדנו בראשונה (סכל

ראשון לשני משום דמלתא דלא שכיחא הוא להיות אדם שותה כל כך קודם אכילה, וה"ר יוחנן כתב דין שלפני המזון אינו משתכר, מ"מ ראוי להזהר שלא לשתות אם לא לצורך גדול בין ראשון לשני).

(גמרא) אמר לו רב חנן לרבא שמע מינה ברכת המזון טעונה כוס [דהא במסכת ברכות לא מתניא בהדיא דטעונה כוס אלא מדיוקא שמעינן ליה דאמר בדף (קה): שמעת מינה מהא מתני' תמני ש"מ ברכת המזון טעונה כוס, ולימא נמי דמתני' שמעינן ליה] אמר לו ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות, כל חד וחד נעביד ביה מצוה (כלומר ראוי שיעשה בו מצוה, אבל בשאר ימות השנה לא בעי כוס שאף כאן אין הכוס בא בשביל ברכת המזון). רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר.

[דף ק"ח ע"א] מאי ברכת השיר? רב יהודה אמר יהללוך ה' אלהינו (וגומרין בו בא"י מלך מהולל בתשבחות, וזו היא ברכת השיר דמתניתין כלומר ברכת השבח כתבו התוס' וקמ"ל דאפילו במקום שלא נהגו לברך אחריו, בלילי פסח צריך לברך דאי נהגו פשיטא א"נ דאפילו במקום שנהגו הוה אמינא דוקא בימים אבל בלילה אין צריך לברך קמ"ל) ורבי יוחנן אומר נשמת כל חי (אף נשמת דהיינו ברכת השיר דמתני' דאילו יהללוך אנו אומרים בכל יום שאומרים בו את ההלל ומאי שנא ליל פסח דנקטא אם לא להוסיף עוד ברכה אחרת והיינו דאמר הלכה כרבי יוחנן בתרווייהו וקבעוהו לאחר הלל הגדול שצריך לאומרו כדלקמן דהשתא איכא ברכה בכל חדא וחדא, והכי הו"א מילתא שפיר כך נראה בעיני כתבו התוס' נראה ה"פ אף נשמת כל חי אחר יהללוך, דאי לא תימא הכי אנן כמאן עבדינן, וקורא נשמת כל חי ברכת השיר לפי שבשבתות אומרים אותו אחר פסוקי הזמרה. ורבינו חיים כהן לא היה חותם ביהללוך כי אם בנשמת לבדו משום דלישנא דברכת השיר משמע חדא ברכה).

תנו רבנן רביעי גומר עליו את ההלל, ואומר הלל הגדול, דברי רבי טרפון, ויש אומרים ה' רעי לא אחסר (על שם המזון שאכלו צריך לומר).

ק"ז.

ביה נותן לחם לכל בשר) אנן מאי טעמא אמרינן האי [הלילא] (מה שאנו נוהגים לומר) על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבא על הציבור לכשנאלין? **משום שיש בו חמשה דברים הללו**, יציאת מצרים, וקריעת ים סוף, ומתן תורה, ותחית המתים, וחבלו של משיח. **יציאת מצרים** דכתיב **בַּצֵּאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם**, וקריעת ים סוף דכתיב **הַיָּם רָאָה וַיִּנָּס**, מתן תורה דכתיב **הָהָרִים רָקְדוּ כְּאֵלִים** (בשעת מתן תורה דכתיב 'למה תרצדון הרים...') **תחיית המתים** דכתיב **אֶת־הַלֵּל לְפָנַי הוֹי**, חבלו של משיח דכתיב **לֹא לָנוּ הוּא לֹא לָנוּ**. **ואמר רבי יוחנן** לא לנו ה' לא לנו זו שעבוד מלכיות, **איכא דאמרי**, **אמר רבי יוחנן** לא לנו ה' לא לנו זו מלחמת גוג ומגוג.

רב נחמן בר יצחק אמר מפני שיש בו מילוט נפשות של צדיקים מניהנם שנאמר, **אָנָּה הוּא מְלִטָּה נַפְשֵׁי**. **חזקיה** אמר מפני שיש בו ירידתן של צדיקים לכבשן האש ועלייתן ממנו, **ירידתן** דכתיב **לֹא לָנוּ הוּא לֹא לָנוּ** אמר חנניה, **כִּי־לְשֹׁמֵר תֵּן כְּבוֹד** אמר מישאל **עַל־חֲסִדָּךְ עַל־אֲמִתְךָ** אמר עזריה, **לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֲמָרוּ כוּלָן**. **עלייתן** מכבשן האש דכתיב **הִלְלוּ אֶת־הוָי אֶת־הוָי כָּל־גּוֹיִם** אמר חנניה, **שִׁבְחוּהוּ כָּל־הָאֱמִים** אמר מישאל, **כִּי נִבְרַר עֲלֵינוּ חֲסִדוֹ** אמר עזריה, **וְאֲמַתְּהוּ לְעוֹלָם הִלְלוּ־יְהוָה אֲמָרוּ כוּלָן**. **ויש אומרים** ואמת ה' לעולם גבריא אל אמרו (כשניצולו חנניה מישאל ועזריה והוא היה שם דכתיב ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין, לפי שהקב"ה הבטיחו על כך כשנשלך אברהם באור כשדים וכשקיים לו אמר ואמת ה' לעולם שקיים הבטחתו).

בשעה שהפיל נמרוד הרשע (שעל שם כן נקרא אמרפל על שם שאמר והפיל את אברהם בכבשן) את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריא אל לפני הקב"ה רבונו

זאת לא שיה לנו מה שאמר 'צויעת אפך'. שיותר טוב אילו היינו כקודם החטא של אדם הראשון, שהיתה פרנסתנו מזויה בלא טורח) ועדיין לא פלטינן מינה, דקא אבלינן עיסבי דדברא (כלומר, נשאר לנו קלח מהמלכא של אדם הראשון לפני החטא).

אמר רב שיזבי משמיה דרבי אלעזר בן עזריה קשין מזונותיו של אדם בקריעת ים סוף [כלומר גם גדול עושה לו הקב"ה למי שנותן לו מזונות כאשר עשה לישראל שקרע להם ים סוף, ונפקא מיניה למבעי רחמי (נראה שר"ל שר"ק להפליך כמות על מזונותיו)] דכתיב נתן לחם לכל בשר וסמך ליה לְגִזְרֵי יַם־סוּף לְגִזְרֵי.

אמר רבי אלעזר בן עזריה קשין נקביו של אדם (כשהוא עצור) כיום המיתה וכקריעת ים סוף, שנאמר **מִתָּר צִעָה** (לשון עצור וחגור כמו צועה ברב כוחו) **לְהַפְתָּח וכתיב בתריה רַגַע הַיָּם וַיִּהְיוּ גִלְיוֹן**.

ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המבזה את המועדות [שעושה מלאכה בחוה"מ דכתיב את חג המצות תשמור ונפק"ל במסכת חגיגה (יח.) איסור מלאכה בחוה"מ] כאילו עובד עבודה זרה, שנאמר **אֵלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה־לָךְ וכתיב בתריה (פסוק לאחיו) אֶת־חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר**.

ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע [שמקבלו ומאמינו על חבירו. אע"ג דלקבוליה לא מיבעי ליה, למיחש ליה מיבעי כדמפרש במסכת נדה (סא.)] וכל המעיד עדות שקר בחבירו ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר **לִפְלֶבֶת תִּשְׁלַכּוּן אֹתוֹ וכתיב בתריה לֹא תִשָּׂא שִׁמְעֵ שָׂוֵא וקרי ביה לא תשיא (נראה בעיני דלא גרסינן ליה. דכולהו משתמע מלא תשא שכשמספר או מעיד הרי נושא בפיו שמע שוא).**

וכי מאחר דאיכא הלל הגדול (שמשובח יותר כמו שפירש רבי יוחנן למעלה משום דכתיב

קיוו. - קיוו:

מאי אחד ומחצה שבהן, דאילו בפרעה כתיב
שֶׁשֶׁמֶאֱוֹת לְכָבֵל בְּחֹזֶר וְאִילוּ בְּסִיסְרָא כְּתִיב
תִּשַׁע מֵאֹת רֶקֶב־בְּרָזָל.

כי אתא סיסרא אתא עליהו בדקרי דפרזלא
(לוחמים לנזקי שריון צרול) הוציא הקב"ה עליהם
כוכבים ממסילותם דכתיב מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ
הַכּוֹכָבִים [בתבו התופ' במקומן (הכוכבים) היו
עומדים וראשן מניע עד לארץ וכן פירש"י בנימוקי
מקרא. ותימח למ"ד לעיל (צד.) כל העולם כולו תחת
כוכב א' עומד האיך ירדו הכוכבים הלא מאחד נתמלא
העולם י"ל דלא איירי אלא בכוכבים של גלגל שהן
מזלות קבועים אבל שאר כוכבים קטנים הם] כיון
דנחיתו כוכבי שמים עליהו, אקדירו הני
דקרי דפרזלא, נחיתו לאקרורי, למיסחי
נפשייהו בנחל קישון. אמר לו הקב"ה לנחל
קישון לך והשלם ערבונך. מיד גרפם נחל
קישון והשליכן לים, שנאמר נַחַל קִישׁוֹן נִגְרַפָּם
(לים כדכתיב 'כל הנחלים הולכים אל הים')
נַחַל קְדִימִים. מאי נחל קדומים נחל שנעשה
ערב מקדם. באותה שעה פתחו דגים של ים
ואמרו וְאָמַתְהוּ לְעוֹלָם (ששילם לנו
מתנותינו מחיל פרעה להתפרנס ממנו).

אמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב
מִזְשִׁיבָיו עֲקַרְתָּ הַבַּיִת (הפסע פינש רש"י עה"פ הוא
מושיב את העקרה בבית כי בעודה עקרה שנתה הבית מעט
פעם בחוץ פעם ברחובות להפג לערה וה' בהשגחתו פותח
רחמה, ותלך ותשג בבית ותהיה ל"כ אם הבנים שמה
בהיותה יושנת בביתה עם בניה) אמרה כנסת ישראל
(הזקנים והחשובים שבהן אמרו על שאינם
חשובים כל כך כדמשמע אם הבנים שהאם
צועקת על הבנים ששמוה עקרת הבית) לפני
הקב"ה רבוננו של עולם, שמוני בניך (מרוב
הטאתם בגלות) כחולדה זו הדרה בעיקרי
בתים (והיינו עקרת הבית).

דרש רבא מאי דכתיב אֶהְבֵּתִי כִּי־יִשְׁמַעוּ הָ, אמרה
כנסת ישראל רבש"ע, אימת אני
אהובה לפניך (אהבתי משמע כמו אהבתני
כלומר אהבת אותי) בזמן שתשמע קול
תחנוני. דְּלוֹתֵי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ, אמרה כנסת
ישראל לפני הקב"ה רבש"ע, אע"פ שדלה

של עולם, ארד ואצנן, ואציל את הצדיק
מכבשן האש. אמר לו הקב"ה אני יחיד
בעולמי והוא יחיד בעולמו, נאה ליחיד להציל
את היחיד. ולפי שהקב"ה אינו מקפח שכר
כל בריה, אמר תזכה ותציל שלשה מבני
בניו.

דרש רבי שמעון השלוני בשעה שהפיל
נבוכדנצר הרשע חנניה מישאל ועזריה לתוך
כבשן האש, עמד יורקמו שר הברד לפני
הקב"ה, אמר לפניו רבוננו של עולם, ארד
ואצנן את הכבשן, ואציל לצדיקים הללו
מכבשן האש. אמר לו גבריאל אין גבורתו
של הקב"ה בכך, שאתה שר ברד, והכל
יודעין שהמים מכבין את האש, אלא אני שר
של אש, ארד ואקרר מכפנים [דף קיה ע"ב]
ואקדיח מבחוץ (לשרוף את הזורקין אותן
לתוך האור כדכתיב גובריא אילך די הסיקו
לשדרך... עד קטיל הימון שביבא דנורא)
ואעשה גם בתוך גם, אמר לו הקב"ה רד.
באותה שעה פתח גבריאל ואמר ואמת ה'
לעולם. רבי נתן אומר ואמת ה' לעולם דגים
שבים אמרוהו, כדרכ הונא, דאמר רב הונא
ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו,
וכדרש רבה בר מרי מאי דכתיב וַיִּמְרוּ
עַל־יָם בָּיִם־סָוֶן מִלְּמַד שֶׁהִמְרוּ יִשְׂרָאֵל
באותה שעה ואמרו כשם שאנו עולין מצד
אחד כך מצריים עולים מצד אחר. אמר לו
הקב"ה לשר של ים פלוט אותן (את המלכיים)
ליבשה [וניתנו (המלכיים) לקבורה שם בזכות
שאמרו (המלכיים) כי ה' נלחם להם במצרים,
והיינו דכתיב נטית ימינך תבלעמו ארץ
שנשבע הקב"ה לארץ שלא תענש על
קבורתן]. אמר לפניו (שכ של ים) רבש"ע, כלום
יש עבד שנותן לו רבו מתנה (פרנסה לדגים)
וחוזר ונוטל ממנו, אמר לו אתן לך אחד
ומחצה שבהן. אמר לו רבוננו של עולם, יש
עבד שתובע את רבו, אמר לו נחל קישון
יהא לי ערב. מיד פלט אותן ליבשה, ובאו
ישראל וראו אותן, שנאמר וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל
אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שִׁפְתַי הַיָּם.

קיוז:

כולן פה אחד להרע לישראל. אם בא ישראל לדין לפניהם כולן מחייבין אותו מדכתיב קנה ולא כתיב קנים משמע קולמוס אחד).

(המשך הפסוק גער חית קנה) עֲדַת אֲבִירִים וּבְעַגְלֵי עֲפִים (עגלים של כל העולם הפקר שאין להם בעלים) ששחמו אבירים (ביאר המהרש"א כר"ע והבריו) כעגלים שאין להם בעלים.

(המשך הפסוק הקודם) מִתְרַפֵּס (לסון מתיר פם פושט יד) פְּרָצִי כֶּסֶף, שפושטין יד לקבל ממון [כלומר מתנין עם ישראל לעשות רצונם בשוחד שהן מקבלין (מהשלל)] ואין עושין רצון בעלים [ואין מקיימין דבריהן (מה שקיבלו ממון צעזערו)].

בְּיַד עֲפִים קָרְבוֹת יִחַפְּצוּ, מי גרם להם לישראל שיתפזרו לבין אומות העולם קריבות שהיו חפצין בהן (ביאר המהרש"א יש לפרש קרבות כפשטיה כפרש"י בספר תילים מלשון קרבות ומלחמה. דהיינו, במקדש ראשון אלו השלימו עם נבוכדנצר, ולא מרד בו צדקיהו לא גלו כלל, ויותר במקדש שני אלו שמעו פריצי ישראל לריב"ז ולחכמים שבאותו דור והשלימו עם מיטום לא גלו. וז"ש אבל קרבות ומלחמות יחפצון ולא בשלום).

ועוד שלח לו (רבי ישמעאל רבי יוסי לרבי זקס רצו) שלש מאות וששים וחמשה שווקים בכרך גדול של רומי, וכל אחד ואחד היו בו שלש מאות וששים וחמשה בירניות (מגדלים) וכל בירנית ובירנית היו בו שלש מאות וששים וחמשה מעלות, וכל מעלה ומעלה היו בו כדי לזון את כל העולם כולו. אמר רבי ר"ש ברבי לרבי, ואמרי לה ר"י בר' יוסי, הני למו, לך ולחברך ולחברותך (לחברי חברך) שנאמר סַחֲרָה וְאַתְנַנְהָ קָדַשׁ לָהּ, לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יִחָסֵן כִּי לְיֹשְׁבֵי לְפָנָי ה' יִהְיֶה סַחֲרָה לְאַכֵּל לְשִׁבְעָה וְלִמְכֹּסָה עֲתִיק.

מאי לא יאצר? תני רב יוסף 'לא יאצר' זה בית אוצר (של תירוש דגן ויצהר). 'ולא יחסן' (לשון חוסן) זה בית גניזה (של כסף וזהב הגנוזין וטמונים בחוזק ובחוסן).

אני במצות לך אני, ולי נאה להושיע (יותר מכל האומות שהרי ישראל ייחודך).

אמר רב כהנא כשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי שלח לו רבי (בהרבה מקומות בש"ס מצינו ששלח לו רבי לרבי ישמעאל ברבי יוסי בחליו כן והדברים שהשיב לו כאן לא השיב לו פעם אחרת, ושם חללים הרבה חלה רבי ישמעאל ובכל פעם ופעם שלח לו רבי והוא משיב לו אי נמי כולן השיבן בפעם אחת, ובש"ס סידרן במסכתות כל אחת על מקומה) אמור לנו שנים ושלושה דברים שאמרת לנו משום אביך. שלח לו, כך אמר אבא מאי דכתיב הִלְלוּ אֶת-ה' כָּל-גּוֹיִם, אומות העולם מאי עבדתייהו (לשבוחי, משום דעלינו גבר חסדו, הא עלן לשבוהיה)? הכי קאמר הללו את ה' כל גוים אגבורות ונפלאות דעביד בהדייהו, כל שכן אנו דגבר עלינו חסדו (יותר מכל אומה ולשון). ועוד שלח לו עתידה מצרים שתביא דורון למשיח, כסבור אינו מקבל מהם, אמר לו הקב"ה למשיח קבל מהם, אכסניא עשו לבניי במצרים, מיד יֵאָתְיוּ חֲשֵׁמָנִים (דורונות למלך המשיח לירושלים כדכתיב לעיל מיניה מהיכלך על ירושלים לך יובילו מלכים שי) מַנְי מְצַרִּים. נשאה כוש קל וחומר בעצמה ומה הללו שנשתעבדו בהן כך, אני שלא נשתעבדתי בהן לא כל שכן, אמר לו הקב"ה קבל מהם, מיד פֹּשֵׁת תִּרְיֵן יָדָיו לְאַלְהֵים. נשאה מלכות רומי הרשעה קל וחומר בעצמה ומה הללו שאין אחיהן כך, אנו שאנו אחיהן לא כל שכן, אמר לו הקב"ה לגבריאל גְּעֹר קִנְיָה. געור חיה (אומה הרשעה) וקנה לך עדה (ישראל). דבר אחר געור חיה קנה (דריש לשון קנים) שדרה בין הקנים (ביער, דחזיר ביער זו אדום שכתוב בה אֲכַלְהָ וּמִדָּקָה וּשְׂאֲרָא בְּרַגְלָהּ רַפְסָה (ביאורו) אכלה ושחקה סק, והנשאר רמסה בגולה) זה דרכו של חזיר) דכתיב יִכְרַסְמִנְהָ (ביאל המלכות ענין כתיסה וכליו) חֲזִיר מִיַּעַר, וְזִזוּ שְׂדֵי יִרְעֶנָה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן געור בחיה שכל מעשיה נכתבין בקולמוס אחד (כלומר

אמר רב יהודה אמר שמואל כל כסף וזהב שבעולם יוסף לקטו והביאו למצרים, שנאמר וַיִּלְקֹט יוֹסֵף אֶת-כָּל-הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא. אין לי אלא שבארץ מצרים ושבארץ כנען, בשאר ארצות מנין תלמוד לומר וְכָל-הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרָיִם. וכשעלו ישראל ממצרים העלוהו עמהו, שנאמר וַיִּנְצְלוּ אֶת-מִצְרָיִם. רב אסי אמר עשאוה כמצודה זו שאין בה דגן (שדרך ליתן דגן במצודה שפורסין לפני העופות כשאינן בה דגן אין עוף נפנה אליה כתבו התוס' דרך צידי עופות להשים דגן במצודה ודריש וינצלו וינצדו (לשון מלואה) כי למ"ד מתחלפת בדל"ת במקומות הרבה). רבי שמעון אמר כמצולה שאין בה דגים. והיה מונח (הכסף הזה) עד רחבעם. בא שישק מלך מצרים ונטלו מרחבעם, שנאמר וַיְהִי בַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְמֶלֶךְ רְחֻבְעָם עָלָה שִׁישַׁק מֶלֶךְ-מִצְרָיִם עַל-יְרוּשָׁלַם צָרוּת בֵּית-ה' וְאֶת-אֲצֻרֹת בַּיִת הַמִּלֶּךְ. בא זרח מלך כוש ונטלו משישק. בא אסא ונטלוהו מזרח מלך כוש, ושיגרו להדרימון בן טברימון (מלך ארם לעזור לו על בעשא מלך ישראל) באו בני עמון ונטלו מהדרימון בן טברימון (גמרא. מלחמת יהושפט בעמונים קראי. ודרך הראשונים להביא גנזיהן עמם במלחמתם כדי שימשך לבם אחר ממונם ולא יברחו וכשהן מנוצחין הנוצחין נוטלים ממונן מלחמת סנחריב באחו קראי. חזקיהו נטלו מסנחריב כשבא המלאך והכה המחנה). בא יהושפט ונטלו מבני עמון, והיה מונח עד אחו. בא סנחריב ונטלו מאחו, בא חזקיהו ונטלו מסנחריב, והיה מונח עד צדקיה. באו כשדיים ונטלוהו מצדקיה [קראי, פרסיים קבלו המלכות מכשדים דכתיב פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס, ויוונים קיבלו המלכות מפרסיים מפורש בספר יוסיפון, וגם רומיים שקיבלו המלכות מיוונים מפורש שם ובע"ז (ה:)] באו פרסיים ונטלוהו מכשדיים, באו יוונים ונטלוהו מפרסיים, באו רומיים ונטלוהו מיד יוונים, ועדיין מונח ברומי.

מאי כי לישבים לפני ה"? אמר רבי אלעזר [דף קיט ע"א] זה המכיר מקום חבירו בישיבה (שיודע לומר זה מקום פלוני זה מקום פלוני, דהואיל ומכיר מקום חבירו, רגיל הוא לישב תמיד שם). איכא דאמרי אמר רבי אלעזר זה המקבל פני חבירו בישיבה.

'מאי למכסה עתיק' זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין (זה הקב"ה דכתיב ועתיק יומין יתיב) ומאי ניהו סתרי תורה [מעשה המרכבה ומעשה בראשית ופירושו של שם כדכתיב 'זה שמי לעלם'. והמכסה היינו שאינו מוסר אותם לכל אדם אלא למי שלבו דואג כדאמרינן בחגיגה (יג.) זה המגלה דברים שכיסן עתיק יומין. והכי משמע למכסה סתרי תורה שהיו מכוסין מתחלה ועתיק יומיא גילן ונתן רשות לגלותן ומי שמגלה אותן זוכה למה שאמור בפסוק זה]. ואיכא דאמרי זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין, מאי ניהו טעמי תורה.

אמר רב כהנא משום רבי ישמעאל ברבי יוסי מאי דכתיב לְמַנְצֵחַ (לשון מפעיל מדלא כתיב לנוצח, משמע שנותן ניצוח לבריותיו שינצחוהו) מְזֻמֵּר לְדָוִד. זמרו למי שנוצחין אותו ושמה, בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. בשר ודם מנצחין אותו ועצב. אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמה שנאמר וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֶם לְוַלְי מִשָּׁה בְּחִירוֹ (אלמא קרי ליה בחירו משום דעומד בפרץ לפניו, ומדמשבח ביה משמע שמח הוא בכך) עָמַד בְּפָרִץ לְפָנָיו.

אמר רב כהנא משום רבי ישמעאל ברבי יוסי אמר רבי שמעון בן לקיש משום רבי יהודה נשיאה מאי דכתיב וַיְדַי אֲדָם מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם ידו כתיב (ואילו סמי סול ילי) זה ידו של הקב"ה שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מיד מדת הדין (שמקטרגת ואומרת לא תקבלם והוא מקבלם בסתר).

ק"ט. - ק"ט:

מאי משמע דהאי 'עובר' לישנא דאקדומי הוא, אמר רב נחמן בר יצחק דכתיב וַיִּרְץ אַחִימֵלֵךְ הַרְדֵּי הַכֶּפֶר וַיַּעֲבֹר (ויקדים) אֶת־הַכּוֹשֵׁי. אביי אמר מהכא וְהוּא (יעקב) עֶבֶר (הקדים) לַפְּנֵיהֶם (יעקב הקדים לנשו וילדו במפגש עם עשו ביאל רש"י פס אמר אס יצא אותו לשע להלחם, ילחם כי תחילה). איכא דאמרי מהכא וַיַּעֲבֹר (ויקדים) מִלְּכָם לַפְּנֵיהֶם וְהוּא בְּרֵאשִׁים.

תניא רבי כופל בה דברים (מעט היה כופל מברוך הבא ולמטה) רבי אלעזר בן פרטא מוסיף בה דברים. מאי מוסיף? אמר אביי מוסיף לכפול מאודך למטה (ולי נראה משום כבוד ישי ושמואל ודוד ואחיו שאמרוהו מאודך ולמטה כדאמרן לעיל כופלין אותו).

דרש רב עזריא, זימנין אמר ליה משמיה דרב, וזימנין אמר ליה משמיה דרב אסי, מאי דכתיב וַיִּנְדֹּל הַיָּלֵד וַיִּנְמַל עֵתִיד הַקְּבִ"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק. לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך, ואומר להן איני מברך, שיצא ממני ישמעאל. אומר לו ליצחק טול וברך, אומר להן איני מברך, שיצא ממני עשו. אומר לו ליעקב טול וברך, אומר להם איני מברך, שנשאתי שתי אחיות בחייהן, שעתידה תורה לאוסרן עלי. אומר לו למשה טול וברך, אומר להם איני מברך, שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי (שנקבר מול בית פעור ולא זכו עצמותיו ליכנס בארץ כעצמות יוסף שנקברו בארץ כדכתיב ואת עצמות יוסף קברו בשכם והיינו דכתיב כי אנכי מת בארץ הזאת בחוצה לארץ אינני עובר את הירדן אפילו לאחר מיתה לא יעברו עצמותי את הירדן). אומר לו ליהושע, טול וברך, אומר להן איני מברך, שלא זכיתי לבן, דכתיב יהושע בן נון, נון בנו יהושע בנו (ממשפחת אפרים חשיב בדברי הימים עד יהושע ולא משכח קרא ברא ליהושע). אומר לו לדוד טול וברך אומר להן אני אברך, ולי

אמר רבי חמא בר' חנינא שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים. אחת נתגלה לקרח, ואחת נתגלה לאנטונינוס בן אסירוס, ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא.

עֶשֶׂר שָׁמֹר לְבַעֲלָיו לְרַעְתּוֹ, אמר רבי שמעון בן לקיש זו עשרו של קרח (שעל ידי רוב ממונו נתגאה ונטרד מן העולם)

וְאֵת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם, אמר רבי אלעזר זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו, אמר רבי לוי משאוי שלש מאות (לאו דוקא וכן כל שלש מאות שבש"ס) פרדות לבנות היו מפתחות בית גנזיו של קרח, וכולהו אקלידי (מפתחות) וקליפי (פותחות) דגלדא (מרצופין של עור ואעפ"כ היה משוי שלש מאות פרדות).

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן אֹדְרָךְ כִּי עֲנִיתָנִי אמר דוד, אֲבָן מְאֹסוֹ תְּבוּנִים (זה דוד שהיה צעיר באחיו ורועה) הִיְתָה לְרֵאשׁ פְּנֵה אמר ישי, מֵאֵת ה' הִיְתָה זֹאת אמרו אחיו, זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה ה' אמר שמואל (שמואל היה מתנבא שסופן לגיל ולשמוח בו שיושיעם מאויביהם) אֲנָא ה' הוֹשִׁיעָה נָא אמרו אחיו, אֲנָא ה' הַצְּלִיחָה נָא אמר דוד (שיצליח במלכותו) בְּרֹדֶף הַבָּא בְּשֵׁם ה' אמר ישי, בְּרַכְּנוּכֶם מִבֵּית ה' אמר שמואל, אֵלֹהֵי הַיָּאֵר לָנוּ אמרו כולן. אֶסְרוּ־תָג בַּעֲבַתִּים אמר שמואל (הביאו זבחים ושלמים הרבה לשמוח ומתן דמן למזבח) אֵלֵי אֲתָה וְאוֹדְרָךְ אמר דוד, אֵלֵהֵי אֶרְוֹמְמָךְ אמרו כולן.

תנן התם מקום שנהגו [דף ק"ט ע"ב] לכפול (את ההלל) יכפול, לפשוט יפשוט, לברך אחריו יברך, הכל כמנהג המדינה. אמר אביי לא שנו אלא לאחריו, אבל לפניו מצוה לברך (כתבו התוס' לפי מה שפירש לעיל דהפסוקים לא הוו הפסק, וברכה אחרונה היא התימת הראשונה, לא יתכן כאן דאיך יברך לפניו ולא יחתום אחריו, מה"ס). דאמר רב יהודה אמר שמואל כל המצות מברך עליהן עובר (קולס) לעשיתן.

ק"ט:

עם חבורה אחרת. והיינו דפליג עליה שמואל ורבי יוחנן ואמרי כל דבר אסור לאכול אפילו בחבורתו ראשונה. וליכא לפרושי שלא יעקרו מחבורה לחבורה דלאחר שאכלו קצת מן הפסח לא יאכלו ממנו בחבורה אחרת, דהא סתם לן תנא וכשהשמש עומד למזוג קופין את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ותרי סתמי למה, ולרב הכי משמע ליה 'אפיקומן' אפיקו מנייכו הוציאו כליכם מכאן ונלך ונאכל במקום אחר. כתבו התוס' רב מוקי למתניתין כדר' יהודה דסבר דאין הפסח נאכל בשני מקומות, והכי אוקימנא סתמא לעיל (פו.) שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד אלו הופכין פניהם ואוכלין ואלו הופכין פניהם ואוכלין והשמש באמצע פירוש משום היכרא וכשהשמש עומד למזוג קופין את פיו עד שמגיע אצל חבורתו ומוקי לה בגמ' כרבי יהודה, והיינו דוקא בפסח, אבל מצה לא אשכחן בשום דוכתא דליתסר בשתי מקומות, ואי משום דאתקש לפסח להא, על כרחיך לא איתקש, דאי לא תימא הכי ליפרך ממתני' לרב דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, הא אחר מצה מפטירין, ולא מצי לשנויי כדמשני לשמואל, דלגבי שני מקומות לא הוי רבותא פסח טפי ממצה, אלא ודאי רב לא איירי אלא בפסח. והא דקאמרינן לקמן אביי הוה יתיב קמיה דרבה והוה קא מנמנמ פ' רש"י לקמן אע"ג דלא הוי בזמן הפסח, הא איתקש מצה לפסח, ולא נהירא. ובירושלמי מפרש לה גבי תענית דאמרינן פ"ק דתענית ישן אסור לאכול ולא שנו אלא ישן ממש אבל מתנמנמ לא, ורבה הוה מתנמנמ ובעי למיסר בתר הכי, וקמייתי ראייה מפסח, דכי היכי דפסח לא השיב נמנום בעלמא כשינה מעליא לענין שני מקומות, ה"נ לא השיב נמנום לענין תענית דלמחר לאיתסורי באכילה בתר הכי.

ושמואל אמר כגון אורדילאי לי וגוזלייא לאבא לרב. דשמואל הוה רגיל לאכול בקינוח סעודה כמהין ופטריות ורב רגיל לאכול אחר סעודתו גוזלות. ולשון אפיקומן הוציאו והביאו מיני מתיקה. ואתא שמואל למימר דלא מיבעיא שלא יעקור מחבורתו לחבורה אחרת אלא אפילו בחבורתו אסור לאכול כלום אחר הפסח שלא יאבד ממנו טעם הפסח, ולפי שדינו ליאכל בסוף על השבע, וכן כל קרבנות כדכתיב 'למשחה' לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין. אבא כך שמו של רב אלא בכבוד קורין אותו רב בבבל הכי כמו

נאה לברך, שנאמר פוס־ישועות אֶשָׂא וּבִשְׁם יְיָ אֶקְרָא. פסק הש"ע א. כוס רביעי מתחיל לא לנו וגומר עליו את ההלל ואינו אומר יהללוך, אלא אומר אחר גמר ההלל הלל הגדול שהוא מהודו לה' עד על נהרות בבל שהם כ"ז כי לעולם חסדו, ואחר כך אומר נשמת כל חי וישתבח עד ומעולם ועד עולם אתה אל, ואז יאמר יהללוך עד מלך מהולל בתשבחות... או"ח (תפ,א). ב. ולא ישתה יין בינו (בין כוס שלישי) לכוס רביעי (מ"ב שמה ישתכר וישן ולא יגמור את ההלל (יכושלמי) ויש שכתבו הטעם מפני שהוא נראה כמוסיף על הכוסות (לסז"ס וס"פ) וכתבו האחרונים דלאו דוקא יין ה"ה שאר משקין המשכרין, מיהו אם אינו משכר מותר והוא שלא היה חמר מדינה, דאם היה חמר מדינה יש להחמיר ולחוש למעם השני הנראה כמוסיף על הכוסות) או"ח (תעט,א). ג. אם ירצה לשתות כמה כוסות, הרשות בידו, ומכל מקום ראוי לזוהר שלא לשתות בין ראשון לשני [מ"ב לחוש ליש מי שאומר (והכלל ככ"ז) דהא דשרינן לשתות בין הכוסות היינו בין כוס ב' לבין כוס ג' דהוא סמוך לאכילה או בתוך אכילה דאז אינו משכר אבל לא בין ראשון לשני כדי שלא ישתכר וכמו שאסור בין ג' לד'] אם לא לצורך גדול, כדי שלא ישתכר וימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה או"ח (תעג,ג).

משנה אין מפטירין (לשון הנפטר מחבירו) אחר הפסח אפיקומן (כלומר כשנפטירין מן הסעודה אין מסיימין אותה באפיקומן ובגמ' מפרש).

(גמרא) מאי אפיקומן? אמר רב שלא יעקרו מחבורה לחבורה [אחר שאכלו הפסח בחבורה לא ילכו בחבורה אחרת לאכול לא פת ולא שום דבר, גזירה דילמא אתי למיכל את הפסח בשני מקומות, ואנן תנן סתמא כר"י לעיל (פו.) דפסח נאכל בשתי חבורות ואין האוכל אוכל הפסח בשני מקומות. והך מילתא דרב אוקמיה התם בשעת אכילה אבל לאחר אכילה יכול ליעקר לומר הלל בחבורה אחרת ולא קפיד אלא לאכול בב' מקומות אבל לאכול דברים אחרים במקומן הראשון שרי רב ובלבד שלא יעקור לאוכלן

ק"ט: - קכ.

מלה לוקא צסוף סעודתו) **[דף קב ע"א]** בראשונה לא נשאל יאכל את המלה של אפיקומן בתחילת סעודתו כיון ש... דאין אדם רשאי לאכול כלום אחר מצת חובה. כתבו התוס' פ"י בראשונה בלא אחרונה לא כגון דלית ליה אלא כזית מצה ותו לא, דטוב לאוכלו על השובע ולהיות טעם מצה בפיו, אבל ודאי אי אית ליה מצה לכל סעודתו טוב לו לאכול מצה בתחלה לתיאבון ולברך עליה ואח"כ בגמר סעודתו יאכל כזית מצה ויהיה טעם מצה בפיו ועיקר מצוה על הראשונה שהיא באה לתיאבון וגם יהא לבסוף טעם מצה בפיו באותו כזית אחרון, ואפילו אם עיקר מצוה באחרונה אין זה תימא אם אנו מברכין על הראשונה כדי לפטור המצה של אחרונה, שהרי אין לברך על האחרונה משום שלאחר שמילא כריסו הוא, אבל יכול הוא לברך על הראשונה ותיפטר האחרונה שהיא עיקר המצוה כדפרישית לעיל לרב חסדא גבי תרי מיבולי דמרור, וכן צ"ל להלל שהיה כורך מצה ופסח בסוף הסעודה והכי הוי אכיל מצה דאורייתא, אם כן בתחלת סעודה היה מברך על המצה ואוכל דמועלת אותה ברכה לברכת מצה עם הפסח שבסוף, ומיהו להחיה פירוש' דלעיל דלרב חסדא בעי לחזר על שאר ירקות לטיבול ראשון כדי שיברך על המרור בטיבול שני, א"כ ה"נ יחזר כמו כן על הסופגנין לאכול בתחלה כדי שיברך על אכילת מצה לבסוף. מיהו לפי' אחר שגם לרב חסדא אין צריך לחזר על שאר ירקות אלא מברך על המרור בטיבול ראשון ובאותה ברכה יצא בטיבול שני, ה"נ יברך על מצה דמתחלה ויצא בשל מצות מצה שלבסוף? לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה (סמותר לטול) דקאכיל לתיאבון אבל באחרונה דילמא אתי למיכל אכילה גסה אימא לא (לכטול אותה צסוף, אלל לוקא בתחילת הסעודה) קמ"ל.

מר זוטרא מתני הכי אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל מפטירין אחר המצה אפיקומן **וכתבו התוס', וא"ת** אחר הפסח מאי טעמא אין מפטירין, הא נפיש טעמיה טפי ממצה. יש לומר כדמפרש בירושלמי דמשום הכי נאכל על השובע שלא יבא לידי שבירת עצם וכתוב ועצם לא תשברו בו ומש"ה אין אוכלין שום דבר. וא"ת הא במנחה נמי אמרינן בתמורה (כג.) ובמנחות (כא:) דנאכלת על השובע, וליכא למימר האי טעמא י"ל דהתם ה"ט שלא יצא משלחן רבו רעב, אבל במצה לא שייך האי טעמא דלאו משלחן רבו הויא כולי האי. וחגיגה הבאה עם הפסח אע"ג דאיכא למ"ד דאית בה משום שבירת עצם ואפ"ה אינה נאכלת על השובע, היינו משום דפסח בן שנתו הוא ורכיך וחיישינן לשבירת עצם, אבל חגיגה לא, ומאן דאמר אין מפטירין אחר מצה ופסח אם כן

שקורין לרבי יהודה הנשיא בארץ ישראל רבינו, וכן מוכיח בחולין (קלז:) דאמר' מאן ריש סידרא בבבל אבא אריכא וברב מיירי שהיה רב ארוך בדורו כדאמרינן בנדה (כד:). **ורב הנינא בר שילא ורבי יוחנן אמרו** כגון תמרים קליות ואגוזים (רבי יוחנן כשמואל סבירא ליה אלא שהיה רגיל באלו בקינוח סעודה). תניא כוותיה דרבי יוחנן אין מפטירין אחר הפסח, כגון תמרים קליות ואגוזים.

אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן (שצריך לאכול מצה בגמר סעודתו זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה. וזו היא מצה הבצועה שאנו אוכלין באחרונה לשם חובה, ועל כרחינו אנו מברכין על אכילת מצה בראשונה אע"פ שאינה לשם חובה כדאמר רב חסדא לעיל גבי מרור דלאחר שמילא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו הלכך מברך אתרווייהו ברישא והדר אכיל מצה באחרונה ואחר אותה מצה אין נפטירין ממנה באכילת דבר אחר שלא לשבח טעמה. ובמצה בזמן הזה מיירי דליכא פסח בהדה, דאי בזמן דאיכא פסח הא בהדיא תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, והיינו אחר פסח ומצה הנאכלת עמו).

תנן אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, אחר הפסח הוא דלא (אכיל, בזמן דאיכא פסח דאין אוכלין אפיקומן אחר הפסח והמצה שעמו) אבל לאחר מצה (בלא פסח) מפטירין? לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמייהו, אבל לאחר הפסח דנפיש טעמיה, ולא מצי עבוריה לית לן בה, קמ"ל.

נימא מסייע ליה הסופגנין (רקיקין העשוין כספוג מתוך שעיסתן רכה אין תורת לחם עליהן, ואנן בעינן לחם דכתיב 'לחם עוני') והדובשנין (מטוגנין בשמן ודבש ואינו לחם עוני אלא לחם עשיר) והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן, ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. באחרונה אין (שליך לטול את הכזית

אינו אוכל, אבל אוכל במצה ומרור ופתחו התוס' אין לפרש בו אינו חייב לאכול, דהא ודאי חייב לאכול, דהא חייב בכל המצות, אלא שאינו רוצה (סה"ט) יכול לטוב צתקונה, וכן יכול למוט עלמו ולחטול) ונראה לפרש דמירי בישראל מומר בשעת שחיטה וחזר ועשה תשובה וקאמר אע"ג דישראל מעליא הוא כיון שלא נמנה עליו בשעת שחיטה שוב אינו אוכל בו אבל אוכל הוא במצה ובמרור, וערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה וחייב בכל המצות ומקיים כולן, אלא שאינו בפסח. ולעיל (צו.) גרס תרוייהו כל ערל לא יאכל בו כל בן נכר לא יאכל בו למה לי (את שניהם, ללכאורה פסוק אחד מיותר) ומשני צריכי, דאי אתמר ערל משום דמאיים... לכאורה משמע דאיצטריך גופיה דקרא. ולא נחירא דלמה לי צריכותא, אפילו דמו להדדי לגמרי וכי מזהירין מן הדין פשיטא דתרוייהו צריכי למכתב, אלא אדיוקא דקראי קאי דייקנין 'בו' הוא דאינו אוכל אבל אוכל הוא במצה ובמרור קיימא הך צריכותא, והכי מיפרשא התם צריכא דאי אשמעינן כלומר תרוייהו צריכי לדיוקא דקרא אבל אוכל הוא במצה ובמרור, דאי אשמעינן ערל משום דלבו לשמים אבל בן נכר אימא לא, ואי אשמעינן בן נכר משום דלא מאים אבל ערל אימא לא. ואע"ג, דגמרא לא קאמר הכי ליכא למיחש שלא בא להשמיענו אלא שחלוקים זה מזה, והוי כאילו צריכי לגופייהו, ודכוותה אשכחן בפ"ק דב"ק (ג.) גבי ושלח דמשמע שן ומשמע רגל... ואידך (כז אחא זכר יעקב אמר לך) כתיב בהאי (בערל וכן נכר שהם חייבים צמלה ומכור) וכתיב בהאי (לגבי טמא ושהיה צדק רחוקה) וצריכי (דטמא ושהיה בדרך רחוקה לא יליף מערל ובן נכר, דהא אית ליה תשלומין לפסח שני הלכך לא יאכל מצה בראשון עד שיעשה פסח שני ויקיים על מצות ומרורים יאכלוהו, אבל ערל ובן נכר דין הוא שיאכלו מצה בראשון דהא לא אכלי בשני, ואי כתב רחמנא בערב תאכלו מצות הוה מוקמי לה בערל ובן נכר משום דלית ליה תשלומין, אבל טמא ודרך רחוקה דאית להו תשלומין לא ליחייבו בראשון, הלכך כתב רחמנא טמא ושהיה בדרך רחוקה).

תניא כוותיה דרבא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לך אל תעשה מלאכה, מה שביעי רשות (דכתיב וביום השביעי עצרת ולא כתיב תאכל מצות שהרי הוציאו מן הכלל) אף ששת ימים רשות

לא ס"ל כמעט הירושלמי, אלא סבר דבעינן שיהא טעם מצה ופסח בפיו).

נימא מסייע ליה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, אחר הפסח דלא, אבל אחר מצה מפטירין? לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמיה, אבל לאחר פסח אימא לא קא משמע לן.

מיתיבי הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן, ובלבד שיאכל בזית מצה באחרונה. באחרונה אין, בראשונה לא (דאין אדם רשאי לאכול כלום אחר מצת חובה)? לא מיבעיא קאמר, לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון, אבל באחרונה דאתי למיכלה אכילה גסה אימא לא, קמ"ל..

אמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא (לילה הראשון חובה) ומרור דרבנן. ומאי שנא מרור דכתיב על-מצות ומרורים בזמן דאיכא פסח יש מרור, ובזמן דליכא פסח ליכא מרור. מצה נמי הא כתיב על מצות ומרורים? מצה מיהדר הדר ביה קרא בְּעֶרְבַּ תֹּאכְלוּ מִצֵּת. ורב אחא בר יעקב אמר אחד זה ואחד זה דרבנן והקשו התוס' צ"ע, בסוגיא לעיל (כה:) משמע דבין לר' יהודה בין לר"ש סבירא להו דהוי דאורייתא, מר נפקא לן מדכתיב שבעת ימים תאכל עליו מצות (המהרש"א מצאנו שטור נלמד דהיקק אכילת מלה לאזהרת חמץ, כמו שאזהרת חמץ לזכות אף אכילת מלה) ומר נפקא לן מבערב תאכלו מצות כדרבא. וצ"ל דההיא פלוגתא (כ' יהודה ור"ש) אליבא דרבא (לס"ל מלה בזמן הזה לאו) ולא כרב אחא בר יעקב. ומ"מ תימה דרבי יהודה מצריך קרא לטמא ושהיה בדרך רחוקה וערל ובן נכר כסברת רב אחא בר יעקב דלית הילכתא כוותיה, ואנן קיימא לן כרבי יהודה לגבי רבי שמעון]. אלא הכתיב בְּעֶרְבַּ תֹּאכְלוּ מִצֵּת, ההיא מיבעי ליה לטמא ושהיה בדרך רחוקה (ובזמן שביהמ"ק קיים) דמלקד"א כיון דפסח לא אכלי מצה ומרור נמי לא ניכול, קמ"ל. ורבא אמר לך טמא ושהיה בדרך רחוקה לא צריך קרא, דלא גרעי מערל ובן נכר, דתניא וְכָל-עֶרְלָא לֹא-יֹאכַל בּוֹ, כָּל-בֶּן-נֶכֶד לֹא-יֹאכַל בּוֹ (רש"י פירש עה"פ, כל בן נכר' – שנתנכרו מעשו לאזני שצממים. ואחד נכרי ואחד ישראל משומד במשמע) בו (בקרנן פסח)

קכ. - קכ:

ומדברי סופרים לאכול המרור לבדו בליל זה אפילו אין שם קרבן פסח חמץ ומצה (ז"ב).

משנה ישנו מקצתן, יאכלו. כולן (אם התחילו לאכול פסחן וישנו) לא יאכלו (דנראה כאוכל פסחו בב' מקומות, דמאחר שישנו הסיחו דעתן לאכול עוד, וחשיב ליה תנא כאכילת שני מקומות וחומרא בעלמא הוא. וליכא לפרושי משום דדמי לאכילת שתי חבורות, משום דאם כן קשיא סתמא אסתמא דהא לעיל (פו.) סתם לן כר' יהודה דפסח נאכל בשתי חבורות אבל אין האוכל אוכל בשני מקומות, הלכך טעמא דמתני' משום אכילת שני מקומות. והוא הדין נמי במצה בזמן הזה לאחר שהתחיל לאכול מצת חובה באחרונה וישן הפסק אכילה היא ושוב לא יאכל משום דעבידא זכר לפסח בזמן שבית המקדש קיים וכן מוכיח בגמרא דאפילו בזמן הזה מיירי תנא. וליכא לפרושי טעמו משום דאין מפטירין אחר מצה אפיקומן דאם כן תיקשי לאידך לישנא דאמרינן מפטירין אמאי לא אותביניה מיניה לעיל). **[דף קב ע"ב]** רבי יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו (ארישא קאי דקאמר ת"ק ישנו מקצתן יאכלו ואתא למימר ה"מ אם נתנמנמו אבל אם נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו לכשיעורו הכי מוכח בגמרא, והכי הילכתא דהא רבה קאי כוותיה כדאמר בגמרא). הפסח אחר חצות מטמא את הידים (דה"ל נותר מחצות ואילך ורבנן גזרו על הנותר לטמא את הידים כדמפרש טעמא בגמרא). הפגול והנותר מטמאין את הידים.

(גמרא) רבי יוסי אומר נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו. היכי דמי נתנמנמו, אמר רב אשי נים ולא נים תיר ולא תיר, כגון דקרי ליה ועני, ולא ידע לאהדורי סברא (במילתא דצריכא סברא כגון ששואלין אותו היכן הנחת כלי זה) וכי מדכרו ליה מדכר (הנחתו במקום פלוני מידכר, ואומר הן או לאו).

(שאם רצה לאכול בשר בלא לחם או להתענות הרשות בידו) מאי טעמא, הוי דבר שהיה בכלל (דכתיב שבעת ימים תאכל מצות ויצא מן הכלל בהאי קרא דששת ימים כתיב ללמד שהיא רשות, ולא ללמד על עצמו לבדו, אלא ללמד על הכלל כולו, דהיינו ז' ימים דזו אחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן) ויצא מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא. יכול אף לילה הראשון רשות תלמוד לומר על מצת ומררים יאכלהו. אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מנין, תלמוד לומר בערב תאכלו מצת הכתוב קבעו חובה (מהכא שמעינן דמצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, דהא תניא כוותיה דרבא. וקיימא לן נמי כר' יוחנן דאמר דאין אוכלין אחר מצת חובה שבאחרונה כלום דלא ליבטיל טעם מצה מיניה אבל שתית יין לא מיבטיל דשתיה לא מבטלא אכילה מיניה). **פסק הש"ע א.**

אחר אפיקומן אין לאכול שום דבר (מ"ב כדי שלא יעבור מפיו טעם מצה של אפיקומן שהוא מצוה ע"י טעם אותו מאכל, ובדיעבד אם אכל אחריו שום דבר יחזור ויאכל כזית מצה שמורה לשם אפיקומן). **נהגה** ולא יאכלנו בשני מקומות (מ"ב להאפיקומן אבל שאר הסעודה לית לן בה) דלא עדיף מאלו הפסיק בשינה דאסור לאכלו משום דהוי כשני מקומות] או"ח (תעהא). **פסק**

הרמב"ם א. מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה עשר שנאמר 'בערב תאכלו מצות' בכל מקום ובכל זמן, ולא תלה אכילה זו בקרבן הפסח אלא זו מצוה בפני עצמה ומצותה כל הלילה, אבל בשאר הרגל אכילת מצה רשות, רצה אוכל מצה רצה אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות, אבל בליל חמשה עשר בלבד חובה ומשאכל כזית יצא ידי חובתו חמץ ומצה (ו"א). **ב.** אכילת מרור אינה מצוה מן התורה בפני עצמה אלא תלויה היא באכילת הפסח, שמצות עשה אחת לאכול בשר הפסח על מצה ומרורים,

קכ:

וְאָכְלוּ אֶת־הַבֶּשֶׂר בְּלֵילָה הַזֶּה, רבי אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן וְעִבְרְתִי בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם בְּלֵילָה הַזֶּה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות. אמר לו רבי עקיבא והלא נאמר חפזון עד שעת חפזון [שנחפזו לצאת והיינו עמוד השחר כדכתיב לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ור"א בן עזריה סבר חפזון דמצרים בשעת מכת בכורות שעל ידיה נחפזו למהר לשלחם מן הארץ, הכי מפ' בברכות (ט.)]. אם כן מה תלמוד לומר בלילה, יכול יהא נאכל כקדשים (כשאר קדשים) ביום [שחיטתו כדרך תודה שאף היא זמן אכילתה יום אחד ואוכל כל יום שחיטתה והלילה עד הבוקר מן התורה דכתיב ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר] תלמוד לומר בלילה בלילה הוא נאכל, ואינו נאכל ביום.

ורבי עקיבא, האי הזה מאי עביד ליה? מיבעי ליה למעוטי לילה אחר הוא דאתא. סלקד"א הואיל ופסח קדשים קלים, ושלמים קדשים קלים, מה שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד (שבינתים דכתיב ביום זבחכם יאכל וממחרת, אף...) אף פסח [הואיל ואינו נאכל אלא בלילה, נוקים שני לילות במקום שני ימים של שלמים, ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד, לא שיאכלנו ביום, אלא שיהא שהות זמן שלא יפסל באכילה בשביל המתנת היום ויאכלנו בליל השני קמ"ל, בן פירש רבינו במסכת ברכות (ט.)]. ולי נראה שאף ביום שבינתים יאכל דהא בלילה הזה לא בא למעט אלא יום שחיטתו שלפני לילה הראשון של פסח, אבל מכאן ואילך יאכלנו עד עמוד השחר של ליל שני קמ"ל] אוקים לילות במקום ימים, ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד כתב רחמנא הזה. ורבי אלעזר בן עזריה אמר לך מן־לֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֶּקֶר נפקא הא [כתבו התוס' אע"ג דדרשינן מיניה (פג.)] ליתן לו בקר שני לשריפתו דנפקא לן מהתם דאין שורפין קדשים ב"ט, אית מאן דמפיק ליה בשבת (כד:) ובמכילתין מדוכתא אחרינא]. ורבי עקיבא אמר

אביי הוה יתיב קמיה דרבה, חזא דקא נמנם (רבה לאחר שהתחיל לאכול מצת חובה באחרונה). אמר ליה מינם קא נאים מר, אמר ליה מינומי קא מנמנם, ותנן נתנמנמו יאכלו (אבל אם הוא ישן אפילו הוא לבדו שוב לא היה אוכל דס"ל כרבי יוסי דאמר נרדמו אפילו מקצתן לא יאכלו) נרדמו לא יאכלו. **פסק הש"ע** מי שישן בתוך הסעודה והקיץ, אינו חוזר לאכול (מ"ב דהשינה חשובה הפסק ועשאוהו רבנן כאוכל בשני מקומות). בני חבורה שישנו מקצתן בתוך הסעודה, חוזרים ואוכלים. נרדמו כולם, ונעורו, לא יאכלו. נתנמנמו כולם, יאכלו. (הגה וכל זה אינו אלא שישנו לאחר שהתחילו לאכול האפיקומן, אבל שינה קודם לזה לא הוי הפסק טור) או"ח (תעה"ב). ש"ע פסק כהרמב"ם. והב"י הסביר שהרמב"ם למד שר' יוסי אסיפא קאי דקאמר תנא קמא כולן לא יאכלו ואתא רבי יוסי למימר הני מילי אם נרדמו אבל אם נתנמנמו יאכלו.

הפסח אחר חצות מטמא את הידים... אלמא מחצות הוה ליה נותר (והא כתיב לא תותרו ממנו עד בקר, אלמא עד בקר לא הוי נותר). מאן תנא? אמר רב יוסף רבי אלעזר בן עזריה הוא [דנפקא ליה מקרא דאכילת פסח עד חצות ומחצות הוי נותר, והאי דכתיב לא תותרו ממנו עד בקר לשריפה אתא דעד בקר לאו בר שריפה הוא כדתניא בברכות (ט.) ר"א בן עזריה אומר בערב אתה זוכה וכבא השמש אתה אוכל מועד צאתך ממצרים אתה שורף. אבל כר"ע דפליג עליה לא מיתוקמא דלדידיה לא ה"ל נותר עד הבקר ולא מטמא ידים אלא מבוקר ואילך, ואע"ג דלדידיה נמי אכילת פסחים עד חצות כדין לכל הנאכלין ליום ולילה רבנן הוא דעבדי הרחקה יתירא להרחיק את האדם מן העבירה כדתנן בברכות (כ.) שמא יאכל ממנו לאחר שעלה עמוד השחר ויתחייב כרת ומוטב שיבואו קדשים לבית הפסול למעט זמן אכילתו שלא לאכול אחר חצות משיאכל עד בקר ויבא לידי כרת]. דתניא

קכ: - קכא.

קמייתא אהדריה לאכילה עד חצות כבזמן דאיכא פסח). **פסק הש"ע** לאחר גמר כל הסעודה אוכלים ממצה השמורה תחת המפה כזית כל אחד, זכר לפסח הנאכל על השובע, ויאכלנו בהסיבה ולא יברך עליו, ויהא זהיר לאכלו קודם חצות (מ"ב שכיון שהוא זכר לפסח צריך לאכלו בזמן פסח והפסח אינו נאכל אלא עד חצות, וכ"ש כזית הראשון שמברכין עליו על אכילת מצה שצריך ליוזר מאד שלא לאחרו עד חצות ובדיעבד אם איחר מסתפקים הראשונים אם יצא ידי חובתו וע"כ יאכלנו ולא יברך עליו על אכילת מצה. **כתב הביאור"ה** יש פלוגתא בין הראשונים אם הלכה כראב"ע משום דיש הרבה סתמי משנה כוותיה או כר"ע משום דהלכה כר"ע מחבירו. ודעת הרמב"ם והמ"מ והעיטור ואו"ז בשם הר"י מקורב"ל לפסוק בזמן אכילת מצה כל הלילה וי"א דגם דעת הר"ף כן מדהשמיט מימרא דרבא דאמר דאכילת מצה לאחר חצות לא יצא ידי חובתו לראב"ע. **אכן** יש הרבה מגדולי הראשונים דס"ל דלאחר חצות לא יצא ידי חובתו והם הר"ח והסמ"ג בשם הר"י בעל התוספות והמרדכי ורבינו ירוחם וכן מצדד האור זרוע. והר"ק והרא"ש והרשב"א והר"ן מסתפקים בזה, וכתבו דע"כ יש ליוזר שלא לאחר יותר מחצות. **ויש מהראשונים שכתבו** דאפילו לר"ע הוא רק לענין דאורייתא אבל משום הרחקה מודה דאסור לכתחלה לאחר יותר מחצות וכ"כ הגר"א. **והנה** משום זה החליטו הרבה אחרונים דאף דבדאי חייב לאכול מצה אף כשאיחר לאחר חצות דשמא הלכה דמן התורה זמנו כל הלילה עכ"פ לא יברך על אכילת מצה דספק ברכות להקל). **והנה** ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות (מ"ב ר"ל עם ברכתו שמברך לאחריה יאמר לכתחלה קודם חצות) או"ח (תעו"א).

'הפיגול והנותר מטמא את הידים...' רב הונא ורב הסדא חד **אמר** משום חשדי כהונה (לקמן מפרש דאפיגול קאי) **וחד אמר** משום עצלי כהונה (לקמן מפרש דאנותר קאי). ולא פליגי אלא חד מפרש טעמא דפיגול וחד מפרש טעמא דנותר). **חד אמר** כזית, וחד אמר כביצה.

[דף קכא ע"א] **חד תני** אפיגול, וחד תני אנותר (חד מפרש טעמא דמתניתין מ"ט פיגול מטמא את הידים וחד מפרש טעמא דמתניתין מאי טעמא נותר מטמא את

לך אי לא כתב רחמנא הוה הוה אמינא מאי בקר בקר שני, ורבי אלעזר אמר לך כל היכא דכתב, בקר בקר ראשון הוא.

אמר רבא אכל מצה בזמן הזה אחר חצות, לרבי אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו **וּפְתַחוּ הַתּוֹסֵף** יש מפרשים דכך הלכה, דהא סתם מתני' כוותיה, ואין זה ראייה דהא במגילה (כ:): אשכחן סתמא אחרניא דלא כוותיה, דתנן זה הכלל כל דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה לאתויי אכילת פסחים, ודלא כר"א בן עזריה דאמר אכילת פסחים עד חצות היינו ודאי מדאורייתא ובתר הכי פסול למיכל, אבל הא דאמרינן הקטר חלבים ואימורים עד חצות כדאמרינן בברכות (ב.) לא הוי אלא מדרבנן אפילו לראב"ע משום הכי אם עיכב להקטיר עד חצות לא נפסל בכך דהא מן התורה היו כשירים עד הבקר והכמים לא עשו סייג לדבר להביאם לבית הפסול קודם הזמן, ובזבחים (פו:): נמי מוכח הא דחצות עושה עיכול מדרבנן, וההוא דזבחים (נז:): דקאמר דמתניתין דהפסח אינו נאכל אלא עד חצות, ר"א בן עזריה היא, ופריך ממאי דאורייתא דלמא מדרבנן ור"ע היא, ומשני א"כ מאי אלא, פירוש אי הוה מדרבנן לא ה"ל למיתני 'אלא', דהא לעיל גבי תודה וחסאת תנא עד חצות ולא תנא אלא, דאפילו אירע דעבר על דברי חכמים ולא אכל קודם חצות לא נפסל ואוכלו לאחר חצות כדמשמע בברכות (ט:). גבי ק"ש בההוא מעשה דבאו בניו של ר"ג מבית המשתה ומ"מ איכא סייג דעבר על דברי חכמים אם לא אכל קודם חצות, וה"ג התם א"כ מאי אלא, ותו כי הנך מה הנך דאורייתא כלומר מה הנהו דאינו נאכל אלא למנווי וצלי היינו דאורייתא אף הנך נמי דעד חצות דאורייתא ורבי אלעזר בן עזריה היא]. **פשיטא**, דכיון דאיתקש לפסח כפסח דמו? מהו דתימא הא אפקיה (רחמנא לחובת מצה בלילה הראשון) קרא מהיקישא (דאקשיה רחמנא כפסח בהאי קרא דעל מצות ומרורים יאכלוהו, ואפקיה רחמנא בהאי קרא ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי, מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות, ולילה הראשון נמי במשמע, אלמא אפקיה רחמנא מהיקישא דעל מצות ומרורים לחובת מצה לילה הראשון ואוקמיה ארשות) קמ"ל דכי אהדריה קרא למילתא קמייתא אהדריה (לחובת מצה בלילה הראשון בזמן הזה דכתיב בערב תאכלו מצות, דהכי נפקא לן לעיל למילתא

קכא.

דמס, לימד על בכור מעשר ופסח שמעונין זריקה. וההיא זריקה דפסח מתנה אחת היא כנגד היסוד מרחוק ולא כזריקת שאר קרבנות שהן שתי מתנות שהן ארבע ומקראי מפיק להו במסכת זבחים דף (נז.) מדכתיב סביב בעולה סביב בחטאת סביב באשם דשלש כתובין הבאין כאחד אין מלמדין. זריקה מרחוק ושתי מתנות שהן ארבע ופסח מתנה אחת מרחוק כדפרישית שפיכה מקרוב עומד על היסוד ושופך שם. בכלהו קרבנות כתיב זריקה לבד מהטאת שמתנותיהן

באצבע על הקרנות כדכתיבי קראי **כתבו** **התוס'** אם כן מוכח מכאן דלר' ישמעאל הניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא וכן מוכיח נמי כאן דס"ל דפסח בשפיכה הוא, והכי נמי מוכח בפסחים (פט.) דפריך דאלו פסח בשפיכה ושלמים בזריקה ומשני מאי נפקא מינה והתניא מנין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה שיצא... אלמא אית ליה תרתי פסח בשפיכה, וזריקה בכלל שפיכה, דזריקה עומד מרחוק וזורק את הדם ליסוד ושפיכה עומד על היסוד ושופך.

וקשה דזבחים (לז.) משמע מאן דאית ליה פסח בשפיכה לא מצי סבר נזרקין שנתנן בשפיכה יצא, וכן איפכא מאן דאית ליה נזרקין שנתנן בשפיכה יצא לית ליה פסח בשפיכה, דקאמר ודם זבחיך ישפך, והא מיבעי ליה לכדתניא מנין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא ת"ל ודם זבחיך ישפך, ומשני סבר לה כרבי עקיבא דאמר לא זריקה בכלל שפיכה... פי

וההיא דרשא מנין לניתנין בזריקה לר' ישמעאל היא ופריך ואכתני מיבעיא ליה לכדתניא ר' ישמעאל אומר מתוך שנאמר אך בכור שור או בכור כשב... את דמם תזרוק למדנו לכבד שמעון מתן דמים למזבח מעשר ופסח מנין ת"ל ודם זבחיך ישפך ומשני סבר לה כריה"ג דאמר פסח נמי בזריקה, והדר פריך ליה ור' ישמעאל האי קרא מפיק ליה הכי ומפיק ליה הכי וקאמר תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל אלמא ההוא תנא דר' ישמעאל דלעיל דנזרקין שנתנן בשפיכה יצא ויליף מדם זבחיך ישפך לית ליה להאי תנא דרבי ישמעאל דיליף מההוא קרא פסח בשפיכה. וי"ל דודאי ר' ישמעאל אית ליה תרתי (קלס פסח לריך שפיכה, והנתינים בזריקה שנתנן בשפיכה יצא מפיק ליה מסברא דמה לי זריקה מרחוק ומה לי שפיכה בקרוב, קרא כי אתא לפסח בשפיכה הוא דאתא, והאי דלא משני ליה הכי כדפריך ליה ור' ישמעאל האי קרא היכי מפיק ליה הכי... משום

דדרשא של רבי יוסי הגלילי פשוט ליה טפי. **והתם** (בזבחים) פי' רש"י ור' ישמעאל האי קרא דודם זבחיך ישפך מפיק ליה להכי לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא. וע"כ ההיא דניתנין לא אתיא כרבי עקיבא דאי אתיא אמאי קאמר רבי עקיבא אין ברכת פסח פוטרת של זבח והלא שלמים בכלל פסח והכל בשפיכה מההיא דניתנין, ואי נמי הוה ס"ל לרבי עקיבא פסח בזריקה

(הידים). מאן דתני אפיגול משום חשדי כהונה (גזרו חכמים טומאה שלא יפגלוהו ברצון להפסיד את הבעלים ויאמרו שוגגין היינו. ורבינו פירש עוד טעם אחר לפי ששלמים הם ואין לכהן בהן אלא חזה ושוק וישחטם במוזיד לשם הטאת כדי לאוכלן כולן ולא נחירא דאין פיגול אלא בשוחט על מנת לאכול ממנו חוץ לזמנו, והשוחט שלמים לשם הטאת אין כאן פיגול אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה) מאן דתני אנתר משום עצלי כהונה (שלא יתעצלו באכילה וה"ה לישראל). חד אמר כזית (מהן מטמא את הידים) וחד אמר כביצה (ובהא לחוד הוא דפליגי). מאן דאמר כזית כאיסורו (איסור אכילתו בכזית) ומאן דאמר כביצה כטומאתו (טומאת אוכלין ככביצה לטמא אחרים).

משנה בירך ברכת הפסח (על קרנן פסח) פטר את של זבח (את חגיגת ארבעה עשר, שאינו לריך לזכך עליה, כי ברכת הפסח פוטרת אף את הזבח) בירך את של זבח לא פטר את של פסח, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר לא זו פוטרת זו, ולא זו פוטרת זו.

(גמרא) כשתמצא לומר, לדברי רבי ישמעאל זריקה בכלל שפיכה, ולא שפיכה בכלל זריקה [פירש רשב"ם במס' זבחים (לז.) שמעינן ליה לר' ישמעאל דאמר דפסח בשפיכה ולא בזריקה, דתניא ר' ישמעאל אומר מתוך שנאמר אך בכור שור... למדנו לכבד שמעון מתן דמים ואימורין לגבי מזבח, מעשר ופסח מנין תלמוד לומר ודם זבחיך ישפך, דאלו לשאר קרבנות לא צריך דככולהו כתיב זריקה. והשתא דקאמר רבי ישמעאל דפסח בשפיכה ושמעת ליה במתניתין דאמר בברכת הפסח הוא נפטר מברכת הזבח, ואינו נפטר משל פסח בברכת הזבח אמור מעתה הניתנין בזריקה כגון שאר זבחים שניתנו בשפיכה כפסח יצא כדתניא בהדיא (שם) מנין לניתנין בזריקה שנתנן בשפיכה יצא תלמוד לומר ודם זבחיך ישפך, אבל הניתנין בשפיכה כגון פסח שנתנן בזריקה כשלמים וכל שאר זבחים לא יצא דומיא דברכת פסח והזבח דקאמר נמי ר' ישמעאל במתניתין כי האי גוונא]. לדברי רבי עקיבא לא שפיכה בכלל זריקה ולא זריקה בכלל שפיכה [כדאמרינן נמי במתני' גבי ברכת הפסח והזבח שאין זו פוטרת את זו, ור"ע נמי סבר דפסח בשפיכה, דלא אשכחן תנא דאמר בזריקה אלא לר' יוסי הגלילי לעיל (סד): דנפקא ליה מ'את דמם תזרוק על המזבח, דבכור את דמו לא נאמר אלא

כרבי יוסי הגלילי כל שכן דשניהם פוטרין זה את זה ואכתי קדריש ליה תו לההוא קרא לפסח בשפיכה ומשני תרי תנאי... האי תנא דר' ישמעאל דיליף מודם זבחיך ישפך פסח בשפיכה לית ליה פסח פוטר את הזבח, ובהא לא פליג רבי ישמעאל אדרבי עקיבא, דהא כיון דדריש מיניה פסח בשפיכה תו לית ליה למילף מיניה דניתנין בזריקה שנתן בשפיכה יצא, והאי תנא דר' ישמעאל דיליף מיניה דניתנין בזריקה שנתן בשפיכה יצא לית ליה פסח בשפיכה אלא בזריקה כשלמים, מיהו הא סברא דידיה דפליג ארבי עקיבא דפסח עיקר זבחה טפל ע"כ פסח פוטר את הזבח ולא ברכת זבח את הפסח, ובפסחים דירושלמי אמר האי טעמא עכ"ל וקשה דלעיל הוכחנו מהנהו דפסחים דאית להו תרוייהו וכדכתבינן לעיל. **ורשב"ם פירש הכי** כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל כו' מתוך דבריו למדנו דקאמר בירך על הפסח... א"כ ס"ל דפסח בזריקה ומעתה אייתר ליה ודם זבחיך ישפך לומר זריקה בכלל שפיכה וכל הנזרקין אם נתנן בשפיכה יצא ול"ג ושפיכה בכלל זריקה, דהא אין שום קרבן דמצותו לכתחלה בשפיכה, וקשה ההיא דפ' האשה (שמוכח שר') ישמעאל סובר את שניהם, קדם פסח טעון שפיכה, ושהנתינין בזריקה שנתנן בשפיכה, ילאו ור' **חיים כהן פי'** כשתמצא לומר לדברי ר' ישמעאל זריקה בכלל שפיכה ושפיכה בכלל זריקה כך היא גירסא בספרים ישנים כלומר כל הקרבנות בזריקה ובשפיכה ואין להקפיד וברכת פסחים על עיקר לפטור את הטפל ולא הטפל את העיקר וקשה והלא אית ליה נמו דפסחים מצותו בשפיכה דוקא אם כן אין זה זריקה].

[דף קכא ע"ב] רבי שמלאי איקלע לפדיון הבן (שום דאיירי מתניתין בשני מיני ברכות באדם אחד ומעשה אחד התלוי זה בזה כגון פסח וזבח שחגיגה באה עם הפסח משום הכי נקט נמי להאי עובדא דאבי הבן מברך שתים). בעו מיניה פשיטא, על פדיון הבן אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן אבי הבן מברך, ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה כהן מברך או אבי הבן מברך, כהן מברך דקמטי הנאה לידיה, או אבי הבן מברך דקא עביד מצוה? לא הוה בידיה אתא שאיל ביה מדרשא, אמרו ליה אבי הבן מברך שתים, והלכתא אבי הבן מברך שתים.

תם ונשלם השבחה לה' בורא עולם.

